

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

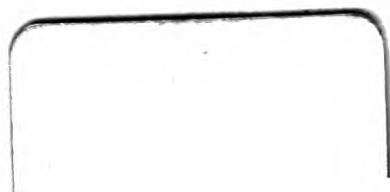

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

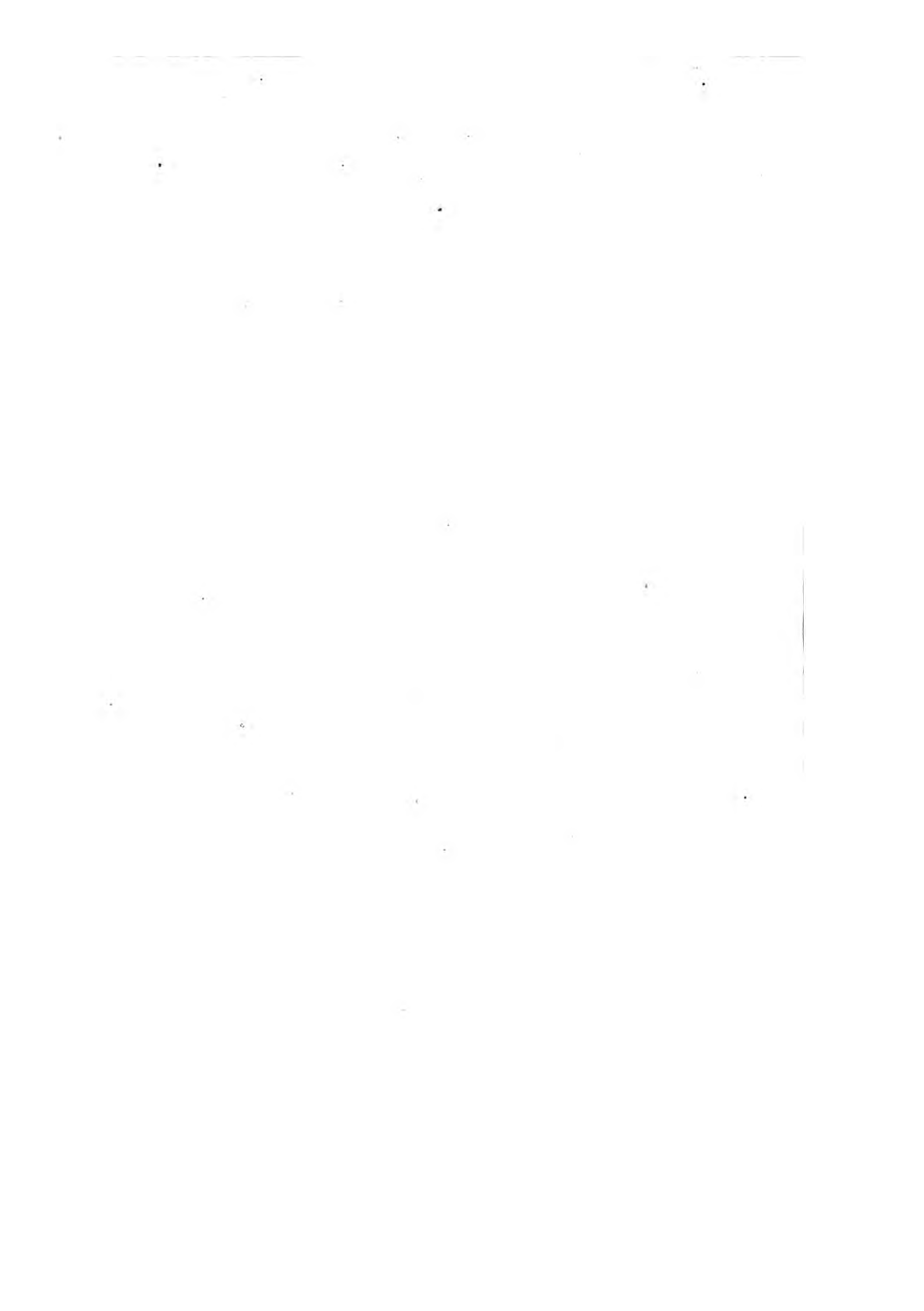
600098905.

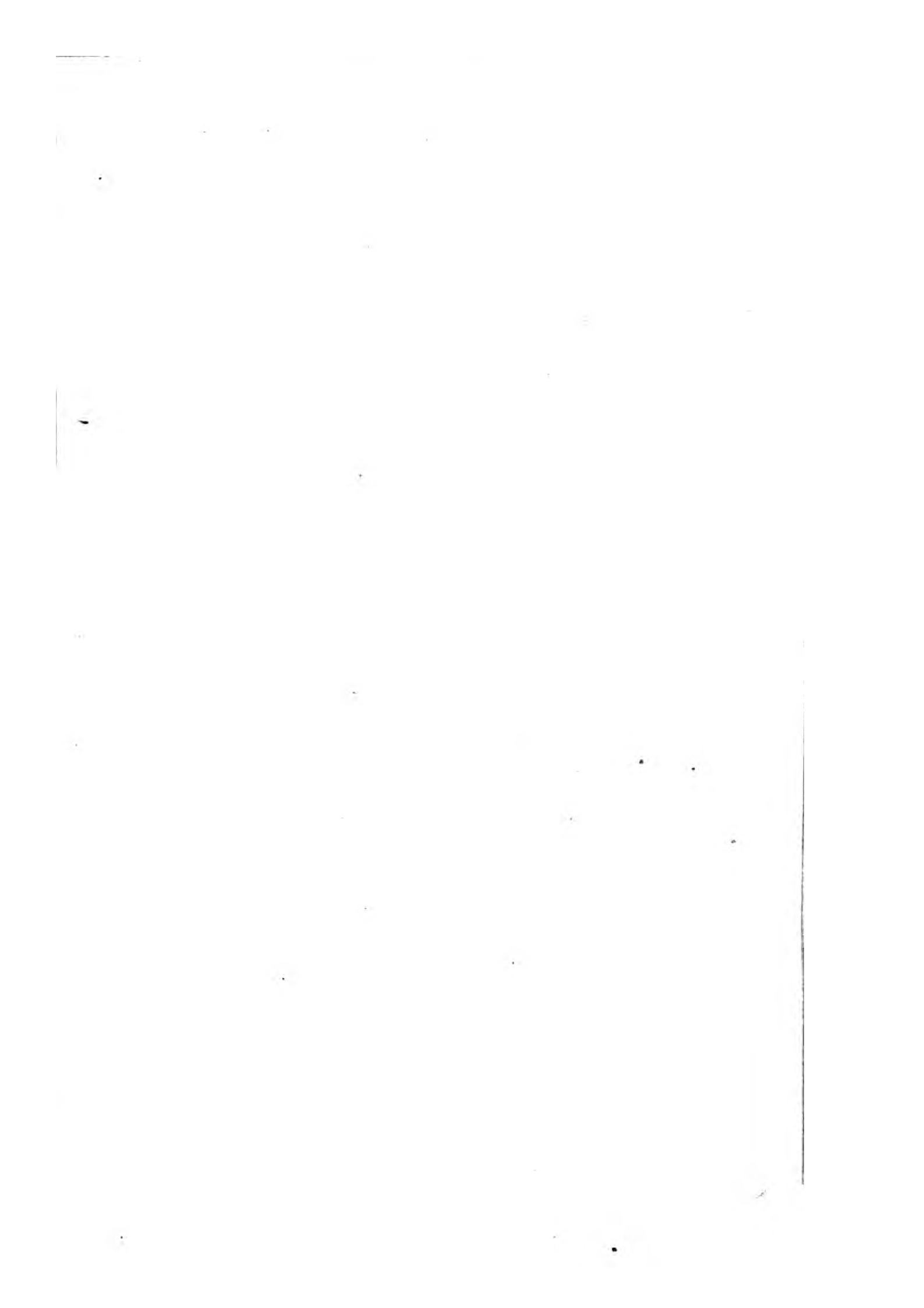

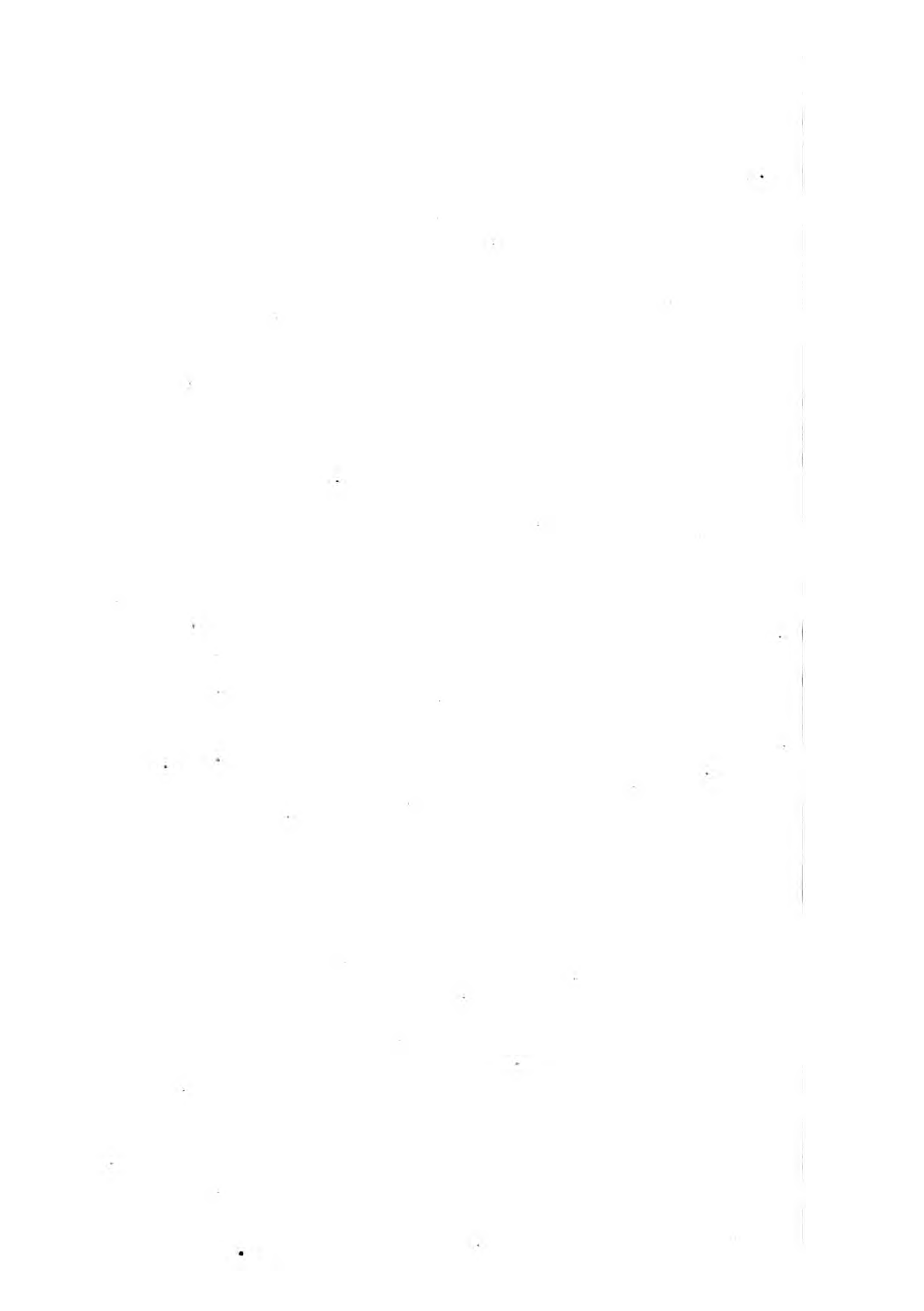
_____

_____

[The main body of the page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. The text is scattered across the page and cannot be transcribed accurately.]

THEODORI EPISCOPI MOPSVESTENI

IN

NOVUM TESTAMENTUM

COMMENTARIORUM

QUAE

REPERIRI POTUERUNT.

TURICI, TYPIS ZÜRCHERI ET FURBERI.

THEODORI EPISCOPI MOPSVESTENI

IN

NOVUM TESTAMENTUM

COMMENTARIORUM

QUAE

REPERIRI POTUERUNT.

COLLEGIT, DISPOSUIT, EMENDAUIT

OTTO FRIDOLINUS FRITZSCHE,

Th. Dr. et in academia Turicensi P. P. O., bibliothecae reipublicae Turic. h. t. praefectus,
Societatis hist. theol. Lips. Sodalis.

TURICI

SUMPTU MEYERI ET ZELLERI.

1847.

101. j. 52.

27

.

101

FERDINANDO HITZIGIO

ET

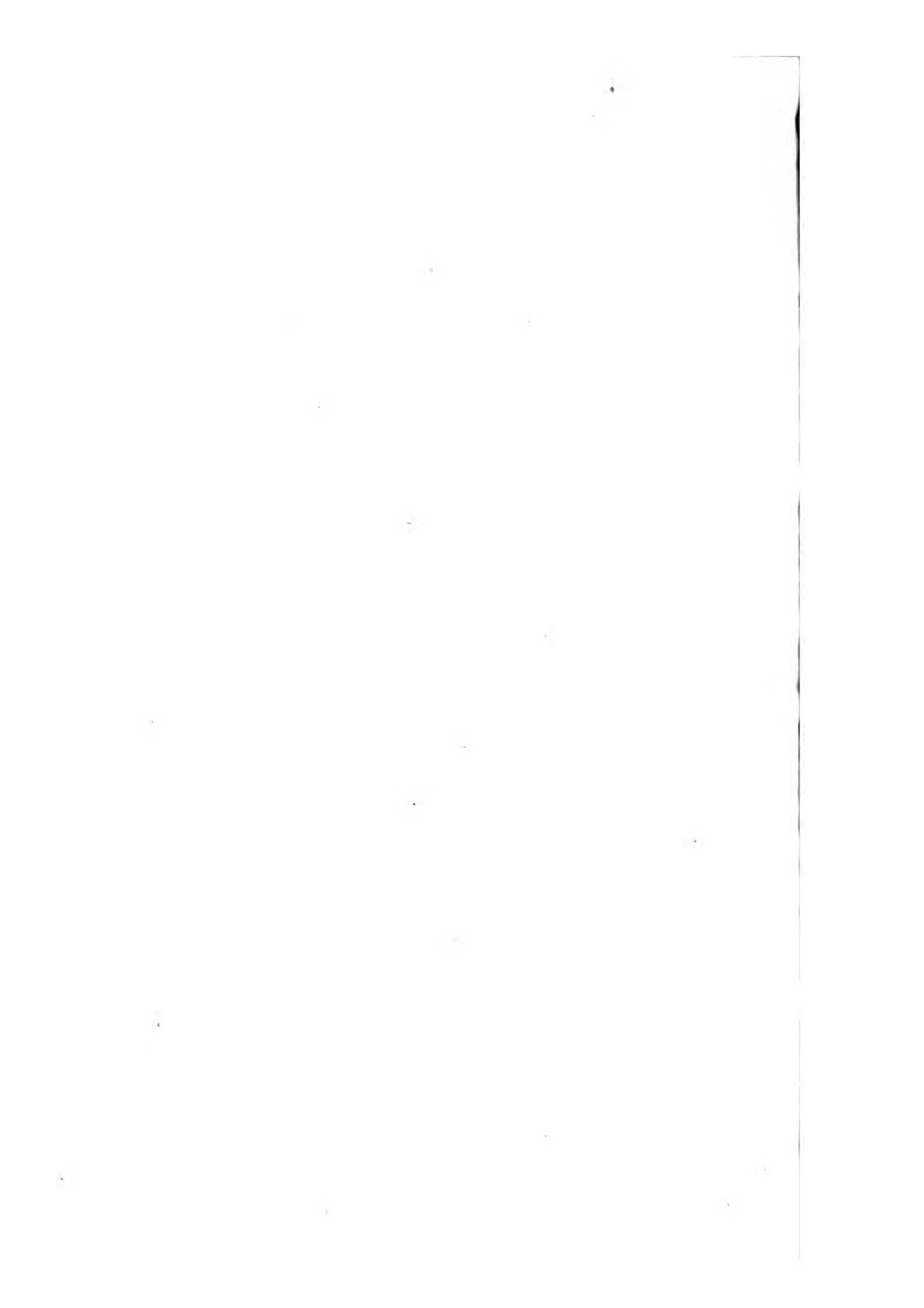
ALEXANDRO SCHWEIZERO

COLLEGIS ATQUE AMICIS

HUNC LIBRUM

D. D. D.

EDITOR.

PRAEFATIO.

Cum in commentatione, quam ante hos undecim annos de Theodori Mopsvesteni vita et scriptis Halae edidi, me mox quae restarent de Theodoro disputaturum significarem, non fore existimavi, ut fidem datam tam diu fallerem. Sed ut fit alia me alio traxerunt. Et primum quidem cum paulo post patriam cum Helvetia commutassem novi muneris rationes rerumque vicissitudines effecerunt, ut ad alia animum appellerem, deinde vero cum mihi interdum otium, quo nihil est dulcius, fecissem alia studia animum sive erectum oblectarunt sive deiectum erexerunt. Sed nihil ad alios domesticae meae sive delectationes, sive sollicitudines. Quamquam seposui quae aliquando depromam. Ad Theodorum ut revertar, nunquam quidem eius prorsus immemor fui, sed cum viderem quotannis fere nova eius fragmenta ex tenebris ad lucem protrahi, satius habui opportunitatem disserendi opperiri. Nunc vero tempus esse credidi, ut primum omnia eius fragmenta, quae hucusque publicata sunt, in unum colligamus et digeramus. Haec enim praeterquam quod diversissimis in libris, quorum aditus non multis patet leguntur, fieri ita poterit, ut et adulterinis genuina facilius discernamus

et cum uno quasi tenore animo ea persequi possimus qualis Theodorus eiusque mens fuerit accuratius indagemus. Omnino quod praeteriens moneo non eam hucusque quam oportuit viri docti in eorum scriptorum ecclesiasticorum, quorum
 5 libri maximam partem perierunt, fragmentis colligendis operam impenderunt. Cui rei si magis vacaverint, mihi credite plures eorum quasi ex mortuis resuscitabuntur neque solum historia literaria, verum ipsa etiam historia ecclesiastica magnam inde percipiet utilitatem.

10 Hoc igitur libro Theodori commentariorum in Novum Testamentum reliquias comprehendi et cum I. C. Orellius, collega et amicus egregius, potestatem mihi fecisset indicationum per semestre quod instat hibernum in nostra academia habendarum praeludendi, hac occasione usus sum Theodori
 15 de incarnatione Filii Dei librorum quae supersunt collecta et emendata exhibere, qui libellus Turici typis Orellii Füsslini et sociorum 4 impressus est. Quae restant Theodori fragmenta dogmatica et in Vetus Testamentum exegetica tum etiam cum hoc virorum doctorum interesse cognovero.

20 De huius libri instituto paucis defungi licet. Nam cum non id agerem, ut Theodorum explicarem, sed ut eius verba emendata exhiberem, raro notas subieci et fere verbo tantum significavi si quid sive per linguae sive per alias rationes notabile mihi esse videretur. In textu emendando non au-
 25 dacia et vi grassatus sum, sed quam fieri potuit maxime codicis vestigia legi. Scio catenarum textum plerumque admodum esse vitiatum et corruptum, alia esse ommissa, alieno loco posita alia, denique licenter egisse auctores; verumtamen si quis hac re nisus libros scriptos minus curaverit is ut multa
 30 ingeniose, ad veritatem pauca disputabit. Sed haud raro levi mutatione interpunctionis vel accentuum genuinae lecti-

ones restitui poterant. Denique erunt fortasse qui mirentur, quod graeca non latine interpretatus sim. Et sane ad tempus quid facerem haesitavi, at cum mecum reputassem haec theodorea in virorum doctorum tantum manus ventura esse, qui me interprete haud indigerent, chartis parcendum decrevi. ⁵

Restat ut nonnulla, quae impresso libro demum animadverti corrigam vel addam. Ad interpretationem loci Ioh. 11, 2 p. 31 cf. Photii Amphiloquia (Maii Scriptor. vett. nova coll. IX. p. 40.), ubi sententiae unam eandemque Mariam fuisse, quae Iesum Christum unxisset *γεννήτορες Ἀπολλινάριος καὶ* ¹⁰ *ὁ Μοψουεστίας* Θ. esse dicuntur. P. 92 lin. 24 *συμβαίνει*. Scribe *συμβαίνῃ* aut *συμβαίνοι*. Sed haec levia, gravius illud, quod nescio quo casu catenae in quatuor evangelia, quas I. A. Cramer ad fidem codd. mscr. Oxonii 1840 et 1841 edidit, tum demum in meam notitiam measque manus pervene- ¹⁵ runt, cum tres priores libri plagulae typis iam exscriptae essent. Editor codice Coisliniano XXIII. olim CCCXV usus est, qui est membranaceus et seculi circiter undecimi. Catenam in Matthaem maximam partem e Chrysostomi commentario desumpta est; haec vero tribuit Theodoro *Μομψουεστίας*: ²⁰

Mtth. VIII, 34. *Παρεκάλεσαν τοίνυν ἐφ' ἑτέροισι μεταβῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔχειν χώρας, δειδαντες δὴπου ἁμαρτημάτων ἕνεκεν.*

IX, 8. *Θεῖον τὸ πρᾶγμα γινώσκουσιν, τὸν δὲ ποιήσαντα ὁρῶσιν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ὡς δωρεὰν τοῦ θεοῦ, καὶ οὐχ ὡς ²⁵ αὐτοῦ δύναμιν θαυμάζουσιν.*

XII, 34. *ὦ, φησὶ, πάντων ἀνθρώπων πονηρότατοι καὶ κατὰ μηδὲν τῇ πονηρίᾳ τῶν ἐχιδνῶν ἀφεστηκότες· οὐ θαυμαστόν εἰ μηδὲν φθέγγεσθε ἀγαθόν, ἔπειτα γὰρ τῇ διαθέσει*

21. C. Cr. p. 65. 23. Cod.: μήπου. 24. C. Cr. p. 67. 27. C. Cr. p. 96.

τῆς ψυχῆς τὰ ῥήματα· ἀλλὰ πῶς εὐφημα φθέγγεσθαι, τὰ χεῖρα προηρημένοι καθάπαξ καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκκλίνοντες.

XIV, 25. Τετάρτην λέγει φυλακὴν τῆς νυκτός τὴν τριωρίαν τὴν μετὰ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς νυκτός.

5 XV, 13. Μαθηταὶ δὲ βουλόμενοι δεικνύειν τὸν νόμον οὐκ εἶναι τοῦ πατρὸς τοῦ Χριστοῦ, ταύτη κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ, πλεῖστον ὅσον τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντες· οὐ γὰρ περὶ τῆς κατὰ νόμον λέγει διαγωγῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν Φαρισαίων αἰρέσεως, οἱ ταῖς οἰκείαις ἐπινοίαις πλεῖστα ἐναντία τοῖς πειθόμενοις αὐτοῖς ἐξεπαίδευσεν, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἀνωτέρω φαίνεται σαφῶς ἐλέγχων αὐτούς.

XV, 34. Οὕτω τὴν βούλησιν συνῆκαν, ὅτι τὴν ἐπὶ ταῖς τροφαῖς αὐτῶν ἰσχυροτάτην ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁ κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι, καίτοι ἡ ἐπερώτησις εἰς τοῦτο αὐτὸ διανίστησιν, ὡς ὁ Ἰωάννης διδάσκει τῷ· πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι;

Ἐβούλετο γὰρ διαγυμνάζεσθαι τὴν τῶν μαθητῶν ψυχὴν εἰς τὸ πιστεύειν τῇ θεῷ αὐτοῦ δυνάμει, ὅτι μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις τοὺς ἀκολουθοῦντας ἐπαίδευσεν.

20 Οὐκ ἀγνοοῦντος ἡ ἐρώτησις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν αἰσθησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγοντος.

Denique unum fragmentum ad XII, 7 in cat. p. 89 Theodoro tribuitur, qui Mopsvestenus videtur esse; sane vero catena etiam duorum aliorum Theodororum, Heracleotae et 25 Monachi fragmenta continet. Fragmentum ita habet: *Θυσιῶν μὲν φησιν, οὐ προσδέομαι, δέχομαι δὲ ταύτας τῇ τῆς ὑμετέρας*

2. Cat.: προειρημένα. 3. C. Cr. p. 118. 4. »Τρίωρος χρόνος Georg. Lapitha Poem. Mor. 278. *Ἀνθωρία* Herodian. Epimer. 232.« Stephan. Thes. ed. Lond. Saepius legitur *ἀωρία*. 5. C. Cr. p. 122. 12. C. Cr. p. 127. 15. Cat.: τὸ. 16. Ioh. 6, 5. 17. Addit haec cat. praemissis v. *Καὶ μετ' ὀλίγα.*

ἀσθενείας γνώμη συγκαταβαίνων, ἀπαιτῶν δὲ τὰ δύο ταῦτα, τὴν τε πρὸς ἐμὲ εὐνοίαν καὶ τὴν εἰς τὸν πέλας φιλανθρωπίαν· ταῦτα γὰρ νομοθετῶν πρῶτα τέθεικα· ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

Catenam in Marcum plurimi libri mscr. Victori Antiocheno 5 vindicant, alii Cyrillo Alexandrino, nonnulli etiam Origeni; sed quisquis fuit qui eam confecit, librum ipsum temporum decursu a viris doctis varie habitum, modo decurtatum modo auctum esse ex codicum varietate et discrepantia cognoscitur. Auctor nomina patrum, quorum sive verba descripsit sive 10 sententias retulit, rarissime adposuit et ea quae aliorum sunt cum suis miro modo in unum compegit. Cramer tribus codicibus usus est, quorum Coislinianus hoc scholion ad XIII, 30 ss. p. 414 Θ. Μομφουεστίας adsignat:

Ἄλλος δὲ φησι, γενεὰν λέγειν αὐτὸν πονηρὰν τῷ τρόπῳ, 15 καὶ οὐ τοῖς προσώποις, διδάσκων ὅτι παρόντων καὶ ὁράντων τῶν ἀσεβῶν καὶ χριστοκτόνων δείξει τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δόξαν αὐτοῦ, ὥστε πληρωθῆναι τὸ ὕψοντα εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.

Deinde catenae auctor narrat p. 408, Mopsvestenum Mtth. 24, 4 ss. de συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος intellexisse, idemque 20 refert p. 418, Theodoro iudicè unam eandemque Mariam, quae Servatorem myro unxisset, παρὰ πᾶσι τοῖς εὐαγγελισταῖς intelligendam esse, ἀκριβέστερον δὲ τὸν Ἰωάννην τὴν ἱστορίαν ἐκδεδωκέναι. (Vide supra p. IX.) Denique iis, quae ad 3, 4 p. 9, attuli, similia praebet cat. Cr. p. 294. Fortasse 25 multo plura Theodori in catena insunt, sed antiquitatis fide destitutus nolo coniecturis agere.

Catena in Lucam nihil Theodori continet, contra ea, quae

4. Mtth. 22, 37. 39. 15. Ἄλλως cod. L. ib. τὸν τρόπον c. Coisl. 16. καὶ om. c. L. 18. Ioh. 19, 37.

evangelium Iohanneum complectitur, licet a Corderiana di-
 versa et maxime ex Chrysostomi homiliis desumpta magno
 mihi usui fuit. Et primum quidem nonnulla scholia, quae
 Corderii catenam secutus Theodoro tribui utpote adulterina
 5 eliminanda. Nam scholion p. 24 ad 1, 41 allatum, cuius
 verba auctor cat. Cram. p. 194, qui est eius mos, licenter
 immutavit, ut nunc video Chrysostomi est homil. XVII. Idem
 valet de scholiis p. 26 ad 4, 10 ss., p. 27 ad 6, 5, p. 29
 ad 8, 23, p. 29 ad 9, 3 et ex parte p. 36 ad 14, 1 allatis
 10 v. cat. Cram. p. 217, Chrysost. hom. XXX.; c. Cr. p. 241,
 Chrys. h. XLI.; c. Cr. p. 276, Chrys. h. LII.; Chrys. h.
 LV.; Chrys. h. LXXII. Deinde haec enotanda. P. 21 ad
 1, 10 v. cat. Cram. p. 184 (Θεοδώρου). C. Cr. p. 227 ad
 5, 2. Th. tribuit scholion, sed solummodo priora v. *Περὶ*
 15 *τῶν πέντε στοῶν οὕτως οἶμαι, μετὰ τὰς ἐν κύκλῳ τέσσαρας*
μέσῃν εἶχεν ἑτέραν. Theodori sunt, quae sequuntur Chryso-
 stomi hom. XXXV. Scholion p. 26 ad 5, 43 legitur in cat.
 Cr. p. 240 sine auctore. Cat. praebet loco *παρ' ἐμοὶ* l. 28
π. ἐμοῦ, loco *δυσκολίαν διδασκαλίαν!*, loco *δορυφορίαν* l. 31
 20 *δωροφορίαν.* P. 26 ad 6, 3 v. c. Cr. p. 241 (Θ. Μουψ.).
 P. 27 ad 6, 12 v. c. Cr. p. 243 (Θ. Μ.) Cat.: *εἰς ἑτέρους*
 loco *ἑτέροις* l. 26; addit praeterea: *Συνεχώρησε δὲ περισσεῦσαι*
τοσαῦτα κλάσματα οὐ δι' ἐπίδειξιν, ἄπαγε, ἀλλ' ὥστε μὴ φαν-
τασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα. Ultima certe v. *ἀλλ'* — habet
 25 Chrysost. P. 27 s. ad 6, 29 v. c. Cr. p. 248 (Θ.) Cat. om.
ἦν l. 31., *τῇ* l. 32., praebet *πρός τι* omisso v. *βεβαιότητα*
 l. 3 et *ὄντων* loco *νοητῶν* l. 5. P. 30 ad 9, 41 v. c. Cr.
 p. 296 (Θ. Μ.) Lectiones varr. nullius pretii. P. 31 ad 10,
 17 v. c. Cr. p. 301 (Θ. Μ.) Cat.: *τὸ ἐσόμενον* l. 3. P. 31
 30 ad 10, 22 v. c. Cr. p. 304 (Θ. Μ.) Cat. v. *Τῆν* — Σολ.
 tribuit Cyrillo, deinde exhibet: *Ἐπειδὴ κατέπεσε πολλ.* — — —

πάλιν ἢ πόλις ἀπέλαβε — P. 31 ad 11, 3. 6 v. c. Cr. p. 314 (Θ. M.). P. 31 s. ad 11, 15 v. c. Cr. p. 316 (Θ. M.).
 Cat.: *ἔνεκεν* l. 33, *εἰ μὲν παρήμην* l. 35, *δὲ ἐγὼ μὲν* l. 1, om. *ἐγὼ* l. 2, *ἴδητέ* l. 3. P. 32 ad 11, 21 ss. adsignat c. Cr. p. 316 scholion prius Th. Heracleotae (addit post *ἀδελ- 5*
φὴν v. *φησι* l. 6, post *παρουσίαν* v. *τοῦ κυρίου* l. 7, post *διωκόντων* v. *αὐτὸν* l. 8), posterius et quod sequitur ad 11, 28 iunctim Th. M. p. 317 (*οὐδεπώποτε* l. 13, *φαίνεται ὅτι ἔλεγεν* l. 16, *δηλονότι εἶρ.* l. 17, *παρέλιπε, ἑνὸς ὧν (!) τοῦ μόνα* l. 18). P. 32 ad 11, 34 v. c. Cr. p. 318. (Θ. M.)¹⁰
 P. 33 s. ad 12, 23 v. c. Cr. p. 327. (Θ. M.) Cat.: *Καιρὸς λοιπόν* l. 17, *Ἐπειδὴ* l. 20, *ὄρα* l. 22, om. *γὰρ* et *αὐτὸν* l. 31 *Αὕτη ἡ διαλ.* l. 32, *τῇ τρίτῃ* l. 1, ibid. om. *οἱ*. P. 34 ad 12, 24 v. c. Cr. p. 328. (Θ. M.) Cat.: *Ἐπειδὴ γὰρ* l. 4, *ἐν τῷ σπέρματι* l. 7, ib. om. *ἐν*. P. 37 ad 14, 20 v. 15 c. Cr. p. 350 (Θ. M.) Cat.: *ἔτι δὲ τῆς* l. 21. Quae ad 15, 8 in c. Cr. p. 355 Th. M. tribuuntur Chrysostomi sunt h. LXXV; idem valet de altera parte fragmenti *Ἐντεῦθεν* l. 7 — *μένητε* l. 11, quod ad eundem l. p. 38 attuli. P. 38 ad 15, 26 v. c. Cr. p. 359 (Θ. M.) Cat.: *Ὅτι οὐδὲν πρὸς* l. 12,²⁰ om. *τοῦ πατρὸς* l. 13, exhibet *μὴ τὴν* l. 14, *ἀλλὰ τινὰ ἀπ.* l. 15, om. *ἐν* l. 21. P. 38 ad 16, 8 v. c. Cr. p. 362 (Θ. M.). P. 39 ad 16, 30 v. c. Cr. p. 368 (Θ. M.) Cat. om. *δὲ* et *ὁ* bis l. 5. 6, praebet *οὕτω τότε ἐπίστανται* l. 6. Scholion ad 18, 29 ss. p. 39 c. Cr. p. 383 Ammonio adscribit.²⁵
 Denique catena haec Theodori scholia continet:

VII, 22. *Ἐκεῖνος μὲν γὰρ νομοθετῶν μαιφονίας ἀπέχεσθαι κελεύει, ὑμεῖς δὲ δι' ἀκρότητα πονηρίας περὶ τῆς ἐμῆς ἀναιρέσεως βουλευέσθε· ἀπὸ τοῦ λόγου συλλογιζόμενος πρὸς*

et Cramero editis, illa continet tria I. p. 35. 63. 214, haec quindecim p. 13. 33. 34. 37. 39. 48. 51. 56. 75. 78. 79. 87. 88. 125. 243. Denique cod. Coisl. catenae in Acta Apostolorum a I. A. Cramero Oxonii 1838 editae duo fragmenta tribuit Theodoro monacho et presbytero p. 33. 227. cl. p. 427. 438, quae cod. Nov. Colleg. Theodoro Ancyrano assignat. Hoc si verum, sane Theodoti scribendum est, quamquam illud mire cecidit, quod in altero codice utroque loco Theodori Anc. exaratum est.

Scribebam Turici Cal. Septembr. a. MDCCCXLVII.

O. F. Fritzsche.

THEODORI MOPSVESTENI

IN EVANGELIUM MATTHAEI COMMENTARII FRAGMENTA.

Matthaeus quidem evangelista post tentationes dicit, quod accedentes angeli ministrabant ei: scilicet cum eo constituti, et cooperantes, et omnibus circa eum Deo ministrantes, quod iam per certamina ad diabolum ostensus est clarior. Sed et quod passuro ei aderant angeli, ex evangeliiis discimus: et cum resurrexit, in monumento visi sunt. Per omnia etenim ista monstrabatur dignitas Christi, quod inseparate ei angeli aderant, et omnibus circa eum ministrabant. Sicut enim a peccantibus separantur, sic et per meritum honoratis subveniunt. Propter quod bene Dominus ait: Quod maius videbitis, et quod coelum aperietur omnibus per me, et omnes angeli semper mecum erunt, nunc quidem ascendentes, nunc vero descendentes, sicut ad domesticum Dei et amicum.

Nam rationalis quidem proprium est, discretio bonorum et malorum. Cum vero non essent contraria, non erat ei

Evangelium Matthaei Theodorus teste Ebediesu (Asseman. bibl. or. III. I. p. 32.) uno tomo ad Iulium explicavit. 1. Act. Conc. Const. II. IV. 26. Mansi IX. p. 214. Vigil. Const. 27. Mansi IX p. 79. »Eiusdem de interpretatione evangelii [vett. I. secundum Ioannem evangelii] libro primo: « sed v. quae dixi in comment. de Theodori M. vita et scriptis. Hal. 1836. p. 64. n. 2. p. 90. 2. Mtth. 4, 11. ib. Paris. scilicet et cum. 3. et ante cooperantes om. Vig. Const. 5. angeli om. Paris. 6. enim Vig. Const. 7. monstratur Vig. C. 8. et om. Vig. C. 11. Vett. I. et edd. quod et. 13. Ioh. 1, 51. 52. ib. Bellov., vett. edd. et Dei. 14. Act. C. Const. II. IV. 55. Vig. C. 56. »Ex his quae sunt in ev. sec. Matth., in quibus dixit: quod deus creavit contraria i. e. bona et mala.« 15. Vig. C. non sint.

possibile aliquid discernere. Primum igitur in his quae creata sunt, magnam contrarietatem fecit.

Quoniam autem non obaudiit Adam, deinde subditus est morti: et factum est hoc propter inobedientiam, quod et citra
5 inobedientiam propter utilitatem nostram a creatore factum est, edocti sumus omnes peccatum.

I, 18. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μία τίς ἐστὶ τῆς τριάδος ὑπόστασις, καὶ οὔτε πατήρ ὀνομάζεται, οὔτε υἱός, ἀλλ' ἐξαιρετόν τι ὄνομα ἔχει, τὸ καλεῖσθαι πνεῦμα ἅγιον, ὡς φησι ὁ
10 σωτῆρ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς· πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὡσπερ γὰρ κοινωνόν ἐστὶ πατρί τε καὶ υἱῷ εἰς τὴν τοῦ παντὸς δημιουργίαν, οὕτω καὶ τὸ ἐκ τῆς παρθένου τοῦ σωτῆρος σῶμα κατεσκεύασε.

15 II, 16. Ὅσον γὰρ χρόνον ὑπώπτευσεν ὁ Ἡρώδης εἶναι ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως διὰ τῆς τῶν μάγων ἐλεύσεως, τοσοῦτων ἐτῶν παιδᾶς ἀποκτεῖναι παρεκελεύσατο. Μὴ τοίνυν ὑπολάβῃς αἰτίαν εἶναι τῆς τῶν παιδῶν ἀδίκου σφαγῆς τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Ἡρώδου ἀθείαν τε καὶ ἀνο-
20 σιότητα· οὐδὲ γὰρ οἱ τὸν Χριστὸν σταυρώσαντες τότε γεγονόσιν πονηροὶ, ἀλλὰ προὔπαρχοντες καὶ καιροῦ λαβόμενοι ἑαυτοὺς ἐφανέρωσαν οἵτινες ἦσαν.

III, 16. Ἐν εἶδει περιστερᾶς ἐφάνη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς φιλόστοργόν τε καὶ φιλόανθρωπον, καὶ πολλάκις ὑφ' ἡμῶν
25 ἀθετούμενον πάλιν ἔχεται ἡμῶν καὶ εὐεργετεῖ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Ἡ γὰρ περιστερὰ φιλόστοργον οὕσα καὶ φιλόαν-

● 3. Act. C. Const. II. IV. 56. Vig. Const. 57. „Eiusdem ex libro [vett. libri ex eodem libro] quod Deus peccatum docuit et mortem introduxit;« v. quae dixi in comment. p. 64. n. 3. 4. Vig. Const. factus. 5. Paris. obedientiam. 7. Leguntur haec in Matth. fragmenta graeca in l.: Symbolarum in Matthaeum Tomus prior exhibens catenam graec. patr. unius et viginti nunc primum editam. Ex bibliotheca illustrissimi D. Caroli de Montchal archiep. Tolosani Petrus Possinus e soc. Iesu sacrar. literarum Tolosae Professor, ex antiquissimis membranis eruit, latina interpretatione et scholiis illustravit, librumque addidit de concordia evangelistarum in genealogia Chi. Tolosae 1646. f. Singulis praemissa sunt v. Θεοδώρου Μοψουεστίας, uni (ad 23, 15.) Θ. Αντιοχεως. Quod primo loco posui invenitur p. 13. 12. Mtth. 28, 19. 15. Possini cat. p. 31. 23. Possini cat. p. 45.

ἄνθρωπον ζῶον, ὑπὸ ἀνθρώπων ἀδικουμένη τὰ ἐκείνης ἔκγονα ἀποσπώντων τε καὶ ἐσθιόντων, οὐκ ἀφίσταται τῶν συνηθῶν, ἀλλ' ἔχεται παντοίως.

III, 17. Nam et illud: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, insania evidens est de Deo Verbo putare dicere eum. Qui enim dixit: Hic est filius meus dilectus; et intulit: in quo mihi complacuit, significavit quod aperte ad comparationem hoc dicit aliorum filiorum, qui nec dilecti ei sunt, nec placere nimis potuerunt ei.

IV, 2. Ὅτε ὁ Χριστὸς ἐπέινασεν, ὡς γέγραπται, τότε ὁ διάβολος ἐπιτίθεται πειράσων, ἐπεὶ οὐδὲ πάνυ τεθαύμακε τὴν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις νηστείαν, γινώσκων τὸν Ἥλιαν τοσαύτας ἡμέρας νηστεύσαντα. Διὸ καὶ θαρρόσας προσέβαλεν, ὅμοιον ἐκείνῳ νομίσας εἶναι καὶ οὐ θεόν.

V, 40. Προσῆκει τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους μὴ ἐκκλίνειν φιλονεικίαν, ὅταν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τυγχάνῃ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τὰ δεινὰ ὑπομένειν καὶ χαίρειν ἐπὶ τούτοις, εἰ δὲ ἕτερόν τι τῶν βιωτικῶν ὑπάρχει ἠδέως παραχωρεῖν τῷ βουλομένῳ καὶ μηδ' ὀπωστιοῦν ἀντιφτέγγεσθαι.

VIII, 5 — 13. Supplicabat autem ei, inquit, ut curaret puerum. Ad quem Dominus dicit: Ego veniens curabo eum. Propterea maxime ipse promptius ire promisit, ut virtus centurionis cum refugit appareret. Etenim, non sum dignus, dicit, ut intres sub tectum meum; igitur verbo tantum dic, et hoc curare sufficet. Primum igitur reverentiam multam, secundo autem maximam fidem ostendit. Deinde et cum prudentia fidem propriam monstrans: Nam Bene *) intulit: Namque et ego homo sum sub potestate, ego homo sum, ut dicat, Nihil mirandum si hoc potes, cum huic vade, et vadit: et alio ve- sis homo accipiens a Deo: quo-

4. Act. C. Const. II. IV. 40. Vigil. Const. 40. „Eiusdem Theod. ex interpretatione sec. Matthaeum evangelii;“ sed v. quae dixi in comment. p. 64. n. 2. p. 119. 6. Paris. et dicere. 8. Par. dixit. ib. dilecti facti sunt Vig. Const. 10. Possini cat. p. 46. 15. Possini cat. p. 77. 20. Facund. pro defensione tr. capitul. 3, 4. 25. curae c. Ver.

*) Acta Conc. Const. II. IV. 51. Vigili Constit. 52. „ex quarto libro commentii sec. Matth.“

ni, et venit: et servo meo, fac hoc, et facit. Prudentiae enim erat, secundum rationem quae ei videbatur, talia credere de Christo. Homo enim et ego: sed tamen, quorum accepi potestatem, horum sum dominus: quae mihi videntur, ea fiunt a meis subjectis. Ergo nihil ab re est, et te hanc sumente a Deo potestatem, verbo tantum iubente expelli passiones. Neque enim tamquam Dei filium, et ante omnem creaturam subsistentem, et omnium quae sunt opificem, adierat centurio. Haec enim neque discipulorum erat tunc scire ante crucem, sicut in reliquis ostendemus, Domino adiuvante, subtilius: sed tamquam hominem per virtutem adeptum a Deo maiorem quam est hominis potestatem. Unde ei dixit: Nam et ego homo sum.

X, 5. Οἱ Σαμαρεῖται πόλεις κατῴκουν ἐν μέσῳ τῆς Ἰουδαίας, δι' ὧν ἀναγκαῖον ἦν τοὺς ἀποστόλους πορεύεσθαι. Διὸ καὶ ἐκώλυεν αὐτοὺς, μὴ εἰσέλθῃτε· ἐπὶ δὲ τῶν ἔθνῶν οὐκ εἶπε μὴ εἰσέλθῃτε, ἀλλὰ μὴ ἀπέλθῃτε.

X, 16. Ἐάν τις περιστερᾶς ἀφαιρῆται τοὺς νεοσσούς, ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ πάλιν νεοτεύει. Διὸ καὶ ὑμεῖς φησιν ἐπιβουλεύομενοί τε καὶ διωκόμενοι μένετε ἐν τῇ ἐμῇ πίστει καὶ μηδ' ὄλως ἀφίστασθε· καὶ ὥσπερ ὁ ὄφις φεύγων καὶ κρύπτων ἑαυτὸν σώζεται, οὕτω καὶ ὑμεῖς φεύγοντες τοὺς μέλλοντας ἀναίρειν ὑμᾶς ζήσεσθε.

2. simul habens. 9. Vig. Const. et nec. 12. Paris. iubente. 26. Possini cat. p. 136. 30. Possini cat. p. 141.

*) Acta Conc. Const. II. IV. 52. Vigil. Const. 53. »ex eodem libro.«

niam et ego cum hoc sim, accipio obedientes semel habens iubendi potestatem propter datoris indulgentiam.

Quapropter *) nec incongruum est, et te accepta ista a Deo potestate, verbo solo iubentem abigere passiones. Nec enim tamquam filio Dei et ante universam creaturam existenti, et creatori eorum quae sunt, accessit centurio.

XIII, 33. Ἀλεύρου σάτα τρία Ἑλληνας καὶ Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείτας ὀνομάζει· τούτοις τοῖς τρισὶν ἐμβληθεῖσα ἡ ζύμη ἐν φύραμα τὴν φύσιν πάντων εἰργάσατο.

XIV, 1. Ἐτερός ἐστὶν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς, καὶ ἕτερος ὁ τετράρχης ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Μετὰ γὰρ τὸν τοῦ βασιλέως Ἡρώδου θάνατον εἰς τετραρχίας διείλον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὁ δὲ τούτου υἱὸς ἐν μέρος τῆς τετραρχίας εἶχεν· οὗτος δὲ ἦν ὁ τὸν πρόδρομον καρατομήσας, καὶ διὰ τοῦτο δίκας ἔδωκεν οὐκ εἰς μακράν.

XVI, 3. Dominus enim Christus erat quidem et Deus et homo, utrumque secundum naturam similiter: ex altero quidem apparens, ex altero vero utpote secundum naturam divinam, invisibilis exstans. Erat autem unum quidem omnibus manifestum utpote quod apparebat: hominem enim eum omnes tunc temporis aestimabant esse, et amplius nihil. Quod enim in illo latebat, omnibus erat incredibile priore tempore: sed ex magnitudine eorum quae circa illum agebantur, et novitate miraculorum, quaecunque ad doctrinam videntium efficiebat, et ex gratia sancti Spiritus qui super apostolos venit, intellectus est postea et creditus verus Deus, essentialiter exstans filius verus Dei aeterni. Quoniam vero in priore tempore ignorabatur hoc secundum essentiam exstare, ex eo autem quod apparebat videntibus homo purus putabatur, secundum hominem pleraque, et secundum eam quae apparebat naturam loquebatur. Et haec ex his quae in evangelio scripta sunt quivis inveniet animadvertens attentius.

Proximus etiam passioni ad discipulos Dominus dixit: Si me sciretis, utique et patrem meum sciretis; et ad Philippum: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et patrem meum; ostendens quoniam neque divinam naturam sciebant unigeniti, neque Deum sciebant verum patrem. Unde neque dicentem de proprio patre veluti de Deo dicentem aliquatenus advertabant: sed divisa intelligentia eadem ipsa putabant etiam illa. Hinc

1. Possini cat. p. 194. 3. Possini cat. p. 202. 10. Facund. 1. l. 9, 2. Videtur hoc fragmentum ex l. quodam Theodori dogmatico depromptum. 27. „Post aliquanta sic iterum dicit.“ 28. Ioh. 8, 19. 30. Ioh. 14, 9.

etiam adductus est Philippus ad dicendum: Ostende nobis patrem, et sufficit nobis. Si enim sciret integre, quia patrem suum dicebat eum, qui re vera eius esset pater, ex quo erat vere sicut Deus ex Deo, nunquam dixisset: ostende nobis
 5 patrem tuum, bene sciens quia invisibilis est hominibus divina natura. Consequenter itaque et Dominus dixit ad illum: Tanto tempore vobiscum sum Philippe, et non cognovistis me Philippe? Velle enim patrem videre, indicium erat eo
 10 quod neque ipsum sciret quis esset secundum naturam, neque quem diceret patrem esse, filius ex eo exstans. Et aperiens hoc ipsum addidit: Qui videt me, videt et patrem. Si enim cognoveris, inquit, quis sim, cognosces et illum, secundum quod possibile est, per me contemplans patris naturam, cuius sum filius ex ipso exstans secundum essentiam,
 15 et eiusdem cum illo exstans essentiae. Quoniam vero nescis me, neque patrem meum scis quem dico: cognoscens autem me, cognosces et patrem quem dixi: me videns contemplatione intelligentiae, per me videbis omnino etiam illum. Addidit etiam: Usque nunc nihil petistis in nomine meo. Et
 20 aperiens quoniam necdum divinam naturam eius intelligentes, neque orationes ei offerebant ut Deo, neque petitiones aliquas in eius nomine faciebant, sicut oportebat facere in nomine Dei exstantis et filii Dei omnium: et quia propter hanc eorum infirmitatem in similitudinibus de patre loquebatur, eo
 25 quod neque illi potuerunt integre scire ea quae dicerentur, vel de quo diceret patre, vel qualiter exstante, adhuc aperiens indicatur. Dixit enim: Haec in parabolis locutus sum vobis; venit hora, quando non iam in parabolis loquar vobis, sed manifeste de patre annuntiabo vobis. Quid autem
 30 erat quod de patre non manifeste dixerat, nisi quia re vera divinam naturam unigeniti nesciebant, ex quo possent discere Deum patrem, qui ex certo eius esset pater, ut Deus Dei ex eo nati secundum essentiam? Cuius rei gratia per similitudines eis de patre loquebatur: nunc quidem nomine tantum
 35 apud eos utens, eius autem veram intelligentiam in po-

2. Ioh. 14, 8. 3. suum Deum c. Ver. 19. Ioh. 16, 24. 29. Ioh. 16, 25.

sterum illis reservans edicere, quando eos gratia Spiritus sancti quae super eos venit, instituens perceptibiles tantae doctrinae perficeret. Propter hoc etiam ipse Dominus in eodem ipso sermone proximus passioni, ut infirmitatem eorum ostenderet, unde possent doctrinam perfectiorem adsumere, 5 dicebat: Multa habeo vobis dicere. Cuius ergo rei gratia modo non dicis? quia non potestis modo portare: non invidens, sed quia non sufficitis ad maiorem rerum perceptionem, infirmius adhuc affecti, quam ut horum dogmatum integritatem possitis edoceri. Quando ergo poterunt, vel 10 unde? Quando venerit ille spiritus veritatis, inducet vos in omnem veritatem. Superveniet enim super vos Spiritus sancti gratia, ex qua cunctam dogmatum subtilitatem cognoscetis. Proinde si divinitatem unigeniti docerentur et patrem Deum utique docerentur utpote Dei filii patrem, ecquid perfectius 15 ad dogmatum scientiam eis remaneret?

XXIII, 15. Πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυσθε φησιν, ὥστε τινὰ τῶν ἀλλοτριῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν ἀγαγεῖν καὶ ποιῆσαι προσήλυτον· ἐπειδὴν δὲ τοῦτον τέλειον ποιήσῃτε καὶ τῆς εὐσεβείας οἰκειότατον, τότε διὰ τῶν ὑμετέρων πράξεων υἱὸν 20 γεέννης αὐτὸν ἐργάσεσθε.

XXIV, 29. Οἱ τὴν ἐκπύρωσιν εἰσάγοντες τοῦ κόσμου Ἑλλήνων σοφοὶ τὰ μὲν περὶ ἡλίου καὶ σελήνης εἰρημμένα δέχονται, οὐκέτι δὲ καὶ τὴν ἐξ οὐρανοῦ τῶν ἀστέρων πτώσιν ὁμολογοῦσιν, ὡς ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν καὶ ὅτι πάντα τῶ 25 θελήματι αὐτοῦ ἀκολουθεῖ.

XXIV, 48. 49. Τὸ μὲν οὖν λέγειν τὸν κακὸν δοῦλον ὅτι χρονίζει ὁ κύριος τέθεικε σημαίνων ὅτι οὐκ ἄλλως ἀμαρτάνουσιν ἀλλ' ἢ τῶ μὴ παρεῖναι τὸν κριτὴν, μηδ' ὅλως ἔσεσθαι κρῖσιν ἐννοεῖν αὐτούς· τὸ δὲ τύπτειν τοὺς συνδούλους λέγει 30 τῶ μεγίστην γίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις βλάβην κατὰ ψυχὴν διὰ τῶν σφαλμάτων τῶν διδασκόντων.

XXV, 24 ss. Κατακρύπτει τὸ τάλαντον ἀγνώμων ὢν καὶ

6. Ioh. 16, 12. 12. Ioh. 16, 19. 13. Libri: cognoscitis. 15. Edd.: et quid. 17. Possini cat. p. 305. 22. Possini cat. p. 322. 27. Possini cat. p. 330. 29. Cat.: μὴ δὲ ὅλως. 33. Possini cat. p. 338.

ὀκνηρὸς, καὶ μηδὲν ἐργασάμενος ὧν ὁ κύριος αὐτῷ ἐνετείλατο·
διὸ καὶ ἀρθῆσεται καὶ δοθήσεται ἔχοντι καὶ ἐργαζομένῳ.

XXVI, 26 ss. Οὐκ εἶπε· τοῦτό ἐστι τὸ σύμβολον τοῦ
σώματός μου καὶ τοῦτο τοῦ αἵματός μου, ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ
5 σῶμα μου καὶ τὸ αἷμα μου, διδάσκων ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύ-
σιν ὁρᾶν τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ διὰ τῆς γενομένης εὐχαριστίας
εἰς σάρκα καὶ αἷμα μεταβάλλεσθαι.

3. Possini cat. p. 350.

THEODORI MOPSVESTENI

AD EVANGELIUM MARCI FRAGMENTA.

III, 4. Ἐρωτᾷ τοὺς Ἰουδαίους ὁ σωτὴρ εἰ ἔξεστιν ἐν σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; οἱ δὲ σιωπῶσιν, εἰδότες ὅτι πάντως αὐτὸν ἰάσεται.

IV, 21. Per modium quidem malitia atque terrena prudentia, per lucernam vero virtus intelligenda est. Haec itaque sub malitia collocari non potest. Lectulus autem pigritiae symbolum est, quippe corpori quietem praebens. Virtus itaque in excelso custodienda, non per pigritiam occultanda est; bonum enim neglectum perit.

IV, 26—29. Βουλῆματι ἡμετέρῳ ἐπιτρέπων ἐνταῦθα ὁ 10 σωτὴρ τὴν ἐργασίαν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτὸς κατεργαζόμενος φαίνεται, καὶ ἡμῶν ἀκούσιον ἔσται τὸ ἀγαθόν, καὶ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἡμετέραν, διὰ τοῦτο ἐπάγει· αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκης τρόπῳ· καρποφορεῖ δὲ ἡ γῆ πρῶτον χόρτον νόμῳ φύσεως, εἶτα στάχυν· ὅταν δὲ παραδῶ 15 ὁ καρπὸς καὶ αἱ χῶραι λευκανθῶσι πρὸς θερισμὸν, ἐκτείνει τὸ δρέπανον ὁ καλὸς γεωργὸς, ἵνα συνάξῃ τὸν καρπὸν εἰς τὰς ἀποθήκας.

Theodorum Marci evangelium singulari commentario illustravisse nec veterum quisquam prodidit, nec probabile est. Sed cum Marcum prorsus negligere non posset videtur rem ita instituisse, ut Marci ubi opus esset in reliquorum evangeliorum commentariis rationem haberet, ex quibus pauca fragmenta, quae supra posui, manarent, cf. quae exposui in comment. p. 84. 1. Catena gr. patr. in ev. sec. Marc. collect. atque interpr. Petro Possino. Rom. 1673. f. p. 62. 4. Catena gr. patr. in Lucam latine ed. Balth. Corderius Antv. 1628. f. p. 326. 10. Possini cat. in Marc. p. 91.

THEODORI MOPSVESTENI

IN EVANGELIUM LUCAE COMMENTARII FRAGMENTA.

II, 31. 32. Τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος· ἢ Ἰουδαίων θεὸς μόνων, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ἀντεπερωτᾷ Ἰουλιανὸς καὶ τοῦ χάριον, φησὶν, πολὺ μὲν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔπεμπε τὸ προφητικὸν χάρισμα καὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸ χρῆσμα καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα τεράστια τῶν μύθων; Ἀκούεις γὰρ αὐτῶν βοώντων· ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος. Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν ἔπεμψεν ἐκείνοις. Ἐν δευτέροις δὲ

Lucam et Iohannem Theodorus Ebediesu teste duobus tomis ad Eusebium enarravit. 1. Commentarii theodori in Lucam fragmenta sex graeca Frid. Münter in libro: Fragmenta patrum graecorum. Fascic. I. Hafn. 1788. 8. p. 79 ss. primus edidit et illustravit eaque excerpuit Romae in bibl. Corsin. ex apographo viri docti, quem Fogginum fuisse suspicatur. Sumta sunt ex cod. palat. XX catenam patrum in Lucam continente. Primo praemissa sunt verba: Θ. Μ. ἐκ τῆς πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιάνου τοῦ παραβάτου, alteri v. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν, ei denique quod ad Luc. 21, 7 ss. spectat v. Ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλιανόν. His verbis nisus Münter Theodorum librum contra Iulianum scripsisse opinatus est, ex quo illa fragmenta petita essent. Ego vero Theodorum haec ipsa in commentario in Lucam disputasse, in quo Iuliani commenta pluribus refutasset, in comment. p. 80 s. probabiliter docuisse mihi videor. ib. Articulus ὁ ante θεὸς errore videtur deesse. 2. cf. Rom. 3, 29. 6. cf. Psalm. 77, 25. cl. I. Exod. 16, 15. Ioh. 6, 31. 7. Hucusque Theodorus Iulianum ea disserentem fecit, quae iam refutare volebat: Deum Iudaeorum tantummodo curam gessisse. Nexus verborum Iuliani, ut ex libro III. Cyrilli Alex. adv. Iul. (ed. Ez. Spanhem. Lips. 1696. p. 106.) intelligitur, hic est: Docent Moses, Christus et Paulus, Deum ab initio Iudaeorum solum curam gessisse, est tamen in hac de Deo doctrina summa Pauli inconstantia: Δίκαιον οὐκ ἐρέσθαι τὸν Παῦλον (scil. propter locum cit. Rom. 3, 29.) εἰ μὴ τῶν Ἰουδαίων μόνων ἦν ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ χάριον κ. τ. ἔ. Theodorus autem suam, quam adiecit, refutationem ita instituit, ut Iuliani verba exciperet, h. r.: Recte. Contigerunt illa Iudaeis. Verum — .

τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πᾶσιν, εἰ δὲ μὴ παρεδέξαντο πάντες τότε, ἀλλ' ὕστερον παρεδέξαντο. Διεσαλεύθησαν γὰρ πρότερον ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τῶν προλαβόντων τεραστίων, ὑπέπεσον δὲ παντελῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἠττηθέντας ὑμῶν θεασάμενοι τοὺς θεοὺς καὶ πλάσματα καὶ μύθους ὄντας εὐρόντες τὰ λεγόμενα ⁵ περὶ αὐτῶν καὶ μηδὲν πλέον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμεταθέτως εἶχον ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης πᾶσιν ἀποφραττούσης τὰς ἀκοὰς καὶ ὡς σωτήροισι ἐκείνοις πειθόμενοι, διὰ τοῦτο τοῖς πολεμίοις συνεχώρησεν ὁ θεὸς πάντας πᾶσιν ἀναμιχθῆναι, ἵνα τὸν ἑαυτῶν ἕκαστοι θεάσωνται θεὸν μήτε ἑαυτῶ μήτε ἐκείνοις βοηθῆ- ¹⁰ σαι δυνάμενον καὶ γνῶσιν, ὡς οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς σωτηρίας ἐλπίς. Ἰφ' ἓνα ἄνδρα τοσοῦτων γενομένων ἔθνῶν καὶ θεῶν τῶν ἀρξάντων ποτὲ, πάσαι μὲν ὑπὸ Μακεδόσι μόνοις γεγενη- μένων, εἴτ' αὖθις ὑπὸ Ῥωμαίοις, καὶ ζητούντων θεὸν, ὧπερ ἀσφαλῶς καταπιστεύσειαν ἑαυτοὺς, ἐν τούτοις ὤφθη Χριστὸς ¹⁵ καὶ δεομένοις ἐπεφάνη κατὰ καιρὸν, πρότερον μὲν οὐ κατὰ ἔθνη, ἀλλὰ κατὰ ἄνδρα ἐκλεγόμενος ἀπὸ τῶν ἔθνῶν, οὓς ἀνεύρισκε πειδομένους, νῦν δὲ κατὰ ἔθνη. Οὐ γὰρ βιάζεσθαι βούλεται τὸ ἐθέλειν ἡμῶν ὁ θεὸς, ἵν' ὅπερ θέλομεν μὴ ἐθέλωμεν· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ μεταποιεῖν τὴν φύ- ²⁰ σιν ἡμῶν.

Καὶ τίνος χάριν ποτὲ μὲν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐκείνῳ τῷ ἔθνει

3. Münt. male : τεραστῶν, nec v. προλαβόντων intellexit. Verte : et portentis antea factis. De hoc v. προλαβόντων significatu pluribus egi in comment. p. 67 s. 4. ἐπὶ τ. Χ. tempore Christi. 7. Verte : cum enim immobiles essent (ἀμεταθέτως εἶχον [v. Matthiae Ausf. griech. Gramm. ed. 2. II. p. 1238.] i. q. ἀμετάθετοι ἦσαν) propter (v. Matthiae l. I. II. p. 1130.) idolorum fraudem, quae — 12. Augustum dici recte observavit Münt. 15. ἐν τούτοις, Münt. : per id tempus. Malim : inter hos. 18. Male scribas — ἄνδρας ἐκλεγόμενους — (Döderlein. Theolog. Biblioth. Lips. 1788. IV. 7. p. 492). Censor libri Münter. (Göttinger gel. Anz. 1788 p. 1246) recte monuit, v. κατὰ ἔθνη et κατὰ ἄνδρα distributive sumenda esse (cf. Cord. cat. in Ps. II. p. 641. Theod. οὐ καθ' ἓνα καὶ κατὰ μέρος ἀποθνησκόντων —). Enarra : principio (rerum christianarum) non singulos populos, sed viros, quos obsequentes reperiebat, de populis elegit, nunc vero [de suo tempore loquitur Theodorus] singulos populos. Iam quaeri poterat, cur non statim post Christi adventum populi facti essent christiani. Huius rei hanc Theodorus reddidit rationem, quod religionis christianae professio, nisi forte Deus humanam naturam commutasset, ab ipsis hominibus penderet. 22. Hoc fragmentum cum praecedenti paucis fortasse verbis interiectis cohaesit.

τὰς καθολικωτέρας τῆς οἰκουμένης ἐξουσίας παρεδίδου ὁ θεὸς, ὡς τοῖς κατὰ καιρὸν κρατοῦσιν νόμοις καὶ ἡμᾶς πάντα τε χρῆσθαι τοὺς ὑπηκόους; Καὶ δι' ἄλλας μὲν πολλὰς αἰτίας ταύτας συνεχώρει τὰς μεταβολὰς γίνεσθαι καὶ διὰ τὸ χρῆσθαι θεῷ, 5 ἵνα ἔλθωσιν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὸν ὄντως θεόν.

III, 22. Hoc enim, quod: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, in baptismate adoptionem demonstrat secundum comparationem Iudaicae adoptionis, quia et ad illos dictum erat: Ego dixi, dii estis, et filii excelsi omnes, et: Filios genui et exaltavi: eius adoptionis praecipuum, 10 eo quod dixit, dilectus, et in quo mihi complacuit, ostendens. Propter hoc et vox Patris fiebat adoptionem confirmans, et Filii nominatione per adoptionem secundum gratiam eum qui vere filius est, demonstrabat: cuius coniunctio ad veram et firmam adoptionem istum constituebat: et Spiritus sanctus in 15 specie columbae descendens, permansit super eum, quatenus in coniunctione ad eum qui vere Filius est, eius cooperationi intentus maneat, firmam adoptionis habens dignitatem: per omnia autem in quo primo adoptionis praeformabatur 20 baptisma, dico autem domini Christi, ex Patre et Filio et Spiritu sancto hoc quod fiebat, complebatur.

IV, 1 ss. Οὐδὲν καινὸν, ἀσεβέστατε Ἰουλιάνε, εἰ καὶ γινώσκεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων καὶ ὁμολογεῖται θεὸς καὶ πειρα-

2. Münt: τοῖς τον. 3. Münt.: παντας κερησθαι, h. e. — ita ut legibus, quibus tum vis erat, etiam nos omnes, qui subiecti sumus, uteremur. Sed praeterquam quod Perfecto offenderis, verba illa videntur Iuliani esse. 5. Münt.: — καὶ διακρησθαι θεῷ ελθῶσιν —. Fortasse locus valde mutilatus est. Sed theodorea sane sententia mea coniectura efficitur: — et ut Deo uterentur (ut Dei, quem quisque coleret, infirmitatem experirentur) quo necessitate coacti venirent ad quaerendum *verum Deum*. Theodori disputatio haec est: Deus modo apud hunc modo apud illum populum summum imperium esse ideo maxime voluit, ut gentes publica calamitate pressae ad suum, quem putarent Deum se converterent, quo eius infirmitatem experti ad *verum* ducerentur. Hoc vero tum demum recte fieri poterat, cum summum imperium non apud unum eundemque populum esset, sed ab hoc ad illum transferretur. 6. Act. C. C. II. IV. 18. Vigil. Const. 19. »Eiusdem Th. M. de commento sec. Lucam evangelii.« 8. sed non comparatione Vig. Const. 9. Psalm. 82, 6. 10. Ies. 1, 2. ib. V. adoptionis om. Par. 11. et in eo Vig. C. 12. per adoptionem. 17. Par. est, item eiusdem. 19. performabatur Vig. C. 23. cf. Luc. 4, 34. 41. al.

ζεται υπο τοῦ ἄρχοντος τῶν δαιμόνων μὴ ὁμολογοῦντος τὴν αὐτοῦ βασιλείαν. Οὐ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ πρότερον μὲν ἀγωνίζεται ἀγνοῶν, ἠττηθεὶς δὲ ὑστερον γνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ λέγων· οἶδαμὲν σε τίς εἶ· σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραήλ. Οὐ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ⁵ ταῦτα ὁμολογεῖ, ἀλλὰ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ πειρασθῆναι καὶ κατελθεῖν ἐκ τῆς ἐρήμου νικῆσαντα τὸν διάβολον κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν καὶ ἐπείραζεν αὐτόν. Οὐ γὰρ εἰδὼς τὸν θεὸν λόγον ἐπείρασεν ἄν, πᾶσιν γὰρ κατ' οὐσίαν ὁ θεὸς ἐστὶν ἀγνωστος, ἀλλὰ κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν ἀληθῶς καὶ ἐπείρασεν καὶ ¹⁰ ἐπειράσθη. Ἀλλὰ Μωσῆς, φησὶν, ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστεύσας ἔλαβε τὸν νόμον, Ἡλίας δὲ τοσαύτας νηστεύσας θείων αὐτοπιῶν ἔτυχεν, Ἰησοῦς δὲ, τί μετὰ τοσαύτην νηστείαν ἔλαβεν; Οὐκ ἴσον τῷ λαβεῖν νόμον καὶ θεοπτίας ἀξιωθῆναι τὸ λαβεῖν εὐαγγέλιον καὶ κηρύξαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ¹⁵ τοσοῦτον δὲ διάφορον, ὅσον οὐρανὸς διαφέρει τῆς γῆς καὶ τὸ ἀθάνατον τοῦ θνητοῦ καὶ τὸ αἰδιον τοῦ προσκαιροῦ. Τὸ δὲ ἐπὶ παντὶ ῥήματι θεοῦ, οὐ περὶ διδασκαλίας λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς. Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου πρόκλησιν ἄτοπον οὐσαν, τὸ εἰπεῖ ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γίνωνται, ²⁰ ὡς παντὶ τόπῳ ὑπὸ ἄρτου διατραφῆναι ὀφείλοντος, τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ γενόμενα ὑπομιμνήσκων αὐτὸν ἔλεγεν, ὡς σὺ χρειὰ ἄρτων τῷ θεῷ. Καὶ ἄνευ γὰρ ἄρτων θεὸς ἐν ἐρήμῳ διέθρεψε τὸν Ἰσραήλ καὶ αὐτὸν διαθρέψαι δύναται, καθὼς ἄν βούληται, ῥῆμα λέγων τὴν ποιητικὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. Μωσῆς δὲ καὶ ²⁵

5. cf. Luc. 4, 34. (Marc. 1, 24.). 11. V. Theod. ad Matth. 4, 2. 14. V. Ἀλλὰ Μωσ. — — ἔλαβεν; Iuliani sunt, non etiam, ut male Münt., sequentia — προσκαιροῦ. 18. cf. Luc. 4, 4. cl. 1. Deuter. 8, 3. Haec propter falsam, Iuliani credo, v. ἐπὶ π. ῥ. τ. θ. interpretationem addidit. 19. — de comparatione cibi. 20. cf. Luc. 4, 3. F. l. γίνονται. 23. Münt.: Πρὸ γὰρ τὴν — — αρτου διατραφῆναι οφειλοντες τα — γενομενα, ὑπομιμνησκων αὐτου — — χρειαν — ante provocationem — quasi necesse omnino esset, ut omnia quae in deserto facta essent, a pane dissolvi deberent, commonuit eum dicens —. Ὀφείλοντος recte iam scripsit v. d. in Döderlein. Theol. Bibl. l. l. p. 493. Verte: Ad ineptam enim illius provocationem — quasi Iesum ubique pane nutrirī oporteret —. 25. Iam ad aliam rem transit ac docet, cur Servator tentandus fuisset, neque vero Moses et Elias. Manifestum est, eum hic quoque contra Iulianum disputare.

Ἡλίας νηστεύσαντες οὐ συνεχωρήθησαν πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ
 διαβόλου πρὸς ἕτερα σπεύδοντες μικρότερα, ὁ δὲ σωτὴρ ἀναγ-
 καίως συνεχωρήθη πρὸς τὴν κατάλυσιν τοῦ θανάτου πολιτευ-
 ὄμενος καὶ λύσιν τῆς προτέρας ἀποφάσεως. Πρὸς γὰρ τὰς
 5 νομοθεσίας τοῦ θεοῦ σπεύδει καὶ ὁ διάβολος ἐκτρέπειν καὶ
 ἀπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους, ἐν οἷς ἂν ἔνεστι τὸ ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ
 ἀναχθῆναι καὶ λαβεῖν τὸν νόμον ὁ διάβολος ἀνελεῖν οὐκ ἠδύ-
 νατο. Τοῦτο γὰρ ἦν ἐπὶ τῷ θεῷ καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ Μωσεί. Ἄ
 δὲ ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν ποιῆσαι καὶ μὴ ποιῆσαι, ἐν τούτοις καὶ ἀπα-
 10 τᾶν συγχωρεῖται, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ἐποίησε. Τὸ γὰρ
 ἄψασθαι τοῦ ξύλου καὶ μὴ, τοῦ ἐφ' ἡμῖν καὶ αὐθαίρετον.
 Ἐπεὶ οὖν διὰ πολιτείας καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου ἔδει καταλύσαι
 τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν πάσχοντα ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν αὐτὸν
 ἀναμάρτητον ὄντα, οὐκ ἐδείκνυτο δὲ ἀναμάρτητος ὁ μήπω κατὰ
 15 πάντα πολιτευσάμενος καὶ ἐν πᾶσιν ἀγωνισάμενος πρὸς τὴν
 ἁμαρτίαν, διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης συγχωρεῖται πειρασθῆναι ὑπὸ
 τοῦ διαβόλου, ὡς βούλεται αὐτὸς ὁ διάβολος, ἵνα καθαρῶς
 ἀναμάρτητος ὁφθῇ, οὐ τῷ μὴ πειρασθῆναι, ἀλλὰ τῷ φυλάξα-
 σθαι πειρασθεῖς. Τί δὲ θαυμάζεις, ὅτι μὴ ὄντος ὄρους ὑψη-
 20 λου ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται ὁ διάβολος ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄρος
 ὑψηλὸν λίαν; Ἐν στιγμῇ γὰρ χρόνου λέγει, σαφῶς δεικνὺς
 φαντασίαν ὄρους τὸν διάβολον πεποιηκέναι καὶ οἰκουμένην βα-
 σιλευομένην πρὸς ἄνθρωπον ὄραν οὕτω δυνάμενον. οὐ γὰρ καθὸ

7. Münt.: *ανεχθῆναι*?! *ἀναχθῆναι* duci sc. in montem Sinai. 11. Münt.:
 Το γὰρ οψασθαι — atque in his nescio quam subtilem distinctionem
 deprehendisse sibi visus est. Paullo post τοῦ ἐφ' ἡμῖν bene habet. Τοῦ
 est Genit. partitivus. 19. Theodorus ita disputat: Moses et Elias non
 sunt post ieiunium tentati, quia minora perficere debebant, contra
 Servator, cui prior illa mortis sententia abolenda esset. Quippe in
 iis tantum Satanas homines ad prava incitare potest, quae in homi-
 num potestate posita sunt. Sic Adamum decepit, at cum legislatio
 non in Mosis, sed in Dei potestate esset, Mosen non potuit. Iam cum
 prior illa mortis sententia nonnisi ab ἀναμαρτήτῳ aboleri posset nec vero
 ille, qui nondum in omnibus contra peccatum pugnasset, ἀναμάρτητος
 evasisset, Iesus a diabolo necessario tentandus erat, ut eo, quod tenta-
 tionem non succubisset, vere ἀναμάρτητος existeret. 21. cf. Luc. 4, 5.
 ib. Münt.: *λέγει πεποιηκέναι*. 23. H. e. — manifesto indicans, diabolum
 visum montis et orbem terrarum (visum orbis terrarum), qui ab se (Sa-
 tana) regeretur (qui sibi pareret cf. Luc. 4, 6.) effecisse homini, videre
 ita valenti.

θεὸς ἦν ἢ ἐπειράζεν ὁ διάβολος ἢ ἐπειράζετο· τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν πειρασθῆναι, ἀλλὰ ἀπατηῆσαι μᾶλλον. Ἀλλὰ πῶς, φησὶν, εἰς τὸ περὺγιον τοῦ ἱεροῦ τὸν κύριον ἀνήγαγεν ὁ διάβολος ὄντα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Διότι οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τῆς ἐρήμου εἰς τὸ περὺγιον ἀνήγετο, ὅθεν τῶ ἐν ὀλίγῳ ἀπολειφθῆναι καὶ οὐκ 5 ἐν πολλῶ καὶ ὡς ἐκεῖσε πάλιν ἐπανελευσόμενος. Οὐ λέγεται γὰρ ἐξεληλυθῆναι ἐκ τῆς ἐρήμου. Ὡσπερ γὰρ τις ἐν πόλει ἢ οἰκίᾳ γενόμενος, ὅσας ἂν ἡμέρας ἢ μῆνας ἢ ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ τῇ πόλει ἦ, ἐκεῖσε λέγεται ποιῆσαι, καὶ ἔξω ποτὲ γένηται οὐκ ἐπ' ἀπολείπει τελείᾳ τῆς πόλεως ἢ τῆς οἰκίας, οὕτω 10 καὶ ὁ Χριστὸς ἀναχθεὶς εἰς τὴν ἐρημον πειρασθῆναι, καὶ ἔξω τῆς ἐρήμου πειραζόμενος ἐγένετο οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τῆς ἐρήμου, εἰκότως ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται εἶναι καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐποίησε μὴ ἐξεληλυθὼς τῆς ἐρήμου. Τὸ δὲ οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου, οὐ λέγει ὅτι ἐμὲ, εἰ καὶ θεὸς ἦν, οὐ 15 γὰρ ὡς θεὸν ἐπειράζεν ὁ διάβολος, οὐδὲ ὡς θεὸς πειραζόμενος ἀπεκρίνατο, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς πειραζόμενος τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπεκρίνατο, τὸ μὴ ἐκπειρᾶσαι τὸν θεόν. Ὁ γὰρ ἐκπειράζων τὸν θεὸν φαίνεται μὴ πιστεύειν αὐτῷ, ἀλλὰ τυχόν

2. Malis pro ἀπατηῆσαι scribi ἀπατηθῆναι h. s. hoc enim (si diabolus Iesu Deo visum montis ostendisset) non fuisset tentari, imo decipi. Sed ἀπατηῆσαι bene habet, si v. τοῦτο γὰρ κ. τ. λ. ad statim praegressa refers: diabolus Iesu visum montis ostendit, (fieri hoc potuit) neque enim *Deus* tentatus est. Nam hoc (Deum tentari) non tentari fuisset, sed decipere (si Deus tentatus esset, non tentatus fuisset, sed ipse decepisset). Itaque v. οὐ γὰρ κ. τ. ε. muniunt praegressa, et haec ipsa v. τοῦτο γὰρ κ. τ. λ. muniuntur. 4. cf. Luc. 4, 9. 2. 7. Münt. εκ της Αιγυπτου. Cum multa v. d. tum hoc peccavit, quod etiam v. διότι — — ἐπανελευσόμενος Iuliano tribuit, interrogationem iis contineri opina us. Αιγυπτου errore natum esse contextus satis docet, ut sileam illa ratione Theodori argumentationem errore niti, qui haud dubie ab eo alienus erat. Pro Αιγ. scribendum esse ἐρήμον iam dudum viderunt censores illi Münteri, Lipsiensis (Döderl. l. l. p. 494.) et Götting. (Götting. gel. Anz. l. l. p. 1246.). 9. V. ἢ coniectura restitui. 13. καὶ apud Münt. deest. Fortasse pro ἐποίησε scribendum ποιῆσαι. 15. cf. Luc. 4, 12. 16. Fort. scrib. θεὸν αὐτὸν ἐπειράσεν. 17. Severus Antioch. adv. Iulianum Halicarn. (Spicileg. Rom. X p. 195.): „Cyrillus Theodorum (sed fortasse scrib. Diodorum) castigat, qui dixerat sanctitatis virtutisque in Christo defectum, quo tempore ab inimico tentatus fuit, a superveniente in eum sub columbae specie Spiritu s. fuisse suppletum.“ Haec si Theodori fuisset sententia cum iis quae supra disputat conciliari aegre posset.

ζητῶν πιστεῦσαι. Διήλεγξεν οὖν αὐτοῦ τὴν κακίαν κύκλω καὶ ἐκ περιόδου εἰς τὸ ἀπιστῆσαι αὐτὸν τῷ θεῷ προσάγοντος διὰ τοῦ δοκεῖν πάνν πιστεύειν αὐτῷ. Κἀκείνο δὲ λεκτέον, ὅτι ἀπὸ τῆς πειραζομένης ἀνθρωπότητος ἔλεγε τὸ κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνον λατρεύσεις, οὐκ ἐξαιρῶν τῆς προσκυνήσεως τοῦ πατρὸς τὸν θεὸν λόγον καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

XXII, 39 ss. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα προσεύχεται, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, οἷα ἄθλιος ἄνθρωπος συμφορὰν φέρειν εὐκόλως οὐ δύναμενος καὶ ὑπ' ἀγγέλου θεὸς ὧν ἐνισχύεται. Τίς δὲ καὶ ἀνήγγειλέ σοι, Λουκᾶ, περὶ τοῦ ἀγγέλου ὅπου, εἰ καὶ γέγονε τοῦτο; οὐδὲ οἱ τότε παρόντες εὐχομένῳ ἰδεῖν οἷοι τε ἦσαν, ἐκοιμῶντο γάρ. Διὸ καὶ ἀπὸ τῆς προσευχῆς ἐλθὼν εὔρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης καὶ εἶπε· τί καθεύδετε; ἀνάστάντες προσεύχεσθε, καὶ τὰ ἐξῆς, εἶτα· καὶ ἔτι αὐτοῦ τοῦτο λαλοῦντος ἰδὼν ὄχλος πολὺς καὶ Ἰούδας. Διὸ οὐδὲ ἔγραψεν Ἰωάννης, οὐδὲ γὰρ εἶδε. Ταῦτα Ἰουλιανὸς. Οὐκ ἀνδρείας ἐστὶ τε καὶ σοφίας τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰ φοβερά, ἀλλὰ τὸ καὶ τοιαῦτα εἰδὸτα ὅμως σὺν λόγῳ ποτὲ καταδέχεσθαι. Θανάτου γὰρ ἀνθρώποις οὐδὲν φοβερώτερον, κἂν ὑπὲρ τοῦ εὐεργετῆσαι τινὰς ἦ. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα τὴν ληφθεῖσαν ἄνθρωπος ἀληθῶς κατὰ φύσιν ἦν, εἰ καὶ τοῦ πατρὸς καταγόμενος λογισμῷ καὶ κρίσει πολιτευόμενος, ἀλλ' οὐκ ἐν σχήματι καὶ δοκῆσει πολιτεύεσθαι δοκῶν, δειλιᾷ τὸν θάνατον κατὰ φύσιν ἀνθρώπων καὶ εὐχεται καὶ ἐνισχύεται ὑπὸ ἀγγέλου.

5 Ita Münt., sed non dubito, quin Theodorus μόνῳ scripserit ib. cf. Luc. 1, 8. s. Hoc fragmentum in codice legitur anepigraphum, sed iure Theodoro vindicatum est, v. commentat. meam p. 75. 12. Münt. male interpunxit nec l. intellexit. Verte: Quis vero tibi, Luca, de angelo nuntiavit, ubi etiam fuerit (erat autem in monte olivarum cf. Luc. 22, 39. 40.), etiamsi illud factum est (etiamsi quod narras verum est) Quid vero si scribas — ἀγγέλου ὁ πόθεν καὶ γέγονε; (unde etiam venerit?) τοῦτο —. Hac ratione respexit Iulianus v. Lucae ἀγγ. ἀπ' οὐρανοῦ eumque ridet, qui tam accurate narret, quod ne tum praesentes quidem videre potuissent. Hinc intelligas, cur τοῦτο scriptum sit, neque vero τοῦτον. 15. αὐτοῦ non legitur apud Münter. Τοῦτο autem verbis citatis scriptor perspicuitatis causa de suis adiecit. 16. cf. Luc. 22, 45 — 47. (Matth. 26, 44. sq.). 19. Münt.: εἰδοσι. 22. Münt.: ἦν, ἐη του. 23. cf. Theod. ap. Leont. (Mai. Script. vett. nova coll. VI. p. 303. sq.). 25. cf. Leont. (Galland. bibl. patr. XII. p. 688.): „Timuit mortem — —

Τῆς μὲν ψυχῆς αὐτοῦ προθυμουμένης λογισμῶ αἰρεῖσθαι ὑπὲρ πάντων τὸν θάνατον, τοῦ δὲ σώματος διαπίπτοντος τῇ δειλίᾳ, ἀληθῶς οὖν ἀνδρείαν ψυχὴν ἦν θεάσασθαι ἐν ἀσθενείᾳ σώματος λογισμῶ μόνῳ πρὸς τὴν φύσιν μαχομένην καὶ κρατοῦσαν. Μὴ οὖν σύγχει τὰ λεγόμενα ὑφ' ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ θεὸν 5 λέγομεν τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν αἰδίον καὶ ἀναρχον ἐκ θεοῦ καὶ πατρὸς φύσιν, οὐχὶ καὶ ἀνθρώπου ἀληθῶς ὁμολογοῦμεν αὐτὸν κατὰ τὴν πρόσκαιρον καὶ μετὰ πολλὰς γενεὰς γενομένην ἐξ ἀνθρώπων διαδοχήν; Οὐ γὰρ τῷ μεταβληθῆναι λέγομεν γενέσθαι τὸν θεὸν λόγον σάρκα, ἀλλὰ τῷ ἀναλαβεῖν σάρκα. Μαθεῖν 10 δὲ τὸν Λουκᾶν περὶ τοῦ ἀγγέλου πολλαχόθεν ἦν δυνατόν· πρῶτον μὲν παρὰ Πέτρου καὶ τῶν Ζεβεδαίου υἱῶν εὐχομένῳ παρόντων τῷ Ἰησοῦ, ἔπειτα καὶ παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συναυλιζομένου. Οὐκ ἔγραψε δὲ τοῦτο Ἰωάννης εἰδῶς, ἐπεὶ καὶ ἄλλα μύρια εἰδῶς οὐκ ἔγραψε, 15 τάχα καὶ διότι οὗτος ἔφθη γράψας. Πῶς δὲ ἐκεῖνο οὐ καθορᾶς, ὡς οὐχ ἅμα τῷ εὐχεσθαι τὸν Ἰησοῦν καθεύδοντες οἱ μαθηταὶ παραδέδονται, ἵνα μηδὲ θεάσωνται τὸν ἄγγελον, εἴγε ἐνεδίδοτο πρὸς τὸ θεάσασθαι, οὐδὲ γὰρ πόρρω θεὰς καὶ ἀκοῆς ἦσαν, παρατεινομένης δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῷ συνέβαινε τοῖς μα- 20θηταῖς τὸ βαρεῖσθαι τε καὶ καθεύδειν. Ἄλλως τε καὶ τρίτον προσευξαμένου καὶ διυπνιζομένων εἰς τὸ προσεύχεσθαι ὄραν γε τὸν ἄγγελον συνέβαινε ἐν νυκτὶ πανσελήνῳ καὶ ἄνευ τοῦ φωτός τοῦ ἐν νυκτὶ πολλῷ περιαστραπτομένου φωτὶ, ἢ καὶ αὐτοῦ

tanquam hanc enixe fugiens, quam nunquam sponte sustinere voluisset, nisi tuam longam et prolixam admonitionem nactus esset, quam a te fictam angelo attribuis." 4. Statuit Theodorus, Iesum *sensim ac paulatim et meritis suis* eum factum esse, qui fuisset. cf. v. c. Act. C. Const. II. IV. 32. 39. 9. Facili coniectura scribere possis: *Τί γάρ; ἐπειδὴ — — διαδοχήν;* Sed cave ne quae Theodorus negligenter scripsit corrigas. ib. Ita recte credo coniecit censor ille Lips. l. l. p. 495. Münt.: *μετακληθῆναι.* 10. Theod. ap. Leont. (Mai. l. l. p. 310. Bandin. catal. cdd. msscr. bibl. Med. Laur. I. p. 170.) *ἡμεῖς ἐληφέναι ἀνθρώπου τὸν θεὸν λόγον καὶ σφόδρα φαιμέν, γεγενῆσθαι δὲ ἀνθρώπου, καθ' ὑμᾶς* (Apolinaristas) *οὐκ ἂν ποτε εἰπεῖν ἀνασχοίμεθα.* 13. cf. Matth. 26, 37. Marc. 14, 33. 14. cf. Act. 1, 3. 4. 21. cf. Matth. 26, 43. ib. Münter: *δε καὶ —.* 22. Errat Theodorus v. Matth. 26, 41 sq. ib. Münter: *ὄραν δε.* 23. Pascha Iudaeorum (d. XIV. m. Nisan) semper in tempus plenilunii incidere constat. ib. Münt.: *ἀνευ δε φωτος.* 24. Intellige, ut

τοῦ Ἰησοῦ παραδηλώσαντος αὐτοῖς τότε τὰ παρακολουθήσαντα αὐτῷ προσευχομένῳ, ἵνα μᾶλλον αὐτούς εἰς προσευχὴν διαναστήσῃ.

XXI, 7 ss. Τοιαῦτα πολλάκις ἐγίνετο καὶ γίνεται· καὶ πῶς ταῦτα συντελείας σημεῖα; Ἄλλ', εἰ καὶ γέγονε τοιαῦτα, οὐκ ἐπὶ πάντων, οὐδὲ πάντα ὁμοῦ, νῦν δὲ ταῦτα πάντα κατὰ μέρος καὶ οὐκ ἐπὶ πᾶσι γινόμενα γενήσεται πανταχοῦ τότε, ὥστε πᾶσιν εἶναι καταφανὲς ἐκ τούτων τὸν κόσμον λυθήσεσθαι ὥσπερ ἄρρωστον ἐν ἀπογνώσει γενόμενον, πάντων ὁμοῦ τῶν φθειρόντων αὐτὸν σημεῖων συμπεσόντων εἰς ταῦτό, καίπερ πολ-
10 λάκις νοσήσαντος ἐκ τινὸς τούτων καὶ διαφυγόντος τὸν θάνατον διὰ τὸ μὴ ἰκανὸν γενέσθαι τὸ ἐν διαφθεῖραι τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν οὖν, φησὶ, πάντα ὁμοῦ ταῦτα γένηται, λοιμοὶ καὶ λιμοὶ καὶ ἐπαναστάσεις ἐθνῶν ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ἐπὶ βασιλείαν καὶ τὰ ἄλλα ἃ εἶπε φόβητρα καὶ πάντα ὁμοῦ κατὰ
15 πάντων κινήθῃ, τότε σημαίνειν, φησὶ, ἐγγὺς οὖσαν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ.

XXIII, 8. Ἰησοῦς δὲ ἐπαχθεὶς πρὸς Ἡρώδην οὐδὲν ἐποίησε σημεῖον, καίπερ ἐκείνου ἐπιθυμοῦντος ἰδεῖν ἢ ἀκοῦσαι τι λέγοντος, ἐπειδὴ ἦδει ὡς οὐκ εὐεργετηθήσεται. Τὰ γὰρ ση-
20 μεῖα οὐχ ἄπλωσ ἐποίει, οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν ἵνα αὐτὸς θαυμάζηται, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι πιστεύσαντες σωθῶσιν. Δῆλος γὰρ ἦν οὐκ ἐπὶ τούτῳ ζητῶν τι θαῦμα, ἀλλ' ὡς μεμηνῶς κατ' αὐτοῦ καὶ ἄξιον ὀργῆς τι θεάσασθαι προσδοκῶν. Οὐ γὰρ ἀθῶον ἀφῆκεν καίπερ καταφρονήσας ὡς μηδὲν ποιῆσαι δυνάμενον,
25 ἀλλὰ στρατιωτικὴν αὐτὸν ἐνδύσας ἐσθῆτα ἀπέπεμψε τῷ Πιλάτῳ φίλος γενόμενος, ὡς ἀπαλλαγεῖς ὑποψίας καὶ κρατήσας ἐχθροῦ καὶ πολεμίου, ἐξουδενώσας αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν μηκέτι τι ποιῆσαι δυνάμενον.

verissime monuit censor commentat. meae in l. ab Rheinwaldio edito Allgem. Repertorium für die theol. Literatur T. XXV. fasc. 4. 1839, illud lumen, quo angeli circumdati esse putabantur. 4. Haec Iuliani sunt, quae Theodorus iam diluit 6. Fort. l. γινόμενα. 10. Münt.: διαφευγotos. F. l. διαφεύγοντος. 14. cf. Luc. 21, 11. 10. Münt.: ἐπι βασιλείας. 17. Münt. l. c. p. 145 s. Praemissum legitur Θεοδώρου. 19. Münt.: »— quod in ipsum non conferretur ab Herode beneficium.« Verte: — Herodem a se non beneficio ornatum iri. v. squ. 20. cf. Theod. ad Ioh. 11, 34. 21. Scil. Herodes.

THEODORI MOPSVESTENI

IN EVANGELIUM IOHANNIS COMMENTARII FRAGMENTA.

Μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ κυρίου ἐπὶ πολλῶ
μὲν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐνδιέτριψαν οἱ μαθηταὶ τῷ χρόνῳ, τὰς
πλησίον περινοστοῦντες πόλεις καὶ μᾶλλον τοῖς Ἰουδαίοις δια-
λεγόμενοι περὶ τοῦ κηρύγματος, μέχρι Παῦλος ὁ μέγας ὑπὸ
τῆς θείας χάριτος ἐναχθεὶς φανερωῶς πρὸς τὸ τοῖς ἔθνεσι κη- 5
ρύττειν ἀφωρίσθη. Τοῦ δὲ χρόνου προβάντος ἡ θεία χάρις,
οὐκ ἀνεχομένη τοὺς οἰκείους κήρυκας ἐν μέρει περικεκλείσθαι
τῆς γῆς, διαφόροις οἰκονομίαις αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς πόρρω τόπους
ἐξήγαγεν. Ἡ μὲν γὰρ Σίμωνος πρόφασις τὸν μακάριον Πέτρον
τὴν ἐπὶ Ῥώμην ὁδὸν ποιήσασθαι παρεσκεύαζεν, ἕτερον δὲ ἐτέ- 10
ρος· οὐ γὰρ ταῦτα νῦν καταλέγειν καιρός. Οὕτω δὴ καὶ ὁ
μακάριος Ἰωάννης οἰκεῖ τὴν Ἐφεσον, ἅπασαν ἐφοδεύων τὴν
Ἀσίαν καὶ πολλὴν τοῖς ἐκεῖ διὰ τῶν οἰκείων λόγων τὴν ὠφέ-
λειαν παρεχόμενος. Γίνεται τοίνυν ἐν τούτοις τῶν λοιπῶν
εὐαγγελιστῶν ἔκδοσις, Ματθαίου τε καὶ Μάρκου, ἔτι μὴν καὶ 15
Λουκᾶ τὰ οἰκεία γεγραφότων εὐαγγέλια, διεδόθη τε καὶ κατὰ
πάσης ἐν ἀκαρεῖ τῆς οἰκουμένης καὶ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐσπουδά-
ζετο πάντων μετὰ πολλῆς, ὡς εἰκὸς, τῆς διαθέσεως. Ἄλλ' οἱ
περὶ τὴν Ἀσίαν πιστοὶ ἀξιοπιστότερον τῶν λοιπῶν εἰς τὴν τοῦ
εὐαγγελλίου μαρτυρίαν Ἰωάννην κρίναντες εἶναι τὸν μακάριον, 20
ὡς καὶ ἄνωθεν αὐτῷ συνόντα καὶ πρὸ Ματθαίου καὶ πλείονος

Huius commentarii fragmenta graeca quae sequuntur fere omnia le-
guntur in Catena patrum Graecorum in s. Ioannem ex antiquissimo graeco
codice ms. nunc primum in lucem edita — — a Balthasare Corderio
Antverpiano S. I. s. th. D. et in alma Viennensi univ. Pr. Antverpiae 1630.
f. Singulis praefixa sunt v. Θεοδώρου Μοψουεστίας. 1. Cord. cat. prooem.

διὰ τὴν ἀγάπην τῆς χάριτος ἀπολαύσαντα, προσήνεγκαν μὲν αὐτῷ τὰς βίβλους, μαθεῖν ἦν τινα περὶ αὐτῶν ἔχει τὴν δόξαν παρ' αὐτοῦ βουλόμενοι. Ὁ δὲ ἐπήνεσε μὲν τῆς ἀληθείας τοὺς γεγραφότας, ἔφησε δὲ βραχέα μὲν αὐτοῖς παραλελειφθαι καὶ 5 τῶν μάλιστα ἀναγκαίων λεχθῆναι θαυμάτων τὰ διδασκαλικά ἅπαντα μικροῦ. - Εἶτα καὶ δεῖν ἔφασκε τοὺς περὶ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Χριστοῦ διαλεγομένους μηδὲ τοὺς περὶ τῆς θεότητος λόγους παραλιπεῖν, ὥστε μὴ τοῦ χρόνου προβαίνοντος τούτοις ἐνεθισθέντας τοῖς λόγοις τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο μόνον 10 αὐτὸν νομίζειν ὅπερ ἐφαίνετο. Ἐπὶ τούτοις παράκλησις τῶν ἀδελφῶν ἐγένετο, ταῦτα ἃ μάλιστα ἀναγκαῖα μὲν κρίνει πρὸς διδασκαλίαν, παραλελειμμένα δὲ ὄρα τοῖς λοιποῖς γράψαι μετὰ σπουδῆς, ὃ δὴ καὶ πεποίηκεν. Ὅθεν εὐθὺ μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς περὶ τῶν τῆς θεότητος ἐφιλοσόφησε δογμάτων, ταύτην ἀναγκαίαν 15 κρίνων τοῦ εὐαγγελίου ἔσεσθαι τὴν ἀρχὴν, καὶ οὕτω ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν μεταβάς, τότε καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ κυρίου λεχθέντων ἢ γεγονότων οὐχ ἑτέραν τιὰ, ἀλλ' ἢ ταύτην εἰδὼς οὐσαν ἀληθεστάτην ἀρχὴν.

1, 3. Τινὲς μὲν οὖν οὕτως ἀνέγνωσαν, ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ, 20 ἀπὸ τοῦ δι' αὐτοῦ λέγοντες. Πῶς δὲ οὐκ εὐήθεις ἦν, εἰ τοῦτο ἔμελλε λέγειν ὁ εὐαγγελιστής, ὡς τι διδάσκων ἡμᾶς καινὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄγνωστον; ὃ καὶ ὁ τυχὼν εἰπεῖν ἐδυνήθη καὶ περὶ τυχόντος, χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων. Πᾶς γὰρ ὅστισοῦν καὶ περὶ παντὸς τοῦτο ἐρεῖ, 25 ἐπείπερ δῆλον ὡς ἐπὶ παντὸς τῶν ὃ τι ποτὲ διαπραττομένων οὐκ ἂν εἴποι τις ἑτέρως, ἢ ὅτι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων οὐδὲν γέγονε χωρὶς αὐτοῦ. Τινὲς δὲ ἑτέρως ἀνέγνωσαν· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, εἶτα· ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, πολλὰ γὰρ ἀμέτοχα ζωῆς ἐστίν, ὡς γῆ καὶ ὄρη. Ἔστιν οὖν 30 πλοκὴ καὶ βεβαίωσις τοῦ προτέρου· εἶτα καὶ ἡ σαφήνεια. Εἰπὼν γὰρ ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐπήγαγε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲ ἐν ὃ γέγονεν, τουτέστι καὶ συντόμως εἰπεῖν, οὐδὲν τῶν γεγονότων ἄνευ αὐτοῦ γεγένηται, μόνου τοῦ πατρὸς ὑπεξηρημένου τῆς αὐτοῦ ποιήσεως σὺν τῷ ἀγίῳ πνεύματι, ἐπειδὴ-

19. Ex vaticana evang. catena ed. Ang. Maius Scriptor. vett. nova collect. T. I. p. 225, qui p. 375 conferri iubet hunc locum graecum cum latino apud Combefisium bibl. concion. I. p. 284.

περ ἀεὶ συνῶν αὐτοῖς, εἰκότως καὶ κατὰ τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν αὐτοῖς κεκοινῶνηκε.

Τοῦτο εἶπεν διὰ πάντων βουληθεὶς δεῖξαι, ὅτι οὗτος ἀεὶ συνῆν τῷ πατρὶ, ὡς ὁμοιος τὴν φύσιν, ὡς κοινωνὸς τῆς δημιουργίας, ὡς συνῶν μὲν ἀεὶ, συνεργασάμενος δὲ ὅτε ἔδει γενέσθαι τὰ ὄντα. Σαφῶς δὲ ἔδειξεν, ὅτι τὸ δι' αὐτοῦ οὐ διακονίας ἔνεκεν αὐτῷ κεῖται, ἀλλὰ συνεργείας. Καὶ τοῦ μηδὲν ὑφεξαιρεῖσθαι τῆς αὐτοῦ ποιήσεως τῶν γεγονότων τὸ ἐπαγαγεῖν· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν.

I, 4. Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν· ἀντὶ τοῦ, πηγάζει τὴν ζωτικὴν δύναμιν, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν ζῆν, ἀλλὰ καὶ ζῶντα ποιεῖν, ὅπερ καὶ ἦν ἀκόλουθον τὸ· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν. Ἐποίησε γὰρ φησὶ τὰ ὄντα, πηγάζων τὴν ζωὴν καὶ οὐ παράγει μόνον φύσεις ἀπλῶς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ζῶσας ποιεῖ.

Ἀντὶ τοῦ· αὐτὴ μέντοι ἢ ἐν αὐτῷ δύναμις οὐ ζωοποιεῖν μόνον ἱκανή, ἀλλὰ καὶ γνώσεως πληροῦν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς.

I, 6. Μετεληλυθὼς λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ υἱοῦ, τίνα ἂν εὔρειν ἀρχὴν ἑτέραν, ἢ τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην. Ἀφ' οὗ γνωρίζεσθαι, ὅστις ἦν ὃς τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο.

I, 10. Εἰπὼν τὸ ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ καλῶς ἐπήγαγεν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ὥστε δεῖξαι, ὅτι τὸ ἐρχόμενον πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς εἶπεν φανέρωσιν. Τῇ γὰρ ὑποστάσει, φησὶ, καὶ τῇ φύσει ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ πρὸ τούτου, καὶ ὡς καὶ τούτου μικροῦ τινος ὄντος ἐπήγαγε· καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τουτέστι, καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, ὃς

In *) mundo erat et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit, dicens venientem in hunc mundum de Domino Christo bene intulit, in mundo erat, ut ostenderet quia venientem ad manifestationem retulit. Substantia enim et natura erat in mundo, inquit, et antea. Et veluti hoc parum esset, intulit, mundus per eum factus est: hoc est, quid mirum si erat in mundo,

3. Cord. cat. p. 17 et 16. ib. V. δεῖξαι in catena non legitur. 9. Cat. p. 16. ὃ ἐγένετο. 10. Cord. cat. p. 18. 19. 18. Cord. cat. p. 21. 21. Corder. cat. p. 23.

*) Facund. l. 1. 9, 3.

οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐβου-
λήθη;

5

qui non esset, nisi ille voluis-
set? Sed tamen erat quidem
in mundo et antea, et fecit
etiam mundum ipse, et mun-
dus eum non cognovit. Bene
heic et non cognovit dixit, ve-
lut si diceret non cognoverunt
proprium Dominum.

I, 13. Οὐκ ἀκερδὲς τὸ πρᾶγμα ἐγένετο τοῖς δεξαμένοις
10 αὐτόν. Τὸ γὰρ πρῶτον καὶ μέγιστον ἀγαθὸν ἐχαρίσατο τὴν
πρὸς ἑαυτὸν ἰσοτιμίαν μικροῦ δεδωκῶς καθ' ὅσον ἦν ἐν ἐξου-
σία ἔχειν, τῆς υἰότητος τὴν ἀπόλαυσιν αὐτοῖς χαρισάμενος, ἧς
ἀπήλαυον οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν πάλιν διαδοχῇ τινι σω-
ματικῶς τικτόμενοι, ἀλλὰ θείᾳ δυνάμει διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν
15 ὁμοιότητός τε καὶ συναφείας τὴν γένεσιν δεχόμενοι.

I, 14. Σκηνήν δὲ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων ὁ ἀπόστολος τὸ σῶμα
καλεῖ, λέγων· καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκηνῆι στενάζομεν, καὶ
πάλιν· οἶδαμεν ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκηνῆους
καταλυθῇ. Ἰδίωμα δὲ τῆς γραφῆς ἀπὸ τῆς σαρκὸς τὸν ὅλον
20 ἄνθρωπον καλεῖν, ὡς τὸ πρὸς σε πᾶσα σὰρξ ἦξει, καὶ τὸ
ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.

I, 32—34. Ὁ τοίνυν Ἰωάννης ἅπαντα τὸν παρεληλυθότα
χρόνον τὸν μέχρι ἀναδείξεως αὐτοῦ ἀφανῆς ὦν καὶ κατὰ τὴν
ἔρημον διάγων, οὕτως ὑπὸ τῆς θείας κινούμενος χάριτος ἐπὶ
25 τῷ γενέσθαι τοιοῦτον αὐτόν, οἷονπερ γενέσθαι ἐχρῆν τοσαύτη
λειτουργία διακονεῖσθαι μέλλοντα καὶ πρόδρομον γινόμενον δε-
σπότην Χριστοῦ, διὰ μακροῦ τότε ἀνεφάνη τοῦ χρόνου οὐκ
εἰς τὴν πόλιν ἐξεληλυθῶς, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἔρημον τὸ οἰκεῖον ἔρ-

9. Cord. cat. p. 27. 13. Vid. Matthiae Ausf. griech. Gramm. ed. 2.
I. p. 310. Sed inveni etiam Achill. Tat. ed. F. Jacobs. p. 14 ἀπήλαυσα,
Basil. M. hom. in Ps. 14. I. p. 112 Garn. πόσοι ὄναρ πλουτήσαντες ὑπερα-
πήλαυσαν (at legendum cum Hemsterhusio ὑπαρ ἀπήλαυσαν v. Aristaeneti
epist. cur. Abresch. Zwollae 1749 p. 146) τῆς ζημίας; In Theodoro
haec forma saepius legitur v. indic. ed. Hal. s. ἀπηλάυσασαμεν. Si catenae
fides, Theodorus infra ad Ioh. 6, 5. ἠρῶθμιξεν scripsit. 16. Cord. cat.
p. 31. 17. II Cor. 5, 4. 19. II Cor. 5, 1. 20. Ps. 64, 2. 21. Ioël. 2.
28. 22. Hoc fragmentum et id quod paulo post sequetur Münter primum
edidit l. l. p. 133 ss. ex cod. Vindob. LXXI catenam in Lucam exhibente.
Praemissum est v. Θεοδώρου.

γον ἐκτελῶν. Πάντα γὰρ οὕτως ἢ θεία χάρις γενέσθαι ᾠκονόμησεν. Ὡς ἂν μηδεμία φαύλη τις γένηται τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοια τοῦ μέλλοντος μαρτυρεῖν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ὡς ἡ συγγενείας ἕνεκεν τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν, συγγενίδες γὰρ ἦσαν αἱ μητέρες αὐτῶν καὶ φιλάς ἐμνημόνευον τῆς προγόνων, ἣ 5 διὰ τὴν ἐκ παίδων συνήθειαν βούλεσθαι τοιαῦτα μαρτυρεῖν αὐτῷ, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος εἰς τὴν ἔρημον ἐξηνέχθη πανταχόθεν ἐπαγόμενος τοῦ τῆς ἀληθείας ἕνεκεν μαρτυρεῖν αὐτῷ τὰ γνωρίσματα. Ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον διατριβῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκοινωνήτου τῆς διαγωγῆς τοῦτο αὐτὸ διαμαρτυρούμενος 10 ἔλεγε· κἀγὼ οὐκ ἤδειν αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπε.

Ἀἴτιον δὲ ἐντεῦθεν, ὡς ἐν εἴδει περισσευῶς γενομένη ἢ τοῦ πνεύματος κάθοδος οὐ πᾶσιν ὤφθη τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τινα πνευματικὴν θεωρίαν ὤφθη μόνῳ τῷ Ἰωάννῃ, καθὼς ἔθος ἦν τοῖς προφήταις ἐν μέσῳ πολλῶν τὰ πᾶσιν ἀθεώρητα βλέπειν. Ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ λέγειν, ὡς Ἰωάννης ἐμαρτύρησε λέγων τεθεῶσθαι τὸ πνεῦμα, εἶπερ ἅπαντας κοινωνοὺς ἔσχε τῆς θείας τοὺς παρόντας. Εὐηθέστατον ἄρα κἀκεῖνο τὸ παρὰ τίνων λεγόμενον, ὡς ἔλαττον ἐντεῦθεν τοῦ Χριστοῦ δεικνυται τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ περισσευῶς ἐλάττων ἀνθρώπων· ὅπταβία γὰρ ἦν, οὐ φύσις τὸ φαινόμενον.

Εὐηθέστατον*) δὲ ἄρα κἀκεῖνο τὸ παρὰ τίνων λεγόμενον, ὡς ἔλαττον ἐνταῦθα τοῦ Χριστοῦ 15 δεικνυται τὸ πνεῦμα, ἐπειδὴ περισσευῶς ἐλάττων ἀνθρώπου· ὅπταβία γὰρ ἦν, οὐ φύσις τὸ φαινόμενον· ἐπεὶ καὶ ἐν πυρὶ φαίνεται θεὸς, οὐχ ἵνα ἐλάττων 20 φαίνηται τοῦ ἐν ἀνθρώπῳ φανέντος, ἀλλ' ἵνα τῆς χρείας κατ' ἀλλήλον τὴν ἀποκάλυψιν ἐργάσῃται. Ὅτι ἐπεὶ οὐ φύσις ἦν τὸ δεικνύμενον, ἀλλὰ πνευ- 25 ματικὴ θεωρία, ἐώρα μὲν τῶν παρόντων οὐδεὶς, πνευματικῇ δὲ ἀποκαλύψει τὴν θεὸν ὁ προφήτης ἐδέξατο. Ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ λέγειν· ὡς ὁ Ἰωάννης 30 ἐμαρτύρησε, λέγων**) τεθεῶσθαι τὸ πνεῦμα, εἶπερ ἅπαντας κοινωνοὺς ἔσχε τῆς θείας τοὺς παρόντας. ***)

2. Münt : γινηται. 12. Ioh. 1, 33. 13. Corder. cat. p. 49.

*) Hoc Θεοδ. M fragmentum primum a Müntero l l. p. 142 editum nuper Ang. Maius ex vaticana in Lucam catena inedita Nicephori recu-dendum curavit Script. vet. nova coll. VI. p. XXII. Ceterum vide quae dixi in comment. mea p. 82 s. **) Münt.: λεγει γαρ. ***) Münt.: της θειας παρουσιας.

I, 41. Τίνος ἔνεκεν καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου οὐκ ἐγνώρισεν ὄνομα; Τινὲς φασί, διὰ τὸ αὐτὸν εἶναι τὸν γράφοντα, τὸν ἠκολουθηκότα· τινὲς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος οὐχὶ τῶν ἐπισήμων ἦν, οὐδὲν οὖν πλέον τῶν ἀναγκαίων λέγειν ἐχρῆν.
 5 Τί γὰρ ὄφελος ἐκ τοῦ μαθεῖν ἐκείνου τὴν προσηγορίαν, ἐπεὶ οὐδὲ τῶν ἑβδομήκοντα λέγει τὰ ὀνόματα; Τοῦ δὲ Ἀνδρέου μέμνηται καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν, ἵνα ὅταν ἀκούσῃς ὅτι Σίμων ἀκούσας μετ' αὐτοῦ· δεῦτε, ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων, οὐ διηπόρησε πρὸς τὴν παραδόξου ταύτην ὑπόσχεσιν, μανθά-
 10 νῃς ὅτι τὰς ἀρχὰς τῆς πίστεως ὁ ἀδελφὸς ἤδη προκατεβάλετο.

I, 47. Ἡ Ναζαρετ πάντα διαβέβληται παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἄνωθεν, δηλονότι ὡς ὑπὸ ἐθνικῶν μᾶλλον οἰκούμενον τὸ χωρίον καὶ ἀγαθὸν ἐνεργεῖν οὐδέποτε τι δυνάμενον. Ὅθεν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον πρὸς τὸν Νικόδημον· ἐρευνήσον καὶ ἴδε τὸ·
 15 προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγγίγεται. Καλῶς οὖν καὶ ὁ Φίλιππος πρὸς τὸν Ναθαναὴλ· ἔρχου καὶ ἴδε. Ἐπειδὴ γὰρ μοί φησι τὴν παλαιὰν προβάλλῃ δόξαν, ἐγὼ σοὶ τὰ πράγματα δεικνύμαι ἐπαγγέλλομαι.

I, 50. Αὐταρκῶς ἐμφαίνων αὐτῷ τῆς οἰκείας δυνάμεως
 20 τὴν περιουσίαν, ὅθεν καὶ ὁ Ναθαναὴλ ἔργοις αὐτοῖς τὴν ἀπόδειξιν λαβῶν φησιν. Ῥάββι, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Ταῦτα γὰρ δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ προσεδόκων.

Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel, hoc est: Tu
 25 es ille qui de longe praedicatus est Christus: Hoc enim scilicet de Christo sperabat, sicut domestico constituto prae-ter omnes Deo.

Certus quidem et ipse erat, Filium Dei non secundum deitatis dicens nativitatem, sed secundum quod domesticus
 30 Deo erat: per quod Filii Dei, qui per virtutem domestici Deo constituti homines, interim vocabantur.

1. Cord. cat. p. 56. 8. Matth. 4, 19. 11. Cord. cat. p. 60. 15. Ioh. 7, 52. 19. Cord. cat. p. 61. 24. »Eiusd. Th. de interpret. sec. I. evangelii, de libro primo.« Act. C. C. II. IV. 33. Vig. C. 33. 25. Vig. C.: es Christus. ib. Vett. I., Vig. C.: haec. 26. Par.: sperant. 28. »Et post alia.« Act. C. C. II. IV. 34. Vig. C. 34. Par.: Certum. ib. V. erat omittit ep. Pelag. Mansi I. I. p. 444. ib. Vig. C.: Filius. ib. Ep. Pel. se non. 29. Ep. Pel.: divinitatis. 30. Ep. Pel.: Dei erat. ib. V. qui abest a quibusdam II. et ep. Pel. ib. Epist. Pel.: per voluntatem.

II, 14—19. Ἐδόκει ὁ Χριστὸς τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ ἀπελαύ-
νων καπήλους καὶ κολυβιστὰς οὐ τὴν ἐμπορίαν μόνον καταλύ-
ειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν θυσιῶν ἔθος, ἐπεὶ περ ἐκείνων ἕνεκεν οἱ
πιπράσκοντες τοὺς τε βόας καὶ τὰς περιστερὰς ἐπίπρασκον.
Ἔθεν εἰκότως ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν ἐχώρησεν, ὡς ἂν εἴπῃ· ταύ- 5
της σημεῖον ζητεῖτε, βραχύ τι ἀναμείνατε. Ἐπειδὴν γὰρ ἀνε-
λεῖν με δόξετε, τότε ἀναστὰς πᾶσιν ἑαυτὸν γνωρίσω ὅστις εἰμί.
Καὶ οὕτω ταῦτα μὲν τὰ πάλαι λυθῆσεται καὶ καινὴ τις πολι-
τεία, ἅτε δὴ καὶ καινοῦ βίου τοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν κατευ-
αγγελλομένου. 10

III, 5. Τὸν τρόπον ἐξηγήσατο τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος
ἀναγεννήσεως, τοῦ μὲν ὕδατος, ἐν ᾧ πληροῦται τὸ ἔργον εἰ-
πῶν, τοῦ δὲ πνεύματος ἐν τῷ ὕδατι τὴν οἰκίαν πληροῦντος
ἐνέργειαν. Ὁ θεὸς γὰρ καὶ πνεῦμα υἰοθεσίας λέγεται, οὐχ
ὕδωρ, ἐπειδὴ τούτου τῆ δυνάμει τὴν ἀναγέννησιν δεχόμεθα· 15
τούτου γε ἕνεκα καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι τὸ μὲν πνεῦμα μετὰ
πατρὸς καὶ υἱοῦ ὀνομάζομεν, τοῦ δὲ ὕδατος οὐ μεμνήμεθα,
ὡς φαίνεσθαι, ὅτι τὸ μὲν σύμβολον καὶ χρείας τινὸς ἕνεκεν
παραλαμβάνεται, τὸ δὲ ὡς ἐνεργοῦν μετὰ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐπι-
καλούμεθα, ἐπεὶ καὶ ὁ κύριος πρὸς τὸ· δύναται εἰς τὴν κοι- 20
λίαν τῆς μητρὸς εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι, τὸ ἐξ ὕδατος τε καὶ
πνεύματος ἀντέταξεν. Ὡσπερ ἐπὶ τῆς φυσικῆς γεννήσεως ἡ
κοιλία τὸ φυσικὸν ἐργαστήριόν ἐστι, ἐν ᾧ τὸ τικτόμενον ἀπο-
τελεῖται θεία δυνάμει, ἢ κατὰ τὸν ἄνωθεν ὄρον αὐτὸ διαπλάτ-
τει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ὕδωρ ἐν τάξει τῆς μητρὸς λαμβά- 25
νεται, τὸ δὲ πνεῦμα ἐν τάξει τοῦ διαπλάττοντος δεσπότου.

III, 21. Καλῶς εἶπεν· ὁ τὰ φαῦλα πράσων, καὶ ὁ ποιῶν
τὴν ἀλήθειαν, οὔτε ὁ πράξας εἰπῶν, οὔτε ὁ ποιήσας. Ἐγγωρεῖ
γὰρ καὶ τὸν ποιήσαντα τὸ κακὸν ἀποστῆναι μὲν τῆς κακίας,
ιδεῖν δὲ πρὸς τὸ καλὸν, καὶ τὸν τῆ ἀληθείᾳ χαίρειν ἐπαγγελ- 30
λόμενον νεῦσαι ποτὲ πρὸς τὸ χεῖρον. Διὸ εἶπεν τὸ πράσων
καὶ τὸ ποιῶν, οὔτε γὰρ ἕνεστι περὶ τὴν κακίαν διακείμενον
χαίρειν τῷ καλῷ, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας ἐραστὴς πάντως ἐστὶ τῶν
καλῶν ἐπιθυμήτης.

IV, 9. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς, ὅτι οὐχ ὡς ἑτεροδόξω δι' ἔχθραν 35

1. Cord. cat. p. 75. 11. Cord. cat. p. 88. 21. Ioh. 3, 4. 22. Ioh.
3, 5. 24. Cat. omissa v. ἢ praebet deinde αὐτὰ pro αὐτό. 27. Cord.
cat. p. 102. 35. Cord. cat. p. 121.

τὸ ὕδωρ δοῦναι παραιτήσατο, ἀλλ' ὡς μέλλοντα τὸν ἐξ ἀρχαίου κείμενον αὐτῷ νόμιμον παραβῆναι ὑπ' ἀνάγκης ὑπομνήσαι βουλομένη. Τοῦ γὰρ νόμου εἰρηκότος· ἀκαθάρτου μὴ ἄψησθε, οὐδὲ τῆς σαρκὸς τῶν ἀλλογενῶν ἐτόλμων ἄψασθαι, νομίζοντες
5 ἐκ τούτου μολύνεσθαι.

IV, 10 ss. Πρότερον δείκνυσιν ἀξίαν οὖσαν ἀκοῦσαι καὶ μὴ παροφθῆναι καὶ τότε ἑαυτὸν ἐκκαλύπτει. Καὶ γὰρ ἔμελλεν εὐθέως μαθοῦσα ὅς ἐστιν ὑπακούσεσθαι καὶ προσέξειν αὐτῷ, ὃ περὶ Ἰουδαίων οὐκ ἂν τις εἴποι. Καὶ γὰρ μαθόντες ἤτησαν
10 αὐτὸν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ὕβρισαν καὶ ἀπήλαννον.

V, 2. Μετὰ τὰς ἐν κύκλῳ πέντε στοὰς μέση ἦν ἡ προβατικὴ κολυμβήθρα, οὕτως καλουμένη ἀπὸ τοῦ τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἀγόμενα πρόβατα ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐκεῖσε συναθροίζεσθαι καὶ κεῖσε τὰ τούτων ἔγκατα ἀποπλύνεσθαι.

15 V, 17. Ὡσπερ γὰρ ἔργον ἐκείνῳ τὰ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομεῖν καὶ νόμος οὐδεὶς ὁ κωλύων αὐτὸν, οὔτε μὴν ὄρον ἔχει τῆς πράξεως, οὕτως εἶπε· κἀγὼ ἐργάζομαι, διότι καὶ βούλομαι, οὐδένα καιρὸν ἀφωρισμένον ἔχων τοῖς παρ' ἐμοῦ γενομένοις ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. Εἰ δὲ οὐ
20 δεῖς ὁ μεμφόμενος ἐκείνῳ, ἡ γὰρ δεσποτεία τὴν ἄδειαν χαρίζεται, ἐγκαλείτω δὴ μὴδ' ἐμοὶ μὴδεῖς. Ὁμοίως γὰρ ἔξεστι καὶ μοὶ ποιεῖν βουλομένῳ.

V, 35. Ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν ὥσπερ λύχνου τάξιν ἐπέιχεν, ὅς οὐ παρόντος τοῦ ἡλίου τοῖς ἐν σκότῳ τὴν χρεῖαν παρέχεται.
25 Παραγενομένου δὲ ἐκείνου περιττός ἐστι, μὴδὲν συμβαλλόμενος.

V, 43. Ἐγὼ μὲν φησιν, ἐπειδήπερ ὑμᾶς πρὸς τὸν θεὸν ἀνάγω οὐδὲν ἐν τῷ βίῳ περιβλεπτον ὑμῖν ἐπαγγελλλόμενος, ἀποφεύγετε τῶν παρ' ἐμοὶ λεγομένων τὴν δυσκολίαν. Ἐκεῖνος δὲ, ἐπειδήπερ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπι-
30 δείκνυται πολλὴν τὴν ἐνταῦθα τοῖς ἐπ' αὐτὸν πιστεύουσιν ἄνεσίν τε καὶ δορυφορίαν ἐπαγγελλλόμενος, ἐπιθυμία τῆς παρούσης δόξης ἐπ' αὐτὸν συνδραμεῖσθε.

VI, 3. Ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι τὸν μάλιστα θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς καὶ και-
35 ρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρὸν ζητεῖν.

3. Ies. 52, 11. 6. Cord. cat. p. 122. 11. Cord. cat. p. 142. 13. Cat.: συνατρεύεσθαι. 15. Cord. cat. p. 148. 23. Cord. cat. p. 164. 26. Cord. cat. p. 168. 33. Cord. cat. p. 171.

VI, 5. Τίνος ἕνεκα τὸν Φίλιππον ἐρωτᾷ; Ἴδιδι τῶν μαθητῶν τοὺς μάλιστα δεομένους πλείονος διδασκαλίας. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ μετὰ ταῦτα λέγων· δείξον ἡμῖν τὸν πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἄνωθεν ἐρῶθύμιζεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα. Νυνὶ δὲ πρότερον αὐτὸν ἀναγκάζει ὁμολογήσαι τὴν οὐσαν σπάνην, ἵνα μαθῶν ἐν τίσιν ἦν ἀκριβέστερον καταμάθῃ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος τὸ μέγεθος.

VI, 6. Εἰ δὲ πρὸς ἓνα λέγειν ὁ κύριος ἐδόκει, ἀλλ' οὖν γε κοινὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων χρείας τὸν λόγον ἐποιεῖτο. Ὅμως ὁ εὐαγγελιστῆς ἐρμηνεύων καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸν τρόπον ἐπάγει· τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων αὐτὸν, ἀντὶ τοῦ δοκιμάζων εἰπῶν, ἵνα εἴπῃ δόκιμον ποιῶν. Τὸ γὰρ διαπορῆσαι πρότερον ἐκείνουν διὰ τὴν ἔνδειαν, εἶτα ἐκ παραδόξου θεωρῆσαι τὸ γινόμενον θαῦμα ἐδίδασκεν αὐτὸν ἀεὶ τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέπειν καὶ μηδέποτε ὑπὸ ἐνδείας στενοχωρεῖσθαι τὸν λογισμόν.

VI, 9. Ταῦτα μέντοι ἔφη, ὡς μὴ διὰ τὴν οἰκείαν χρείαν ἀποκρύπτεσθαι τι τῶν ἐνόητων δοκοίη. Ὅτι μὲν γὰρ τοῦτο μηδὲν ἦν πρὸς τοσοῦτο πλήθος, αὐτός τε ἔφη καὶ τὸ πρᾶγμα οὐχ ἑτέρως ἔχει.

VI, 12. Συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσματα. Τοῦτο μὲν λέγειν δόξας εἰς τὸ εὐπροσώπως αὐτοῖς κελεῦσαι τὴν τῶν κλασμάτων ποιήσασθαι συλλογὴν, ἐκείνο δὲ οἰκονομούμενος ὅπερ ἐξ αὐτοῦ παρηκολούθει τοῦ πράγματος, τὸ ἐπὶ πλεον ἀπολαύοντας μᾶλλον τοῦ γεγονότος μεμνηῖσθαι θαύματος, ἢ καὶ ὥστε δοθῆναι καὶ ἑτέροις τὸ γεγενημένον. Ἐφαίνετο γὰρ καὶ τὸ δαψιλὲς τῆς χάριτος ἐν τῷ πλήθει τῆς περισσείας καὶ ὅτι πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ διαπράττεται.

VI, 29. Τοῦτό φησιν ὁ κύριος συνεῖς, ὅτι πλεῖστον αὐτῶν ὑπερβαίνει τὴν ἀκοήν ὁ περὶ τοῦ μυστηρίου λόγος· τοῦτο γὰρ ἦν ἡ πνευματικὴ τροφή. Οὐκ εὐθύς οὖν ἐπιτρέχει τῇ διηγήσει, ἀλλ' ὁδῶ κέχρηται τῇ πρεπούσῃ πρὸς τὸν λόγον. Ἡ

4. Ioh. 14, 8. ib. ἐρῶθύμιζεν h. e. moderatus est, informavit, docuit, qui verbi ἑρῶθύμιζεν significatus in patribus graecis saepius locum habet, cf. v. c. Chrysost. de sacer. 4, 8. Notum est Photii bibl. cod 168 τῇ τέχνῃ τὴν φύσιν ἑρῶθύμιζαι. Ceterum in catena legitur ἡρῶθύμιζεν. 9. Cord. cat. p. 172. 17. Cord. cat. p. 174. 18. Cat.: γὰρ τό. 21. Cord. cat. p. 176. 29. Cord. cat. p. 181.

γὰρ πίστις, φησὶν, ἢ εἰς ἐμὲ ὁδὸς ὑμῖν ἔσται πρὸς τὴν τῶν
λοιπῶν κατανόησιν τε καὶ διδασκαλίαν. Οὔτε γὰρ πιστεύοντας
ἔνεστι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων βεβαιότητα ἀμφιβάλλειν, οὔτε
μὴ πιστεύοντας δέξασθαι τι τῶν λεγομένων δυνατὸν, μεγάλων,
5 νοητῶν καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαινόντων ἀκοήν.

VI, 35. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἀϊδίον καὶ ἄφ-
θαρτον δίδωσι ζωὴν τοῖς πιστεύουσιν, ἡνίκα οὐκ ἔσται βρωῆσις
οὐδὲ πόσις αἰσθητῆ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μὴ πεινάσωσι.

VI, 39. Δύο ταῦτα ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἔφη, ὅτι εἰς αὐτὸν
10 πιστεῦσαι πάντας προσῆκε καὶ ὅτι τοῖς πιστεύουσι τῆς αἰωνίου
πρόξενός ἐστι ζωῆς. Καλῶς οὖν ἀμφοτέρω ἐξήρησεν, τοῦ
θελήματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ θέλημα εἶναι φήσας καὶ τὸ πι-
στεῦσαι πάντας εἰς αὐτὸν καὶ τὸ πιστεύσαντας τὴν δι' αὐτοῦ
κομίσασθαι δωρεάν, ὥστε φανῆναι δι' ἀμφοτέρων αὐτοῦ τῶ
15 θελήματι τοῦ πατρὸς μεμαχημέναι.

VII, 19. Τὸν Μωϋσέως, φησὶν, ἐκδικεῖτε νόμον, δείξατε
τοῖνυν ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ νόμου τὴν φυλακὴν καὶ εἶπατε τὴν
αἰτίαν, ἧς ἔνεκεν ἀνελεῖν με βούλεσθε, ὃ πάντων ἀνοσιώτατον
τῶν νόμων νενόμισται. Οἱ δὲ πρὸς ὕβριν ἀποκριθέντες εἶπον·
20 δαιμόνιον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;

VIII, 21. Ἀπελθεῖν δὲ μέ φησι προσῆκει, ὅπου γενόμενος
ἐμοὶ μὲν πλησιᾶσαι ὑμεῖς οὐ δυνήσεσθε, τοῦ δὲ εἰς ἐμὲ πλημ-
μελήματος δώσετε δίκην.

VIII, 23. Καίτοι εἰ ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν κατὰ τὴν
25 δυσσεβῆ αὐτῶν ὑπόνοιαν, ἠδύναντο ὅτε δήποτε καὶ αὐτοὶ θνη-
τοὶ ὄντες ἀπελθεῖν πρὸς αὐτόν. Μία γὰρ πάντων ἔξοδος, καὶ
ὁ τρόπος διάφορος εἶναι δοκῆ, καὶ ἐν τὸ ὑποδεχόμενον πάντας
χωρίον πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ
τάγμα τῶν ἀγίων εἰς παραδείσον μετατεθῆ. Τί οὖν ὁ κύριος;
30 παρὰ πόδας δείκνυσι καὶ τὴν αἰτίαν, φήσας ἀναιρῶν αὐτῶν
τὴν ὑπόψιαν· ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ.

3. V. βεβαιότητα a catena abest, sed huiusmodi vocabulum excidisse contextus docet. 5. Suidas: νοητά· τὰ μὴ αἰσθητά, τὰ ἀόρατα. Omnino id significat haec vox quod solummodo sub intellectum vel fidem cadit et pro cuiusque loci contextu varie a patribus graecis usurpatur. H. I. interpretare: spiritalia. 6. Cord. cat. p. 183. 9. Cord. cat. p. 186. 16. Cord. cat. p. 209. 21. Cord. cat. p. 228. Theodorus pericopam de muliere adultera, quae paulo ante legitur non interpretatus est teste scholio cod. Basil. 1 (Griesb.). 24. Cord. cat. p. 229.

Οὐδὲν θαυμαστὸν ὑμᾶς τοιαῦτα ἐννοεῖν, ἀνθρώπους σαρκικούς καὶ οὐδὲν πνευματικὸν λογιζομένους. Ἄλλ' οὐκ ἐγὼ πράξω τι τοιοῦτο, ἄνωθεν γὰρ εἰμι.

VIII, 42. Ἡδύνατο μὲν καὶ τοῦτο οὐχ οὕτως ἔχειν ἐλέγξαι, καὶ γὰρ ἐπεμίγησαν πολλάκις τοῖς ἔθνεσιν καὶ ἐκ πορνείας πολλοὶ παρ' αὐτοῖς ἐτέχθησαν, καὶ συνεχῶς τοῦτο ὀνειδιζόμενοι παρὰ τοῖς προφήταις φαίνονται. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιεῖν ὁ κύριος ἀνέχεται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῶν φωνῆς.

IX, 3. Εἰπὼν δὲ· ἵνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ, περὶ ἑαυτοῦ φησιν, οὐ περὶ τοῦ πατρὸς· ἐκείνου γὰρ ἡ δόξα ἦν φανερά. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουον ὅτι θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἐνταῦθα τὸν ὀφθαλμὸν ἔπλασε. Ἐὰν γὰρ εἶπη· ἐγὼ ἀπὸ τῆς γῆς ἔπλασα τὸν ἄνθρωπον, προσάντες ἐδόκει εἶναι τοῖς ἀκούουσι, διὰ δὲ τοῦ ἔργου τοῦτο δεικνύμενον οὐκέτι λοιπὸν προσίστατο. Διὸ δὴ καὶ αὐτὸς λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ φυρῶν τῷ πτύσματι, οὕτω τὴν κεκρυμμένην αὐτοῦ δόξαν ἐφανέρωσεν. Οὐ μικρὰ γὰρ δόξα τὸ δημιουργὸν αὐτὸν νομισθῆναι τῆς κτίσεως· ἡ γὰρ περὶ τοῦ μείζονος πίστις καὶ τὸ ἔλαττον ἐβεβαίον· τῆς κτίσεως γὰρ πάσης τιμιώτερον ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν τιμιώτερος ὁ ὀφθαλμὸς.

IX, 17. Κατὰ ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, ἐπισυνάψαντας τὸ σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, καὶ· ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐ μὴν διελόντας αὐτό. Οὐ γὰρ τοῦτο τὸν τυφλὸν ἠρώτων, εἰ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἤνοιξε, περιττὸν γὰρ ἦν τοῦτο βλέποντας ἐρωτᾶν, ἀλλὰ τί περὶ αὐτοῦ λέγεις, ὑπὲρ ὧν ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅτι θαυμαστὸς διὰ τὸ γενόμενον, ἡ παράνομος διὰ τὴν τοῦ σαββάτου λύσιν. Ὅθεν καταλλήλως ὁ τυφλὸς ἀπεκρίνατο· ὅτι προφήτης ἐστίν, ἀντὶ τοῦ, ταύτην ἔχω περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν, τοῦτο γὰρ ὑπὲρ τοῦ γεγονότος περὶ αὐτοῦ λέγειν προάγομαι.

IX, 27. Πάλιν ἐκείνοι ἠρώτων· πῶς ἀνέφξέ σου τοὺς ὀφ-

4. Cord. cat. p. 237. ib. Cat.: ἔχων. s. Ut sententia certe integra sit adde post v. φωνῆς v. ἐλέγχει αὐτούς. Cuiusmodi v. fortasse errore exciderunt, quamquam in catenis haud raro oratio temere ita contracta est, ut intelligi nequeat, nisi ex contextu verba falso omissa scriptori restituas. 9. Cord. cat. p. 248. 22. Cord. cat. p. 254. 32. Cord. cat. p. 258.

θαλμούς; Ὁ δὲ λοιπὸν παρῳησιαίτερον τῷ πρὸς αὐτοῖς ἐλέγχῳ
κεχρημένος ὁμοῦ μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μαχομένους ἐλέγ-
χει, ὁμοῦ δὲ καὶ μετ' εἰρωνείας ἐχλεύασε· τί γὰρ φησι; μὴ
καὶ ὑμεῖς μαθηταὶ αὐτοῦ θέλετε γενέσθαι;

5 IX, 41. Ὡσπερ δὲ ἀνωτέρω τοῦ κυρίου περὶ ἐλευθερίας
αὐτοῖς διαλεγόμενου τῆς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἐκεῖνοι ἔφα-
σκον· σπέρμα Ἀβραάμ ἔσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πάποτε,
περὶ σωματικῆς διαλεγόμενοι δουλείας, οὕτω κἀνταῦθα πῆρῶσιν
αὐτοῖς τοῦ κυρίου τὴν κατὰ ψυχὴν ὀνειδίζοντος ἐκεῖνοι περὶ
10 τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν ὡς βλέπόντων διελέγοντο. Διόπερ
ὁ κύριος ἀπὸ τούτου τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῖς ἐπιτείνας, ἐφ' ᾧπερ
ἐκεῖνοι καυχᾶσθαι ἐδόκουν· τί γὰρ φησὶ φατε ὅτι βλέπετε; κρεῖτ-
τον ἢν ὑμᾶς πηροὺς εἶναι τὰς ὄψεις, ἐγένετο γὰρ ἄν τις ὑμῖν
ἐντεῦθεν ἀπιστοῦσι συγγνώμη. Νυνὶ δὲ, ἐπειδήπερ ὄραν δο-
15 κείτε καὶ αὐταῖς ὄψεσι τὸν ποτε τυφλὸν νῦν βλέποντα θεασά-
μενοι ἀπιστεῖτε τοῖς γείτοσιν, οὐδεμίαν ἔχειν ἀπολογίαν δυνά-
μενοι ὠμολογημένην δέχεσθε τῆς ἀπιστίας τὴν κατάκρισιν.

X, 1 ss. - Αὐλὴ μὲν ἡμῖν ὑποκείσθω τῶν προβάτων ἢ νο-
μοδιδασκαλία, πρόβατα δὲ οἱ ὑπὸ ταύτην καθεστῶτες καὶ ὑπὸ
20 τὸν νόμον ζῆν ἅπαξ ἐπαγγελιάμενοι, θυρωρὸς δὲ τῆς αὐλῆς
ταύτης ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ὁ τὴν αὐλὴν ταύτην διὰ τῆς τῶν
νομίμων ἐκθέσεως κατασκευάσας. Ποιμὴν δὲ ἔστω τῶν προ-
βάτων πᾶς ὁ τὸ διδασκαλικὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐγκεχειρισ-
μένος ἀξίωμα, ὃς τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσόδῳ, τουτέστιν,
25 ὃς κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν τοῦ νόμου πολιτευσάμενος καὶ οὕτως
κατὰ τὴν αὐλὴν ταύτην κατὰ τὴν πρέπουσαν γενοῦν ἀκρίβειαν.
Τότε καὶ τοὺς λοιποὺς, ὥσπερ πρόβατα, ἐπὶ νομὴν τινα τῶν
κατὰ μέρος ἐξάγει διδασκαλίαν. Οὐκοῦν εἶπερ οὗτος ποιμὴν,
κλέπτης ἀκολούθως καὶ ληστής ὁ μὴ τοιοῦτος, ἀλλ' ἀπλῶς
30 ἐπεισπηδήσας τῇ εἰσόδῳ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τὰ ἐπὶ λύμῃ τῶν
προβάτων ἐργασάμενος. Ἐξεταστέον οὖν φημι ἐφ' ὑμῶν τε εἰ
δοκεῖ καὶ ἐμοῦ, τίς ὁ τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσόδῳ, τίς ὁ τῆς
ἀκριβείας ἐπιμελησάμενος τοῦ νόμου, τίνι Μωϋσῆς ὁ θυρωρὸς
τοῦ νόμου ἀνοίγει. Ἡ γὰρ τῶν νομίμων κατόρθωσις εὐρίσκει-
35 ται παρ' ἐμοὶ μᾶλλον ἢ παρ' ὑμῖν.

1. Theodoret. h. e. 3, 11. Ἰουλιανὸς δὲ παρῳησιαίτερον (al. παρῳη-
σιαίστερον) - . 5. Cord. cat. p. 260. 7. Ioh. 8, 33. 18. Cord. cat. p. 263.

X, 17. Τὸ δὲ ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν, οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν, οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀποθνήσκει, ἵνα ἀναστῆ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ γραφικὸν ὡς αἰτίαν τὸ ἐπόμενον ἔφη.

X, 22. Τὴν πρώτην φησὶν ἑορτήν, καθ' ἣν ἐπετέλεσε τὰ ἐγκαίνια Σολομών. Κατέπεσε γὰρ πολλάκις ὑπὸ τῶν πολεμίων ἢ πόλις, ὕστερον δὲ καὶ ὑπὸ Ἀντιόχου πᾶσαν ἐρημωθῆναι συνέβη. — Εἶτα ὑπὸ τῶν Μακκαβαίων ἐτρόπησαν μὲν οἱ πολέμιοι, πάλιν δὲ ἡ πόλις ἀνέλαβε τὸ οἰκεῖον σχῆμα τῆ τοῦ θεοῦ βοήθειας. Καθ' ἣν ἀνέστη πάλιν ἡμέραν ταύτην ἐκάστου ἔτους ἑορτάζοντες εἰς ὑπόμνησιν τῆς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα γεγεννημένης 10 διορθώσεως, ἐγκαίνια τῶν Ἱεροσολύμων ἐκάλουν τὴν ἡμέραν.

XI, 2. Αὕτη, φησὶν, ἡ Μαρία ἦν, ἡ τὸν κύριον ἀλείψασα μύρω καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας ταῖς θριξίν αὐτῆς, σαφῶς ἐνδεικνύμενος, ὅτι ἐν παρέργῳ τῆς γυναικὸς τὴν ἀρετὴν εἰπεῖν βούλεται συντελοῦσαν εἰς παιδίαν τοῖς ἐντυγχάνουσι. Τὸ μὲν 15 οὖν πρᾶγμα γέγονεν ὕστερον τοῦ κατὰ τὸν Λάζαρον, καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ὕστερον αὐτὸ λέγων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ὡς γεγονότος ἔμελλε μνημονεύειν, προλαβὼν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος σαφηνίσας τίς ἡ γυνὴ ὑπὲρ ἧς ἐνταῦθα διαλέγεται, ἐπισημαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ κἀκεῖνο ἔργασα- 20 μένη καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου.

XI, 3. Τὸ ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ, πολλῆς πίστεως ἀπόδειξιν ἔχει. Οὕτω γὰρ ἤδεδαν πολλὴν περιεῖναι τῷ κυρίῳ δύναμιν, ὡς θαυμάζειν, ὅτι καθίκετο ἀσθένεια ἀνδρὸς φιλουμένου παρ' αὐτοῦ. 25

XI, 6. Ζητήσωμεν ἐν ποίῳ τόπῳ ἦν ὁ Ἰησοῦς, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν, ὅσον γὰρ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, οὐκ ἦν ἔξω τῆς Ἰουδαίας. Πῶς οὖν λέγει τοῖς μαθηταῖς ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν; εἰ μὴ ἄρα ἀπλούστερόν τις τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων λέγοι, κατὰ τὸ σιωπώμενον αὐτὸν γεγονέναι ἔξω τῆς Ἰουδαίας. Εἰ- 30 πᾶν οὖν ἄγωμεν πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀκούει ὑπὸ τῶν μαθητῶν τὸ καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;

XI, 15. Χαίρω, φησὶν, ὑμῶν ἕνεκα. Τὸ γὰρ μὴ εἶναί με ἐκεῖ συντελέσει πρὸς τὴν πίστιν τὴν ὑμετέραν, ἐπέπερ εἰ ἡμὴν ἀρρώστωῦντα ἐθεράπευον· μικρὸν δὲ ἦν τοῦτο τὸ θαῦμα 35

1. Cord. cat. p. 269. 4. Cord. cat. p. 271. 8. Cat.: ἀπέβαλε. 11. V. τὴν ἡμ. forsitan delenda. 12. Cord. cat. p. 277. 22. Cord. cat. p. 278. 26. Cord. cat. p. 279 33. Cord. cat. p. 281.

εἰς δυνάμεως ἐπίδειξιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ ἀπελελείμην, ὁ δὲ θάνατος ἐπεγένετο, μέλλω δὲ ἐγὼ αὐτὸν ἀπιὼν ἀνιστᾶν, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν βεβαιωθήσεσθε τὴν ἐμὴν, ὅταν εἰδητέ με καὶ τοῦτο δυνάμενον, τοὺς νεκροὺς ἤδη διεφθορότας ἀνιστᾶν.

5 **XI, 21 ss.** Ἐξεῖσι μὲν οὖν ἡ Μάρθα ἀκούσασα τὴν τοῦ κυρίου παρουσίαν, οὐκ ἀνακοινωσαμένη πρὸς τὴν ἀδελφὴν διὰ τὸ βούλεσθαι κεκοῦφθαι τὴν παρουσίαν ἀπὸ τῶν παρόντων Ἰουδαίων, ὡς ἂν ἐχθρῶν Χριστοῦ καὶ διωκόντων. Ὀλιγοπιστίας δὲ ῥήματα φθέγγεται.

10 Ὡστε οὐ χρὴ φρίττειν τοῦτον τὸν θάνατον. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι, ὅτι οὔτε οὗτος τέθνηκεν, οὔτε ὑμεῖς τεθνήξεσθε τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἔχουσαι. Ὁ γὰρ ζῶν μετὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως οὐδέποτε ἀποθάνειται, ἐπειδήπερ καὶ ἀποθνήσκειν δόξη οὐ νεκρός ἐστιν, ἀλλὰ ζῶν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν, μεθ' ἧς
15 δέχεται τοῦ τῆς φύσεως ὄρου τὴν τελευτήν.

XI, 28. Καίτοι γε ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οὐ φαίνεται λέγων αὐτῇ ὁ κύριος, καλέσαι τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι εἴρηται μὲν, ὁ δὲ εὐαγγελιστῆς παρέλειπεν, ἐνὸς προσδέων μόνα τὰ ἀναγκαῖα λέγειν.

20 **XI, 34.** Ἐρωτᾷ· ποῦ τεθείκατε, οὐκ ἀγνοῶν, πῶς γὰρ ὁ πόρρωθεν εἰπὼν ὅτι τετελεύτηκεν; ἀλλ' ὥστε δοκεῖν τάξιν τινὰ τῷ πράγματι διδόναι καὶ μὴ μετ' ἐπιδείξεως τὸ θαῦμα ἐργάζεσθαι.

XI, 35. Οὐ συμπαθείας καὶ οἴκτου ἐστὶ τὰ δάκρυα τοῦ σωτῆρος, ἀλλὰ τύπου καὶ διδασκαλίας· μέτρα γὰρ ὀρίζει τῇ
25 ἀνθρωπίνῃ φύσει μέχρι πόσου ἐπιτάξειν δεῖ τοῖς κοιμωμένοις τὸ δάκρυον καὶ μὴ πέρα τοῦ προσήκοντος ἐπὶ νεκροὺς πρὸς θρήνους ἐξάγεσθαι. Ὡς οὖν κατεδέξατο τὴν πείναν ὁ κύριος τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ, καὶ τὴν δίψαν προσήκατο τῆς ὑγρότητος ἀναλωθείσης τῆς ἐν τῷ σώματι, καὶ ἐκο-
30 πίασε τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐκ τῆς ὀδοιπορίας ὑπερταθέντων, οὐ τῆς θεότητος τῷ καμᾶτῳ δαμαζομένης, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὰ ἐκ φύσεως ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα δεχομένου, οὕτω καὶ τὸ δάκρυον προσήκατο τὸ φυσικὸν τῇ σαρκὶ ἐπιγε-
νέσθαι σύμπτωμα συγχωρῶν.

5. Cord. cat. p. 284. 16. Cord. cat. p. 286. 20. Cord. cat. p. 288. Neandrum in l. Allg. Gesch. der christl. Rel. u. Kirche II. p. 935. ed. 1. huius fragmenti authentiam perperam in dubitationem vocasse dixi in comment. p. 83. 23. Cord. cat. p. 289. 25. Vel κοιμημένοις. Cat.: κοιμένοις.

XI, 56. Συνιόντες οἱ ἀγνιζόμενοι κατὰ τὸ ἱερόν διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ Χριστοῦ, διαμφισβητοῦντες πότερον ἐλεύσεται τιμῇ τῆς ἑορτῆς, ἢ ὑπερθήσεται τὴν παρουσίαν φυλαττόμενος τοὺς ἐπιβουλεύοντας. Ἦν δὲ ταῦτα ποθοῦντων αὐτὸν ἰδεῖν τὰ ῥήματα· καὶ γὰρ ὡς εἰκὸς ἀπὸ τῶν γενομένων 5 θαυμάτων σφόδρα λοιπὸν αὐτοῦ τὸ πλῆθος ἐξεκρέματο.

XII, 9—11. Τάχα γὰρ τί πού καὶ ἀκούσεσθαι καινὸν προσεδόκων ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ ξένων καὶ ἀγνώστων τοῖς ἀνθρώποις ἴκοντος τόπων. Ὅθεν οἱ ἀρχιερεῖς θεασάμενοι, ὅτι τοῦτο μάλιστα τὸ πλῆθος πρὸς τὴν θέαν ἐφέλκεται ἢ τοῦ Λα- 10 ζάρου ἐπιθυμία, ἐβουλεύοντο καὶ αὐτὸν συναποκτεῖναι τῷ Χριστῷ τὸν Λαζάρου, ὁρῶντες ὅτι μηδὲ μέχρι μόνης ἴστατό τῆς θέας τοῦ Λαζάρου τὸ πλῆθος, ἀλλ' εὖ εἰδότες ὡς ὁρῶντες ἐκείνου δι' ἐκείνου τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ προσήγοντο, ὥσπερ οὐ δυναμένου τοῦ ἄπαξ αὐτὸν ἀναστήσαντος καὶ πάλιν ἐγεῖραι 15 ἂν δέη.

XII, 23. Καιρὸς φησὶν λοιπὸν ἐστὶ ἐπὶ τὸ πάθος ἐλθεῖν πάντων πεπληρωμένων. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν τούτοις μὲν ἀπειθοῦσι προσεδρεύειν, ἐκείνους δὲ καὶ βουλομένους μὴ προσίεσθαι ἀνάξια τῆς ἡμετέρας ἔσται ταῦτα κηδεμονίας. Ἐπεὶ οὖν ἔμελ- 20 λεν ἀφήσειν τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν ἵεναι μετὰ τὸν σταυρὸν, ὁρῶν δὲ αὐτοὺς προσηδῶντας φησὶ· καιρὸς ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλθεῖν. Οὐ πρότερον γὰρ αὐτοὺς εἶλεν, ἵνα ἢ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Ἔως γὰρ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν διεκρούσαντο, ἕως αὐτὸν ἐσταύρωσαν οὐκ εἶπε· πορευθέντες μαθητεύ- 25 σατε πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ· οὐκ ἔστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐμίσησαν αὐτὸν καὶ οὕτως ἐμίσησαν ὡς ἀνελεῖν, περιττὸν ἦν προσεδρεύειν διακρουομένων ἐκείνων. Καὶ 30 γὰρ παρητήσαντο αὐτὸν λέγοντες· οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα, τότε δὴ λοιπὸν αὐτοὺς ἀφῆκεν. Αὕτη δὲ διάλεκτος

1. Cord. eat. p. 300. 5. Gal.: αὐτῶν. 7. Cord. cat. p. 304. 8. αὐτοῦ scil. τοῦ Λαζάρου. 12. Theodoret. prooem. in XII proph. ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἔσθη τῆς διδασκαλίας ἢ χάρις — . ad Ezech. 1, 28 — διδάσκων ἡμᾶς μὴ μέχρι τούτου ἔσταναι — . 17. Cord. cat. p. 309. 26. Mtth. 28, 19. ib. Mtth. 10, 5. 27. Mtth. 15, 24. 29. Mtth. 15, 26. 32. Ioh. 19, 15.

γέγονε τῇ δευτέρῃ καὶ τρίτῃ τῆς ἑβδομάδος, ὡς οἱ ἄλλοι λέγουσιν εὐαγγελισταὶ, καὶ τῇ τετράδι ὁ Ἰούδας συνέθετο τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι αὐτοῖς τὸν κύριον.

XII, 24. Ἐπειδὴ ἀπὸ λόγων οὐχ οὕτως ἔπειθεν, ἀπὸ τῆς
5 τῶν πραγμάτων αὐτὸ πείρας μεθοδεύει λέγων, ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ
σίτῳ τοῦτο γίνεται, μᾶλλον φέρει καρπὸν ὅταν ἀποθάνῃ. Εἰ
δὲ ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον ἐν ἐμοί. Ἄλλ' οὐκ
ἤδεισαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα.

XII, 35. Παραδείγματι ἔδειξε, καὶ ὅτι πειραθῆναι δεῖ τοῦ
10 θανάτου, καὶ ὅτι οὐ μένει ἀποθανῶν, φῶς ἑαυτὸν ὀνομάσας.
Ὡσπερ γὰρ τὸ ἡλιακὸν τοῦτο φῶς, φησὶ, ἀναχωροῦν οὐκ εἶναι
δοκεῖ, οὐ μὴν ἀποσβέννυται πάντη καὶ ἀπόλλυται, μένει δὲ ἐν
τῇ οἰκίᾳ φύσει τε καὶ ὑπάρξει καὶ κατὰ καιρὸν ἀναφαινόμενον
τὸν προσήκοντα, οὕτω δὴ τι καὶ περὶ ἐμοῦ νομίζετε. Οὐ γὰρ
15 ἀποθνήσκω ὡς μένων ἐν τῷ θανάτῳ, ἐπεὶ περ οὐδὲ φθαρήσε-
ται μου τὸ σῶμα, πρὸς ὀλίγον δὲ τῆς ψυχῆς χωρισθείσης ἀπὸ
τοῦ σώματος αὐτίς τὸ μὲν ἀναστήσεται, ἡ δὲ τὸ οἰκεῖον
ἄφθορον ἀπολήψεται.

XII, 36. Ἀπεκρύβη ἀπ' αὐτῶν φυλάττων δηλονότι κατὰ
20 τὴν προσήκουσαν ἡμέραν ἑαυτὸν τῷ πάθει. Αὕτη δὲ ἦν ἡ τοῦ
πάσχα, καθ' ἣν νέον πάσχα κατασκευάζειν ἔμελλεν, ἀντὶ τοῦ
παρὰ Ἰουδαίοις προβάτου λογικὸν ἀμνὸν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ
κόσμου προσάγων ἁμαρτίας.

XIII, 10. Πέτρου οἰηθέντος ἐν βαπτίσματος χώρα νίπτε-
25 σθαι καὶ διὰ τοῦτο τὴν κοινωνίαν αὐτῷ πρὸς τὸν κύριον γί-
νεσθαι, ἐντεῦθεν καὶ διὰ τοῦτο φήσαντος, ὅτι ὅλον με λουῖσον,
εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, διορθούμενος αὐτοῦ τὴν ἄγνοιαν ὁ κύ-
ριός φησιν· ὁ λελουμένος οὐ χρεῖαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι.

XIII, 12. Ἐνταῦθα τοῦ γενομένου ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν.
30 Ἄνω γὰρ εἰπὼν πρὸς τὸν Πέτρον· γνώσῃ δὲ μετὰ ταῦτα, ἐν-
ταῦθα ἔφη· γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; ἀντὶ τοῦ, ἔγνωτε τοῦ
γενομένου τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν;

XIII, 23—27. Ἀνακειμένῳ τῷ Ἰωάννῃ, αὐτῷ δὲ τούτῳ
τῷ καὶ τὸ εὐαγγέλιον γεγραφότι, ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Χριστοῦ
35 νεύει Πέτρος, ὡς ἂν ἐγγυτέρω ὄντι καὶ δυναμένῳ ἡσυχῇ πυ-

9. Cord. cat. p. 319. 19. Cord. cat. p. 320. 24. Cord. cat. p. 334.
29. Cord. cat. p. 336. 33. Cord. cat. p. 342. 343. 35. Vel ἐγγυτέρω.
Cat.: ἐγγυατέρω.

θέσθαι παρ' αὐτοῦ, τίς ἄρα εἶη ὁ προδώσων αὐτόν. Ἀναπε-
σῶν οὖν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε μὴ εἰς ἐξάκουστον
βοῆσαι τῶν λοιπῶν ἐπύθετο.

Ἐπειδὴ γὰρ κρύπτειν ἐδόκει καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐνόμιζε μελε-
τᾶν, καταφανὲς ἐγένετο τῇ δόξει τοῦ ψωμίου τοῖς μαθηταῖς. 5
Τοσοῦτον δὲ ἄπεσχε τοῦ θανατάσαι μὲν τὴν δύναμιν τοῦ κατὰ
τὴν ψυχὴν ἐπισταμένου καὶ τοὺς ἐν κρυφῇ λογισμοὺς τοῖς πᾶ-
σιν ἐκφαίνοντος, σωφρονηθῆναι δὲ αἰσχυνθέντα τὸν ἐπὶ τῶν
παρόντων ἔλεγχον, ὥστε καὶ μᾶλλον αὐτῷ βεβαιῶσαι ἐπὶ τῆς
οἰκείας ψυχῆς καὶ τὸν ἔλεγχον ἐνεγκόντα βαρέως θᾶττον ἐπι- 10
θεῖναι τοῖς δεδογμένοις τὸ πέρασ ἐπείγεσθαι. Ταύτην εἴσοδον
ἐκάλεσεν εἰκότως τοῦ σατανᾶ ὁ εὐαγγελιστῆς, τὴν κύρωσιν τῶν
καταθυμίων τῷ διαβόλῳ λογισμῶν.

XIII, 33. Τὸ δὲ· ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι, φησὶ τὸν
μέχρι τοῦ πάθους καιρὸν. Τοῖς μὲν Ἰουδαίοις εἰπὼν· ζητή- 15
σετέ με, ἐπήγαγε· καὶ οὐχ εὐρήσετε, ἐπειδὴ μὴ ἔμελλον ὄραῖν
αὐτόν ἔτι, τοῖς δὲ μαθηταῖς· ζητήσετε, καὶ γὰρ ἐζήτουν ὡς
εἰκὸς, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς διαθέσεως κινούμενοι, τὸ δὲ τοσοῦτον
διδασκάλου τε καὶ κηδεμόνος ὄρωντες ἑαυτοὺς ἐστερημένους,
ἀλλὰ καὶ εὖρον. Εἶδον γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ συνεγέ- 20
νοντο καὶ συνέφαγον ἄχρι τῆς εἰς οὐρανὸς ἀναλήψεως.

Καλῶς τὸ ἄρτι προστεθεικῶς· τὸ μὲν γὰρ μὴ δύνασθαι
ἀπελθεῖν ὅπουπερ ὑπῆγε λέγει τὸ μὴ φέρειν αὐτοὺς ὁμοίως
αὐτῷ, κατατολμᾶν τοῦ θανάτου ἀμέλει. Πάντες μὲν ἔφυγον,
Πέτρος δὲ καὶ μεθ' ὅρκων ἠρνήσατο. Προσέθηκε δὲ τὸ ἄρτι 25
δεικνύς ὅτι ὕστερον σφόδρα τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου
καταθαρρόησουσι· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ πνεύματος κάθοδον ἔτι καὶ
ἔχειρον πάσχοντες ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, βεβαίαν ἅπαξ περὶ τε
τῶν μελλόντων καὶ τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν τὴν πίστιν δεξάμενοι.

XIII, 34. Ὁ νόμος ἐκέλευεν· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου 30
ὡς ἑαυτόν, ἡ δὲ τοῦ κυρίου φωνὴ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοὺς ἀγαπᾶν
ἡμᾶς βούλεται τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. Οὕτω γὰρ μέγιστον
ἢ ταύτης φυλακῆ, ὥστε καὶ γνώρισμα αὐταρκῆς εἶναι τῆς μα-
θητείας τῆς ἐμῆς. Ἐντεῦθεν οἶμαι καὶ ὁ ἀπόστολος μεμαθη-
κῶς τὴν τῆς ἀγάπης δύναμιν πλήρωμα αὐτῆν νόμου ὀνομάζει. 35

9. V. αὐτῷ βεβ. non sana esse mihi videntur. Scribe: αὐτόν βεβ.,
vel si γ. αὐτῷ, quo offendor, retines βεβαιῶσθαι, vel certe βεβαιώσασθαι.
14. Cord. cat. p. 348. 30. Cord. cat. p. 349. 31. Levit. 19, 18. 35. Rom. 13, 10.

Ἀήλον γὰρ ὡς ὁ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς τοῖς φίλοις παραχωρῶν ἀπάντων γε τῶν ἄλλων ἠδέως ἐκστήσεται καὶ πολὺ μᾶλλον συγχωρήσει. Τούτου δὲ ἐπιτελουμένου κακίας πρόφασις οὐδεμία, οὐδὲ χρεία τῶν κατὰ μέρος παραγγελμάτων, πάντων ἐν 5 τούτῳ συντόμως περιειλημμένων.

XIV, 1. Ἀντὶ τοῦ, μὴ ἀπὸ τῶν εἰρημένων εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσόντες ταράσσεσθε· τοῦτο πρῶτον τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, ὅτι ἅ κατὰ ψυχὴν εἶχον ταῦτα οἶδεν εἰς μέσον ἀγαγεῖν καὶ ἐπιτάττει μὴ ταράττεσθαι.

10 XIV, 9. Ὡς ἂν αὐτάρκη διὰ τῶν οικείων ῥημάτων ὦνπερ ἔλεγεν ὁ κύριος πρὸς αὐτοὺς παρασχόμενος τῷ Φιλίππῳ τὴν ἀπόδειξιν, φησὶ· τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἶμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε; Οὕτω φησὶν, οὐδὲ ὁ χρόνος ἱκανὸς γέγονέν ἐμέ τε διδάξαι καὶ τὸν πατέρα, ὡς οἴεσθαι σε καὶ ἰδεῖν 15 αὐτὸν δύνασθαι; Εἴπερ ἦδεις με, ἀμφοτέρω ἂν προσεγένετο τότε εἰδέναι τὸν πατέρα δι' ἐμοῦ καὶ τὸ μὴ νομίζειν δύνασθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὸν ἰδεῖν τῆς σαρκός.

Καλὴ δὲ καὶ ἡ ὑπαγωγὴ, πῶς σὺ λέγεις ἵνα σοὶ δεῖξω τὸν πατέρα, εἰ μὴ πάντως ἀγνοῶν ἐμε, ὥστε ἀληθῆς ὁ προειρη- 20 μένος λόγος, ὅτι οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα· εἴπερ ἐμὲ ἦδείτε, κἀκεῖνον ἦδείτε ἂν τῆς ὁμοιότητος ἀκριβῶς ἐκεῖνον ἐν ἐμοὶ γνωρίζουσης.

XIV, 10. Τὸ ἴσον τῆς ἀντιστροφῆς ἐδήλωσε μάλιστα τὸ τῆς ὁμοιότητος ἀκριβές, ὡς αὐτοῦ τε ὄντος ἐν τῷ πατρὶ καὶ 25 τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ, τῆς ὁμοιότητος ἐκάτερον ἐν τῷ ἑτέρῳ δεικνῦναι δυναμένης. Εἶτα καὶ ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων παρέχεται· τὰ ῥήματα ἅ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς τούτοις, φησὶν, γινώσκετε τοσαύτην οὔσαν τῆς φύσεως καὶ τῆς γνώμης καὶ τῆς δυνάμεως τὴν συνάφειαν, ὡς 30 μὴδὲ τοὺς λόγους κεχωρίσθαι, ἀλλ' ὅσαπερ φθέγγομαι κοινὰ εἶναι τὰ ῥήματα καὶ οὐκ ἐμοῦ μόνου τοῦ φθέγγεσθαι δοκοῦντος.

XIV, 15 s. Ὑμᾶς μὲν φησὶ, αἰτεῖν προσήκει πρότερον ἀγαπῶντας καὶ τὴν ἀγάπην δεικνύντας τῇ τηρήσει τῶν ἐντολῶν, οὕτω δὲ διακειμένοις παρέξω τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, ὥστ' 35 ἔχειν ὑμᾶς αὐτὸ διηνεκῶς ἀεὶ συνὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκπαιδεύον ὑμᾶς, ἀφ' οὗ πάντων μεθέξετε τῶν καλῶν. Ἄλλον δὲ

6. Cord. cat. p. 353. 10. Cord. cat. p. 358. 18. Cord. cat. p. 359. 23. Cord. cat. p. 360. 32. Cord. cat. p. 366. 36. Cat.: μεθέξεται.

παράκλητον λέγει ἀντὶ τοῦ ἄλλον διδάσκαλον, παράκλητον λέγων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς διδασκαλίαν, ὡς ἂν τοῦ πνεύματος τῆ οἰκεία χάριτι μέλλοντος επικουφίσειν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαγόμενα καὶ ῥᾶον φέρειν παρασκευάζοντος, ὃ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐδείχθη τῶν πραγμάτων τῶν μαθητῶν, οὕτω μὲν πρότερον δεδιότων τὸν θάνατον, οὕτω δὲ μετὰ τὴν τοῦ πνεύματος κάθοδον ἐφ' οἷς ἐπάσχον ἠδομένων. Καὶ πνεῦμα δὲ ἀληθείας ἐκάλεσεν ὡς οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀλήθειαν διδάσκων τὸ μηδ' ἐπιδέχεσθαι τὴν εἰς τὸ ἐναντίον τροπήν. Κακείνῳ δὲ προσεκτέον, ὅτι τὸ ἐρωτήσω σχηματίσας μᾶλλον εἶπεν, ἀντὶ τοῦ ἐμοῦ δεξασθε τὴν χάριν· οὐ γὰρ δὴ πρεσβεύειν ἔμελλεν ἵνα λάβωσι, τοῦτο δὴλον ἐξ ὧν προώριστο οὕτω γενέσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τὴν ἡμετέραν χρείαν καὶ προαπήγγελο, ἀμέλει πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ κύριός φησιν, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ἣν ἠκούσατε. Εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία ἔκειτο, περιττὴ τῶν ἐπηγγελμένων ἢ αἰτησις.

XIV, 20. Τότε ἀπ' αὐτῶν μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων, ὅτι ἀληθῆ τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα, περὶ ὧν δὲ νῦν ἀμφιβάλλειν ἔτι δοκεῖτε, καὶ ὅτι ἐγὼ μὲν ἐν τῷ πατρὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος καὶ συναφείας, ὑμεῖς δὲ ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς εἰς 20 ἐμὲ πίστεώς τε καὶ ἀγάπης, ἔτι καὶ τῆς τοῦ πνεύματος δόσεως τὴν πρὸς ἐμε κοινωνίαν λαμβάνοντες, καὶ γὰρ δὲ ἐν ὑμῖν, ὡς εἰκός. Ἡ γὰρ συναφεία τοῦτο παρασκευάζει, ὥστε ἀναγεννηθέντων ὑμῶν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος καὶ ἐν τάξει μοι σώματος γενομένων κεφαλῆς χῶραν ὑμῖν ἐπέχειν ἐπ' ἐμέ. 25

XV, 4—6. Κλήματά φησιν ὑμεῖς τῇ ἀναγεννήσει τοῦ πνεύματος ἐμοὶ συναπτόμενοι, ἅπερ ἐν τῷ φυτῷ τυγχάνοντα δίδωσι τὸν καρπὸν, ἀφαιρεθέντα δὲ οὐκέτι. Οὕτως ἴδε καὶ ἐφ' ὑμῶν, τῆς μὲν ἀγάπης ἐχομένους τῆς περὶ ἐμε φέρειν πολὺν τῆς ἀρετῆς τὸν καρπὸν ἀνάγκη, ἀποστάντας δὲ τῆς ἀγάπης τῆς ἐμῆς 30 ἐρήμους ἀνάγκη παντὸς εἶναι καλοῦ. Καὶ ὥσπερ ἐνταῦθα δοκιμάζων ὁ γεωργὸς τῶν κλημάτων τὴν χρῆσιν ὅσα μὲν ὀρθὰ καλὰ τε καὶ προσφορᾷ καρπῶν ἐπιτήδεια, ταῦτα τῇ ἐπιμελείᾳ χρησιμώτερα καθίστησιν, ὅσα δὲ ἄκαρπά τε καὶ μηδὲ τὸν γεωργὸν ὠφελεῖν δυνάμενα, ταῦτα τῷ πυρὶ καθάπαξ παραδίδω- 35 σιν, οὕτω τὴν ἐκάστου διάνοιαν δοκιμάζων ὁ πατὴρ οὖς μὲν

15. Act. 1, 4. 17. Cord. cat. p. 369. 26. Cord. cat. p. 379. 28. Catena: οὐκ ἔτι.

ὄρᾳ τῆς ἐμῆς ἐξημμένους ἀγάπης, τούτων ἐπιμελεῖται πολλὴν αὐτοῖς τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὴν περιουσίαν χαριζόμενος, οὓς δὲ βλέπει τῆς ἐμῆς ἀπεσχοινισμένους διαθέσεως εἰς τὴν μέλλουσαν ἐντεῦθεν ἤδη φυλάττει κόλασιν.

5 XV, 8. Ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη, τουτέστι δοξασθήσεται· ἀδι-
 ἀφορος γὰρ καὶ ἡ τῶν χρόνων ἐναλλαγὴ καὶ πᾶσα ἡ τῆς φρά-
 σεως σύνθεσις. Ἐντεῦθεν τὸν λόγον ἀξιόπιστον ποιεῖ. Εἰ γὰρ
 εἰς δόξαν τοῦ πατρὸς ἀνήκει τὸ καρποφορεῖν, οὐκ ἀμελήσει τῆς
 δόξης τῆς ἑαυτοῦ καὶ γενήσεσθ' ἐμοὶ μαθηταί. Ὅρᾳς πῶς τὸν
 10 καρπὸν φέρων ἐκεῖνός ἐστι μαθητῆς; Τί ἐστίν· ἐν τούτῳ ἐδο-
 ξάσθη ὁ πατήρ; τουτέστι, χαίρει ὅταν ἐν ἐμοὶ μένητε.

XV, 26. Ὅτι δὲ οὐ πρὸς χάριν εἴρηται, ἐπιμαρτυρεῖ τὸ
 πνεῦμα τοῖς λεγομένοις, ὃ ἐξ αὐτῆς τοῦ πατρὸς τῆς οὐσίας
 ἔχει τὴν ὑπαρξιν. Εἰ γὰρ μὴ φυσικὴν ἐκεῖθεν πρόοδον ἔλεγε
 15 διὰ τοῦ ἐκπορεύεται, ἀλλὰ τὴν ἀποστολὴν ἔξωθεν γινομένην,
 ἄπορον περὶ τίνος λέγει, πολλῶν ὄντων κοινῶς τῶν κατὰ δια-
 κονίαν ἀποστελλομένων πνευμάτων, ὡς Παῦλος ὁ ἀπόστολός
 φησι· οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν
 ἀποστελλόμενα; Ἐνταῦθα δὲ ἰδικόν τί φησι καὶ ὡς ἂν ἐκεῖνο
 20 γνωρίσαι ἱκανὸν ὃ μόνον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τῆ τοῦ
 πνεύματος φωνῇ κυρίως καλούμενον ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. Καὶ
 ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, φησὶν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστε. Ἐκ
 γὰρ τοῦ συνεῖναι πάντοτε ἀξιόπιστον ἀνάγκη τὴν μαρτυρίαν
 καθεστάναι, ὑμῶν μὲν φθεγγομένων, τοῦ δὲ πνεύματος ἐπι-
 25 μαρτυροῦντος τοῖς λεγομένοις διὰ τῶν ἐπιτελουμένων θαυμάτων.

XVI, 8. Οὕτω φοβερὰ τίς ἐστὶ φησι τοῦ ἀγίου πνεύμα-
 τος ἡ κάθοδος, ὡς ἐπιφοιτήσαντος τοῖς ἀνθρώποις φανῆναι
 τῶν ἐπιβεβουλευκότων ἐμοὶ τὴν ἁμαρτίαν.

XVI, 26. Ἀνωτέρω λέγει· κἀγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ
 30 ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἐνταῦθα δὲ· καὶ οὐ λέγω ὑμῖν,
 ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν, δοκεῖ δὲ ταῦτα ἐναν-
 τία εἶναι. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν περὶ τῆς ἀνόδου τῆς εἰς οὐρανοῦς
 διελέγετο, μεθ' ἣν ἡ τοῦ πνεύματος ἐρίνετο κάθοδος, τοῦτο
 δὲ τῆ οἰκονομίᾳ ἤρμοττεν· ἐνταῦθα δὲ τὴν τῆς θεότητός μου
 35 ἀξίαν γνώσεσθ' ἐφησι σαφῶς καὶ τὸ οὐκ ἐρωτᾶν ἀποφαίνεται,
 δεικνύς ὅτι οὐ χρήσει τοῦ αἰτεῖν ὑπὲρ αὐτῶν διδόναι καὶ αὐ-

5. Corder. caten. p. 381. 12. Cord. cat. p. 388. 19. Hebr. 1, 14.
 26. Cord. cat. p. 392. 29. Cord. cat. p. 401.

τὸς ὁμοίως δυνάμενος. Ἴνα δὲ μὴ σαφῶς αὐτὸ εἰπὼν ἀσθενέστερον ἔτι τοῖς μαθηταῖς διακειμένοις ἀνθαδείας ἀπενέγκῃ τὴν δόξαν, φιλοῶν γὰρ ὑμᾶς φησι ὁ πατήρ ὑπὲρ τῆς περὶ ἔμε φιλίας δώσει πάντα ὑμῖν.

XVI, 30. Ἴσως δὲ τοῦτο γνώσκονται, ὅτι ὁ πατήρ ἐστίν 5 ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννήσας υἱὸν, ὅπερ οὐπόποτε ἐπίσταντο. Ἄλλ' οὐδὲ συνίεσαν πατέρα αὐτοῦ κατὰ κηδεμονίαν, νομίζοντες ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐλέγετο.

XVIII, 29 ss. Εἰ μὲν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπετε τὴν κρίσιν, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξέτασιν ὡς βούλεσθε· εἰ δὲ ἐπ' ἔμε βούλεσθε 10 κρίναι τὸν ἄνδρα, τὴν αἰτίαν ὑμᾶς εἰπεῖν ἀναγκαῖον.

XIX, 17. Ἐνομισθῆ διαφωνία τις εἶναι κἀνταῦθά τισι τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθε, τῶν δὲ λοιπῶν, ὅτι Σίμωνι Κυρηναίῳ τὸν σταυρὸν ἐπέθηκαν. Ἀμφότερα δὲ ἐγένετο, καθὰ εἴρηται ἐν τοῖς εἰς τοὺς 15 ἄλλους εὐαγγελιστὰς ὑπομνήμασιν.

XX, 14. Οἰκονομίας ἦν τὸ στραφῆναι αὐτὴν, θείας χάριτος τοῦτο ἐνεργησάσης καὶ τὸ στραφεῖσαν μὴ ἐπιγινῶναι αὐτὸν, ὥστε μὴ αἰφνίδιον αὐτὴν καὶ παρ' ἐλπίδα θεασαμένην τοῦτον, ὃν ἔτι νεκρὸν ὑπώπτευεν εἶναι, ἐκπλαγῆναι τὴν ψυχὴν 20 δαιμονιώδη τινὰ φαντασίαν ὑπολαβοῦσαν τὸ φαινόμενον, κατὰ μέρος δὲ διαλεχθεῖσαν ὡς ἀνθρώπῳ πρότερον καὶ γνοῦσαν ὅτι ζῶντι διαλέγεται ἀληθῶς, τότε ἐπιγινῶναι μὲν τὸν παρόντα ὅστις ἐστίν, ὁμοῦ δὲ καὶ πιστεῦσαι καὶ θαυμάσαι τοῦ γενομένου τὸ μέγεθος. 25

XX, 17. Δοκεῖ μὲν ἐπέχειν αὐτὴν τῆς ἀφῆς, ὡς ἂν οὐχ ὁμοίως ὀφείλουσαν ἐγχειρεῖν τῇ τοῦ σώματος ἀφῇ, ἄλλου δὲ τινος καὶ πολὺ κρείττονος γενομένου τοῦ σώματος. Ἄλλὰ καὶ τι ἕτερον ἐμφαίνει. Ὅτι γὰρ τῆς ἀφῆς οὐδὲν ἀπεῖρξε τὴν γυναικῶνα δῆλον, ἐξ ὧν τοὺς μαθητὰς ἄψασθαι πολλάκις πεποίηκε 30 καὶ τῶν τύπων ἀσθησῖν λαβεῖν, οὓς ἀπὸ τῶν ἡλῶν ὡς εἰκὸς ἐγγενέσθαι τῷ σώματι συνέβη. Δύο τοίνυν ἐμφαίνει διὰ τῶν ῥημάτων, τό τε πολὺ κρεῖττον εἶναι τὸ σῶμα νῦν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἢ τὸ πρότερον, ὡς διὰ τοῦτο μηδὲ ἀπλῶς ἐγκεῖσθαι ὀφείλον ἀνθρωπεῖα ἀφῇ, καὶ τὸ μέλλειν εἰς οὐρανοὺς ἀναλαμ- 35 βάνεσθαι.

5. Cord. cat. p. 403. 9. Cord. cat. p. 428. 12. Cord. cat. p. 437.
17. Cord. cat. p. 454. 26. Cord. cat. p. 455. 35. Cat.: ὀφείλων.

Hoc quidem quod est, ad patrem meum et patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum, nemo sic demens est, ut alii cuidam convenire diceret, nisi templo Dei Verbi, assumpto pro nostra salute homini; qui et mortuus est, et
 5 resurrexit, et ascensurus esset in coelos, et patrem sibi ad-
 scripsit cum discipulis Deum, et ipse gratia adoptionem
 meritus, et Deum suum appellat, quia cum ceteris homini-
 bus similiter ut esset accepit. Unde propter communitatem
 quidem naturae patrem meum et patrem vestrum dicit, et
 10 Deum meum et Deum vestrum: divisit autem iterum suam
 personam ab ipsis, praecipuum gratiae significans propter
 quam ad Deum Verbum coniunctionem in loco veri filii ab
 omnibus honoratur hominibus.

XX, 22. Hoc quod dictum est, accipite, pro accipie-
 15 tis dicit. Si enim cum insufflasset, Spiritum dedisset disci-
 pulis, quod valde quidam stulte existimaverunt, superfluum
 erat dicere postea his, et maxime in tempore ascensus ad
 coelos, non separari ab Ierusalem, sed expectare promissi-
 onem Spiritus. Et in sequentibus: sed accipietis virtutem
 20 superveniente Spiritu sancto in vos. Et adventum autem
 ipsum sancti Spiritus super discipulos, aperte Lucas factum
 esse dicit quinquagesimo die resurrectionis post ascensum.
 Et illud autem animadvertendum est, quod si ab insufflatu
 suscepissent Spiritum, non diceret, accipite, sed, quoniam
 25 accepistis. Hoc enim quod dictum est, accipite, his con-
 venit qui nondum acceperunt.

XX, 28. Dicit ad Thomam: infer digitum tuum huc,
 et vide manus meas, et porrige manum tuam, et mitte in

1. Act. C. C. II. IV. 13. Vig. C. 14. »Ei. ex interpr. ev. sec. Ioan-
 nem I. sexto [Par. sept.]« ib. quid est Vig. C. 3. Paris.: Verbo. 4. qui
 est mortuus Vig. C. 6 adscribit Vig. C. ib. discipulis suis Deum Vig. C.
 Pro Deum, quod e vett. ll. recepi, vulgo legitur: domini. 11. perso-
 nam ipsis, principium Vig. Const. 12. coniunctione Vig. Const. 14. Act.
 C. C. II. IV. 14. Vig. C. 15. »Ei. Th. ex eod. I. commenti sec. Ioan-
 nem: quibus dicit —.« 16. quidem Vig. C. 17. V. in ante tempore om.
 Vig. C. ib. in coelos Vig. C. 18. expectarent Vig. C. 19. Luc. 24, 49.
 20. Act. 1, 8. ib. V. et om. Vig. C. 21. V. aperte om. Vig. C. 23. illud
 tamen Vig. C. ib. Par. ab eo insufflato. 27. Act. C. C. II. IV. 15., Vig. C.
 16., Pelagii pap. ep. ad Eliam Aquil. »Ei. Th. ex commento sec. I. evan-
 gelii, ubi dicit —.« ib. Par.: Dixit.

baptizati sunt in nube et in mari, ut diceret, quia sub nube et mari Aegyptiorum separati sunt, liberati eorum servitute ut Moysis leges attenderent; tale est: et baptizetur unusquisque in nomine Iesu Christi, ut cum ad ipsum accessissent tamquam salvatorem et omnium bonorum auctorem, et doctorem veritatis, ab ipso, utpote auctore bonorum et doctore veritatis vocarentur: sicut omnibus hominibus quaecumque sectam sequentibus, consuetudo est ab ipso dogmatis inventore vocari, ut Platonici et Epicurei, Manichaei et Marcionistae, et si quidam tales dicuntur. Eodem enim modo et nos nominari Christianos iudicaverunt apostoli, tamquam per hoc certum facientes, quod istius doctrinam oportet attendere: sic quod et ab ipso datum est, susciperent baptismum, in ipso quidem primo constitutum, qui et primus baptizatus est: ab ipso autem et ceteris traditum, ut secundum praeformationem futurorum celebretur.

1. 1 Cor. 10, 2. 2. Ep. Pel.: et in. ib. V. separati sunt om. c. Par. 3. Par. et ep. Pel.: Moysi, Bellov.: Moyse. ib. tale hoc est Const. Vig. ib. Par. et ep. Pel.: ut baptizetur. 4. V. et baptiz. — — Christi om. Const. V. 8. Const. V.: quamque sectam. 9. V. et ante Epic. om. C. V. ib. Ep. Pel.: et Manichaei. 10. Ep. Pel.: et quidem. 11. Usque ad v. apostoli legitur frâgm. in ep. Pel. 13. Vett. ll., Const. V.: sic et quod.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 2. 3. Et quoniam novum quodammodo esse videbatur, quod ab eis de Christo dicebatur, adiungit: quod ante promiserat per prophetas suos, ex prophetia volens doctrinae antiquitatem ostendere. Unde et magnificans prophetiam, bene adiunxit: in scripturis sanctis. Neque enim literam, 5 vel characterem sanctum volebat dicere; sed prophetiam ipsam, quae erat Spiritu sancto revelationem eis donante. Ipsam ergo prophetiam recte sic appellavit. Sic et alibi dixit: omnis scriptura divinitus inspirata utilis est. Quid itaque istae dicunt? de filio eius. Et quoniam commune est 10 filii nomen, et cum de divinitate dicitur, etiam de humanitate accipitur: manifestius aperire volens, unde ei nunc dicere propositum sit, vel cuius rei gratia prophetarum testimonium adiunxit: qui factus est ei ex semine David secundum carnem, aperte quidem ostendens, quoniam de assumpto 15 homine sermonem inducit, tamen nec divinitatis indicium non

Theodorus in interpretandis Pauli epistolis multum operae et studii collocavit. Euthalius argumentorum notationes (*τὴν ἐκθεσιν*), quas singulis harum epistolarum capitulis praemisisset, ab eximio quodam patre (*ἐνὶ τῶν σοφωτάτων τινὶ καὶ φιλοχρίστῳ πατέρων*) confectas esse narrat v. Galland. bibl. X p. 247. Hunc patrem, quo tempus aliaque ducere viderentur, Theodorum fuisse Ioh. Millius (Prolegom. in N. T. n. 905 — 907) coniecit, de qua coniectura mihi ne nunc quidem satis probabili dixi ut potui in comment. p. 87. — Commentarium in epistolam ad Romanos Theodorus Ebediesu teste Eusebio inscripsit. 1. Facund. l. l. 3, 6. s. c. Ver.: Sicut et. 9. II Timoth. 3, 16.

significatum reliquit. In eo enim quod addidit: secundum carnem, sufficienter ostendit, quia et aliter filii significationem novit accipere; si quidem secundum hoc scit eum ex semine David factum, tamquam secundum aliud non ita eum cognoscens. Duae enim naturae, unum autem quiddam connexionem intelligunt. Altera quidem est assumti hominis, altera vero Dei Verbi. Concurrunt autem in unum ambae propter assumptionem et propter adunationem, quae ex assumptione facta est, quam ad Deum habet servi forma.

- 10 I, 8. Φαίνεται καὶ ἐν ἑτέροις τῶν ἐπιστολῶν ἀπ' εὐχαριστίας ἀρχόμενος, ἐκείνους πρὸς οὓς ποιεῖται τὸ γράμμα διδάσκων παντὸς λόγου καὶ πράγματος ἀπὸ εὐχαριστίας ἀπάρχεσθαι τῷ θεῷ, οὐ μόνον ὑπὲρ οικείων ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἀλλοτρίων· ἐνταῦθα δὲ μάλιστα κυριώτατα χρῆται τούτῳ τῷ προοιμίῳ.
- 15 Προσεκτέον δὲ καὶ ἐνταῦθα τὸ· διὰ Χριστοῦ, ὅπως οὐκ ἐπὶ διακονίας κέχρηται, ὥσπερ δοκεῖ τοῖς αἰρετικοῖς, ἀλλ' ἐπὶ αἰτίας. Οὐ γὰρ δὴ διακόνῳ τῷ Χριστῷ κέχρησθαι ὁ ἀπόστολος ἔμελλεν τῆς εἰς τὸν θεὸν εὐχαριστίας, λέγει δὲ ὅτι τῷ θεῷ εὐχαριστῶ ὑπὲρ ὑμῶν, τοῦ Χριστοῦ ταύτης ἡμῶν τῆς εὐχαριστίας τὴν
- 20 αἰτίαν παρασχομένου. Ἔχει δὲ ὅμως καὶ Ῥωμαίων ἔπαινον τὸ εἰρημένον οὐ τυχόντα· καὶ αὐτοῦ γὰρ τούτου ἕνεκεν συνεχῶς ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς τούτῳ κέχρηται τῷ προοιμίῳ, ὥστε ταῖς εὐφημίαις προθυμοτέρους αὐτοὺς πρὸς τὴν τῶν γραφομέ-

6. c. Ver.: intelliguntur. 9. c. Ver.: Deum Verbum. 10. Theodori in Pauli epistolam ad Romanos commentarii fragmenta graeca nuperrime demum et magnam partem bis typis exscripta sunt. Ac primum quidem Aug. Maius in Spicilegii Romani Tomo IV. p. 499 — 573. (Rom. 1840.) Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐπισκόπου ἐξ ἑρμηνείας τῆς Παύλου πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς τὰ εὐρηθέντα edidit, quae de catena desumpsit inter vaticanas ferme praestantissima. Praeterea haec fragmenta fere omnia, quae quidem ad priora octo epistolae capita pertinent, leguntur in l.: Catena in S. Pauli epistolam ad Romanos. Ad fidem cdd. msscr. ed. I. A. Cramer, S. T. P. aulae Novi Hospitii Principalis, necnon historiae modernae Prof. Reg. Oxonii 1844. 8. Editor codice Bodleiano E. II. 20. usus est, qui est chartaceus, forma quaternaria et e mscr. antiquiore Gaditano, ut videtur, a I. Lluydo a. 1601 descriptus. Hic codex catenam continet in epistolam P. ad Rom. eximiam quidem, sed in fine mutilam; explicat enim in virorum d. explicationibus c. IX vs. 1 afferendis. Singulis Theodori fragmentis praemissum est v. Θεοδώρου. — Fragmentum primo loco positum tantummodo in Spicil. legitur.

νων παρασκευάζειν ἀνάγνωσιν· ὅπερ καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων εἰργά-
σατο, τῶν πραγμάτων αὐτῶν αὐτῷ συνεργούντων εἰς τοῦτο.

I, 9. Ἐαυτοῦ τὸ πνεῦμα εἶπεν, ἐπειδὴ μὴ τὴν ὑπόστασιν
τοῦ πνεύματος ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν δεδομένην αὐτῷ πρὸς τοῦτο
χάριν. 5

I, 11. Ἔδει γὰρ τὸν μετὰ τὴν Πέτρου διδασκαλίαν τὰ
τῆς εὐσεβείας δόγματα παραδιδόναι αὐτοῖς ἐπιχειροῦντα, δει-
κνύναι ὡς ἀποδέχεται τὰ πρῶτα, καὶ οὐδὲν ἐκείνοις ἐπιμεμφó-
μενος τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται διδασκαλίαν.

Διδάσκει μὲν ὁ τοὺς μήπω γινώσκοντας φωτίζων, παρακα-10
λεῖ δὲ ὁ τοὺς ἤδη πεφωτισμένους εὐφραίνων τῷ τῆς σοφίας
λόγῳ, ὡς αὐτὸς διαιρῶν φησιν· εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδα-
σκαλίᾳ, εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει. Παρακαλουμένων
δὲ Ῥωμαίων καὶ αὐτός, φησι, συμπαρακληθήσεται, κοινωνῶν
τῆς ἐκείνων παρακλήσεως διὰ τὴν ἀγάπην, ἅμα δὲ ὡς οὐδὲ 15
αὐτὸς ὢν ὑπεράνω τοῦ χρήζειν τῆς ἐκ λόγου ἀφελείας· παρα-
κλησις γὰρ ὁ λόγος καὶ τῷ λέγοντι.

II, 15. Ἡ δὲ τούτων, φησίν, διάγνωσις τότε ἔσται, ὅτε
καὶ τῶν κατὰ νόμον βιούντων, ἐνὸς ὄντος τοῦ καιροῦ καθ'
ὃν τὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐξετάζει θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ, 20
κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, ἵνα εἴπῃ, καθὼς καὶ αὐτὸς κηρῦττων
διατελῶ, ὅτι ἔσται κρίσεως καιρὸς, καὶ δεῖ πιστεύσαντας Χρι-
στῷ τὴν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν ἐκείνην.

II, 17. Οὐ κατ' ἐρώτησιν, ὡς τινες ὑπέλαβον, ἀναγνω-
στέον τὸ· ἰδὲ σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάξῃ, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν, 25
ἵνα εἴπῃ· μὴ ὢν ἀληθῶς καὶ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ λε-
γόμενος.

II, 20. Μόρφωσιν λέγει οὐ τὴν προτύπωσιν, ἀλλ' αὐτὴν
τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς τὸ· ὃς
ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων. 30

II, 25. Ζητῆσαι χρὴ ποσαχῶς ὁ νόμος λέγεται, καὶ μά-

3. Spicil. 6. Spicil. 10. Hoc fragmentum tantummodo in cat. Cra-
meri p. 7 legitur praemissis v. Ἀπολιναρίου, Ἰωάννου, Θεοδώρου. Quare
si non verba Theodori sunt, certe sententia. ib. V. ὁ a cat. abest.
13. Rom. 12, 7. 18. Spicil., c. Cram. p. 11. 21. Rom. 2, 16. 22. C.
Cram.: αὐτὸ κηρῦττων διατελῶν. 24. Spicil., c. Cram. p. 12. ib. V. Mill.
ad h. l., qui pro Theodoretō scribere debebat Theodoro. 25. C. Cram.: ἴδε.
28. Spicil. 30. Phil. 2, 6. 31. Hoc fragmentum cunctanter recepi. Le-
gitur solummodo in cat. Cramerī p. 12 s. neque vero patet utrum Theo-

λίστα παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ἵνα μὴ δόξη ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ,
 τοτὲ μὲν· εἰ περιτέμνεσθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, ποτὲ
 δὲ· περιτομὴν ὠφελεῖν ἂν νόμον τις πράσῃ. Ἔστιν οὖν νό-
 5 νόμος καθ' ἓνα τρόπον ψιλὸν τὸ Μωσέως γράμμα, καθὸ σημα-
 νόμενον εἴρηται τὸ· εἰ ἐν νόμῳ δικαιούσθε, τῆς χάριτος ἔξε-
 πέσατε, καὶ τὸ· ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χρι-
 στὸν· ἔτι καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα νόμος κυρίως ὀνομαζόμενος, καθὸ
 εἴρηται· ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία· ἔτι καὶ
 ὁ φυσικὸς, καθὸ εἴρηται· ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα,
 10 φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, καὶ τὰ ἐξῆς. Λέγεται νόμος καὶ ἡ
 Μωσέως ἱστορία, ὡς ὅταν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φάσκῃ· λέγετέ
 μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέ-
 γραπται γὰρ· Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχε, καὶ τὰ ἐξῆς. Καλεῖ δὲ
 καὶ τὰ προφητικὰ νόμον, ὡς· ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· ἐν ἑτε-
 15 ρογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, ἐν
 Ἡσαΐα· μήποτε δὲ καὶ τὴν Χριστοῦ περὶ τῶν πρακτέων διδασ-
 καλίαν νόμον καλεῖ, ὡς ὅταν φάσκῃ· οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιο-
 οῦσθε, τῆς χάριτος ἔξεπέσατε, ἀνατρέπει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Μωσέως
 γράμματος. Περιτομὴν οὖν ἦν αὐτὸς φησί, νῦν ἕτερον λέγει
 20 παρὰ τὴν κατατομὴν καὶ νόμον τὸν πνευματικόν. Δύναται δὲ
 νῦν νόμος νοεῖσθαι καὶ ὁ κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας· κατὰ γὰρ
 τὴν τῆς ψυχῆς βελτίωσιν ὁ πνευματικῶς περιτεμνόμενος ὠφε-
 λεῖται κατὰ τὴν τῶν φαύλων περιαιρέσιν, διὰ δὲ τοῦ πράττειν
 τὸν νόμον τὰ πρακτέα ἐργαζόμενος. Δύναται δὲ τις καὶ κατὰ
 25 τὸ ῥητὸν ἐκτὸς ἀναγωγῆς ἐξηγήσασθαι τὸ ῥητὸν, καὶ φησιν ὅτι
 πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων διαλεγόμενος τοῦτό φησιν· ἐγένετο
 γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ, πε-
 ριτεμῶν τὸν Τιμόθεον καὶ κειράμενος καὶ καθαιρούμενος κατὰ
 νόμον, ὥστε καὶ πρὸς αὐτοὺς λέγειν· περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφε-
 30 λεῖ, ἂν νόμον πράσῃς, πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἔθνῶν διαλεγόμενος,
 ταύτην κωλύει, μὴ ἐναντιούμενος ἑαυτῷ.

doro, cuius fragmentum praecedat tribuatur, an sit anepigraphum. Ego
 de scriptore nihil affirmo, quamquam indoles fragmenti a Theodoro non
 abhorret; sed is qui verba catenae inseruit, si non priorem, alteram certe
 disputationis partem decurtavit. 2. Fortasse scribendum: ποτὲ μὲν. 2. Gal.
 5, 2. 3. Rom. 2, 25. 6. Gal. 5, 4. 7. Gal. 3, 24. 8. Rom. 7, 12.
 10. Rom. 2, 14. Cat.: ποιεῖ. 13. Gal. 4, 21. 22. 15. I Cor. 14, 21. cl.
 1. Ies. 28, 11. 18. Gal. 5, 4. 20. Philipp. 3, 2. ib. Rom. 7, 14.

Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται ἐν τῷ περὶ ταύτης λόγῳ τῷ Ἀβραὰμ τοὺς ἐξ ἔθνων περιτέμνεσθαι, εἰ μὴ τοὺς ἀπὸ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκογενεῖς καὶ τοὺς ἀργυρωνήτους, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἴρηται μόνον, οὐκ ἀνάγκη καὶ τοὺς προσηλύτους τούτοις προσυπακούεσθαι, 5 ἐπεὶ οὐδὲ τὰ περὶ τῶν Λευϊτῶν ἰδικῶς νενομοθετημένα, ἢ τὰ περὶ τῶν ἱερέων, ἢ τὰ περὶ τῆς γερουσίας προσυπακούειν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἑτέρους· ὅταν γὰρ καὶ τοὺς προσηλύτους βούλεται τι διαπραύττεσθαι, ἰδικῶς καὶ αὐτῶν μέμνηται, ὡς ὅταν περὶ θυσίας φησὶν, ἀμέλει καὶ συνεστηκότος τοῦ καλουμένου 10 ἀγιάσματος προσέφερον καὶ προσήλυτοι· ὡς καὶ περὶ τῶν δέκα λεπρῶν τῶν καθαρθέντων ὁ κύριος ἔφη· πορευθέντες δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι, ἀφ' ὧν Σαμαρείτης εἰς ἦν, ὃ μαρτυρῶν ὁ σωτήρ φησιν· οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἑννέα ποῦ; οὐχ' εὐρέθησαν ὑποστρέψαντες δόξαν δοῦναι τῷ θεῷ, εἰ μὴ ὁ 15 ἀλλογενῆς οὗτος; Εἰ δέ τις τὰ ἀπὸ τῆς Ἐξόδου ἀνθυποῖσει περὶ τῶν ἐσθίειν τὸ πάσχα βουλομένων προσηλύτων, ὡς δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, φήσομεν, ὡς ἐν ἐνὶ τόπῳ θύεσθαι τὸ πάσχα προσέταξεν ὁ θεός, τούτου δὲ ἰσταμένου, νῦν περιττῆ ἢ περιτομῇ τοῖς ἐξ ἔθνων. 20

II, 29. Τῷ πνεύματι, οὐ τῷ ἀγίῳ· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι κατορθούντων διαλέγεται, ἀλλ' ὑποτίθεται δι' ὅλου τοὺς ἔξω τὰ τοῦ νόμου ποιούντας, καὶ δείκνυσι κρείττονας τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραβαινόντων. Συνάδει δὲ ἅπαντα καταλλήλως τῷ οἰκείῳ σκόπῳ, πρόθεσιν ἔχων καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου 25 Ἑλλήνας δεῖξαι παραβάτας, καὶ Ἰουδαίους πρὸς τῷ φυσικῷ καὶ τοῦ θεοῦ, ἵνα διὰ πάντων στήσῃ τὸ τῆς χάριτος χρῆζειν ἅπαντας. Λέγει δὲ τὸ· ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ τῇ προθέσει, ὡς ἐν τῇ τῶν Ἀριθμῶν βίβλῳ φησὶν ὁ θεός· ὅτι πάντες οἱ παροξύναντές με οὐκ ὄψονται τὴν γῆν· ὁ δὲ παῖς μου Χάλεβ, 30 ὅτι ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ καὶ ἐπηκολούθησέ μοι καὶ τὰ ἔξῃς, φανερῶς πνεῦμα τὴν πρόθεσιν εἰπών· καὶ ὁ προφήτης· πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, ἵνα εἴπη, πρόθεσιν ἔσχον πορνικῆν.

3. Gen. 17, 12 s. 4. Levit. c. 12. 5. Gal.: ἀνάγκη δὲ. ib. τούτους. 13. Luc. 17, 14. 16. Luc. 17, 17. 18. ib. Exod. 12, 48. 21. Spicil., c. Cram. p. 14. 30. C. Cram.: Χάλεβ. 31. Num. 14, 23. 24. 33. Hos. 4, 12.

III, 9. Ἴνα εἴπη· ἄγε τοίνυν μετὰ τὸν ἐκείνων ἔλεγχον τῶν ἡμετέρων τὸ μέγεθος δείξομεν.

III, 12. Τῇ μαρτυρίᾳ οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημένη ἐχρήσατο, ἀλλ' ὡς ἀρμοζούσῃ τοῖς ἀποδεδειγμένοις τῷ περιληπτικῶς περὶ ἐπταικότων λέγειν αὐτὰ τὸν Δαβίδ· ὥσπερ οὖν καὶ ἡμεῖς ἄχρι τῆς δευῆρο ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διαλέξεσι μαρτυρίας συγκεκρήμεθα, ὡς ἂν ἀρμόζειν δυναμέναις ἀπὸ τῆς διανοίας τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις. Ὁ γὰρ ψαλμὸς ἐκεῖνος οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων εἴρηται τῷ Δαβίδ· καὶ δῆλον ἐξ ὧν φησὶν·
 10 οὐχὶ γινώσκονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ ἐσθίουσιν τὸν λαόν μου ἐν βρώσει ἄρτου; Τίνα δὲ ἐμελλεν ὀνομάζειν οἰκείου θεῷ ὁ περὶ πάντων ἀνθρώπων ὡς εἰς τὸ χεῖρον ἐκκλινάντων ἀποφηνάμενος;

III, 27. Πάντως ἐρεῖτέ μοι· τίς ἐπεισελθὼν νόμος τοῦτον
 15 ἐξέβαλεν; ἐπειδὴ νόμῳ πέφυκεν ὁ κρατῶν λύεσθαι νόμος. Πρὸς οὓς φησὶν· οὐ νόμος ἔργων ἐπεισελθὼν τὸν πρότερον ἔλυσε, κάλλιστα γὰρ εἶχεν ἐκεῖνος κατὰ γε τοῦτο, νόμος δὲ πίστεως ἐπεισεληλυθὼς περιττὸν εἰκότως τοῦτον ἀπέφηνεν νικώσης τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἔργων, ἐπειδὴ ταῦτα ἡμῖν ἀπὸ τῆς θείας
 20 ὑπάρχει χάριτος, ἃ σὺν πολλῷ τῷ πόνῳ προσγίνεσθαι ἀπὸ τῶν προτέρων οὐκ ἠδυνήθη. Ἔδειξε δὲ διὰ νόμου πίστεως εἰπὼν, καὶ μὴ ἀπλῶς διὰ πίστεως [τὸ μὲν δικαιοῦ]σθαι πρὸς τὸν νόμον ὡς ἀλλότριον [εἶναι, εἰ καὶ] ἐπὶ τῶν οἰκείων τὴν προσηγορίαν ἀσπάζεται.

25 III, 28. Τὸ δὲ· λογιζόμεθα, οὐκ ἐπὶ ἀμφιβολίας λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ· λογισμῷ τῷ προσήκοντι ἡγοῦμαι τῆς κατὰ πί-

1. Spicil., c. Cram. p. 17. ib. C. Cram.; οἰκείων. 2. C. Cram.: λέξομεν. 3. Spicil., c. Cram. p. 18. 5. C. Cram. καὶ om. 11. Ps. 14, 4. 12. Libri: ὡστε τὸ. 13. Sequentia, quibus responsio continebatur, auctor catenae perperam omisit. Theodoretus Psalmum ad cladem Hierosolymis a Sennacheribo imminentem retulit: quae si eadem Theodori fuit sententia hic ad Ezechiam respexit. 14. Spicil., in c. Cram. p. 23 tribuitur Origeni, sed errore tantum Theodori nomen videtur excidisse. 18. Hic nisi quaedam exciderunt satis negligenter scripsit Theodorus; post v. τὴν adde καύχησιν. 23. Codicum lacunam uncis notatam utcunque supplevi, neque enim quanta sit ab editoribus accurate indicatur. Ceterum cum eadem lacuna et apud Cram. reperiatur et in duobus Maii cdd. sit, hos codices ex eodem fonte manasse manifestum est. 25. Spicil., c. Cram. p. 24.

στιν δικαιοσύνης ἄνευ ἔργων νόμου πάντα ἄνθρωπον βουληθέντα μετέχειν. Σημειωτέον δὲ ὡς οὐχ ἀπλῶς εἶπεν· χωρὶς ἔργων νόμου, ὡς ἂν εἰ καὶ ἐργαζοίμεθα ἀρετῆς ἐπιμελούμενοι, οὐκ ἀνάγκη νόμου τοῦτο ποιούντων, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου πρὸς τοῦτο ἀγομένων.

5

III, 30. Ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ ἐκ πίστεως, τέθεικεν, ὡς ἂν ἔχοντων μὲν καὶ ἑτέρας ἀφορμὰς πρὸς δικαιοσύνην, οὐ δυναμένων δὲ αὐτῆς μετέχειν πλὴν ἐκ τῆς πίστεως· ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων· διὰ τῆς πίστεως.

IV, 8 s. Θαυμασιώτατα δὲ τὰς μαρτυρίας συνέκρουσεν, 10 ἐπὶ μὲν τῆς πίστεως· καὶ ἐλογίσθη αὐτῶ εἰς δικαιοσύνην, ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων· καὶ οὐ μὴ λογίσθαι κύριος ἁμαρτίαν. Ἐκεῖ γοῦν ἤρκεσεν ἡ πίστις, ὥστε λογισθῆναι αὐτῶ εἰς δικαιοσύνην, ἔνταῦθα δὲ τὰ ἔργα καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ῥέποντα οὐ λογίζονται, ὅταν ἡ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπία τῶν γεγονότων ἀνωτέρα 15 φαίνεται.

IV, 11. Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων κατὰ τὸ οἰκείον ἰδίωμα ἄνταῦθα εἶπεν ὡς τὸ· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· λέγει γὰρ τὸ ἀναγκαίως τοῖς γεγονόσιν ἐπόμενον. Ἐντεῦθεν φησὶ· κοινός ἐστιν ἀπάντων πα- 20 τῆρ, ἐπειδὴ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς πίστεως δέξονται.

V, 13. Οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος ἐπεισελθὼν φησὶ, τὴν ἁμαρτίαν ἔλυσεν, ἀλλ' ἄχρις ἦν τε ὁ νόμος καὶ ἐπολιτεύετο καὶ ἐκράτει παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐλάμβανε καὶ τὰ τῆς ἁμαρτίας προσθήκην, οὐδὲν πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ νόμου θέσεως συμβα- 25 λέσθαι δυναθείσης αὐτοῖς. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ προκειμένου ἐπάγει· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέιχεν ὁ νόμος, φησὶ, τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀνελεῖν, ὥστε οὐδ' ἂν γένοιτο ἁμαρτία, εἰ μὴ νόμος εἶη. Νόμον δὲ νῦν καλεῖ τὴν ἡντινα δῆποτε διάκρισιν, εἴτε ἀπὸ φύσεως, εἴτε 30 ἀπὸ θέσεως ἐγγινομένην· μὴ γὰρ οὕσης τῆς διακρίσεως οὐκ ἂν τις λέγοιτο ἁμαρτάνειν ἁμαρτίαν, εἰ δὴ ὁ τὸ φαινόμενον

6. Spicil., c. Cram. p. 25. 9. V. τῆς in Spicil. male deest. 10. Spicil., c. Cram. p. 28. 12. C. Cram.: λογίζεται. 13. C. Cram.: ἐκεῖ γὰρ ἤρκεσεν. 14. τὰ om. in Spic. 16. C. Cram.: φαίνεται. 17. Spic., c. Cram. p. 29. 19. 1, 20. 21. Spic.: δείκονται. 22. Spic., c. Cram. p. 45. 26. Spic.: συμβαλλέσθαι. 32. V. ἁμαρτάνειν om. in Spicil. ib. Libri: εἰ δὲ, et post v. μετιῶν commate tantummodo interpungunt. Fortasse

κακὸν καὶ διακεκριμένον ἀπὸ τοῦ καλοῦ μετιῶν. Ἄλλὰ τοῦτο
 μὲν εἰς αὕξησιν τοῦ· ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον, τέθεικεν. Ἐχό-
 μενος δὲ τῆς οἰκείας ἀκολουθίας ἐπήγαγεν· ἀλλ' ἐβασίλευσεν
 ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρ-
 5 τήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, ὅς ἐστι
 τύπος τοῦ μέλλοντος. Τὸ μὲν οὖν· καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτή-
 σαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, τοῦτο λέγει,
 ὅτι ὁ θάνατος ἐκράτησεν ἀπάντων τῶν ὁπωσδήποτε ἡμαρτηκό-
 των. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ οὐχ ὅμοιον ἦν τὸ τῆς ἁμαρτίας εἶδος τό-
 10 τε τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, θανάτου γεγόνασιν
 ἐκτός οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ὁπωσδήποτε, τοῦ
 θανάτου τὴν ἀπόφασιν ἐδέξαντο πάντες· οὐ γὰρ τῆς τοιαύσδε
 ἁμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὄρισταί, ἀλλὰ πάσης ἁμαρτίας.
 Ἔστι δὲ ἐνθ' ὄραν ἀπὸ τοῦ· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ καυχώμε-
 15 νοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λέγει
 γὰρ ὅτι οὐκ ἐπὶ τούτῳ μόνον καυχώμεθα, ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ
 κατήλλαξεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἑαυτῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ πάντα δὴ τὰ πα-
 λαιὰ ἔλυσε κακὰ· ποῖα ταῦτα; ἡμαρτηκός γὰρ τοῦ Ἀδὰμ,
 καὶ μὴν καὶ θνητοῦ διὰ τοῦτο γεγονότος, ἢ τε ἁμαρτία πάρο-
 20 δον ἔλαβεν εἰς τοὺς ἐξῆς, καὶ ὁ θάνατος πάντων ἐκράτει τῶν
 ἀνθρώπων ὡς εἰκός. Πάντων γὰρ ἡμαρτηκῶν, εἰ καὶ μὴ
 παραπλησίαν τῷ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν, ἀλλ' οὖν γε ὁπωσδήποτε,
 τῶν μὲν οὕτω, τῶν δὲ οὕτω, ἀνάγκη καὶ τὸν θάνατον ἦν κρα-
 τεῖν ἐφ' ἀπάντων ὁμοίως. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ νόμος ἐπεισελθὼν ἀνε-
 25 λεῖν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐδυνήθη· τούναντίον μὲν οὖν
 καὶ ἡ τοῦ ἁμαρτάνειν ἀφορμὴ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεγίνετο, τῷ
 μηδὲ οἶόν τε εἶναι ἁμαρτημα κρίνεσθαι νόμων ἐκτός. Ὅντων
 δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τούτοις ὡς μηδεμίαν τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον
 μεταβολῆς ὑποφαίνεσθαι ἐλπίδα, λύσιν ἀπάντων ὁ Χριστὸς
 30 εἰργάσατο τῶν κακῶν. Διὸ συντόμως ἐπήγαγε τὸ· ὅς ἐστι
 τύπος τοῦ μέλλοντος, ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἐγένετο δὲ τὰ κατὰ τὸν

post v. μετιῶν apodosis quaedam excidit, quamquam sententia ex mea
 textus conformatione recte habet, h. m.: εἰ δὲ siquidem (scil. ἁμαρτά-
 νειν λέγεται) — .

14. Libri: ἔστι δὲ ἐν τῷ πᾶν ἀπὸ. 15. V. vs. 11. Post v. Χριστοῦ
 adduntur in cat. Gram. v. οὐ λέγει γὰρ τῆς τοιαύσδε ἁμαρτίας τιμωρία ὁ
 θάνατος ὄρισταί, ἀλλὰ πάσης ἁμαρτίας. Sed lege paulo ante dicta. 28.
 Spicil.: μηδὲ μίαν.

Ἄδὰμ τύπος τῶν κατὰ Χριστὸν, ἐπειδὴ ὡσπερ δι' ἐκείνου τῶν χειρόνων ἢ πάροδος ἐγένετο, οὕτω διὰ τούτου τῆς τῶν κρείττονων ἀπολαύσεως τὴν ἀφορμὴν ἐδεξάμεθα.

V, 15. Καὶ οὐδὲ τοῦ παραπτώματος εἰδὸς φησι, τοσοῦτον, ὅσον τὸ τοῦ χαρίσματος· εἰ γὰρ καὶ ἡ τοῦ ἐνὸς ἁμαρτία 5 τοῖς ἀνθρώποις τὸν θάνατον ἐπήγαγεν, ἀλλ' οὖν γε ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ δωρεὰ μείζων τις περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐγένετο. Τὸ γὰρ· οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει, πάντες γὰρ ἀπέθανον, ὡς αὐτὸς ἀνωτέρω φησὶν· εἰς πάντας ἀνθρώπους διήλθεν ὁ θάνατος. Δῆλον δὲ ὅτι τὸ· καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς 10 ἐπερίσσευσεν, ὁμοίως ἀντὶ τοῦ εἰς πάντας λέγει· κοινὴ γὰρ καὶ ἡ τῆς ἀναστάσεως χάρις, ἀπάντων ἀνισταμένων ὁμοίως.

V, 16. Μίαν ταύτην αἰτίαν λέγει τῆς διαφορᾶς· ἐκεῖ μὲν γὰρ φησὶν, εἰς ἡμαρτηκῶς καὶ κατακριθεὶς διὰ τοῦτο, εἰς τοὺς ἐξῆς τὴν τιμωρίαν ἐνεχθῆναι παρεσκεύασε, πάντας κοινωνοὺς 15 τῆς ἀποφάσεως ἐσχηκῶς τοῦ θανάτου. Ἡ δὲ γε χάρις οὐχ ὁμοίως· οὐ γὰρ ἀφ' ἐνὸς ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Ἄδὰμ εἰς τοὺς ἐξῆς ἐλήλυθεν, ἀλλὰ πολλῶν ὄντων τῶν ἤδη κατακεκριμένων, σύντομον εἰς τε τοὺς πρότερον καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἀνθρώπους τῆς δωρεᾶς ἐποίησατο τὴν ἐξάπλωσιν· ἔστιν οὖν μείζων πολλῶν, 20 εἴπερ ἐκεῖνο μὲν ἐξέλαμψε τοὺς ἐξῆς, τοῦτο δὲ οὐ τοὺς ἐξῆς μόνον ἀφέλησεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς προειληφότας ἔλυσε τῶν ἐγκλημάτων.

V, 17. Ἔτι μὲν κακεῖνο φησὶ πολλὴν δείκνυσιν τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκεῖ μὲν ὁ θάνατος εἰσαχθεὶς τῇ τοῦ Ἄδὰμ ἁμαρ- 25 τία καὶ κρατήσας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐδέξατο λύσιν· ἡ δὲ γε τῆς δωρεᾶς ἀπόλαυσις διὰ τοῦ Χριστοῦ προσγεγονυῖα ἡμῶν, δι' ἣν καὶ τῆς ἀναστάσεως τευξόμεθα καὶ ἐν δικαιοσύνῃ διατελέσομεν ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι, λύσιν οὐ δέξεται· διαμενοῦμεν γὰρ τῆς μελλούσης ζωῆς διηνεκῶς ἀπολαύοντες. 30

V, 18. Ἀρκούντως ἐν τοῖς προκειμένοις τὴν διαφορὰν δείξας τῶν πραγμάτων, συλλογίζεται ἐνταῦθα τὸ πᾶν πρὸς τὸ διὰ τοῦτο ὡσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, ταῦτα ἀποδιδούς καὶ λέγων, ὅτι δέδεικται διὰ τού-

4. Spic., c. Cram. p. 48. 5. Spic.: τοιοῦτον. 9. Libri: εἰ. 13. Spicil., c. Cram. p. 50. 16. V. γε om. in cat. Cram. 22. Libri: προσειληφότας. 24. Spic., c. Cram. p. 50. 31. Spicil., c. Cram. p. 52.

των ἡμῖν, ὅπως τοῦ Ἀδάμ καὶ ἀμαρτήσαντος καὶ θανάτου αἰ-
 τίου γεγονότος, ὁ Χριστὸς καὶ τὴν λύσιν τῶν ἀμαρτημάτων
 ἡμῶν ἐχαρίσατο, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου τῇ τῆς ἀνα-
 στάσεως ἐλπίδι, καθ' ἣν ἔξω πάσης ἀμαρτίας πολιτευσόμεθα·
 5 τοῦτο γὰρ λέγει δικαίωσιν ζωῆς. Καὶ ὥσπερ ἡ ἐκείνου, φη-
 σὶν, ἀμαρτία τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους θνητοὺς τε ἐποίησε καὶ
 ἐπιρροεῖς διὰ τούτου περὶ τὴν ἀμαρτίαν εἶναι, τοῦτο γὰρ λέ-
 γει τὸ ἀμαρτωλοὶ, οὕτως ὁ Χριστὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν ἐδώ-
 ρήσατο, ὥστε ἐν ἀθανάτῳ τῇ φύσει καταστάντας, πάσης ἀμαρ-
 10 τίας διάγειν ἐλευθέρους, ἐν ἀκριβεῖ τῇ δικαιοσύνῃ πολιτευο-
 μένους. Ἐδειξε δὲ κἀνταῦθα, ὅτι τὸ οἱ πολλοὶ ἀντὶ τοῦ πάν-
 τες λέγει· εἰπὼν γὰρ τὸ· εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν
 ζωῆς, ἐπήγαγεν· ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, ὥστε δῆ-
 λον ὅτι οἱ πολλοὶ ἀντὶ τοῦ οἱ πάντες λέγει καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέ-
 15 ροῖς κἀνταῦθα.

V, 21. Τῷ βασιλεῦσαι ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἀμαρτίαν οὕ-
 τως λέγει· μείζονα περὶ τὸ ἀμαρτάνειν ῥοπὴν θνητοὶ γεγονότες
 ἐσχῆκαμεν. Πολλὰ μὲν γὰρ ἀπὸ ἡδονῆς τῆς περὶ τε βρωσίν
 καὶ πόσιν καὶ τὸν ἔξωθεν κόσμον καὶ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναι-
 20 κῶν ἐπιμιξίας ἐγγίνεταί ἡμῖν πταίσματα, ἐφ' ἐκάστου τούτων
 οὐκ ἐπὶ τοῦ πρόποντος τῶν πολλῶν ἰσταμένων, ἀλλ' εἰς ἀμε-
 τρίαν ἐκφερομένων· ταῦτα δὲ ἀθανάτῳ μὲν οὐκ ἂν ποτε ἐγγέ-
 νοιτο φύσει· ποία γὰρ ἡδονή; τίς δὲ φιλαργυρία ἐπὶ τῆς ἀθα-
 νάτου χώραν ἔξει φύσεως; ἐπειδὴ δὲ θνητοὶ γεγόμεθα τε καὶ
 25 ἐσμὲν τὴν φύσιν, ἄφατον μὲν τινα ἀπὸ τῶν προειρημένων
 παθῶν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένομεν, πολλὴν δὲ τὴν περὶ τὸ ἀμαρ-
 τάνειν ῥοπὴν ἐντεῦθεν δεχόμεθα. Καλῶς οὖν ἔφη βασιλεῦσαι
 ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἀμαρτίαν, μονουουχὶ κρατοῦσαν ἡμῶν διὰ
 τῆς ἐνούσης ἡμῖν ἐντεῦθεν περὶ τὸ ἀμαρτάνειν ῥοπῆς. Ὡσπερ
 30 οὖν τότε φησὶν, ἡ ἀμαρτία ἡμῶν ἐκράτει συνωθουμένων ἐπ'
 αὐτήν, καὶ παρὰ γνωμὴν πολλάκις, οὕτω δὴ ἡ τοῦ θεοῦ κα-
 θέξει φιλοτιμία, ἀσάλευτον τὴν βασιλείαν ἔχουσα ἐν ἡμῖν,
 ἐπειδὴ τῆς αἰωνίου ζωῆς καταξιωθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως,
 ἐν ἀληθινῇ καὶ βεβαίᾳ τῇ δικαιοσύνῃ διάγειν μέλλομεν, ἀμαρ-
 35 τεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι.

5. V. δικαίωσιν ζωῆς — — — εἶναι, τοῦτο γὰρ λέγει in cat. Cram.
 exciderunt. 16. Spic., c. Cram. p. 56. 20. Spic.: ἐγγίνεταί.

VI, 3. Ἡ οὐκ ἴστε, φησὶν, ἐκεῖνο, ὅτι τὸ βάπτισμα κοινωνοῦς ποιεῖ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ; καὶ γὰρ ὥσπερ συνθάπτεσθαι δοκοῦμεν αὐτῷ βαπτίζομενοι κατὰ γε τὸν τύπον, ὥστε προσήκειν ἡμᾶς, καθάπερ ὁ κύριος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς εἰς ἑτέραν καινὴν τινα κατέστη ζωὴν, οὕτως καὶ αὐτοὺς ἐν 5 καινῇ τινὶ ζωῇ καθεστάναι μετὰ τὸ βάπτισμα, λογιζομένους ἄξιον ἐπιδείκνυσθαι τὸν βίον τῆς ζωῆς ἐκείνης, εἰς ἣν διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν.

VI, 5. Δῆλον δὲ ἄρα ἀκεῖνο φησὶν, ὡς οὐκ ἔνεστι τυπικῶς κοινωνήσαντας τῷ θανάτῳ, μὴ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπ' 10 αὐτῷ τυχεῖν τῶν πραγμάτων. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ σύμφυτοι, περὶ τε νεκρώσεως καὶ ζωοποιήσεως διαλεγόμενος, ἐπειδὴ καὶ τῶν φυτῶν ἰδίον ἐστὶ τὸ νεκροῦσθαι μὲν ἐν τῇ φυτείᾳ, μεθίστασθαι δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον πολλῶ. Καὶ εἰκότως ἀπὸ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα ἐπιστάσασατο· ἐπειδὴ γὰρ 15 δῆλον ἦν ὡς πνεύματος μετείχον ἐν τῷ βαπτίσματι, τοῦτο δὲ ὑπ' αὐτῶν σαφῶς ἐδείκνυτο τῶν πραγμάτων, καλῶς ἀπὸ τοῦ φαινομένου τότε τὸ μηδέπω δῆλον αὐτοὺς ἐπιστάσασατο.

VI, 6. Λέγει καὶ τὸ πάθος τοῦ κυρίου ἐπὶ τίσιν ἐγένετο, εἰς μείζονα πίστιν τῶν εἰρημένων. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ τὴν ἀπό- 20 φασιν γενόμενοι τοῦ θανάτου, πλείστον ὅσον ἐπιφθεπέστεροι πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν ὑπὸ τῆς θνητότητος ἐγινόμεθα, τῷ Χριστῷ φησὶν ἐσταυρωμένῳ ὥσπερ ἅπαντα ἡμῶν ἢ ὑπὸ τὴν θνητότητα κειμένη φύσις συνεσταυρώθη, ἐπειδὴ καὶ πᾶσα αὐτῷ συνανέστη, πάντων ἀνθρώπων αὐτῷ συμμετασχεῖν ἐλπίζοντων τῆς ἀναστά- 25 σεως, ὡς ἐντεῦθεν συναφρανισθῆναι μὲν τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῶν εὐκολίαν διὰ τῆς ἐπὶ τὴν ἀθανασία τοῦ σώματος μεταστάσεως, γενηθῆναι δὲ καὶ ἡμᾶς ἔξω καταστῆναι τῆς τοῦ ἁμαρτάνειν ἀνάγκης.

VI, 12—14. Λέγει μὲν, ὅτι τούτων οὕτως ἐχόντων, δί- 30 καιον ἡμᾶς μὴ ἁμαρτάνειν κατὰ τὸν παρόντα βίον, κἂν ἔτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες, πλείονα ἔχητε τὴν ἐπὶ τοῦτο ῥοπὴν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ βασιλεύειν ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας τέθεικε, καλῶς εἶπε τὸ· μὴ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν· παρεστάναι γὰρ τοῖς βασι-

1. Spic., c. Cram. p. 60. 9. Spic., c. Cram. p. 61. 19. Spic., c. Cram. p. 64. 21. Cat. Cram.: ἐπιφθεπέστερον. 23. Observa anacoluthon, cum Th. deinde pro οὕτω καὶ scripserit ἐπειδὴ καί. 30. Spic., c. Cram. p. 67.

λεῦσιν ἔθος τοὺς δορυφόρους. Μὴ τοίνυν φησὶν ὡς βασιλίδι τῇ ἁμαρτία σπεύδοντες ὑπηρετεῖσθαι διαπραττέσθε ἃ μὴ δεῖ, σπουδάσατε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἀφορίσαι τῷ θεῷ κατὰ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἀναβιώσοντας, ὅλοι δι' ὅλων τὰ δικαιοσύνης ἔργα 5 ποιεῖν ἐσπουδακότες. Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ ὥσει ἐκ νεκρῶν ζῶντας, δεικνύντος ὅτι οὐ τὸ πρᾶγμα παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν μίμησιν· ζῶντες μὲν γὰρ ἐκ νεκρῶν τότε ἔσονται, νυνὶ δὲ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντές φησιν ἀντι τοῦ κατὰ τὸ δυνατόν ἐκεῖνο μιμούμενοι. Καὶ καλῶς πείθων 10 αὐτοὺς μὴ δεδοικέναι τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν φοπὴν καὶ τὰς ἐντεῦθεν κινήσεις, εἰ τὰ τῆς γνώμης ἀκέραια σώζοιτο, ἐπάγει· ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων μὴ δεῖν αὐτοὺς ἁμαρτάνειν ἔδειξεν, ἀκολούθως ἐπήγαγεν, ὅτι κρατῆσαι ὑμῶν καθόλου τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀδυνάτων· ἔσται γὰρ καιρὸς ὁ μέλλων, ἐν ᾧ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένοι πολιτεύσεσθε, ὥστε εἰ νῦν τὰ τῆς γνώμης ὑμῶν ὑγιαίνοι, ἅπαν εἶδος ἁμαρτίας ἀποστρεφομένων καὶ σπουδῇ τὰ 15 καλὰ ποιεῖν ἐθελόντων, οὐ δεῖ δεδοικέναι τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον φοπὴν· λήψεται γὰρ ἴασιν τοῦτο πάντως ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι καὶ οὐ χρεῖα τῶν ἡμετέρων πρὸς τοῦτο πόνων, καὶ τὸ μείζον· οὐ γὰρ ἔστὲ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Τοσοῦτον γὰρ ἀφέξετε τότε καὶ τι τοιοῦτον δεδοικέναι, ὥστε οὐδὲ νόμων ὑμῖν δεήσει τῶν ὑποδεικνύντων ἃ πράττειν προσήκει, χάριτι τε καὶ φιλοτιμίᾳ τοῦ δεδωκότος τῆς τοῦ πνεύματος ἀπολαύσετε 25 δωρεᾶς.

VI, 15. Τοῦτο Ἰουδαίους μάλιστα λέγειν ἐνῆν, ὅτι νόμου φύσις διορίζει, τί μὲν πράττειν προσήκει, τί δὲ μὴ. Εἰ μὲν οὖν ἔξω νόμου τυγχάνομεν, οὐδὲν ἂν κωλύοι τὸ προστυχόν ἅπαντας πράττειν, εἰ δὲ ἐστὶ τις πρακτέων καὶ μὴ τοιούτων 30 διάκρισις, ὑπὸ νόμον πάλιν ἐσμέν, καὶ σχῆμα ψιλὸν ἔχει τὰ λεγόμενα παρ' ὑμῶν. Ταύτην τοίνυν ἀντιθεῖς ἑαυτῷ τὴν ἀντιρρόφησιν, λέγει μὲν πῶς ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι προσῆκεν ἡμᾶς οὐχ ὑπὸ νόμον ὄντας, ὅπως δὲ ἢ τῆς χάριτος ἀπολαυσις οὐκ ἄδειαν ἡμῖν τοῦ ἁμαρτάνειν παρέχεται. Καὶ εὐθύς μὲν ἐπάγει 35 κατὰ τὸ σύννηδες αὐτῷ· μὴ γένοιτο, τοῦ ἁμαρτάνειν καὶ τὴν

5. De lectione ὥσει v. Fritschium ad Rom. 6, 13. I. p. 404. 24. Libri: ἀπολαύσεται. 26. Spic., c. Cram. p. 71.

προσηγορίαν φευκτὴν εἶναι ἡγούμενος. Τὴν δὲ γε λύσιν τῆς ἀντιθέσεως οὕτω ποιεῖται· πᾶς ἄνθρωπος ὅτε περ ἂν ὑπακούειν ἔληται φησι, δοῦλον ἑαυτὸν ἐκείνου κατέστησεν εἰς τὸ πείθεσθαι τε αὐτῷ καὶ τὰ ἐκείνῳ δοκοῦντα πράττειν ἅπαντα· ἢ τοίνυν τῇ ἁμαρτίᾳ πείθεσθαι ἐλόμενοι τὰ ἐκείνῃ δοκοῦντα ποι- 5 εἶν ἀνάγκη ἔχετε, τὸν ἐπιγινόμενον ἐντεῦθεν θάνατον ἐκδεχόμενοι, ἢ τῇ δικαιοσύνῃ προσνειμάντας ἑαυτοὺς δεήσει πάντως τὸ ταύτης βούλημα πληροῦν, τὰ ἐκεῖθεν ἀγαθὰ περιμένοντας.

VI, 17. Ἀναγκαιότατον μὲν οὖν καὶ τὸ· χάρις δὲ τῷ θεῷ· ἔδει γὰρ ἀπὸ εὐχαριστίας ἄρξασθαι τὸν γε τοσούτων ἀγαθῶν 10 δόσιν παρὰ θεοῦ ὑπάρξασαν ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι μέλλοντα. Καί-ριώτατα δὲ τὰ· εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς· οἱ γὰρ ἀπόστολοι διετέλουν ἅπανταχοῦ λέγοντες, ὅτι λέλυται τὰ παλαιὰ, πέπανται θάνατος, ἔσβεσται ἁμαρτία, ἔργῳ μὲν ὕστερον, ἐπαγγελίᾳ δὲ ἤδη. Τύπον δὲ τινὰ καὶ σύμβολα πληροῦμεν ἐκείνων 15 ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, διὰ τῆς δεδομένης ἡμῖν ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος δωρεᾶς ὥσπερ ἀναγεννώμενοι κατὰ μίμησιν τῶν ἐσομένων τότε. Τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι γνώμη τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν εἴλεσθε, δι' ἧς προσηγάγομεν ὑμᾶς καὶ μονονουχί παρεδῶκαμεν τῷ τύπῳ τῶν μελλόντων διὰ τοῦ βαπτίσματος· τοῦ- 20 τοις δὴ πεισθέντας ἀνάγκη σύμφωνα διαπράττεσθαι, μιμουμένους ἐκεῖνα τῷ βίῳ, εἰς ἃ τῷ τύπῳ κατέστητε.

VI, 21. Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστῆος τὸ· τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε; εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν· ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε. Εἶδομεν γὰρ τὸ κέρδος, φησὶ, τῆς περὶ ἐκεῖνα σπουδῆς, ἃ καὶ 25 λεγόντων ἑτέρων αἰσχύνεσθε.

VII, 4. Δεικνὺς τῶν κατὰ Χριστὸν τὸ ὠφέλιμον, ἐπάγει· ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ. Οὐκ ἐπ' αἰτίας δὲ λέγει τὸ ἵνα, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον τῷ πράγματι κατὰ τὸ σύνηδες αὐτῷ· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ταύτῃ γενόμενοι τῇ ζωῇ, διηνεκεῖς 30 οἶσομεν τῆς δικαιοσύνης τῷ θεῷ τοὺς καρποὺς, τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἀπηλλαγμένοι. Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ μὴ εἰπεῖν ἐθανατώθητε διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀρχὴ μὲν γὰρ τῆς παρουσίας ζωῆς ὁ Ἀδὰμ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγένετο, τῆς δὲ μελλούσης ὁ Χριστός· ὥσπερ 35

9. Spic., c. Cram. p. 71. 14. Spic.: ἔσβηται. 23. Spic., c. Cram. p. 73. ib. V. τό om. Spic. 27. Spic., c. Cram. p. 78. 28. Libri: τὸ εἶναι.

οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ κοινότητα τῆς φύσεως ἔχομεν, οὕτως ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμοιότητα λαμβάνομεν, ἐκεῖθεν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀναστάσεως ἔχοντες· μέρος οὖν τοῦ σώματος λεγόμεθα τοῦ κυρίου, ἅτε δὴ
 5 τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεχόμενοι. Ὅθεν ἐπειδὴ τυπικῶς ἐν ἐκείνοις διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν, τοῦτο λέγει, ὅτι μέρος γενόμενοι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν κοινωνίας, τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι πληροῦν τοὺς τύπους ἡγούμεθα· νεκρὸς μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ λοιπὸν,
 10 ἔξω δὲ τῆς ὑπὸ τὸν νόμον πολιτείας καθέστηκες, οὐδεμίαν φέρων ἑαυτῷ διαβολὴν, εἰ μὴ κατὰ ταυτὸν πολιτεύοιο, ἐπειδὴ φύσις αὐτῷ τὸ κρατεῖν ἐπὶ τῶν τὴν παροῦσαν ζώντων ζωὴν.

VII, 5. Ἡ θεία γραφὴ ποτὲ μὲν σάρκα λέγει τὴν φύσιν αὐτὴν, ποτὲ δὲ οὐ τὴν φύσιν ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θνητότητος
 15 οὕτως αὐτὴν ὀνομάζει, ὡς ἂν οὐκέτι δυναμένην οὕτω καλεῖσθαι, εἰ δὴ ἀπωθοῖτο τὸν θάνατον· ὡς ὅταν λέγη τὸ· σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται, ὡς ἂν οὐκέτι σαρκὸς οὔτε οὔσης οὔτε ὀνομάζεσθαι δυναμένης τῆς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος γεγονυίας ἀθανάτου. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὸ
 20 πάθος αὐτὸ σάρκα οἶδε καλεῖν, ὡς ὅταν λέγη· ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ὅτε πρὸς αὐτῷ ἔμελλε γενέσθαι τῷ θανάτῳ. Καὶ μὴν καὶ τὸ πρόσκαιρον καὶ εὐδιάλυτον ἅπαν οἶδεν οὕτω καλεῖν, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους εἰπὼν· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο
 25 ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀσθενῆ, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρὰ, καὶ τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ, ἐπήγαγεν, ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ, καίτοιγε οὐ διαφόρων ζώων μνησθεῖς, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ, ὥστε παντὰ τὰ πρόσκαιρα φανῆναι ἄτονα πρὸς τὴν τῆς
 30 εὐσεβείας ἐπίγνωσιν, οὕτω δὲ τοῦ μὲν ἀθανάτου ζῶντος ζῶν οὐδέ ποτε ταύτῃ καλουμένου τῇ φωνῇ. Σαρκὸς δὲ ποτὲ μὲν τῆς φύσεως λεγομένης, ποτὲ δὲ τῆς προσηγορίας οὐκ ἐπὶ τῆς φύσεως λαμβανομένης, ἀλλ' ἐπὶ σημασίᾳ τῆς θνητότητος, ὅφ' ἦν εἶναι συμβέβηκεν ἡμᾶς, ποτὲ δὲ τοῦ προσκαιροῦ παντὸς
 35 τὴν ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ θανάτου κειμένην καλεῖ. Ὡς τὸ· σὰρξ

8. Spic.: ἦς. 9. Libri: εἰ, loco ἐν. 13. Spic., c. Cr. p. 81. 17. 1 Cor. 15, 50. 21. Hebr 5, 7. 27. V. ἐπήγαγεν om. Spic. 28. 1 Cor. 1, 27. 28.

καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται, οὕτως λέγει τὸ· ὅτε ἡμεν ἐν τῇ σαρκί, ἀντὶ τοῦ· ὅτε ἡμεν θνητοί, ἐν σαρκὶ λέγων εἶναι τὸ εἶναι θνητούς· τοὺς γὰρ πεπιστευκότας Χριστῷ, καὶ τὴν περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελίαν ἤδη κομισα- μένους, καὶ μὴν καὶ τοῦ τύπου τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος 5 καταξιωθέντας, οὐκ ἔτι λογίζεται εἶναι θνητούς, ὅθεν καὶ κοιμωμένους ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καλεῖ τοὺς ἀποθνήσκοντας. Τότε τοίνυν τὸ· τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. Ὡσπερ διάφορα πάθη τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ συμβαίνειν πέφυκεν, κὰν μὴ πάντα 10 πᾶσι μηδὲ πάντοτε ἐγγίνηται, οὕτω καὶ ἁμαρτιῶν διάφορα πάθη πέφυκεν ἡμῖν ἐνοχλεῖν, κὰν μὴ πάντα παρὰ πάντων ἐπιτελῆται, μηδὲ πάντοτε· ὡς γὰρ κατὰ τὸ σῶμα ὁ μὲν ἤττον, ὁ δὲ μᾶλλον τοῖς πάθεσι περιπίπτει, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων ὁ μὲν πλείονα, ὁ δὲ ἐλάττονα ἁμαρτάνει. Ἐπειδὴ τοίνυν νόμῳ 15 τινὶ τὰ ἁμαρτήματα κρίνεται, εἴτε κατὰ τὴν φυσικὴν διάκρισιν, εἴτε κατὰ τὰς δεδομένας ἔξωθεν διατάξεις, τοῦτο λέγει, ὅτι πάντα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ πάθη, ὅσα περ νόμῳ τινὶ διακρινώμενα ἐγγίνεσθαι ἡμῖν συμβαίνει, ὅταν τι παρὰ τὸ φαινόμενον ἡμῖν, ἢ διηγορευμένον καλὸν διαπραττώμεθα, ταῦτα δὴ πάντα 20 καὶ ἐπράττετο παρ' ἡμῶν· ἵνα εἴπῃ, ὅτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες καὶ περὶ τὸ ἁμαρτάνειν πολλὴν διὰ τοῦτο τὴν ῥοπήν ἔχοντες, ἅπαν εἶδος ἐπετελοῦμεν ἁμαρτίας, καίτοιγε διαφόροις τοῖς νόμοις παιδευόμενοι, ὧν ἀπέχεσθαι προσῆμον ἦν ἡμᾶς. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν γινόμενον· εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ; 25 Λέγει δὲ, ὅτι ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο τοῦ θανάτου ἡ τιμωρία· ὡς γὰρ ὑπὸ τῆς θνητότητος μείζονα τοῦ ἁμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπεμένομεν, οὕτως ἡ τιμωρία ὑπὸ τοῦ πταίειν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο, καὶ ὁ νόμος οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελεῖν ἠδύνατο, τοῦναντίον δὲ καὶ ἁμαρτημάτων ἐρίγγετο πρόξενος, ἐπειδὴ ταῖς 30 διαγορευέσσι τάναντία διεπραττόμεθα.

VII, 6. Ἀλλὰ πάντα νῦν, φησὶ, μεταβέβληται. Τῷ γὰρ βίῳ τούτῳ νεκροὶ γερόναμεν, ᾧ δὴ τυγχάνοντες ὥσπερ ὑπὸ τινος ἀνάγκης κατειχόμεθα εἰς τὸ τῷ νόμῳ πολιτεύεσθαι· ὅθεν

1. 1 Cor. 15, 50. 2. V. ἐν τῇ σ. α. τ. ὅ. ἡμεν om. Spic. 3. Spic.: ἐν τῇ σαρκί. 7. 1 Thess. 4, 13 ss. 8. Spic.: τί, unde fortasse scribendum: τό τε τοίνυν τί —; 11. Libri: ἐγγίνεται. 14. V. καὶ abest a c. Cram. 32. Spic., c. Cram. p. 83.

οὐδέ ἐστὶ τις ἡμῖν κοινωνία βίου πρὸς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ· ἀνα-
 καινισθέντες γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος καὶ ἕτεροι μὲν
 ἀνθ' ἑτέρων γεγονότες, μεταστάντες δὲ εἰς ἄφθαρτον ζωὴν ἀπὸ
 τοῦ παρόντος βίου, οὐδεμίαν ἀμαρτημάτων ἐνόχλησιν ὑπομέ-
 5 νομεν. Οὐκοῦν οὐδὲ νόμων δεόμεθα καὶ γραμμάτων τῶν δι-
 δασκόντων ἡμᾶς τοῦ κακοῦ τὴν ἀποχὴν· ταῦτα γὰρ τοῖς ἐν
 τῇ τοῦ βίου τούτου παλαιότητι καθεστῶσι χρήσιμα εἶναι δύνα-
 ται, οὐ τοῖς ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀνακαινισθεῖσι καὶ γεγονόσιν
 ἀφθάρτοις, οἷς νόμων οὐκέτι χρεῖα διὰ τὸ μηδὲ ἀμαρτάνειν
 10 ἐπιδέχεσθαι· οὕτω κρείττονα τὰ ἡμέτερα ἐκείνων φησί, καὶ
 πολλῶ μείζονα τὰ κατὰ Χριστὸν ὠφέλειαν ἔχοντα τῶν ὑπὸ τὸν
 νόμον παιδαγωγουμένων.

VII, 7. Αἰσθόμενος ἀπὸ τε τοῦ· τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν
 τὰ διὰ τοῦ νόμου, καὶ ἀπὸ τοῦ· νόμος δὲ παρεισῆλθεν ἵνα πλε-
 15 ονάσῃ τὸ παράπτωμα, καὶ ἑτέρων πλειόνων ὧν ἐν τοῖς ἀνωτέ-
 ροις εἰρήκει, διαβολὴν τινὰ ἐπιφυομένην τῷ νόμῳ ὡς παραιτίῳ
 καὶ ποιητικῷ τῶν ἀμαρτημάτων, τρέπεται μὲν ἐπὶ τὸν περὶ
 τούτων λόγον. Ἄρχεται δὲ τῆς ἀντιθέσεως οὕτω λέγων· τί
 οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἀμαρτία; Ἄλλ' ἄρα φησί, μὴ τοῦτο ἀπὸ
 20 τῶν ἡμετέρων δείκνυται δημάτων, ὅτι δὴ φαῦλος καὶ ποιητικὸς
 ἀμαρτίας ὁ νόμος, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ἔγνω,ν,
 εἰ μὴ διὰ νόμου. Τούναντίον οὐδ' ἂν ἔγνω τὴν ἀμαρτίαν,
 δι' ἧς ἐκκλίνειν προσήκει τὴν πρᾶξιν, εἰ μὴ νόμος ἦν ὁ τῇ
 διακρίσει τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος παιδεύων ἡμᾶς ἅ τε
 25 ποιεῖν καὶ ὧν ἀπέχεσθαι δεῖ, ὥστε ὁ νόμος ἡμῖν τοῦ μίσους
 τῆς ἀμαρτίας ἐγένετο αἴτιος, ὃς ὑπέδειξεν τε αὐτὴν καὶ ἀποφεύ-
 γειν προσέταξε· καὶ σαφέστερον ποιῶν τὸ εἰρημένον ἐπήγαγεν·
 τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν οὐκ
 ἐπιθυμήσεις. Πολλῶν ἐπιθυμῶν ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα βίον
 30 συμβέβηκεν, οὐ βρωμάτων καὶ πομάτων καὶ γαμικῆς κοινωνίας
 μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης καὶ χρημάτων· ὧν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν

13. Spic., c. Cram. p. 88. Sed fragmentum, quod paulo ante in
 Spic. et c. Cram. p. 87. Theodoro tribuitur, Theodoretī est, v. c. Cram.
 p. 168. Theodoretī Op. ed. Hal. III. p. 72. 14. C. Cram.: ἀμ. καὶ διὰ.
 16. Vel scribe: αἰτίῳ. Libri: ἀναίτιῳ, quod ferri non potest, nisi au-
 dacter h. s. sumseris: utpote quae causam et rationem non habuerit.
 24. Cat. Cram. ἡμᾶς ὥστε.

ἐνούσαν ἔχομεν, τούτων οὐκ ἂν ποτε εἶναι τι φαῦλον ἡγησάμεθα, μὴ νόμου διδάσκοντος ἡμᾶς, ὧν ἐπιθυμοῦντας ἀπέχεσθαι προσήκει, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἄλογον ἕκαστον ἀπαραιτήτων τὴν οἰκείαν ἐκπληροῦν ἐπιθυμίαν ἐπείγεται, ἅτε δὴ οὐδενὸς αὐτὰ πρὸς τούναντίον ἀνθέλκοντος, ὑφ' οὗ πρὸς μάχην τῆς οἰκείας ὀρέξεως καταστήσεται. Εἶτα ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς μείζονα τοῦ γενομένου σαφήνειαν· νόμος γὰρ ἦν καὶ ἡ πρὸς ἐκεῖνον ἐντολὴ περὶ τοῦ φυτοῦ γενομένη καὶ συνεβάλλετο τὰ κατ' ἐκεῖνον εἰς σύστασιν τῶν περὶ τοῦ νόμου λόγων.

10

VII, 8. Ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ, ἐπεὶ κἀκεῖνος προκειμένων ἐπὶ τοῦ παραδείσου τῶν φυτῶν ἀδεῶς ἀπάντων μεταλαμβάνειν ἐδύνατο, εἰ μὴ νόμος αὐτῷ τις περὶ ἀποχῆς ἔτυχε δοθεὶς, καὶ οὐκ ἦν ἀμάρτημα τὸ μετὰ τῶν λοιπῶν βουληθέντα κἀκεῖνου φαγεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἐντολὴν ἐδέξατο ἀποσχέσθαι τοῦ φυτοῦ τῆς βρώσεως, ἐπιθυμία μὲν τις ἐνῆν αὐτῷ τῆς μεταλήψεως ὡς εἰκὸς τοῦ καρποῦ, ἐκωλύετο δὲ ὅμως ὑπὸ τῆς ἐντολῆς, ἀμάρτημα εἶναι τὸ φαγεῖν τῶν ἀπηγορευμένων ἡγούμενος, ἐντεῦθεν ἡ ἁμαρτία πάροδον ἔσχεν, τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπεχούσης τὴν βρωῶσιν, τοῦ δὲ Ἀδὰμ οὐ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς ἐντολῆς βουληθέντος ἰδεῖν, ἀλλὰ πιστωθέντος μὲν τοῦ ἐπιβούλου τοῖς λόγοις, ὅλου δὲ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ φαγεῖν γεγονότος. Καὶ οὐ μόνον ἀφορμὴ τῆς ἁμαρτίας ἐντεῦθεν ἐγένετο, ἀλλὰ γὰρ ἔτι κἀκεῖνο ἐμάθομεν, ὡς οὐχ ἀπάσαις ταῖς ἐπιθυμίαις προσῆκεν ἔπεσθαι ἡμᾶς, δοκιμάζοντας δὲ ἀχρῆ ποιεῖν τῶν ἑτέρων ἀπέχεσθαι, οἷς οὐκ ἐμμένοντες δῆλοι πάντως ἐσμὲν ἁμαρτάνοντες· ὥστε οὐ κατ' ἐκεῖνο μόνον ἡ ἁμαρτία τὴν πάροδον ἔσχε διὰ τῆς ἐντολῆς, καθὸ τοῦ φυτοῦ

3. Libri: καὶ τὸν λόγον ἕκαστον. 11. Spic., c. Cram. p. 89. et altera vice ibidem e cod. Monacensi p. 169, ubi Th. monacho tribuitur. Sed discedit in nonnullis textus c. Mon. ab altero. Statim ab initio ita habet: Τάχα δὲ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐν ὑποδείγματος λόγῳ εἴποι τις ἀναφέρεσθαι τὸ προκειμένον, ἐπεὶ κἀκεῖνος προκειμένων αὐτῷ φυτῶν ἀδ. ἀπ. μ. ἡδύνατο — . 13. V. τις om. c. M. 15. V. βουληθ. om. c. M. 17. V. ὅμως om. c. M. 19. C. M.: ἀπαγορευθέντων. 21. C. M.: ἀξιοπ. αὐτῆς βουλ. 22. C. M.: ἀλλὰ τοῦ ἐπιβούλου πιστωθ. τοῖς λόγ. καὶ ὅλου τῆς ἐπιθ. 23. C. M.: τῆς ἐπιθυμίας. 24. V. γὰρ ἔτι om. c. M. 25. Spic. et c. Cram.: οὐκ ἀπάτη ταῖς. ib. Spic. et c. Cram.: δοκιμάζοντας.

μετελήφειμεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι μὴ πάσαις ἔπεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ἀπλῶς ἐντεῦθεν μανθάνοντες ἡμαρτάνομεν, τὰ τῆς ἐπιθυμίας παρὰ τὸ δέον πληροῦν ἐπειγόμενοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ· κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν, ἀντὶ τοῦ παντὸς
 5 ἁμαρτήματος ἀπὸ τινος ἐπιθυμίας τικτομένου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ γέγονεν ἡμῖν, ἅτε δὴ τῆς διακρίσεως τὰς ἀφορμὰς δεξαμένης ἐντεῦθεν. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὸ· τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν οὐκ ἐπιθυμήσεις, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἂν ἤδειν ὡς οὐ δεῖ τι ποιεῖν τῶν ἐν ἐπιθυμίᾳ κειμέ-
 10 νων, εἰ μὴ νόμος ἦν ὁ τοῦτο διορίζων ἡμῖν· καὶ γὰρ τὸ ἐν ἐμοὶ ὅτε λέγει, τὸ κοινὸν λέγει τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῖς τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἀπόδειξιν κέχρηται τῶν κοινῶν· ὅθεν ἐπὶ τοῦ οικείου κάκεινο λέγει προσώπου, διὰ πάντων δεῖξαι βουλόμεθα, ὅτι ἀναγκαίως μὲν κατὰ τὸν παρόντα βίον νόμοις πολιτευόμεθα,
 15 ὑφ' ὧν ἡ ἔμφυτος ἀνακινεῖται διάκρισις, παιδευομένων ὧν τε ἀπέχεσθαι καὶ ἃ ποιεῖν προσήκει, ὥστε καὶ τὸ λογικὸν ἐν ἡμῖν ἐνεργὸν εἶναι· χρεῖα δὲ τῆς μελλούσης ἡμῖν καταστάσεως, ἐν ἧ ἡγερονότες τὰ φαινόμενα ἡμῖν καλὰ, ταῦτα καὶ ποιῆσαι δυναησόμεθα ῥαδίως. Ὅθεν τῆς οικείας ἐχόμενος ἀκολουθίας καὶ
 20 τοῦ δεικνύναι, ὡς οὐδ' ἂν τις ἦν ἐν ἡμῖν διάκρισις τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὐδὲ ἁμαρτίας ἐπίγνωσις, εἰ μὴ νόμῳ ταῦτα διωριστο παρ' ἡμῖν, ἀλόγων δὲ δίκην τὸ προστυχὸν ποιεῖν ἅπαν ἐμέλλομεν, ἐπάγει· χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρά. Οὐδ' ἂν ἐνεργηθεῖη φησὶν, ἁμάρτημα, μὴ νόμῳ διωρισμένον·
 25 διὰ τί; ὅτι οὐχ ἡ πρᾶξις ἁμάρτημα ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ εἰδότα ὧν ἀπέχεσθαι προσήκει, ποιεῖν τι παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν.

VII, 9 — 12. Πάλιν ἐπὶ τὸ παράδειγμα χωρεῖ εἰς τὴν τοῦ προκειμένου πίστῳσιν, καὶ φησὶν· ἐγὼ δὲ ἔξων χωρὶς νόμου
 30 ποτὲ, περὶ τοῦ Ἀδὰμ λέγων, ὡς ἂν ὅτε εὐθύς ἐγένετο ἔξω

1. Spic. et c. Cram.: μετελήφραμεν. 3. C. M.: ἔπεσθαι τ. ἐπιθ. μαθόντες ἡμάρτομεν ἀπάσας παρὰ τὸ —. 7. C. M.: τῶ. 10. V. ὡς οὐ — κειμένων leguntur in c. M. post v. διορίζων. ib. C. M. ὁ νόμος. ib. V. ἡμῖν abest a c. M. 12. κοινῶν. Huc usque c. M. 28. Spic., c. Cram. p. 94. 97. et e c. Mon. (Θ. Μονάχου) p. 175. C. M. principio ita habet: Τινὲς δὲ τὸ· ἐγὼ ἔξων χωρὶς νόμου ποτὲ καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ τοῦ Ἀδὰμ λέγειν φασὶ τὸν ἀπόστολον, ὡς ὅτε —. Ita nimirum catenae scriptor, iam theodorea adnectens v. i.

νόμου τυγχάνοντος, πρὶν ἢ δέξασθαι παρὰ τοῦ θεοῦ τῆς ἀπο-
 χῆς τοῦ φυτοῦ τὸ ἐπίταγμα· δῆλον γὰρ ὡς ἐγένετο πρότερον,
 εἶτα τὴν ἐντολὴν ἐδέξατο ὕστερον. Ὅθεν ἐπάγει· ἐλθούσης δὲ
 τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὐ-
 ρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἢ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ 5
 φησιν, ὁ θεὸς τὸν περὶ τοῦ φυτοῦ δέδωκε νόμον καὶ διακρίσις
 ἐγένετο δύο πραγμάτων, ἡ μὲν ἁμαρτία παρείδυσιν ἔσχεν, ἐγὼ
 δὲ τάναντία ποιήσας τοῖς τῷ θεῷ δεδομένοις θανάτῳ κατε-
 κρίθην, γέγονέ τε ἡμῖν λοιπὸν θανάτου παρεκτικὸς ὁ παρὰ
 τοῦ θεοῦ τεθεὶς νόμος ἐπὶ τῷ ζῆσαι πεισθέντας αὐτῷ. Ὁ γὰρ 10
 τοι μακάριος Παῦλος ἐλήλυθε μὲν ἐπὶ τούτους ἀπὸ τοῦ νόμου
 τοὺς λόγους, δεῖξαι βουλόμενος ὡς οὐ φαῦλον αὐτὸν ἡγεῖται·
 κοινῶς δὲ λοιπὸν περὶ τῆς τοῦ νόμου φύσεως διαλέγεται, τὸ
 χρειῶδες αὐτοῦ καὶ ὠφέλιμον διδάσκων, ὅθεν καὶ τῆς πρὸς τὸν
 Ἀδὰμ μέμνηται ἐντολῆς, ἐπειδὴ ἀρχὴ νόμου τοῖς ἀνθρώποις 15
 ἐκεῖνος ἐγένετο· καὶ συμπλέκων ἀμφοτέρω ἐπάγει· ὥστε ὁ μὲν
 νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ, ἵνα
 εἴπῃ, ὅτι ἀμφοτέρω τοίνυν ἄγαν ὠφέλιμα. Καλῶς δὲ ἐπὶ τῆς
 ἐντολῆς πλείοσιν ἐχρήσατο τοῖς ἐπαίνοις, ἅτε δὴ καὶ τῆς δόσε-
 ως οὐκ ἐπ' ἀναγκαιῶς κατὰ τὸ πρόχειρον δοξάσης δεδόσθαι 20
 καὶ θανάτου παρεκτικῆς ἀπᾶσι γενομένης· ἐκάλεσε δὲ αὐτὴν
 ἀγίαν μὲν ὡς τὰς ἀφορμὰς παρέχουσαν τῆς τε τοῦ καλοῦ καὶ
 τοῦ κακοῦ διακρίσεως καὶ τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος ἀφο-
 ρίζουσαν, δικαίαν δὲ ὡς ἀναγκαιῶς μετὰ τὸ δεῖξαι τὸ καλὸν
 ἐπάγουσαν τῷ παραβάτῃ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴν ὡς 25
 καλῶν παρεκτικὴν, τὸ τε παρέχειν τὴν διάγνωσιν καὶ τὸ μεί-
 ζονα πειδομένοις ὑπισχνεῖσθαι καλά.

VII, 14. Τὸ πνευματικὸς ἀντὶ τοῦ ὠφελεῖν καὶ παιδεύειν
 ἂ δει δυνάμενος τὴν ψυχὴν, τὸ δὲ σαρκικὸς ἀντὶ τοῦ θνητὸς
 καὶ διὰ τοῦτο πολλὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἔχων ῥοπὴν· τοῦτο 30

2. C. M.: πρῶτον. 4. C. M.: τ. ἐντολῆς καὶ τὰ ἐξῆς, omissis se-
 quentibus Pauli v. 7. V. μὲν abest a c. M. 8. Spic.: δέ με. 9. V. γέ-
 γονε — — διδάσκων catenae scriptor in c. M. ita decurtavit: κατε-
 κρίθην· ἐλήλυθε δὲ φησιν, ὁ Παῦλος ἐπὶ τούτους ἀπὸ τοῦ νόμου τοὺς
 λόγους, δεικνύς ὡς οὐ φαῦλον ἡγεῖται αὐτὸν, κοινῶς δὲ περὶ τῆς τ. νόμου
 φύσεως διαλέγεται, τὸ χρειῶδες αὐτοῦ διδάσκων. 16. C. Gram. p. 94. 175.
 ἀμφοτέρω καλῶς ἐπάγει, p. 97. ἀμφοτέρω λέγει. 17. ἀγία. Huc usque c.
 M. 28. Spic., c. Gram. p. 100.

γὰρ λέγει τὸ πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐπειδήπερ ἡ πρᾶσις δουλον πάντως ποιεῖ τὸν πεπραμένον ὑπὸ τὴν τῆς ὑψηροῦς καθιστάμενον ἀνάγκην, ὡς ἂν οὕτω καὶ ἡμῶν διὰ τῆς θνητότητος εἰς τὴν τοῦ ἁμαρτάνειν ἐτοιμότητα καταστάντων.
 5 Βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι καλὸς μὲν ὁ νόμος, παιδεύει γὰρ τὴν ψυχὴν, τίνα μὲν ἀγαπᾶν, τίνα δὲ ἀποστρέφεσθαι προσήκει, καὶ τὸ πάντων προτιμᾶν τῶν θείων τὸ βούλημα· ὄφελος δὲ ἐμοὶ πρὸς τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς ἁμαρτίας ἐντεῦθεν οὐ γίνεται· θνητὸς γὰρ ὢν τὴν φύσιν καὶ πολλὴν διὰ τούτου περὶ τὸ
 10 ἁμαρτάνειν τὴν εὐκολίαν δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίειν οὐ δύναμαι, κἂν μυριάκις ἂ προσήκει διὰ τοῦ νόμου παιδεύωμεν τὴν ψυχὴν.

VII, 17. 18. Καὶ τοῦτο μὲν νόμον φησὶ τὸ χρήσιμον δείκνυται, ἀφ' ὧν οὐδενὶ τῶν πραττομένων ἀρέσκομαι· ὁμο-
 15 λογῶ γὰρ ἄτοπα εἶναι, κἂν μυριάκις αὐτὰ διαπραττώμαι, τῷ πεπαιδευῆσθαι τοῦτο ὑπὸ τοῦ νόμου· φαίνεται δὲ ἡ τῆς ἁμαρτίας ἰσχὺς οὕτω μου διὰ τὴν θνητότητα κρατουῦσα, ὡς καὶ ἄκοντα πολλάκις ἐπὶ τὴν τῶν ἀτόπων καταφέρεσθαι πρᾶξιν. Καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν· οἶδα γὰρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν
 20 ἐν τῇ σαρκὶ μου, τὸ ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἐπίσταμαί φησιν, ὅτι ὄσον ἐπὶ τῇ σαρκί, θνητὴν ἐχούσῃ τὴν φύσιν, οὐδὲν τῶν εἰς ἀρετὴν συντελούντωνπραχθῆναι δύναται· ἡ μὲν γὰρ θνητότης τῶν παρόντων ἐφίεσθαι μόνον ἡμᾶς παρασκευάζει, ἐκ δὲ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς ἁμαρτήματα τίκτεται μᾶλλον, κατορ-
 25 θῶσαι δὲ ἀρετὴν εἰς ἄκρον οὐδαμῶς οἷόν τε μὴ τῶν παρόντων ὑπερορῶντα, κρείττονι λογισμῷ ἀθανάτων ἀφιέμενον πραγμάτων.

VII, 19. Ἐπιμένων τοῖς αὐτοῖς· οὐ γὰρ ὃ θέλω, φησὶ, ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω· εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ
 30 οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Τὸ γὰρ αὐτὸ κἀνταῦθα λέγει, ὅτι τῇ μὲν ψυχῇ αἰροῦμαι τὸ καλόν, ὑπὸ τοῦ νόμου παιδευόμενος ἂ δεῖ, ποιῶ δὲ οὐχ ἂ βούλομαι πολλάκις, ἀλλὰ ἂ μὴ βούλομαι μᾶλλον· βούλομαι μὲν γὰρ τὰ τοῖς θείοις νόμοις ἀκόλουθα, πράττω δὲ τάναντία, ὧν ἐπίσταμαί τε καὶ βούλομαι καλῶν, ὡς
 35 ἐντεῦθεν τῆς ἁμαρτίας φαίνεσθαι τὴν ἰσχὺν, ἣν κατ' ἐμοῦ διὰ

13. Spic., c. Cram. p. 106. 15. Libri: τό. 25. V. ἁμαρτήματα τ. μ. κ. δὲ in cat. Cram. non leguntur. 27. Spic., c. Cram. p. 107.

τῆς θνητότητος ἐπεκτίθησθε, εἶπερ δὴ καὶ παρὰ γνώμην ἐπὶ τὴν οἰκείαν με καθέλκειν δύναται προᾶξιν. Τὸ γὰρ οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι, ἀνωτέρω κἀνταῦθα λέγει τὸ παρὰ γνώμην. Διὰ πάντων δὲ τούτων ἀπὸ τοῦ οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι, βούλεται εἰπεῖν, ὅτι καλὸς μὲν ὁ νόμος παιδεύων ἃ δεῖ τὴν ψυχὴν, καὶ τούτου γε ἕνεκεν σφόδρα χρήσιμος, ἐγὼ δὲ διὰ τῆς θνητότητος πολλὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν τὴν εὐβουλίαν δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίειν διὰ τῆς τοῦ νόμου διδασκαλίας οὐ δύναμαι· πολλὴν μὲν γὰρ ἔχει τὴν ἰσχὺν ὁ νόμος ἐν τῇ τῆς ψυχῆς διδασκαλίᾳ, καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν ἀκριβῆς ἔγκριται ἡμῖν ἢτε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διάκρισις· οὐδὲ πάποτε γοῦν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτημάτων τὸ εἰδέναι τοῦτο ἀπεβάλομεν, τούναντίον δὲ καὶ μυρία πταίοντες τοῦ γοῦν εἰδέναι τῆς ἁμαρτίας τὴν φαυλότητα ἐκτὸς οὐ γεγόναμεν· οὐ μὴν ἀφελεῖν ἡμῶν τὸ ἁμαρτάνειν δεδύνηται, τῆς θνητότητος πολλὴν τούτου τὴν εὐκολίαν ἡμῖν ἐργασαμένης, ἀλλὰ κἀν σφόδρα διὰ τῆς οἰκείας διδασκαλίας πολλὴν τοῦ προσήκουτος ἐνεργάσθαι τὴν διάθεσιν, ἄκοντες καὶ ὡς οὐκ ἴσμεν πολλάκις εἰς τὴν τῶν ἀτόπων ὑποφερόμεθα προᾶξιν.

VII, 21. Κατὰ διαίρεσιν ἀναγνωστέον· εὐρίσκω ἄρα τὸν νόμον ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν, εἶτα ἐξῆς· ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἰδίᾳ τελείαν καὶ ἀπηρτισμένην ἔχει τὴν ἔννοιαν, τὸ μὲν τῷ θέλοντι ἐμοὶ κατὰ τὴν ψυχὴν λέγοντος, τὸ δὲ ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται κατὰ τὴν σάρκα. Λέγει γὰρ, ὅτι κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν χρήσιμος ὁ νόμος, παιδεύων αὐτὴν ἐφίεσθαι τοῦ καλοῦ, ἀποστρέφεσθαι δὲ τὸ κακόν· τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν δὲ ἡμῶν εὐκολίαν οὐδὰ μῶς δύναται ἀφελεῖν, ἥτις ἀπὸ τῆς θνητότητος ἐνεγένετο.

VII, 22. Σφόδρα μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ἠδομαί φησι, τὴν ψυχὴν, ἐπαινωῶν τε αὐτούς καὶ περὶ πολλοῦ

8. V. πολλὴν π. τ. ἀ. τ. εὐβ. in cat. Cram. ommissa sunt. ib. Libri: τοῦ λόγου. 16. V. τούτου a c. Cram. abest. 18. C. Cram.: ἐργάζεται. 20. Spic., c. Cr. p. 114. 23. Verba τὸ μὲν et quae sequuntur in c. Monac. (c. Cr. p. 199.) [c. Augustanus v. Theodoretī op. ed. Hal. III. p. 78. et Cramerī Monacensis unus idemque videtur esse.] falso Theodoro assignantur: Σὺν δὲ τὸ μὲν τ. θ. ἐμοὶ τὸ καλὸν ποιεῖν τῇ ψυχῇ πρόσσφον, τὸ δὲ — παρ. τῇ σαρκί. — V. ὁ νόμος locantur statim post v. ὅτι. in fine denique legitur ἥτις ἡμῖν et ἐγένετο. 29. Spic., c. Cram. p. 116.

ποιούμενος, ἀντιπράττουσα δὲ ἡ ἁμαρτία τῷ βουλήματι τῆς
 ψυχῆς διὰ πάντων ὡς εἶπεν τῶν μελῶν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς μεθ-
 ἔλκει προᾶξιν. Καὶ καλῶς εἶπεν· ἐν τοῖς μέλεσιν, ἐπειδὴ πο-
 λύτροπος ἡ ἁμαρτία, διὰ πάντων ἐπιτηδένεσθαι φύσιν ἔχουσα
 5 τῶν μελῶν· τὰ μὲν γὰρ δι' ὀφθαλμῶν, τὰ δὲ διὰ γλώττης, τὰ
 δὲ ἑτέρως ἁμαρτάνομεν. Θαυμάσαι δὲ ἄξιον ἐνταῦθα τοὺς
 διαπορήσαντας, πότερον τρεῖς ἢ τέσσαρας νόμους ὁ ἀπόστολος
 βούλεται λέγειν, δήλης οὔσης καὶ ἀπολύτου τῆς διανοίας. Ἀντι
 γὰρ τοῦ εἶπεν τὴν ἁμαρτίαν νόμον εἶπεν ἁμαρτίας, οὐδὲν
 10 ἀλλοιότερον λέγων, κατὰ τι δὲ αὐτὸ οἰκεῖον τεθεικῶς ἰδίωμα·
 οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγει ὅτι διὰ νόμου πίστεως, καὶ
 μετὰ βραχέα δὲ· ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἀντι
 τοῦ εἶπεν τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ γὰρ σκοπὸς ἐστὶ νό-
 μου παντὸς ἴδιος, ἐφ' ἐκάστου τὸ τοῦ νόμου προστίθησιν ὄνομα,
 15 ἵνα εἴπῃ τὸν σκοπὸν τοῦ πράγματος, περὶ οὗπερ ἂν λέγῃ,
 αὐτὸ τὸ πράγμα καὶ οὐχ ἕτερον λέγων.

VII, 24. Θεωρήσας τῷ νῷ τὸν διὰ τοῦ σώματος κατὰ τῆς
 ψυχῆς γενόμενον πόλεμον καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἀνθρώπον αἰχμα-
 λωτιζόμενον, καταφυγὴν σωτηρίας ζητεῖ καὶ τὸν ῥυόμενον πε-
 20 ριβλέπεται, ἵνα αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ θανάτου εἰς σῶμα ζωῆς
 μεταποιήσῃ· εἶτα ὡς εὑρεθέντος τοῦ ῥυομένου καὶ ἐτοιμοῦ ὄν-
 τος πρὸς τὴν χάριν τῆς σωτηρίας, τὴν πρέπουσαν εὐχαριστίαν

3. V. Καὶ καλῶς κτλ. praebet etiam c. Monac. (c. Cram. p. 202.)
 sub nomine Th. monachi. 6. V. Θαυμάσαι — τ. διανοίας om. c. Mon.
 7. Cf. Expositiones antiquae — ab Oecumenio et Aretha collectae. Veron.
 1532. f. p. 305 s. et maxime quae disserit Methodius in cat. Cram. p.
 204 ss. 9. C. Mon.: Ἀντι δὲ — ib. C. Cram.: εἶπεν ἁμαρτίαν. 11. C.
 Mon.: ἁμαρτίας κατὰ τι οἰκ. ἰδίωμα· οὕτω — ib. C. Mon.: ἔλεγεν ὅτι
 διὰ, Spic. et c. Cram.: λέγει ὁ διὰ. ib. 3, 27. 12. C. Mon.: καὶ πάλιν·
 ὁ νόμος. ib. 8, 2. 13. V. ἀντι — ζωῆς om. c. Mon. 14. Spic. c. Cr.: ἴδιος.
 16. C. M.: εἴπῃ περὶ οὗ ἂν λέγῃ πράγματος τὸν σκοπὸν, αὐτὸ — . 17. Hoc
 fragmentum in cat. Cram. p. 117 legitur, praemissis v. Σενηριανοῦ καὶ
 Θεοδώρου; c. Mon. ib. p. 208 adscribit Severiano. Severiani, Gabalorum
 ep. et Theodoro aequalis, multa in catenis fragmenta exegetica habentur,
 quae qui excutiat videat, ne quae Severi sunt Severiano tribuat et vice
 versa, nam Severiani et Severi acephali, strenui concilii Chalcedonensis
 adversarii nomina in catenis saepissime confunduntur. Severiani homi-
 lias XV armeniace et latine primum edidit I. Bapt. Aucher, Venetiis 1827.
 8. — C. Mon.: Θεωρ. τοίνυν. 18. C. Bodl.: γινόμενον. 19. C. M.: ζητ.
 καταφυγὴν σωτ. 22. V. τῆς σωτ. om. c. M.

ἀναπέμπει τῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ αὐτῷ καὶ τὸ
 ὄυσθῆναι τοῦ πολεμίου προσεγένετο. Οὐ λέγει δὲ ἀπλῶς, οὐδὲ
 εὔχεται ὄυσθῆναι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ κατασχόντος τὸ σῶμα
 θανάτου διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ θανάτου· θέλει γὰρ τὸ σῶμα
 αὐτοῦ ζωῆς εἶναι σῶμα, οὐ σῶμα θανάτου, οὐδὲ σῶμα ἁμαρτίας. 5

VIII, 1. Τῇ μὲν γὰρ ψυχῇ, φησὶν, αἰροῦμαι τὰ δοκοῦντα
 τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, ὑπὸ δὲ τῆς θνητότητος ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν
 καθέλκομαι· ἀλλ' ἀπηλλάγμεθα τούτων ἀπάντων καὶ τιμωρίας
 ἀπάσης κατέστημεν ἐκτός, οἱ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως
 ἔξω γενόμενοι τῆς θνητότητος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ζῆν· τοῖς 10
 γὰρ θνητοῖς καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπήν δεχομένοις ἀναγκαῖος
 ὁ νόμος, ἀπειργων τοῦ χείρονος, ἀθανάτοις δὲ καὶ ἀτρέπτοις
 γεγονόσι περιττός ἐξ ἀνάγκης καθέστηκεν.

VIII, 2. Τῇ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ τὴν ἀνάστασιν γί-
 νεσθαι ὁ ἀπόστολός φησι· σπείρεται γὰρ φησι, σῶμα ψυχικόν, 15
 ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν, ὡς ἂν αὐτοῦ τότε κρατοῦντος
 ἡμᾶς ἐν ἀφθαρσίᾳ τε καὶ ἀτελευτότητι. Πνεῦμα οὖν αὐτὸ
 ζωῆς καλεῖ, ὡς ἂν τῆς ἀθανάτου ζωῆς παρεκτικόν, ἧς τότε
 τευξόμεθα. Τὸ τοίνυν πνεῦμά φησι, τὸ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀθα-
 νασίας ἡμῖν δεδομένον, οὗ τὴν ἀπόλαυσιν ἢ ἐπὶ τὸν Χριστὸν 20
 πίστις παρέσχηκεν ἡμῖν, ἀπήλλαξέ με τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς
 ἁμαρτίας. Δῆλον δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν μελλόντων ποιεῖται τὴν ἀπό-
 δεῖξιν τῶν διὰ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν, ὅτε ἐπὶ τῶν πρα-
 γμάτων τὴν ἔκβασιν λήψεται, ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἐλευθε-
 ρία τότε ἡμῖν προσγενήσεται, οὐκ ἀνισταμένοις μόνον, ἀλλὰ 25
 γὰρ καὶ ἀθανάτου ζωῆς ἀξιουμένοις· τότε δὲ καὶ τῆς ἁμαρτίας
 ἀπαλλαττόμεθα, τότε ἄτρεπτοι γεγονότες τῇ τοῦ πνεύματος
 χάριτι, ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμεθα· κατὰ γὰρ τοὶ τὸν παρόντα
 βίον πρόδηλον ὡς θνητοὶ τε ἐσμὲν καὶ ὑπὸ τὴν τῆς ἁμαρτίας
 ἐνόχλησιν κείμεθα. 30

VIII, 3. Ὁ μὲν οὖν νόμος, εἰ καὶ τὴν ψυχὴν ὠφελεῖ,
 φησὶν, ἀλλὰ τῇ κατορθώσει τῆς ἀρετῆς ἀτονῶν ἐφαίμετο, ἀν-
 τιπρατιούσης αὐτῷ τῆς θνητότητος, καὶ πολλὴν τῆς ἁμαρτίας

4. C. M.: σ. θανάτου τῇ ἁμαρτίᾳ· θέλει —. 5. C. M.: γὰρ ζωῆς
 ἐαυτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, οὐ θαν., οὐδὲ ἁμ. 6. Spic., c. Gram. p. 119.
 14. Spic., c. Gram. p. 120. 16. 1 Cor. 15, 44. 17. Vocem ἀτελευτότης
 ignorant lexicæ. In Spicil. legitur: ἀτρεπτότητι, ex correctione, credo.
 31. Spic., c. Gram. p. 124.

τὴν ἐνόχλησιν ἡμῖν ἐνεργαζομένης· ὁ δὲ γε υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ταύτῃ γερονῶς τῇ φύσει τῇ θνητῇ καὶ ἁμαρτίαις ὑποκειμένη, οὐχ ἑτέρου ἔνεκεν, ἀλλ' ἢ ὥστε ἀφελεῖν αὐτῆς τὴν ἁμαρτίαν, ἀνεῖλε τὸ ἐνεῖναι δοκοῦν αὐτῇ κῦρος τῆς ἁμαρτίας, ἀφελῶν 5 μὲν αὐτῆς τὴν θνητότητα, συναυελῶν δὲ αὐτῇ καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν, ὡς λοιπὸν τοῦ νόμου τὸν σκοπὸν καὶ τὸ βούλημα ἐν ἡμῖν πληροῦσθαι, τοῖς ἀπηλλαγμένοις μὲν τῆς θνητότητος, ἐν ἀθανασίᾳ δὲ καθεστῶσιν· ὁ γὰρ οὐκ ἴσχυσε ποιεῖν ἐν ἡμῖν ὁ νόμος, ὅτε ἔτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὤμεν, καίτοιγε 10 πλεῖστα περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἁμαρτάνειν διαλεγόμενος, τοῦτο ἡμῖν ἐν τῇ τῆς θνητότητος ἀφαιρέσει προσεγένετο, οὐδεμίαν ἐνόχλησιν ἁμαρτίας δυναμένοις ὑπομένειν, ἐπειδὴν ἅπαξ τὴν φύσιν ἀθάνατοι γενώμεθα.

Ἄπεντεῦθεν λοιπὸν διὰ πλειόνων λέγει, ὅτι τοῖς μὲν θνη- 15 τοῖς τὸ ἁμαρτάνειν ἔπεται πάντως, ἀθάνατοι δὲ γερονότες ἀπηλλάγμεθα τούτου, ὥστε κατὰ παράθεσιν φανῆναι τὰ κατὰ Χριστὸν πλεῖστον ὑπερέχοντα τοῦ νόμου, εἴπερ ἐκεῖνος μὲν ἀφελεῖν τὸν θάνατον οὐκ ἠδύνατο καὶ ἀνάγκη πᾶσα ἦν κρατεῖν ἐν ἡμῖν τὴν ἁμαρτίαν, κἂν μυριάκις ἐπαιδεύετο ἡ ψυχὴ τὸ 20 δεῖν· ὁ δὲ γε Χριστὸς τὸν τε θάνατον ἀφεῖλε καὶ τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἐνόχλησιν συνανεῖλε τῷ θανάτῳ. Ἡρξάτο μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ δικαιοθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι τὸ μέγεθος 25 σὺν πολλοῖς ἑτέροις, παραθέσει τῇ πρὸς τὸν νόμον δεξιᾶς αὐτῶν τὴν ὑπεροχὴν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀνακυπτόντων ζητημάτων ἐτρέπη λύσιν, ἀπολογησάμενος ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἐν τοῖς προκειμένοις δέδεικται ἡμῖν σαφέστερον, καὶ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἁμαρτίας ποιητικὸν λέγειν τὸν νόμον, ἔδειξε μὲν αὐτοῦ 30 τὸ χρήσιμον ἀναγκαίως· καὶ τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἀρτίως ἐρμηνευθεῖσι σαφέστερον δεδηλώκαμεν. Πάλιν δὲ κατὰ παράθεσιν τοῦ νόμου λέγων τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸν τῶν πρώτων ζητημάτων ἀνατρέχει λόγον καὶ τὸ δεικνύναι, ὡς μεγίστων ἡμῖν ἀγαθῶν ὁ Χριστὸς ἐγένετο πρόξενος· οὐπερ ἔνεκεν 35 κἀνταῦθα βούλεται διὰ πολλῶν δεικνύναι, ὅτι τῇ μὲν θνητότητι τὸ ἁμαρτάνειν ἔπεται, ἀθάνατοι δὲ γερονότες ἀπηλλάγμεθα

1. Cat. Cram.: ἐργαζομένης. 14. Spic., c. Cram. p. 126. 23. 5, 1. ib. »ἀπεντεῦθεν, Euthym. Z. in Matth. Lectl. Mosq. 1. p. 45. Boiss. Mss.« Stephan. Thes. ed. Lond.

τούτου. Διό φησιν· οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσι, καὶ τὰ ἐξῆς· τοῦτο λέγει, ὅτι οἱ μὲν θνητοὶ τὴν φύσιν ἀναγκαίως πλείστην τοῦ ἁμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένουσι· τί γὰρ ἂν καὶ βουλευσάιτο ἄθάνατον φύσιν θνητῆ; εἰ δὲ καὶ τις ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἀρετῆ, οὐ τῆς σαρκὸς ἐστὶν αὕτη, 5 ἀλλὰ τοῦ φρονημάτων τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴν ἀνωτέρα γένηται τῶν παρόντων. Οἱ μέντοι τοῦ πνεύματος ἤδη μετεσχηκότες κρείττονα τούτων ἔχουσι τὸν λογισμὸν, ἄθάνατοι γεγονότες τὴν φύσιν καὶ πάσης τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐνοχλήσεως ἀπηλλαγμένοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ εἰρήνην, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἀνωτέροις 10 παρὰ τοῖς τὴν φύσιν θνητοῖς πόλεμον εἶναι ἔφη, τῆς ἁμαρτίας ἀντιπρατιούσης τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς, εἰρήνην ἐνταῦθα λέγων τὸ ἀφαιρεῖσθαι τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν.

VIII, 11. Προειπὼν πνεῦμα Χριστοῦ, πάλιν φησὶ· τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ἐπαναγαγὼν 15 ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν πατέρα, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ σαφῶς διδάσκων, ὅτι τοῦ υἱοῦ καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἄλλότριον τῆς πατρικῆς θεότητός ἐστι· καὶ οἷς μία ἡ ἐνέργεια, τούτοις πάντως καὶ ἡ οὐσία τῷ πατρὶ συναΐδιος. Ἀκολουθῶς μέντοι ἐνοικῆσαντος πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς ἁμαρτίας νεκρωθείσης, ἔπε- 20 σθαι τοῖς ἀγωνιζομένοις τὰ ἑπαυλά φησιν, ὧν πρῶτον καὶ μέγιστον ἦν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις.

VIII, 14. Δῆλον οὖν ὅτι οἱ τοιοῦτοι τὴν μακαρίαν ζωὴν παρὰ τῷ ἑαυτῶν πατρὶ ζήσονται.

VIII, 15. Τὸ πάλιν ὡς πρὸς τὸ δουλείας ἀπέδωκεν· ἀνα- 25 γνωστέον οὖν οὕτως· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα, εἶτα διαστήσαντα ἐπαγαγεῖν χρῆ· δουλείας πάλιν εἰς φόβον. Περὶ γὰρ τῶν ἐν νόμῳ λέγει καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας, ὅτι μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννωῖσα, δούλους τοὺς ἐν νόμῳ παραθέσει τῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καλῶν, ἐπειδὴ οὗτοι μὲν ὑπὸ προσ- 30 τάγματα ὄντες ἢ παραβαίνοντες ἐτιμωροῦντο, ἢ φυλάττοντες ἐπαινοῦντο, ὅπερ οὖν τῶν δούλων ἴδιον εἶναι συμβέβηκεν, ἐκεῖνοι δὲ χάριτι τοῦ δεσπότου τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κομιζόμενοι τὴν ἀπόλαυσιν, οὐδεμίαν ἔτι μεταβολὴν ὑφορῶνται,

13. Spic.: ἀφαιρηθῆσαι. Fortasse Theodoro ἀφρηθῆσαι restituendum.
14. Spic., c. Cram. p. 129. 16. V. ἀλλ' in c. Cram. non legitur. 17. Libri: ὅτι ἐκ τοῦ υἱοῦ. 23. Spic., c. Cram. p. 130. 25. Spic., c. Cram. p. 130. 29. Gal. 4, 24.

ὅπερ οὖν ὑπάρχει τοῖς τέκνοις ἐκ τῶν πατέρων ἔθος. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον λέγει· οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δειλίας, οὐχ ὡς ὄντος δειλίας πνεῦμα, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἐμποιεῖν τὸ πνεῦμα φύσιν οὐκ ἔχει, οὕτως ἐνταῦθα· οὐ γὰρ
 5 ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀντὶ τοῦ πνεύματος μετεσχήκατε, οὐχ ἵνα πάλιν ὑπὸ δουλείαν ἦτε καὶ φόβον κατὰ τοὺς ἐν νόμῳ, ταῦτα γὰρ ἐνεῖναι τοῖς παντελῆ τοῦ πνεύματος δεξαμένοις τὴν χάριν οὐχ οἷόν τε. Ἐλάβετε πνεῦμα υἱοῦς ἐργαζόμενον θεοῦ, ὅθεν καλεῖν πατέρα τὸν θεὸν προαγόμεθα·
 10 δῆλον γὰρ ὅτι κατὰ τὴν τοῦ κυρίου παράδοσιν, τὴν πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐκάλουν πατέρα τὸν θεὸν οἱ τοῦ βαπτίσματος ἠξιωμένοι. Καλῶς δὲ τὸ· ἀββᾶ ὁ πατήρ, ἐπειδὴ τῶν νηπίων ἰδιὸν ἐστὶ τὸ ἀββᾶ καλεῖν τοὺς πατέρας· νήπιοι δὲ ἔτι κατὰ τὸν παρόντα βίον ἦσαν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος
 15 ἠξιωμένοι τῆς υἰότητος, τὴν τελείαν καὶ ἀληθῆ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος προσδοκῶντες αἰῶνος· τὸ οὖν ἀββᾶ ὁ πατήρ τέθεικε τὸ μὲν εἰς μὴνυσιν τῆς προσδοκωμένης τελειότητος, τὸ δὲ σύμβολον τῆς παρούσης καταστάσεως, ἐν ἣ νηπίων δίκην οὐχ ὀλοτελῆ τῆς μετουσίας τῶν ἀγαθῶν κομισάμενοι τὴν ἀπόλαυσιν,
 20 περιέμενον τὸ ποτὲ αὐτοῖς προσέβεσθαι κάκεινα ταῖς νῦν ἐπαγγελίαις ἀκολούθως.

VIII, 16. 17. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι πνευματικῶς διάγομεν· διὸ καὶ ἐσμὲν τέκνα θεοῦ. Ἐὰν οὖν συμπάσχωμεν τῷ Χριστῷ, τουτέστιν ἐὰν τὰ
 25 αὐτὰ πάσχειν αἰρησώμεθα, ἅπερ ὁ Χριστὸς τὴν ἀλήθειαν πρεσβεύων ἔπαθεν ἐκῶν, ἐὰν διωκόμενοι καρτερῶμεν καὶ ὅσα ὅμοια πάσχωμεν ὑπὲρ εὐσεβείας, συνδοξασθησόμεθα αὐτῷ ἐν τῷ γενέσθαι τέκνα θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ· τίς δὲ ἡ κλη-

2. Nonnulla eorum quae sequuntur continet etiam c. Mon. (c. Cram. p. 239. ©. Μονάχου.) Ita vero habent: Ἡ τάχα τὸ· οὐκ ἐλάβετε πν. δουλείας, οὐχ ὡς ὄντος πνεύματος δουλείας εἶπεν ἀλλ' —. 3. C. Cram.: ἐλαβ. πνεῦμα δουλείας. 5. Spic.: δειλίας. ib. V. οὕτως ἐντ. — ἀντὶ τοῦ non leguntur in c. Mon., sed post v. πνεύματος additur ὑμεῖς. 8. C. Mon.: ἐλάβετε δὲ. 9. ἐργαζόμενον. Huc usque c. Mon. 11. Mtth. 6, 9. 13. Sequentia v. habet etiam c. Monac. (c. Cram. p. 240.) sub nomine Theodoretī [v. etiam Theodoretī op. ed. Hal. III. p. 85.]: Ἡ καὶ ἐπειδὴ τῶν —. 14. V. ἔτι om. c. Mon. 19. Cat. Cram. ὀλοτελῶς. ib. ὀλοτελῆ τῶν ἀγαθῶν τὴν μετουσίαν ἐκομίσαντο. Huc usque c. Mon. 22. Spic., c. Cram. p. 132. 24. Spic.: τέκνα πνεῦμα θεοῦ.

ρονομία, προείρηται ὀπίσω, ἔνθα ὁ λόγος ἦν περὶ τοῦ· εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις.

VIII, 18. Τὸ λογιζομαι ἀντὶ τοῦ λογισμῶ τῶ προσήκοντι πέπεισμαι τοῦτο οὕτως ἔχειν, ὡς τὸ· λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιούσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. 5

VIII, 19. Καραδοκεῖν λέγεται τὸ ἐλπίζειν, ἀποκαραδοκεῖν δὲ τὸ ἀπελπίζειν· ὁ τοίνυν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐν σῶμα τὴν σύμπασαν κτίσιν ἐποίησεν ὁ θεὸς, ὅθεν καὶ κόσμος λέγεται πάντα, εἴτε ὄρατὰ, εἴτε ἀόρατα, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ φησιν, ὅτι θεάτρον ἐγενήθημεν τῶ κόσμῳ καὶ ἀγγέ- 10 τοις καὶ ἀνθρώποις· ἐπειδὴ τοίνυν διαφορὰ τίς ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, τὸ τὰ μὲν εἶναι ὄρατὰ, τὰ δὲ ἀόρατα, βουλόμενος εἰς ἐν τὰ πάντα συνῆφθαι, πεποίηκε τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ὄρατοῦ μὲν συγκείμενον τοῦ σώματος καὶ συγγενοῦς τῇ φαινομένῃ κτίσει, ἐκ γῆς γὰρ σύγκειται καὶ ἄερος καὶ ὕδατος καὶ πυρὸς, 15 ἀοράτου δὲ τῆς ψυχῆς καὶ οἰκειας τοῖς ἀοράτοις· καὶ δὴ πεποίηκεν αὐτὸν ὑπέρ τι φιλίας ἐνέχυρον τοῖς πᾶσι· χρήσιμα μὲν γὰρ αὐτῶ τὰ φαινόμενα, ὡς αὐτῇ τῇ πείρᾳ μανθάνομεν, ἐφεστᾶσι δὲ αὐτοῖς αἱ νοηταὶ φύσεις, πρὸς τὸ ἡμῖν ὠφέλιμον αὐτὰ κινουῖσθαι· καὶ τούτου μάρτυς ὁ ἀπόστολος περὶ τῆς ἐναν- 20 τίας λέγων δυνάμεως· κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἄερος τοῦ πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ὡς εἶναι δῆλον ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως εἰς τοὺς ἐφεστῶτας τῇ τοῦ ἄερος κινήσει ὁ διάβολος συνετέλει· καὶ μὴν καὶ τοῖς πρὸς διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας εἰς ἡμετέραν 25 ὠφέλειαν ὑπηρετεῖσθαι σύνηδες αὐτοῖς, ὡς ὁ ἀπόστολός φησιν· οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν; Ἐντεῦθεν τοίνυν αἱ ἀόρατοι φύσεις εἰς οἰκεῖα τίθενται τὰ καθ' ἡμᾶς εὐφραινόμεναι, εἰ δὴ ποτε πρὸς τὸ κρεῖττον ῥέπειν ἡμᾶς συμ- 30 βαίνει· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ κύριος διδάσκει λέγων, ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι καὶ ἀγγέλους χαίρειν ἐν οὐρανοῖς· δῆλον δὲ ὅτι καὶ λύπην αὐταῖς προξενεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τὸ χεῖρον

2. 4, 14. 3. Spic., c. Gram. p. 133. ib. V. τῶ om. Spic. 5. 3, 28. 6. Spic., c. Gram. p. 135. 7. V. δὲ om. c. Gram. 11. 1 Cor. 4, 9. 16. V. καὶ οἰκειας τ. ἀοράτοις om. in Spic. 23. Eph. 2, 2. 26. C. Gram.: σύν. αὐτοῦ ὡς καὶ ἀπ. 28. Hebr. 1, 14. 29. V. αἱ om. c. Gram. 30. V. ποτε om. c. Gram. 32. Luc. 15, 10. 7.

διακειμένα· οὐδὲ γὰρ ἂν εὐφραίνοντο ἡμῶν ἀφισταμένων τῆς
 τῶν ἀτόπων πράξεως, εἰ μὴ καὶ λύπην αὐταῖς ἐκίνει τὸ μένειν
 ἡμᾶς ἐπ' ἐκείνων. Οὕτω δὴ γνώμης ἔχουσαι περὶ ἡμᾶς, ὡς
 ἄτε δὴ οἰκεῖον ζῶον καὶ συγγενὲς αὐταῖς, ἤνικα γεγωνῶς ὁ
 5 Ἀδὰμ ἐδέξατο τοῦ θεοῦ τὸ ἐπίταγμα, ὁμοῦ κἀκεῖνο ἀκούσας,
 ὡς παραβὰς ἀποθανεῖται, ἐσκόπουν ἦντινα ἄρα τὰ κατ' αὐτὸν
 τὴν ἔκβασιν λήψεται· καὶ ἐπειδὴ παραβὰς θνητὸς ἐγένετο διὰ
 τῆς ἀποφάσεως, ἐχωρίζετό τε ὡς εἰκὸς ἢ ψυχὴ τοῦ σώματος
 καὶ ὁ μηχανηθεὶς διὰ τοῦ ἀνθρώπου σύνδεσμος τῆς κτίσεως
 10 διελύετο, τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐσκυθρώπαζον αἱ νοηταὶ φύσεις ἐπὶ
 τοῖς γιγνομένοις, περὶ ἡμᾶς τε οὐκ εἶχον οἰκειῶς, ὡς ἂν τοι-
 ούτων γεγονότων αἰτίους κακῶν· ὡς δὲ καὶ τοῦ χρόνου προϋ-
 όντος οἱ καθ' ἑξῆς ἄνθρωποι μειζόνως ἐπὶ τὸ χεῖρον προβαίνοντες
 ἐπέσφιγγον ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν, πάντα μὲν τὰ
 15 καθ' ἡμᾶς ἀπεγίνωσκον, μείζον δὲ καθ' ἡμῶν ἀνεδέχοντο τὸ
 μῖσος· ὅθεν οὐδὲ πράττειν ὑπὲρ ἡμῶν ἐβούλοντό τι λοιπὸν,
 τοῦτο μὲν ὡς ἀλλοτρίους ἑαυτῶν ἀποστρεφόμενοι, τοῦτο δὲ
 ὡς ἐχθροὺς τοῦ θεοῦ μυσταττόμενοι. Τί οὖν ἐπὶ τούτοις ἐγέ-
 νετο; ἔφησεν αὐτοῖς ὁ κύριος, ὡς ποιήσει τὴν καθ' ἡμᾶς διόρ-
 20 θωσιν, ἀναστήσας τε ἡμᾶς καὶ ἀθανάτους ἐργασάμενος, ὡς
 μηκέτι δεδοικέναι μήδεμίαν πάλιν μεταβολὴν καὶ διάλυσιν τοῦ
 κοινοῦ συνδέσμου τῆς κτίσεως. Ταύτην δεξάμενοι τὴν ὑπό-
 σχεσιν ἠϋθύμουν, μαθόντες ὡς ἢ θεία χάρις τῶν ἡμῖν ἐπαισ-
 μένων ποιήσεται τὴν διόρθωσιν καὶ φιλοτιμίᾳ πάντα ἡμῖν ἀπο-
 25 δώσει, ὧν ἡμεῖς ἑαυτοὺς διὰ μοχθηρίαν ἀπεστερήσαμεν τρόπου,
 καὶ μενεῖ μὲν ὁ καθόλου σύνδεσμος διάλυσιν οὐδεμίαν ἐπιδε-
 χόμενος τοῦ λοιποῦ, μενεῖ δὲ ἄρρήκτος καὶ τῇ κτίσει πρὸς
 ἑαυτὴν ἢ φιλίᾳ· ἐντεῦθεν καὶ πράττειν ἅπαντα ὑπὲρ ἡμῶν οὐκ
 ὄκνου, καίτοιγε ἐν τοῖς χείροσιν ἐξεταζομένων, τῇ τῶν μελ-
 30 λόντων ἐλπιδι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίαν κρατούμενοι. Τοῦτο
 οὖν λέγει, ὅτι ἡ κτίσις τόγε ἐφ' ἡμῖν πολλάκις τὰ καθ' ἡμᾶς

1. Spic.: εὐφραίνοντο. 12. V. καὶ om. c. Cram. 18. V. τοῦτο δὲ
 ὡς ἐ. τ. θ. μυσαττ. in Spic. non leguntur. 31. Sequentia v. habet etiam
 sub nomine Θ. Μονάρχου c. Mon. (c. Cram. p. 248.), sed ea quae prae-
 cedunt more suo contraxit: "Ἐτερος δὲ κτίσιν μὲν λέγειν τὸν Παῦλον νῦν
 ἀπεφήνατο τὰς ἐφεστηκυίας ταῖς ἀψύχαις ὕλαις τὰς ταγείσας παρὰ θεοῦ
 τὴν κτίσιν διέπειν, ἀποκαραδοκίαν δὲ τὴν ἀνεπιστίαν· ἡ κτίσις γὰρ φησι,
 ἐπιμενόντων ἡμῶν τῇ κακίᾳ καὶ ἐπισφιγγόντων ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν
 ἀπόφασιν, τόγε - .

ἀπελπίσασα, ταύτην ἀπεκδέχεται τῶν ἀπάντων διόρθωσιν, τὴν προσδοκίαν τῶν μελλόντων, ὅτι ἀναστησόμεθα πάντες εἰς τὸ εἶναι ἀθάνατοι· τὴν γὰρ ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ θεοῦ λέγει τὴν ἀνάστασιν, καθόλου τὴν υἰοθεσίαν τὴν ἀθανασίαν καλῶν, ἐπειδὴ υἰῶν εἶναι νομίζει θεοῦ τὸ ἀθανάτους εἶναι· ὅθεν καὶ 5 ὁ Δαβὶδ λέγει· ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, ὡς ἂν οὐκ ἔχοντος λόγον τοῦ ἀποθνήσκειν τοὺς υἱοὺς τοῦ θεοῦ χρηματίσαντας.

VIII, 20. Ἀμέλει, φησὶν, οὐδὲν ἔτι ποιεῖν ὑπὲρ ἡμῶν οἱ ἄγγελοι ἀνεχόμενοι, διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην εἴλαντο πάντα 10 ποιεῖν, καίτοιγε περὶ τὰ μάταια ἡμῶν ἀσχολουμένων, τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὸ πάντα ἀπαλλαγῆναι φθορᾶς καὶ μεταβολῶν καὶ τροπῆς, ἐπειδὴν καὶ ἡμεῖς ἀξιωθέντες τῆς ἀναστάσεως, ἀθάνατοι τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει γενώμεθα. 15

VIII, 21. Ἀπαλλάττονται γὰρ φησὶ, τότε καὶ αὐτοὶ τοῦ ὑπηρετεῖσθαι φθοριμαίοις πράγμασιν, ἐπειδὴν ἡμεῖς ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τὰ πάντα ἀπαλλαγῆ τοῦ τρέπεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ ἔστι τοῦ λοιποῦ τὸ συναναγκάζον αὐτοὺς πρὸς τὴν τούτων ὑπηρετεῖσθαι κίνησιν. 20

VIII, 22. Καλῶς οὐκ εἶπεν στενάξει καὶ ὠδίνει, ἀλλὰ συστενάξει καὶ συνωδίνει, ἐπειδὴ καὶ τὸ πᾶσα ἢ κτίσις ἐνταῦθα προσέθηκεν, ἄνω ἢ κτίσις εἰρηκῶς μόνον· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι συμφώνως ἐπιδείκνυται τοῦτο πᾶσα ἢ κτίσις, ἵνα καὶ τὸ παρὰ πάσης τὸ αὐτὸ γίνεσθαι ὁμοίως παιδεύσῃ τούτους τὴν 25 πρὸς ἅπαντας κοινωνίαν αἰρεῖσθαι τῇ τῶν λυπηρῶν καρτερίᾳ. Πῶς δὲ πᾶσαν ἔφη τοῦτο ὑπομένειν τὴν κτίσιν; τὰς μὲν ἀοράτους ὡς εἰκὸς, ἅτε δὴ λογικὰς καὶ τῶν γνωσμένων ἐχούσας τὴν αἰσθησιν, τὰς δὲ ὄρατὰς τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος.

VIII, 24. Οὐδέπω γὰρ φησὶ τῆς ἀναστάσεως τετυχήκαμεν, 30 ἀλλὰ δεξάμενοι τὴν ὑπόσχεσιν ταῖς ἐλπίσι ψυχαγωγούμεθα.

Σωτηρίαν καλεῖ τὴν παντελεῖ τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴν, ἣτις

4. V. τὴν post v. καθόλου om. Spic. 5. C. Mon.: τὴν ἀνάστασιν λέγει, υἰοθεσίαν τὴν ἀθανασίαν καλῶν· ὅθεν —. 7. Ps. 82, 6. 7. V. καὶ υἱοὶ — ἀποθν. om. c. Mon. ib. V. ἄν om. c. Mon. 8. Sic c. Mon.; duo alii II.: λόγον τὸ. 9. Spic., c. Cram. p. 139. 15. C. Cram. γινόμεθα. 16. Spic., c. Cram. p. 140. 21. Spic., c. Cram. p. 141. 30. Spic.; in c. Cram. p. 142 hoc fragm. Diodoro tribuitur. 32. Spic., c. Cram. p. 142.

αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσγίνεσθαι ἔμελλε· ταῦτα τοίνυν φησί, βεβαίως ἐλπίζειν ὅτι πρόσεσται ἡμῖν, ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰλήφραμεν βίου.

Εἰ μὲν γὰρ ἀπελαύομεν ἤδη τῶν προσδοκωμένων φησὶν, ὑπ' ὅψιν ἔκειτο πάντως τὴν ἡμετέραν, περὶ δὲ τῶν φαινομένων ἐλπίζειν οὐδαμῶς ἐδεόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ἐλπίζομεν περὶ αὐτῶν ὡς οὐ φαινομένων, εἰκότως ἀνάγκη ἄπασαν τὴν ἔκβασιν αὐτῶν περιμένοντας, ὑπομένειν ἅπαν ὅ, τι ἂν καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἐκείνων δέοι.

10 VIII, 26. Σχηματισμός ἐστι κατὰ τὸ σύνηδες τῇ θείᾳ γραφῇ τὸ εἰρημένον, ὡς ἕτερον φαίνεσθαι τῷ προχείρῳ μᾶλλον, ἢ ὃ βούλεται λέγειν· λέγει μὲν γὰρ ὅτι ἡμεῖς οὐδὲ προσδοκᾶν ἐκεῖνα κατὰ γε τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν δυνάμεθα, ἀλλ' ἢ τοῦ πνεύματος χάρις, ἧς τὴν ἀπαρχὴν ἐνταῦθα εἰλήφραμεν, ἀναμφιβόλως ἡμῖν ἐγγυᾶται τὴν μετουσίαν ἐκείνων. Ἐσχημάτισε δὲ οὕτως· ἂ προσδοκῶμεν, ταῦτα καὶ αἰτοῦμεν παρὰ θεοῦ, ἂ δὲ μὴ δυνατόν ἐλπίζειν λαβεῖν, ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτήσῃ ποτὲ ἀνασχοίμεθα· τὸ οὖν μὴ δύνασθαι προσδοκᾶν ἐκεῖνα τὸ μὴ εἰδέναι καθ' ὃ δεῖ προσεύξασθαι περὶ αὐτῶν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ ὡς ἔφη ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτήσειεν τε ἂ μηδενὶ λόγῳ δύναται προσδοκᾶν, τὸ δὲ τῇ τοῦ πνεύματος δυνάμει πάντως αὐτοῖς αὐτὰ περιέσεσθαι ἐλπίζειν τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνειν ἔφη, ἐπειδὴ γὰρ εὐχῇ πολλάκις λαμβάνομεν ἐκεῖνα ἂ μηδαμῶς ἑαυτοῖς περιποιῆσαι δυνάμεθα, ἐνετίθη δὲ αὐτοῖς καὶ 25 τὸ πιστεύειν περὶ τῶν μελλόντων ἢ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τοῦ πνεύματος δόσις. Αὐτὸ φησὶ τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἴπῃ ὅτι τοῦτο ἡμῖν ἐκείνων αἴτιον, ὃ ὥσπερ ἐν ἀρῶραβωνος τάξει κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡμῖν δοθὲν, ἀναγκαίως καὶ περὶ τοῦ τελείου πιστεύειν ποιεῖ· ὅθεν ἵνα μὴ νομίσης περὶ 30 εὐχῆς λέγειν αὐτὸν ἀληθῶς, ἐπήγαγε· στεναγμοῖς ἀλαλήτοις, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀπορρήτῳ τρόπῳ ἐκεῖνα ἐφέλκεται· τὸ γὰρ ἐπὶ ταῖς μελλούσαις ἐπαγγελίαις κατὰ γε τὸν παρόντα βίον δεδομένον ἡμῖν παρέχεται πάντως ἡμῖν ἐκεῖνα. Καὶ τὸ στεναγμοῖς δὲ ἀκολούθως τῷ σχηματισμῷ ὡς ἐπὶ εὐχῆς ἔφη, ἐπειδὴ πῶς 35 μετὰ στεναγμῶν εὐχόμενοι ἀκούεσθαι νομίζονται μᾶλλον, ὡς

4. Spic., c. Cram. p. 143. 10. Spic., c. Cram. p. 144. 11. Libri: ἑτέρου. 23. Loco εὐχῆ praebet Spic.: ἀρχῆ, c. Cram.: ἀρχῆ. An forte legendum: εἰκῆ? 25. V. τῶν non habet c. Cr.

ἂν συντονώτερον ποιούμενοι τὰς δεήσεις. Οὕτω καὶ ἀνωτέρω περὶ τῆς κτίσεως ἔφη τὸ στενάζειν καὶ περὶ ἡμῶν ὅτι στενάζομεν, στεναγμὸν ἀπανταχοῦ τὴν προσδοκίαν ἐκείνων καλέσας, ὡσπερ οὖν κἀνταῦθα ἔφη τὸ πνεῦμα μετὰ στεναγμῶν ἐντυγχάνειν, ὡς ἂν παρέχον ἡμῖν ἐκεῖνα καὶ προσδοκᾶν, ἃ τῶν πα- 5 ρασκευαζόντων τὴν ἔκβασιν.

VIII, 27. Ἐνταῦθα βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα ἡμῖν παρασχεθήσεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος γνώμη θεοῦ, ὃς ἐπειδὴ ἤβουλήθη τὴν ἀπαρχὴν ἡμᾶς τοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ παρόντος κομίσασθαι βίου, ἀναγκαιῶς παρέξει κἀκεῖνα, ὧν ἐπ' ἐλπίδι ταύ- 10 τὴν ἐκομισάμεθα. Ἐπεὶ δὲ ἐσχημάτισεν ὡς ἐπὶ εὐχῆς τὸ διὰ τῆς ἐνταῦθα ἀπαρχῆς τοῦ πνεύματος ἀναγκαιῶς ἡμᾶς προσδοκᾶν καὶ τὰ μέλλοντα, ἀναγκαιῶς ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ ὁ θεὸς εἰδὼς τὸ βούλημα τοῦ πνεύματος καὶ ὅτι κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰς αἰτήσεις ποιεῖται, ἐπινεύει τῇ προσευχῇ. Καλῶς δὲ καὶ 15 τὸ ὑπὲρ ἀγίων, ἵνα εἴπη τῶν πρὸς τοῦτο ἀφωρισμένων καὶ μετεσχηκότων ἤδη τοῦ πνεύματος. Ἐντυγχάνειν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ χάρισμα λέγει τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν δεδομένον βίου, ὃ καὶ ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος, οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καλεῖ, ἀλλὰ τῆς τότε ἡμῖν εἰς παντελῆ μετουσίαν τῶν ἀγαθῶν προσ- 20 δοκωμένης δοθήσεσθαι χάριτος· ὅτι μέντοι σύνηθες τῇ θείᾳ γραφῇ σχηματίζειν τάδε ἀπὸ τῶν παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβίδ συνεχῶς τὰ τοιαῦτα λέγειν εἰωθότι, γνώφον ἔχοντα ὑπὸ τοὺς πόδας, καὶ ὅσα κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος φησὶν, οὐδὲ γὰρ τοῦ παρόντος ἅπαντα λέγειν ἐστὶ καιροῦ· ἐν δὲ τῷ κγ' πρὸς τε τὰς 25 πύλας φωνὴν σχηματίζει, ὡς ἂν ἀνοιχθῆναι ὀφειλούσας, καὶ παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν· τούτων γὰρ οὐδὲν μὲν, ὡς εἴρηται, νοεῖσθαι δύναται, ἕτερα δὲ τινά ἐστι τὰ ἀπ' αὐτῶν ἐμφαινόμενα· ἐγὼ μέντοι τέθεικα καὶ τοῦτο, ὡςτε μηδένα καινόν τι νομίζειν λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὸ κατὰ σχηματισμὸν εἰρησθαι τῷ 30 ἀποστόλῳ τὰ προκείμενα.

VIII, 28. Οὐ δεῖ θαυμάζειν, φησὶν, εἰ τοιαῦτα μὲν τότε προσδοκῶμεν ἡμῖν ἀγαθὰ περιέσεσθαι, ἐν ἀνημέστοις δὲ ἄγαν κακοῖς κατὰ τὸ παρὸν εὐρισκόμεθα, πάνυ γε εἰδότας ὡς διὰ

6. Duae notulae, quae iam sequuntur in cat. Cram. Oecumenii sunt, v. cat. supra l. p. 314. et cat. Cram. infra p. 260. 7. Spic., c. Cram. p. 146. 18. V. ὃ deest in c. Cram. 24. Ps. 18, 9. 25. V. δὲ om. Spic. ib. Ps. 24, 7 ss. 26. Libri: σχηματίζειν. 32. Spic., c. Cram. p. 148.

πάντων εὐεργετῆν ἔθος τῷ θεῷ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, ἄφθονον αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν παρεχόμενος, ὥστε καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν μείζονας αὐτοῖς τοὺς αἰωνίους προξενεῖσθαι μισθούς. Καλῶς δὲ τοῦτο οὔδαμεν, 5 ἐπειδὴ σφόδρα ὠμολογημένον ἔφη πρᾶγμα, παντὸς οὔτινος οὖν πάννυγε συνθησομένου, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν πρόξενος γίνεται θεός, ὅπου γε καὶ πλημμελούντων ἀνέχεται, ἡλίμου τε ἀνατολήν καὶ ὑετῶν χορηγίαν αὐτοῖς χαριζόμενος. Εἶτα καὶ δι' ἀποδείξεων ὅπερ ἔφη πιστούμενος· τοῖς κατὰ πρόθεσιν 10 κλητοῖς οὔσι· τούτων γὰρ ἦδει καὶ πάσαι ὁ θεὸς τὴν περὶ αὐτῶν πρόθεσιν, οἷά τις ἔσται, ὅθεν αὐτοὺς καὶ ἐκάλεσεν ἐπὶ τῷ τῆς οἰκείας ἀξίως τιμῆσαι προαιρέσεως.

VIII, 37. Δεικνὺς ὅτι μηδὲ τὴν βαρύτητα δεδιέναι προσήκει τῶν ἐπαγομένων κακῶν, εἰκότως ἐπήγαγεν· ἀλλ' ἐν τούτοις 15 πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς· παρ' αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι βαρὺ τῶν θλίψεων ἐπικουφίζεται, ἀνεπαίσθητον τῇ παρ' αὐτοῦ συνεργείᾳ τῶν λυπηρῶν ἐργαζομένου τὴν πείραν.

VIII, 38. Καλῶς τὸ πέπεισμαι εἶπεν, ὡς ἂν οὐκ ἔτι τῇ 20 οἰκείᾳ δυνάμει, τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ συνεργείᾳ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας. Τὸ μὲν οὖν οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ ἀντὶ τοῦ οὔτε τὰ λυπηρὰ οὔτε τὰ ἄγαν ἠδέα, τὸ δὲ οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις δῆλον μὲν ὅτι τὰς ἀοράτους λέγει φύσεις· ἐβουλήθη δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀξιοπιστίας δεῖξαι, ὅτι πάντα ἐλάττονα 25 εἶναι τῆς εὐσεβείας νενόμικεν· τὸ μέντοι οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος, τοῦτ' ἔστιν οὔτε τὰ ἄγαν ἄδοξα οὔτε μὴν τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, θαυμασιώτερον δέ. Ἀπάντων γὰρ τῆς τῶν μελλόντων προσδοκίας ἔνεκεν ἅπαντα διαπραττομένων, ὥστε ἐκκλίνειν μὲν τὴν ἐπαγομένην τότε τοῖς ἀσεβέσι παρὰ τοῦ θεοῦ τιμωρίαν, 30 ἀπολαῦσαι δὲ τῶν ἠτοιμασμένων τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν, αὐτὸς μηδὲ ὑπ' ἐκείνων λέγει τῆς εὐσεβείας ἐξίστασθαι, εἰκότως

4. Scribi malim: δὲ τὸ. 9. V. δι' a libris abest. 13. Spic., c. Cr. p. 154. 19. Hoc fragm. in c. Cram. non legitur. 27. C. Monac. (c. Cr. p. 291.): Θ. Μονάχου. Ἡ ἐνεστῶτα καὶ μέλλοντα τὰ παρόντα φησὶν καὶ τὰ προσδοκώμενα φοβερά, καὶ ὕψωμα μὲν τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, βάθος δὲ τὰ ἄγαν ἄδοξα. ib. Ita recte habet sententia. Quamquam hic fortasse quaedam exciderunt et Th. ita scripsit: Θαυμασιώτερον δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἀγ. — ἡμῶν· (Rom. 8, 39.) ἀπάντων γὰρ —

ὡς ἂν οὐ μισθῶ μετιῶν τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ ἀγάπῃ τῇ περὶ τὸν Χριστὸν τοσοῦτων ἀλτίων γεγονότα τοῖς ἀνθρώποις κακῶν ἅπαντα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν αἰρούμενος· τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης φύσις, οὐδαμοῦ τῶν καθ' ἑαυτὸν φροντίζει τὸν ἀγαπῶντα ποιούσα, ἀλλὰ πάντα ποιεῖν καὶ ὑπομένειν παρασκευά- 5 ζουσα, ἀφ' ὧν ἂν ὠφελείσθαι τι νομίξῃ τὸν ἀγαπώμενον. Πάντα μὲν οὖν μεγάλα τὰ προειρημένα καὶ πρόποντα τῇ περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπῃ τοῦ μακαρίου Παύλου, ὑπὲρ ἅπαντα δὲ τὸ οὔτε τις κτίσις ἕτερα τοῖς λοιποῖς ἐπηγμένον· ἐπειδὴ γὰρ ἅπαντα ἐπεξηλθὲν τὰ ὅπως ποτὲ ὄντα τε καὶ φαινόμενα, προστεθεικῶς 10 καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις καὶ μὴν καὶ τὰ προσδοκώμενα ἔθεσθαι, τελευταῖον ἐπήγαγεν τὸ οὔτε τις κτίσις ἕτερα, δεικνύς ὅτι οὕτως ἅπαντα ταῦτα εἶναι ἀντιρρόπα τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης νενόμικεν οὐδαμῶς, ὅτι κἂν εἰ ἕτερα σὺν τούτοις γένοιοντο, τὸ μὴδὲν εἶναι αὐτὰ πρὸς παράθεσιν ἡγεῖται τῆς ἀγά- 15 πης ἐκείνου.

IX, 3. Ὁρκῶ πιστοῦται τὸν λόγον· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι οὐκ ἔστιν ὃ δύναται αὐτὸν χωρῖσαι τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ἐπάγει ὅτι μόνον τῆς συγγενείας αὐτοῦ ἤττάται· περὶ πάντων δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ φησί. Ἡδέως οὖν φησί καὶ σῶμα καὶ ψυ- 20 χὴν δίδωμι, ἵνα ὧν ἐκπεπτώκασι, ταῦτα πάλιν ἀνακαλέσωνται πιστεύσαντες εἰς Χριστόν· τί γὰρ τῶν καλῶν οὐκ Ἰουδαίων ἦν, ἐφ' οἷς νῦν τὰ ἔθνη σεμνύνεται; ἡ δόξα, ἡ διαθήκη καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ἐξ αὐτῶν καὶ ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὅς ἐστι θεὸς οὐ μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ κοινῇ πάντων· ἵνα οὖν ταῦτα 25 ἀνακτῆσωνται, ἡδέως ἐγὼ ὑπὲρ αὐτῶν ἀνάθεμα ἐγενόμην. Τὸ δὲ ἀνάθεμα τὸν ἀλλότριον δηλοῖ, ἐπειδὴ τὸ ἀνατεθὲν τοῦ ἀνατεθέντος ἀλλότριον.

17. Spic. In c. Cram. p. 162. tribuitur hoc fragm. Diodoro, sed magna est lectionis varietas. Lectiones Cram. sunt hae: Ἀναγκαιῶς τῶν παρέποντι (leg. cum Cram. πρόποντι) ὁ. π. τ. λόγον· προειπῶν γὰρ ὅτι οὐκ ἔστι τι ὃ δυνήσεται αὐτὸν —. 19. C. Cr.: μόνος. ib. C. Cr.: ἤττάται· φησὶν οὖν ὅτι ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ἡδέως ἂν κ. σῶμα κ. ψυχὴν προήκατο, ἵνα ὧν —. 21. C. Cr.: τὰ αὐτὰ πάλιν. 23. C. Cr.: σεμνύνεται; ἡ υἰοθεσία, ἡ δ., αἱ διαθήκαι, αἱ ἐπαγγελίαι, ἡ λατρεία, οἱ θεοφιλεῖς πατέρες κ. τὸ μέγ., ἐξ ὧν ὁ Χ. τὸ κ. σ.· ἐξ αὐτῶν φησὶν ὁ Χριστός. Θεὸς δὲ οὐ μόνων αὐτῶν, ἀ. κοινῇ ἐπὶ πάντων ἐστὶ θεός· τούτων οὖν πάντων ἐκπεπτώκασιν Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἵνα ταῦτα ἀνακτ. φησὶν ἡδέως ἂν ἀνάθεμα ὑπὲρ αὐτῶν ἐγενόμην ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. 27. C. Cr.: ἐπεὶ. 28. Adicitur in C. Cr.: ἀναγκαιῶς δὲ ὅσην ἔχει περὶ αὐτοὺς

IX, 10. Τί οὖν, φησίν, εἴποιτε ἂν περὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὅπου καὶ πατὴρ εἰς καὶ μητὴρ μία καὶ σύλληψις ἢ αὐτή; τὸ γὰρ ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα τοῦτο λέγει, τὸ τὴν αὐτὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ μὴ κατὰ διαφοροὺς τεκεῖν συλλήψεις. Καὶ οὕτω κατὰ πάντα καὶ προγόνων οἰκειότητι καὶ τοκετῶ συνημμένων αὐτῶν, ὅμως ὁ θεὸς πρὶν γεννηθῆναι αὐτούς καὶ τι ποιῆσαι καλὸν ἢ κακὸν, προλαβὼν οὐ μόνον διεῖλεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἀνέτρεψεν, εἰ δεῖ τάληθές σκοπεῖν τῆς φύσεως τὴν ἀκολουθίαν τὸν μείζονα δουλεύσειν ἀποφηνάμενος τῶ ἐλάττωι, εἰδὼς μὲν αὐτούς ὁποῖοί τινες ἔσονται, οὐκ ἀναμείνας δὲ ἀπὸ τῶν οἰκείων διαγνωσθῆναι τρόπων, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτούς διελὼν, ὥστε διὰ πάντων φανερὰν γενέσθαι τῆς ἐκλογῆς τὴν χάριν, ἢ καὶ φύσεως καὶ πάντων ἐστὶν προτιμότερα. Εὐκαιρότατα μὲν οὖν πρὸς τὰ παρόντα καὶ τὸ μήπω γὰρ γεννηθέντων· οὕτω γὰρ διαψεύσασθαι φησὶ οὐχ οἷόν τε θεόν, ἕτερα μὲν ὑπισχνούμενον, ἕτερα δὲ ποιῶντα, ὅτι καὶ πρὸ τῆς γεννήσεως τὸν ἐκάστου τρόπον εἰδὼς ἐκλέγεται οὓς ἂν ἀξίους εἶναι νομίσει. Τίς ἂν οὖν γένοιτο ἐπὶ τοῦ τοιούτου διαμαρτία, ὥστε τοῦτο κατὰ τὸν τῶν ιδεῶν νομίζειν λόγον; Δεικνύς δὲ ὅτι ἠκολούθησεν τῇ κατὰ χάριν ἐκλογῇ καὶ τὰ πράγματα, ἐπάγει· καθὼς γέγραπται, τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα· διὰ πάντων μέντοι σαφῶς ἀπέφηνεν ὅτι μὴ φύσεως ἀκολουθία δουλεύειν οἶδεν θεός, χάριτι δὲ καὶ φιλοτιμίᾳ τούτους ἐκλέγεται, οὓς ἂν ἀξίους εἶναι τῆς ἐκλογῆς νομίσει, οἵτινες τῆς παρ' αὐτοῦ πρότερον ἀξιωθέντες χάριτος, τότε τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρειν δύνανται, ἀνάλογον τῇ χάριτι τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύντες προαίρεσιν.

IX, 14 ss. Τί οὖν ἐροῦμεν φησὶ; μὴ ἀδικία παρὰ τῶ θεῷ; μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐμοὶ μὲν εἴρηται ταῦτα φησὶ βουλομένω δειῖξαι τὸν θεὸν οὐκ ἀκολουθία φύσεως ἐπόμενον, χάριτι δὲ καὶ φιλοτιμίᾳ ἐκλεγόμενον οὓς ἂν ἀξίους εἶναι τῆς ἐκλογῆς νομίσει τῆς ἑαυτοῦ· οἰέσθω δὲ μηδεὶς ἀδίκου εἶναι λέγειν ἡμᾶς τοῦ θεοῦ τὴν ἐκλογὴν, εἰκῆ καὶ ἄνευ κρίσεως τοὺς μὲν ὠφελεῖν τοὺς δὲ βλάπτειν ἐσπουδακός· μὴ γὰρ γένοιτο τοῦτο

διάθεσιν δείκνυσιν, ἵνα μήτις τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους πρὸς ἀπέχθειαν λέγεσθαι ὑποβάλλοι. His verbis explicit cod. Bodleianus, quo Cramer usus est.

ποτὲ παρ' ἡμῶν φανῆναι λεγόμενον. *Εἶτα* καὶ ἐξεργαστικώ-
 τερον τῶν ἐναντίων τιθεῖς· τῷ γὰρ Μωϋσεῖ λέγει ἐλέησω ὃν
 ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω, καὶ μετὰ τὴν μαρτυ-
 ρίαν ἐπισυλλογίζεται ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου· ἄρα οὖν οὐ
 τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ· 5
 καὶ γραφικὴν ἐτέραν φωνὴν τεθεικῶς· λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ
 Φαραῶ, ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν
 σοὶ τὴν δύνάμιν μου, καὶ ὅπως διαγγελῆ τὸ ὄνομά μου ἐν
 πάσῃ τῇ γῆ, συλλογίζεται πάλιν· ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν
 δὲ θέλει σκληρύνει. Ταῦτα μὲν οὖν ἅπαντα ὡς ἀπὸ τοῦ ἐτέ- 10
 ρων ἔφη προσώπου, τὰς τε γραφικὰς μαρτυρίας οὕτως εἰπὼν,
 ὡς ἂν ἐκείνων αὐτὰς εἰς σύστασιν τοῦ οἰκείου λόγου προβάλ-
 λεθαι ἐσιώθῳτων, καὶ τοὺς συλλογισμοὺς ἀκολούθως ἀπὸ τοῦ
 ἐκείνων ἐπαγαγὼν προσώπου. Δύο δὲ ἐστὶ τὰ ἐν τοῖς εἰρημέ-
 νοις στρεφόμενα· εἰ θεὸς ἀγαθούς τε εἶναι ποιεῖ καὶ κακοὺς 15
 τὴν γνώμην οὐς βούλεται, ἢ παρ' ἡμῶν ἢ τῆς αἰρέσεως ταύτης
 ἐξουσία; καὶ πότερον αὐτὸς κολάζει τε οὐς θέλει καὶ πάλιν
 εὐεργετεῖ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἢ παρ' ἡμῶν τοῦ πειραῖσθαι
 τούτων τε ἀκείνων ἐστὶν ἡ αἰτία; ἔχεται δὲ τοῦ πρώτου τὸ
 δεύτερον. Ὁμολογουμένου μὲν γὰρ τοῦ παρ' ἡμῶν εἶναι τὴν 20
 ἐξουσίαν τῆς τε τῶν καλῶν καὶ τῶν χειρόνων αἰρέσεως, συναπ-
 ηλέγγετο καὶ τὸ τὰ περὶ ἡμᾶς γινόμενα ἀπὸ τῆς ἡμετέρας
 συμβαίνειν αἰτίας· τῆς δὲ γε τοῦ ποιεῖν ἐξουσίας ἅπερ ἂν βου-
 λώμεθα ἐν ἡμῶν οὐκ οὔσης, οὐδὲ τὰ περὶ ἡμᾶς γινόμενα ἐφαί-
 νετο ἀλλ' ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ ποιοῦντι θεῷ. Κάλλιστα δὲ 25
 καὶ ὁ μακάριος Παῦλος διαιρεῖ μὲν τὴν ἀπόκρισιν· ὥσπερ δὲ
 ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ παντὸς στρεφόμενου, ἐκεῖνο πρότερον μετ'
 ἰσχυρᾶς τῆς ἀπιδείξεως λύειν πειρᾶται, καὶ μετ' ἐκεῖνο ὡς ἂν
 ἀκόλουθον ἐπισυνάπτει τοῦ δευτέρου τὴν λύσιν. Ἐπάγει δὲ
 πάλιν μετὰ τὰ προτεθέντα ἀπὸ τοῦ ἐκείνων προσώπου, ὅπερ 30
 ἀκόλουθον ἦν τοῖς εἰρημένοις· ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμφεται;
 τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; ἀντὶ τοῦ θαρσύνεσθαι
 δὲ ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις ὡς ἂν σύμφωνα οἷς λέγεις αὐτὸς
 διδασκούσαις ἡμᾶς, ἐρεῖς ὡς οὔτε μέμφεως οὔτε τιμωρίας ἄξιός
 εἶ τινός, γνώμη μὲν οἰκεία πράττων οὐδέν, ἀνάγκη δὲ εἴκων 35
 τοῖς δοκοῦσιν αὐτῷ, καὶ οὐδὲ αἰρεῖσθαι παρ' ἐκεῖνα δυνάμενος

ἕτερα. Καὶ συντόμως τοῦ εἰρημένου τὴν ἀτοπίαν ἐλέγχων·
 μενούγγε ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ;
 θαυμασιώτατα ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀποκρίσεως τοῦ λεγομένου
 δεικνὺς τὸ εὔηδες. Οὐ γὰρ ἐπιτιμῶν ὡς τινες ᾤηθησαν τοῦτο
 5 ἐπήγαγεν, ἐπέπερ σφόδρα ἀλλότριον τοῦ μακαρίου Παύλου τὸ
 πρότασιν τῶν ἐναντίων τιθέντα, ἐπιτιμήσιν ἐπάγειν πρὸ τῆς
 τοῦ ζητουμένου λύσεως· ἐχρῆν δὲ τοὺς τοῦτο οἰηθέντας καὶ
 πρὸς ἐκεῖνο ἰδεῖν, ὅτι ἐπὶ λύσεως τὸ μενούγγε ἔθος κεχρηῆσθαι
 τῷ ἀποστόλῳ, ἀντὶ τοῦ καὶ μὴν τὸ μενούγγε λέγοντι. Καὶ
 10 τοῦτο μετ' οὐ πολὺ τις εὐρήσει· προτείνας γὰρ ἑαυτῷ, ἀλλὰ
 γε λέγω μὴ οὐκ ἤκουσαν; ἐπάγει, μενούγγε εἰς πᾶσαν τὴν
 γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, σαφῶς ἐπὶ λύσει τοῦ προτε-
 θέντος τὴν ἐπαγωγὴν ποιησάμενος. Οὕτω κἀνταῦθα λύων τὸ
 μὴ ἐν αὐτοῖς εἶναι ποιεῖν ἅπερ ἂν βούλωνται, ἐπήγαγεν, με-
 15 νούγγε ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ;
 Λέγεις, φησὶν, ὡς οὐκ ἄξιός εἰ μέμψεως, οὐδὲ γὰρ ἐν σοὶ τὸ
 ποιεῖν ἂ βούλει· καὶ μὴν οὐχ ἐτέρωθεν τοῦ λεγομένου συνορῶ
 τὴν εὐήθειαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς σῆς ἀποκρίσεως· εἰπέ γὰρ μοι ὦ
 ἄνθρωπε ὅστις ποτ' ἂν εἴης ὁ τούτοις πρὸς θεὸν κεχρημένος
 20 τοῖς ῥήμασιν, τίνα εἶναι βούλει, καλοῦ τε καὶ κακοῦ διαγνώ-
 σιν ὡς φῆς οὐδεμίαν ἔχειν δυνάμενον, οὐδὲ ἐκλέγειν τὸ καλὸν
 ἀπὸ τοῦ χείρονος εἰδότα, ἀνάγκη δὲ ποιοῦντα τὸ δοκοῦν τῷ
 θεῷ καὶ πρὸς τοῦτο ῥέποντα καὶ τούτῳ ἠδόμενον, εἴτε καλὸν
 εἶναι εἴτε κακὸν αὐτὸ συμβαλνοί; καὶ πῶς οὐ τοῦτο ἐπὶ τῶν
 25 θαντοῦ δεικνύεις ῥημάτων; τούναντίον μὲν οὖν ἔοικας ἀφ' ὧν
 ἀντιφθέγγη τῷ θεῷ ἀκριβῶς εἰδέναι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρο-
 νος τὴν διάκρισιν, ὅπου γε καὶ λόγους περὶ ἑκατέρου τούτων
 ποιῆ, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν γιγνομένων ἐπὶ θεὸν ἀναφέρειν ἐσπού-
 δακας, ἑαυτὸν ἀπολύων τῆς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις αἰτιάσεως·
 30 ἢ οὐχὶ ταῦτα καὶ εἰδότης ἐστὶν τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος
 τὴν φύσιν, καὶ ἐκλέγειν ἑκάτερον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου δυ-
 ναμένου σαφῶς; Καιριώτατα μέντοι καὶ τὰς ῥήσεις ἀντέκρουσεν
 εἰς μείζονα ἔμφασιν τοῦ λεγομένου τῆς ἀτοπίας· εἰρηκῶς γὰρ
 ἐκ τοῦ τῶν ἐναντίων προσώπου· τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς
 35 ἀνθέστηκεν, ἀντεπήγαγεν· σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ

12. 10, 18. 20. Spic.: βούλεις τε. 24. Spic.: ἐπὶ τὸν. 29. Spic.:
 πεπραγμένοις. 32. Spic.: ἀντέκρουσες.

θεῶ; σαφῶς ἐναντίον ὃν τῷ εἰρημένῳ· εἰ γὰρ ἀνταποκρίνεται, δῆλον ὅτι ἀνθεστήκεν, ὥστε τὸ μὴ ἀνθεστάναι ψεῦδος. Ἔστι τοίνυν τοιουτότροπός τις ὡς ἐν συντόμῳ τοῦ ζητουμένου ἢ λύσις· οὐδὲν πράττεις οἰκεία τῇ γνώμῃ, ἅπαντα δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ, ἐπειδὴ ἀνθεστάναι τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν οὐδενὶ 5 φῆς εἶναι δυνατόν· πῶς οὖν ἀνταποκρίνη; δῆλον ὅτι καὶ ἀνθεστήκας· οὐκ ἄρα τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν ἐπιμένων ἅπαντα πράττεις, ἀλλ' οἰκεία τῇ γνώμῃ, ὡς ἂν αὐτῷ σοι φαίνεται καλῶς ἔχειν αἰρούμενος. Εἶτα καὶ ἀπὸ τοῦ καθόλου· μὴ ἔρει τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; οὐδὲ γὰρ οἷόν τε 10 τὸ γεγονὸς ὑπὸ τοῦ τὸν δημιουργὸν αἰτιάσασθαι ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τῆς οἰκείας φύσεως· χαίρει γὰρ τῷ κατὰ φύσιν ἕκαστον ὅπως ἂν ἔχη· πῶς οὖν αἰτιάσεται ἐπὶ τούτῳ ὃ δὴ μάλιστα πάντων αὐτῷ καθ' ἡδονὴν εἶναι συμβέβηκεν; Καὶ παραδείγματι τὸ εἰρημένον πιστούμενος· ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κερამεὺς τοῦ 15 πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκευῆς, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ἀπιδώμεν γὰρ εἰ δοκεῖ πρὸς τὴν τῶν κερამέων ἐργασίαν, ὅπως ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας ἕκαστον τῶν σκευῶν πρὸς ὃ τι ἂν βούλωνται ποιούσιν, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἴσταιται ἐμποδῶν, τὰ μὲν ἐπὶ τι χρήσιμον 20 βουλομένοις ποιεῖν, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν τῶν ἀτίμων χρῆσιν· τίς ἀκήκοέν ποτε τῶν ἐπὶ τὰ ἀτιμότερα γεγονότων σκευῶν αἰτιασάμενων τῆς ἐργασίας τὸν κερამέα, καὶ ὅτι μὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτὰ κατεσκεύασεν; οὐ γὰρ ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἡῶδα τρόπον, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ θεοῦ 25 γεγονῶς, ὥστε ἀλογία τε καὶ ἀγνωσία τοῦ προσήκοντος φυσικῆ τινὶ τῇ κατασκευῇ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκδεδοῦσθαι κατὰ τῶν σκευῶν καὶ τοῦ κερამέως ὁμοιότητα, οὐτ' ἂν διάκρισις ἐνουσά τις ὀφθῆ σοι τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὐτ' ἂν ἐσπούδασας ἐνεργεῖν ἐπὶ τὸν θεὸν τοῦ γιγνομένου τὴν αἰτίαν, σπαντὸν ἀπο- 30 λύων τῆς μέμψεως, χαίρων δὲ διετέλεις τῷ κατὰ φύσιν πάντως. Νυνὶ δὲ καὶ οἶδας ἀκριβῶς τὸ δέον, καὶ λόγους περὶ τούτου ποιῆ, καὶ ὅτι μέμψεως ἄξιον τὸ γιγνόμενον, κἂν ἁμαρτάνης, οὕτως ἐπίστασαι, ὥστε καὶ ἀπολύεις σπαντὸν τῶν ἐγκλημάτων καὶ μεταφέρεις ἐφ' ἕτερον τὴν αἰτίαν τοῦ πταίσματος, 35 διὰ πάντων σαφέστατον γνώρισμα τῆς ἐνούσης σοι τοῦ λογικοῦ

11. Spic.: ὑπὸ τοῦ. 34. Spic.: ἀπολύσεις.

δυνάμεως παρεχόμενος, καθ' ἣν καὶ διακρίνειν ἐπίστασαι τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ αἰρεῖσθαι μετὰ πολλῆς ὁ βούλει δύνῃ τῆς εὐμαρείας. Εἰ μὲν οὖν θεὸς σοι πρὸς ὅπερ ἐβούλετο κατεσκεύασεν τὴν φύσιν, χαίρειν ἣν σε ἀνάγκη καὶ τῷ κακῷ
 5 γεγονότα πρὸς τοῦτο· εἰ δὲ λόγους ποιῆ περι τὸ καλοῦ καὶ κακοῦ διακρίσεως, τὴν τῶν ἀτόπων ἐργασίαν σαφῶς αἰτιώμενος, εὐδῆλος εἶ πρὸς τοῦτο γεγονὼς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οἰκεία δὲ γνώμη τὸ δοκοῦν αἰρούμενος. Οὕτω τοὺς περι τοῦ αὐτεξου-
 10 βαλλομένων, εἴτε καὶ ἐν κρείττοσιν ἐξεταζομένων κατὰ γνώμην θεοῦ.

IX, 22—24. Ὅτι μὴ κάλλους ἐπιμελεῖσθαι ἐσπούδακεν φράσεως καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἰρήκαμεν, καὶ ὅτι πολλὰ μὲν ἐστὶν ἂ κατ' ἔλλειψιν λέγει, μάλιστα μὲν τῇ ὑπερβολῇ τῆς συν-
 15 τομίας, ἣ κατὰ τι οἰκείον ἰδίωμα κεχρησθαι ἔθος αὐτῷ, ἀσάφειαν τοῖς ῥητοῖς ἐνεργάζεται. Τοιοῦτο δὴ τι καὶ ἐπὶ τῆς παρουσίας ἐνεστί λέξεως εὐρεῖν τοῦ ἀποστόλου, εἰ δὲ ἀντὶ ὀλο-
 τελοῦς τεθεικότος διανοίας. Δείξας γὰρ αὐτοὺς τῶν προση-
 κόντων τὴν διάγνωσιν ἔχοντας καὶ τὸ δοκοῦν δυναμένους αἰ-
 20 ρεῖσθαι, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, εἰ δὲ τοῦτο πυνθάνει τίνας ἔνεκεν ὀλίγοι μὲν τῶν κακῶν οἱ δίκας διδόντες, τῶν λοιπῶν ἐν εὐθην-
 νίαις ἐξεταζομένων, ὀλίγοι δὲ τῶν ἀγαθῶν εὐδόκιμοι κατὰ τόνδε γίνονται τὸν βίον, τὸ δὲ πλείστον αὐτῶν οὐδενὸς ἀπολαύει
 κατὰ γε τὸ παρὸν ἀγαθοῦ, τὸ εἰ δὲ τέθεικε μόνον, ὡς ἂν ἐκ
 25 τῶν προειρημένων δήλου τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῦ ζητήματος ὄν-
 τος, περιπτὸν τι νομίζων αὐτοῦ τὴν ἐπανάληψιν. Εἶτα ἐπι-
 συνάπτει τοῦ ζητήματος τὴν λύσιν, θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· τὸν παρ-
 ὄντα βίον ἀγώνων οὐκ ἀνταποδόσεως εἶναι πεποίηκεν ὁ θεός,
 30 συγχωρῶν καὶ τοὺς φαύλους καὶ τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἀνθρώπων
 ἐν τε τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς χείροσιν ἐξετάζεσθαι ὁμοίως, ὥστε βάσανον ἀκριβῆ τῆς ἀπάντων γενέσθαι προαιρέσεως, καὶ τοὺς
 μὲν ἀγαθοὺς φανῆναι διαθέσει τὴν ἀρετὴν μειόντας, ὅτι ἂν
 ἐν ἐκατέραις τοῦ βίου ταῖς μεταβολαῖς τὰ ὅμοια ἐπιτηδεύοντες
 35 φαίνωνται, οὔτε ἐν εὐθηνίαις καυχώμενοι, οὔτε ἐν δυσπραγίαις
 δυσανασχετεῖν ἀναγκαζόμενοι, τοὺς δὲ γε κακοὺς διὰ πάντων

ἐραστὰς ἐλέγχεσθαι τῶν χειρόνων, ἐν τε τῇ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν ἀγνωμόνως περὶ τὸν αἴτιον διατιθεμένους, καὶ ἐν τῇ πείρᾳ τῶν λυπηρῶν ἐπιτείνοντας τοῦ τρόπου τὴν μοχθηρίαν· ἀποδίδωσι δὲ ἐκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ὥστε τοίνυν μὴ ἀπιστεῖσθαι τούτων τὴν ἔκβασιν, αἰνίγματα 5 αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου διὰ τὴν ἀπάντων παρέχεται διόρθωσιν· καὶ τιμωρεῖται μὲν ἐπίους τῶν φαύλων εἰς σωφρονισμόν τῶν ἐπιτηδεύειν τὰ ἄτοπα βουλομένων, εὐδοκίμους δὲ ἐπίους ἐργάζεται τῶν καλῶν εἰς προδροπὴν τῶν ἐναρέτου βίου μετιέναι ἐσπουδακότων. Θέλων οὖν, φησὶν, ὁ θεὸς ἐνδείξει τὴν ὀργὴν 10 καὶ τὸ δυνατόν, ἵνα εἴπῃ ὅπως ἅπαντας τιμωρεῖται τοὺς τὰ ἄτοπα διαπραττομένους, ἀνέχεται πολλάκις κακῶν, συγγωρῶν αὐτοὺς καὶ αὐξίν ἐπιδιδόναι κατὰ τόνδε τὸν βίον, ὥσπερ οὖν πεποίηκεν καὶ ἐπὶ τοῦ Φαραώ· εἶτα καταφανεῖς ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ παρὰ πᾶσι γεγονότας τιμωρεῖται δικαίως, σαφέστερον 15 γνώρισμα παρεχόμενος ἅπασι τοῦ μὴ ἀτιμώρητα πταίειν τοὺς ἀμαρτάνοντας· ταῦτό δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν διαπραττεται πάλιν, καὶ ἐξ ἀδόξων αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα περιφανεῖς ἐργασάμενος· τοῦτο δὲ ἐπὶ τε τοῦ Μωϋσέως καὶ ἐτέρων πολλῶν κατὰ διαφόρους πεποίηκε τοὺς καιροὺς, ὃ τῆς ἐσομένης 20 ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τοῖς ἐναρέτοις δόξης παρέχεται τὴν ἀπόδειξιν. Συμπεράνας τὴν πρὸς τὰ ζητήματα ἀπόκρισιν ἐν τούτοις, ἀναλαμβάνει τοῦ λόγου τὴν ἀκολουθίαν. Προύκειτο μὲν γὰρ αὐτῷ δεῖξαι ὅτι θεὸς οὐ πρὸς φύσιν βλέπει, χάριτι δὲ οἰκείᾳ τοὺς ἀξίους ἐκλέγεται, ἀποδοκιμάζων τοὺς ἀτόπους 25 τῶν ἀνθρώπων· ἐπειδὴ δὲ ζητήματα ἀπὸ τῶν ῥηθέντων ἀνέκνυσεν, λύσιν αὐτῶν ποιησάμενος τὴν προσήκουσαν, ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀνατρέχει καὶ φησὶν· οὐς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν, τοῦτο λέγων ὅτι τὴν οἰκείαν καὶ νῦν χρηστότητα συνήθως ἐπιδεικνύμενος ὁ θεὸς, ἐξελέξατο 30 ἡμᾶς χάριτι τοὺς μὲν ἀπὸ Ἰουδαίων, τοὺς δὲ ἀπὸ ἐθνῶν, ἐκάρωθεν οὐς ἀξίους ἠγάγατο τούτους ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν καλέσας, οὐ πρὸς φύσιν ἀποβλέψας οὐδὲ ταύτῃ διακρίνας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐτέρων, δοκιμασίᾳ δὲ τρόπου τοὺς μὲν ἀποβάλλων, τοὺς δὲ εἰσδεξάμενος.

35

IX, 25. Οὐχ ὡς περὶ τῶν ἐθνῶν εἰρημένη προφητικῶς,

13. Spic. : αὐξιν. 20. V. ὃ in Spic. non legitur.

οἱ τινες ἐσώθησαν, ὁ ἀπόστολος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐχρήσατο τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ὠσηῆ, εἴρηται γὰρ περὶ Ἰουδαίων σαφῶς, ἀλλ' ὡς δυναμένη δεικνύναι ὅτι φύσιν οὐκ αἰδεῖται θεός, δοκιμασίαν δὲ τρόπου ποιεῖσθαι εἴωθεν, ὅπου γε καὶ Ἰουδαίους ἀπεποιήσατο, τοὺς μοχθηροὺς ὄντας τὴν γνώμην οὐχ ἐλόμενος τιμῆσαι διὰ τὴν φύσιν, καὶ οἰκειώσατο πάλιν αὐτοὺς μεταβαλομένους τὸν τρόπον· τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῆς παρουσίας δεικνύνται μαρτυρίας, ὅθεν καὶ δι' ἑτέρας τὸ αὐτὸ πιστούμενος ἐπάγει· Ἡσαίας δὲ κράζει καὶ τὰ ἐξῆς.

10 IX, 27. Καὶ δι' ἑτέρας μαρτυρίας τὸ αὐτὸ πιστοῦται· λέγει γὰρ ὁ προφήτης, ὅτι κὰν κατὰ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης ὧσιν οἱ Ἰσραηλίται πλήθει, ὀλίγοι σωθήσονται ἀπ' αὐτῶν οἱ ἄξιοι τῶν κρειπτόνων, καὶ τὴν γεγεννημένην πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν περὶ τῶν καταγόντων ἐκεῖθεν τὸ γένος συντεμῶν εἰς
15 ὀλίγους, ἐν αὐτοῖς πληρώσει μετὰ τοῦ δικαίου τῶν ὑποσχέσεων τὴν ἀλήθειαν.

IX, 30. Λέγει λοιπὸν τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς Ἰουδαίων μὲν οἱ πλείστοι τῆς οἰκειότητος ἔξω τοῦ θεοῦ γεγόνασιν, Ἑλλήνων δὲ οὐκ εὐαριθιμήτοις παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ταύτης τυχεῖν ἐνεγένετο·
20 καὶ γὰρ ἦν ἀκόλουθον τὸν εἰρηκότα τῶν μὲν τὴν ἀποβολὴν, τῶν δὲ τὴν οἰκειώσιν, προσθεῖναι τὴν ἐκατέρου τούτων αἰτίαν· διὸ φησὶ· τί οὖν ἐροῦμεν ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην καὶ τὰ ἐξῆς. Τί τοίνυν εἴπομεν ἂν φησιν, ὅτι Ἑλλήνων μὲν οὐκ ὀλίγοι τῆς δικαιοσύνης ἔτυχον, προσεληλυθότες τῇ περὶ
25 Χριστοῦ διδασκαλίᾳ, καίτοιγε οὐδέποτε εὐσεβείας ἐπιμεληθέντες; πῶς γὰρ; οἱ γε τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον, Ἰουδαίων δὲ ἔξω ταύτης ἐγένοντο οἱ πλείστοι ἄνδρες, ἀεὶ τῷ νόμῳ προσέχευον ἐπ' ἐλπίδι τῆς δικαιοσύνης ὑπισχνούμενοι. Τὸ μὲν γὰρ διώκων νόμον δικαιοσύνης περὶ τοῦ μωσαϊκοῦ λέγει, βουλόμενος εἰπεῖν
30 ὅτι μετήεσαν νόμον δικαιοσύνης ὑπισχνούμενον εἴ τις αὐτὸν φυλάττοι, τὸ δὲ εἰς νόμον δικαιοσύνης κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα νόμον δικαιοσύνης τὴν δικαιοσύνην καλῶν, ὡς καὶ νόμον πί-

5. Spic.: ἀπεποιήσατό τε μοχθ. 21. Spic.: προσθεῖναι. 23. V. quae sequuntur exhibet etiam c. Mon. (cat. Cram. p. 365.) Θ. Μονάχου: τί γὰρ εἴπομεν ἂν, ὅτι —. 25. V. προσελ. — διδασκ. om. c. Mon., dein habet καίτοι. 26. V. δὲ om. Spic. 29. C. Mon.: νόμ. δικ. διώκ. 31. Spic.: τὸν κατὰ.

στεως τὴν πίστιν. Τινὲς δὲ οὕτως διελόντες ἀνέγνωσαν τί οὖν ἐροῦμεν κατὰ ἐρώτησιν, εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην καὶ τὰ ἐξῆς, σφόδρα ἀποσφαλέντες τοῦ προσήκοντος καὶ συνιδεῖν τὴν ἀποστολικὴν οὐ δυνηθέντες διὰ νοικαν. Συναπτέον γὰρ ἐπὶ τῆς ἀναγνώσεως κατὰ τὴν προκει- 5 μένην ἡμῖν ἐρμηνείαν· τί οὖν ἐροῦμεν ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι τί εἴπομεν ἂν περὶ τούτου καινοῦ τε ὄντος ἄγαν καὶ παρὰ πᾶσαν συμβεβηκόςτος ἐλπίδα, τοῦ τυχεῖν μὲν τοὺς οὐδένα λόγον ποιουμένους τοῦ πράγματος, μὴ τυχεῖν δὲ τοὺς τὴν πᾶσαν 10 σπουδὴν περὶ τοῦτο ἔχοντας;

IX, 32. 33. Δικαιωθῆναι ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ νόμου, τῶν ἀδύνατων· δεῖ γὰρ μηδέποτε ἀμαρτεῖν, ἔστιν δὲ ἄγαν ἀμήχανον ἐπ' ἀνθρώπων κρινόμενον· ἡμαρτηκότα δὲ ἀνάγκη ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν γενέσθαι τοῦ νόμου· τοσοῦτον ἀποδεῖ τοῦ δικαιώσεως 15 τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου τυχεῖν ὁ διὰ τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας ἀπολαῦσαι ταύτης ἐλπίζων, χάριτι δὲ ταύτην δεδώρηται ὁ θεὸς τοῖς ἀνθρώποις, πᾶσαν ἡμῶν τὴν περὶ τοῦ ἀμαρτάνειν ῥοπήν ἀφελεῖν ὑποσχόμενος, ἐπειδ' ἂν ἀναστήσας ἀθανάτους ἐργάσθεται· τούτων δὲ ἔνεστιν τὰς ἐπαγγελίας λαβεῖν διὰ τῆς ἐπὶ τὸν 20 Χριστὸν πίστεως. Οὗτοι τοίνυν τῆς μὲν κατὰ χάριν ἐλπίζομένης ἡμῖν διὰ πίστεως προσέδεσθαι δικαίως οὐδένα ποιησάμενοι λόγον, ἀπὸ δὲ τῶν ἔργων τοῦ νόμου δικαιωθῆναι ἐπίσταντες, ὅπερ ἀδύνατον, ἐκείνης τε οὐκ ἔτυχον, καὶ ταύτην οὐδαμῶς περιποιῆσαι ἑαυτοῖς δεδύνηται· προσέκοψαν γὰρ τῷ 25 λίθῳ τοῦ προσκόμματος, ὅπερ θαυμασιώτατα ἐπήγαγεν, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐ τὰ πρότερα αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ νῦν αἰτιᾶται. Ἐτρεχον οὖν φησὶ πρὸς τούτου τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης τὸν δρόμον, καὶ ἦν αὐτοῖς οὐδαμῶς μέμψιν τινα ἐπαγαγεῖν ὑπὲρ τῶν προτέρων, ἀλλ' ὥσπερ λίθῳ τινὶ τῷ κυρίῳ διὰ τῆς ἀπιστίας προσ- 30 κρούσαντες καὶ βαρὺ τὸ κατάπτωμα ὑπομείναντες, μάταιον

1. V. τινὲς — — τὰ ἐξῆς c. Mon. Theodoreto tribuit, quoad sententiam recte, quamquam haec ipsa v. Theodori sunt. 3. ἐξῆς. Huc usque c. Mon. 21. Spic. addit post v. Χριστὸν v. κομίσασθαι, quod quid sibi velit non perspicio. 26. Haec leguntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 367.) Θ. Μονάχου: Θαυμασιώτατα δὲ ἐπήγαγε τὸ προσέκοψαν, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι —. 28. C. Mon.: γὰρ φησι πρὸς τοῦ τούτου —, 31. C. Mon.: προσπταίσαντες.

ἅπαντα τὸν ἐν τοῖς προειληφόσιν ἀπέφηναν δρόμον. Καὶ μαρ-
 τυρίαν ἐπάγει οὐ τοῖς εἰρημένοις μόνον κατάλληλον, ἀλλὰ καὶ
 πρὸς ἅπαν ὁμοῦ τὸ νόημα συμβαλλομένην, καθὼς γέγραπται·
 ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδά-
 5 λου, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνηθήσεται· κατ-
 ἄλληλον μὲν γὰρ τὸ προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος
 τῷ ἰδοὺ τίθημι λίθον προσκόμματος· πρὸς ἅπαν δὲ αὐτῷ συνε-
 βάλλετο ὡς ἔφην τὸ νόημα, τὸ πᾶς ὁ πιστεύων οὐ καταισχυνη-
 10 θήσεται, βουλομένῳ δεῖξαι μέγα τι τὴν πίστιν καὶ ἰκανὸν, τοὺς
 μὲν οἰκείους, τοὺς δὲ ἀλλοτρίους ἐργάσασθαι, εἶπερ δὴ καὶ
 παρὰ τοῖς προφήταις εἴρηται τὸ τὴν πίστιν ἰκανὴν εἶναι πάντα
 ὄντινα οὖν τῶν παρὰ θεοῦ πληρῶσαι καλῶν. Καὶ ἐπειδήπερ
 οὐ τὴν ἀποβολὴν ἔφη τῶν Ἰουδαίων μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπο-
 15 βολῆς τὴν αἰτίαν, πιστοῦται πάλιν τὸ μηδὲν ἀπεχθεία λέγειν
 τῇ πρὸς αὐτοὺς καὶ φησὶ τὸ ἐξῆς.

X, 2—4. Θαυμάσαι ἄξιον ὄσης πικρίας νόημα γέμον συν-
 ετώτατα τῇ εἰρωνείᾳ κατεκάλυψεν, τῇ τοῦ μαρτυρῶ προσθήκῃ
 τὸ βαρὺ κολάσας τοῦ ῥήματος· δοκεῖ μὲν γὰρ αὐτοῖς κατὰ τὸ
 πρόχειρον καὶ τι καὶ μαρτυρεῖν ἀγαθόν, φαίνεται δὲ, προσ-
 20 ποίησιν μὲν εἶναι λέγων τοῦ θεοῦ τὸν ζῆλον, ἀγνωσίαν ἐπι-
 μέμφεται, ἐπεὶπερ οὐδὲ ἐγκλημάτων ἄξιον τὸ τοιοῦτον· Ἰουδαῖοι
 γὰρ ἐξὸν αὐτοῖς μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπιγινῶναι τὸ δέον, ἐκουσία
 τῇ γνώμῃ τὴν μάθησιν αὐτοῦ παρελίμπανον. Τοῦτο γοῦν
 φησὶν, ὅτι τὴν μὲν παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπαγγελθεῖσαν ἡμῖν δικαί-
 25 ωσιν παρείδον, οἰηθέντες δὲ ἀπὸ τῶν οἰκείων ἔργων ἀκολούθως
 τῷ νόμῳ πολιτευόμενοι τοῦτο ἑαυτοῦ περιποιῆσαι δύνασθαι,
 οὐδὲ μίαν ἔθεντο σπουδὴν τοῦ πιστεῦσαι Χριστῷ, καὶ τὴν
 ἐκείθεν ἡμῖν κατὰ χάριν ἐπαγγελθεῖσαν δικαίωσιν δέξασθαι.

Τί γὰρ δὴ καὶ φασὶν, ὅτι νόμῳ πολιτεῦσθαι ἐσπουδάκασιν,
 30 ἵνα ἢ δικαίωσις αὐτοῖς προσγένηται, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μετὰ
 πάσης εὐμαρείας διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως κομίσασθαι
 ἔξεστιν, καὶ ὅπερ αὐτοῖς παρασχεῖν μὲν ὁ νόμος ἐσπούδακεν,
 οὐκ ἰσχύει δὲ διὰ τὸ ἡμῶν ἀσθενές, καὶ ὅτι μὴ ῥάδιον ἡμῖν
 ἅπαντα κατορθοῦν ὡς βούλεται, τοῦτο ἡμῖν ὁ Χριστὸς πεπι-
 35 στευκόσιν ἐπ' αὐτὸν ὑπισχνεῖ παρέξειν οἰκεία τῇ χάριτι πόνων
 ἐκτὸς, ὥστε ὁ νόμου πληροῦται σκοπὸς ἐν ἡμῖν.

1. δρόμον. Huc usque c. Mon.

X, 14. 15. Τοῦ νόμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀγωγῆς τὸ χρήσιμον ἐν τούτοις βούλεται συστῆσαι τοῖς ῥητοῖς ἀπόστολος, καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀνωτέρω αὐτῷ προκείμενα συνεπλήρωσεν εἰς τὸ πᾶς γὰρ ὃς ἐὰν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα κυρίου σωθήσεται, ἐν-
 τεῦθεν τοῦ ἐξῆς λόγου τὴν ἀρχὴν ἐποιήσατο, τὸ πᾶς οὖν ἐπι- 5
 καλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν εἰρηκῶς· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Πρόδηλον ἡμῖν φησὶν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, ὅτι παντὶ τῷ ἐπικαλουμένῳ ἢ σωτηρία προσγίνεται, ὡς μηδὲ τοὺς ἀπὸ ἔθνῶν κωλύεσθαι τοῦ τυχεῖν, εἰ δὴ βούλονται, ἀλλὰ πᾶς ἂν αὐτὸν ἐπικαλέσονται, ζητεῖν ἄξιον. Πιστεῦσαι προσήκει πρό- 10
 τερον, οὐ γὰρ οἶόν τε ἐπικαλεῖσθαι μὴ πιστεύοντα πρῶτον· ἢ δὲ πίστις, πόθεν ἂν γένοιτο; ἀπὸ ἀκοῆς καὶ μαθήσεως· ἀλλὰ μὴ ὄντος τοῦ διδάξαντος, μαθεῖν οὐχ οἶόν τε, καὶ τοὺς διδά-
 ξοντας δὲ οὐχ ἑτέρως φανῆναι δυνατόν, ἀλλ' ἢ τῆς θείας χά-
 ριτος αὐτοὺς προβαλούσης, ἧς δὴ μόνης ἐστὶν εἶδέναι ὅπως 15
 ἐκλέγειν προσήκει τοὺς τοιοῦτους. Οὐκοῦν πρὸ πάντων χρεῖα τούτων, οἱ πρὸς διδασκίαν ἐκλεγέντες ἀποσταλήσονται τῆς οἰκου-
 μένης κήρυκες, δι' ὧν δυνατόν καὶ μαθεῖν τὴν εὐσέβειαν, καὶ πιστεῦσαι μαθόντας, καὶ πιστεύσαντας ἐπικαλεῖσθαι λοιπὸν ἐλπίδι τοῦ τὴν ἐκ τῆς ἐπικλήσεως σωτηρίαν λαβεῖν· ἀλλὰ τού- 20
 τους οὐχ ἑτέρωθεν ἐξελέξατο ἢ χάρις ἐπιτηδείους εἶναι νομί-
 σασα, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὸν νόμον καὶ τὴν τούτου γερονότων παιδαγωγίαν, οἱ μακρῷ τῷ χρόνῳ ταῖς τῶν προφητῶν προ-
 αγορεύσεσιν τὸ περιμένειν τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν ἐπὶ πολ-
 λῶν ἀγαθῶν αἰτία βεβαίως εἰλήφεισαν, ὡς μηδὲ τὸν τόπον 25
 ἄδηλον εἶναι αὐτοῖς ὅθεν φανήσεσθαι ἔμελλεν, ὥστε τῆς ἐν νόμῳ παιδαγωγίας ἤρτηται ἢ διὰ Χριστοῦ τῶν ἀνθρώπων σω-
 τηρία, τῷ τε ἐκεῖθεν φανῆναι παρ' οἷς καὶ ἠλπίζετο, καὶ τῷ τοὺς πρῶτους πεπιστευκότας ἐκεῖθεν γενέσθαι, οἱ τῆς ἀνωθεν ἀξιοθέντες χάριτος ἱκανοὶ πρὸς τὴν ἀπάντων διδασκαλίαν εἶναι 30
 ἐκρίθησαν. Οὐκοῦν εἰ ὁ Χριστὸς ἐκεῖθεν φησὶ καὶ οἱ ἀπάντων διδασκαλοὶ οἱ ἀπόστολοι, μεγάλη τις ἢ κατὰ νόμον οἰκονομία τοῦ θεοῦ, πάντων ἐμπεριειλημμένην αὐτῷ τὴν σωτηρίαν ἔχουσα; οὕτω γὰρ ὑπῆρξεν τοῖς ἀνθρώποις μαθεῖν τε ἂ προσήκει, καὶ μαθητοῦσι πιστεῦσαι, πιστεύσασί τε ἐπικαλεσαμένοις δὲ τὴν ἐκ 35
 τῆς ἐπικλήσεως σωτηρίαν λαβεῖν. Καὶ ἐπειδὴ πάντα τῆς τῶν

ἀποστόλων ἀπήρτησεν διδαχῆς, ὥστε δεῖξαι τοῦ νόμου τὸ χρησιμον, εἶγε τοὺς ἀπάντων ἀνέδειξεν διδασκάλους ἀποστόλους, ἐπάγει· καθὼς γέγραπται, ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες καὶ τὰ ἐξῆς· εἴρηται δὲ ταῦτα οὐ περὶ τῶν ἀποστόλων τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ
 5 περὶ τῶν μελλόντων μηνύειν τὰ περὶ Ἰουδαίους ἐσόμενα ἀγαθὰ. Εἰ δὲ οἱ μηνυταὶ ἐκείνων φησὶ οὕτω νομίζονται θαύματος ἄξιοι, ἤπουγε ἀναγκαῖόν τι πρᾶγμα καὶ λυσιτελέστατον ἅπασι δεῖ νομίζειν τῶν ἀποστόλων τὴν διδαχὴν.

X, 16. Τὸ ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ
 10 ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, ἀντιθέσεως μέρει παρὰ τοῦ ἀποστόλου τεθὲν ἀντὶ τοῦ ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι μὴ πάντες ἐπίστευσαν· θαυμαστὸν οὐδὲν, πόρρωθεν γὰρ εἴρηται τῷ Ἡσαΐα τῶν πειδομένων τὸ σπάνιον· οὕτω γοῦν ἐν ἀπόρῳ τίθεται τὸ πρᾶγμα ὡς λέγειν, τίς ἄρα ἔσται ὁ δεξόμενος ταῦτα; ἅπερ οὖν ἡμεῖς ὑπὸ τῆς
 15 θείας χάριτος μεμαθηκότες κηρύττομεν· οὐκοῦν οὐδὲ νῦν γέννηται τι καινὸν, καὶ λύσας τῇ μαρτυρίᾳ τὴν ἀντίθεσιν, ἀπ' αὐτῆς ἐπισυλλογίζεται τὰ πρὸ τῆς ἀντιθέσεως, τὸ πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ φησὶν· ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ. Πρὸ-
 20 δηλον δὲ ἡμῖν φησὶν ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς κάκεινο ὅπερ ἐλέγομεν, ὅτι πίστις μαθήσεως ἐκτὸς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο, καὶ μάθησις εὐσεβείας οὐκ ἂν συνέστη, μὴ θεοῦ τάληθές δεικνύντος· ὅπερ οὖν καὶ νῦν διὰ τῶν ὑπὸ τῷ νόμῳ παιδαγωγουμένων ἐγένετο, οὓς ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ διὰ τῶν
 25 προφητῶν ἀναμένειν ταῦτα παιδεύσας θεός, ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι διδασκάλους τῆς ἀληθείας ἅπασιν ἀνθρώποις ἀνέδειξεν.

X, 18. Τὸ μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξηλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, πρόδηλον ὅτι μὴ ὡς προφητικῶς περὶ αὐτῶν εἰρημένον τέθεικεν, ἀλλ' ὡς ἀρμόττειν τοῖς παροῦσιν δυνάμειον
 30 πράγμασι. Κάκεινο δὲ ἰστέον ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ μενοῦνγε ἐπὶ λύσει κέχρηται, ὡς μὴ εἶναι ἄδηλον ὅτι καὶ ὅτ' ἂν λέγη μενοῦνγε ὃ ἄνθρωπε σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ, λύων τὸ ζητούμενον, οὐκ ἐπιτιμῶν, ὡς τινες οἴονται, λέγει.

X, 19. Πάλιν ἐτέραν ἀντίθεσιν ἐπάγει, ἀλλὰ λέγω μὴ

4. Haec extrema fragmenti v. inveniuntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 379.) Θ. Μονάχου: Εἰρησθαι δὲ ταῦτα ἔφη τις οὐ —. 7. C. Mon.: πολλῶ γε μᾶλλον ἀναγκ. πρ. ib. C. Mon.: ἅπαντας.

Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω; ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ μὴ τοῦτο ἐρεῖς ὅτι καινὸν αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα νενόμισται τὸ τοὺς ἐξ ἔθνῶν προσειλιφθαι εἰς τὴν εὐσέβειαν, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ καινῶ ταραττόμενοι τὸ δόγμα διαμάχονται τὸ ἡμέτερον· καὶ μὴν εὐθύς Μωϋσῆς ὁ τὸν νόμον αὐτοῖς δεδωκώς φαίνεται πόρρωθεν ἐκ τοῦ θεοῦ 5 διαμαρτυρούμενος, ὅτι δὴ τούτων πρὸς τὸ χεῖρον νευσάντων, καὶ αὐτὸς ἐκλέξεται τὰ ἔθνη πρὸ τούτων, κάκεινους τῆς οἰκείας ἀξιώσει προνοίας, ὥστε αἰσθησθαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων λαβεῖν.

XI, 1. Ἐπειδὴ τοῦ τε νόμου τὸ χρήσιμον ἀπὸ τῶν πεπι- 10 στευκότων ἔδειξεν, καὶ τῇ πρὸς τὰς ἀντιρρήσεις ἀποκρίσει τὴν κατὰ τῶν ἠπιστηκότων κατηγορίαν ἐπέτεινεν, ὡς οὐδὲ μίαν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ διαβολὴν τῷ νόμῳ φερόντων, ἀπολογεῖται λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ μηδὲν ἐπὶ διαβολῇ τῆς τοῦ Ἀβραὰμ συγγενείας εἰρηκέναι διὰ τῆς κατὰ τῶν ἠπιστηκότων μέμφεως. Ἄρα γάρ 15 φησιν τοῦ μὲν νόμου τὴν οἰκονομίαν θαυμαστὴν τινα εἶναι νενόμικα, τὴν συγγένειαν δὲ τοῦ Ἀβραὰμ ἐν τοῖς λόγοις ἀδόκιμον οὖσαν δείκνυμι; μὴ γένοιτο· τίς δὲ τοῦ με ταῦτα λέγειν ἢ ἀπόδειξις; καὶ γὰρ ἐγὼ φησι Ἰσραηλῆτις εἰμι καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶχεν μὲν εἰπεῖν πολλοὺς ἐκ τοῦ γένους πεπιστευκότας Χριστῶ, 20 ἀλλὰ πρὸς τὸ λέγω οὖν, τοῦτο ἦν οἰκειότερον τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰπεῖν· πῶς γὰρ οἶόντε ἦν ἀπάσασθαι τὸν θεὸν τὸν ἐπὶ τῇ πίστει σεμννόμενον, καὶ περὶ ταύτης διδάσκειν ὑπισχνούμενον ἑτέρους; Καλῶς δὲ οὐ τὸν προπάτορα μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τὸν φύλαρχον, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐ πλάττεται τὴν οἰκειότητα. 25

XI, 2. Ἐπιλέλησθέ φησι τῶν κατὰ τὸν Ἠλίαν, ὡς ἔοικεν, ὅπως ὁ μὲν ἠτιᾶτα τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκτροπῆς, ὀκνῶν ἀποστέλλεσθαι ἔτι πρὸς τοὺς οὕτως ἀγνώμονας· ἀπεκρίνατο δὲ αὐτῷ ὁ θεὸς ἑπτακισχιλίους ἔχειν, τοὺς ἔτι τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐπιμελαμένους, καὶ μὴ πρὸς τὸ χεῖρον νεύσαντας, 30 διὰ τούτου προτρέπων αὐτὸν ἔχεσθαι τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου, ὡς ἂν οὐκ εἰς μάτην πονοῦντα τοῦ λοιποῦ, καὶ ὅτι θεὸς ἀρκεῖν ἠγάσαστο, εἰ ἀπὸ παντὸς τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων ἑπτακισχιλίοι τῇ τῶν προφητῶν διδασκαλίᾳ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας

12. Spic.: ἐπέτεινεν. 18. Spic.: τοῦ μὴ. 22. V. ἀπασ. τ. θ. τὸν ego adieci, ne manca sententia esset. 32. εἰς μάτην v. Lucian. Tragodopod. vs. 28. 241.

μένειεν, ὥστε οὐδὲν ἀπεικὸς, πλείονας εἶναι καὶ νῦν τοὺς οὐ
βουλομένους τοῖς περὶ τῆς εὐσεβείας λεγομένοις πείθεσθαι· οὐ
μὴν ταῖς περὶ τὸ γένος ἐπαγγελίαις τοῦ θεοῦ διαβολὴν τινα
φέρει τὸ γιγνόμενον· τοῦ μὲν γὰρ ἔργου τὸ χρήσιμον ἐν τοῖς
5 πιστεύουσι διαδείκνυται, ἡ δὲ γε τῶν λοιπῶν ἀπιστία ἔλεγχον
ἔχει τῆς αὐτῶν κακίας, εἰ μὴδὲν ὄφελος ἀπὸ τῆς τοσαύτης κη-
δεμονίας ἐδέξαντο.

XI, 7. Τινὲς ὑπὸ πολλῆς τῆς ἀνοίας οὕτως ἀνέγνωσαν·
τί οὖν ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ; συνάψαντες τούτῳ τὸ ὃ οὐκ ἐπέτυχεν,
10 ἔτι καὶ τὰς λέξεις τὰς ἀποστολικὰς ἀφανίσαντες, ἵνα τὴν ἑαυ-
τῶν ἰσχύαν δόξωσιν ἀνοίαν, καὶ τὸ ὃ ὅπερ κεῖται πρὸ τοῦ
ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ ἀφελόντες, καὶ τεθεικότες τὸ τοῦτο ὃ οὐκ ἐπέ-
τυχεν, ὡς ἂν τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, τί ποτε οὖν ἄρα ἐστὶν
τὸ παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιζητούμενον; τοῦτο δὴ ὅπερ οὐκ ἐπέ-
15 τυχευ, γελοιότατά γε οἰηθέντες τὸν ἀπόστολον δεικνύουσι σπου-
δάσειν τὸ παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιζητούμενον, τί ποτε ἄρα ἐστὶν,
καὶ οὐ συνειρηκότες, ὅτι ἀπὸ τῶν προειρημένων κατὰ συλλο-
γισμὸν αὐτὸ ἐπήγαγεν. Ἀναγνωστέον οὖν οὕτως· τί οὖν, ἀντὶ
τοῦ τί τοίνυν τὸ ἐκ τῶν προειρημένων ἡμῖν συναγόμενον, ἐν
20 οἷς τῶν τε ἠπιστηκότεων κατηγορήσαμεν, καὶ τοὺς πεπιστευκότεας
δικαιοτάτα τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν προτετιμηκότεας ἐδείξα-
μεν; ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχεν, ὅτι τοῖς Ἰσρα-
ηλίταις τυχεῖν οὐκ ἐγένετο τούτου, ὃ δὴ ζητεῖν δοκοῦσιν, ἵνα
εἴπῃ τῆς δικαιοσύνης· ὅμοιον γὰρ ἐστὶ τῷ· Ἰσραὴλ δὲ διώκων
25 νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασεν· λείπει
δὲ τὸ πάντες, ἵνα ἢ τούτου πάντες οὐκ ἐπέτυχον· ἐπάγει γὰρ,
ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν, ἵνα εἴπῃ ὅτι
ἔτυχον μὲν τῆς δικαιώσεως οἱ τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τοῦ οἰκείου
τρόπου νομισθέντες ἄξιοι, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀπεβλήθησαν
30 διὰ τὴν ἑαυτῶν κακίαν.

XI, 9. Οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημέναις ἐχρήσατο ταῖς φωναῖς, ἀλλ' ὡς ἀρμοττούσαις αὐτοῖς ἀπὸ τῶν πραγμάτων τῶν καὶ περὶ Ἰουδαίων αὐτὰς εἰρησθαι, ὁμοῦ κάκεινο δεικνὺς ὅτι μὴδὲν

4. V. ἔργον in Spic. non legitur. 19. Haec posterior fragmenti pars etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 394.) exstat: Θ. Μονάχου. Τί οὖν φησιν, ἀντὶ τοῦ τί οὖν ἐκ —. ib. C. Mon.: τὸ συνα. 20. V. ἐν οἷς a Spic. absunt. 25. 10, 31. 27. V. ὅτι om. c. Mon. 28. C. Mon. τοῦ ἰδίου. 30. C. Mon.: αὐτῶν.

καινὸν ἐγένετο νῦν, παρόμοια δὲ τοῖς τότε ὑπομεμενήκασιν, προτετιμηκότες τοῦ κρείττονος τὸ χεῖρον· ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀποβολῆς ἐπειρῶντο τὸ χριστιανικὸν δόγμα διασύρειν Ἰουδαῖοι, ἀναγκάως διὰ πλειόνων ὁ ἀπόστολος δείκνυσι πάντοτε τοιούτους αὐτοὺς περὶ τὴν εὐσέβειαν γεγονέναι. 5

XI, 11. 12. Ἄλλὰ μὴ τοῦτο φαμὲν ὅτι σφαλέντες περὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ μὴ πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ παντελῆ τὴν ἀποβολὴν ὑπέμειναν, ὡς μηδεμίαν αὐτοῖς ἐλπίδα σωτηρίας περιλειφθῆναι, κἂν εἰ βούλοιντό ποτε πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν; μὴ γένοιτο· τούναντίον γὰρ μέμνημαι εἰρηκῶς, ὅτι κἂν τοὺς πλεί- 10 στους αὐτῶν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ἀποβληθῆναι συνέβη, ἀλλ' οὖν γε οἱ πεπιστευκότες ἐξ αὐτῶν καίτοιγε ἄγαν ὄντες εὐαριθμητοί, πᾶσι τοῖς ἐξ ἔθνῶν σωτηρίας ἐγένοντο πρόξενοι, ἐπέπερ ἅπαντες οὗτοι τοῦ τῆς εὐσεβείας μαθήματος τὰς ἀφορμὰς ἐκείθεν ἐδέξαντο, ὥστε ἔξεστιν καὶ τοῖς νῦν ἀπιστοῦσι τῶν Ἰου- 15 δαίων τοὺς ἐξ αὐτῶν πεπιστευκότας ἤδη μιμήσασθαι, ζήλω τε ἀγαθῷ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἐπιθυμῆσαι ῥοπῆς· ὁ γὰρ ἐκείνους πεπιστευκότας οὐκ εἰσδεξάμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ διδασκάλους ἀποφήνας τῆς οἰκουμένης, δῆλον ὡς οὐδὲ τούτους πιστεῦσαι βουληθέντας εἰς αὐτὸν ἀδοκίμους ἠγήσεται. Τὸ γὰρ εἰς τὸ 20 παραζηλωῶσαι αὐτοὺς οὐ τοὺς ἐξ ἔθνῶν ὡς τινες ᾤήθησαν λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν, εἰς ἀπόδειξιν αὐτὸ εἰρηκῶς τοῦ ἐξεῖναι εἰσδεχθῆναι καὶ τούτους, εἰ δὴ πιστεῦσαι βούλοιντο· τὸ μέντοι εἰς τὸ παραζηλωῶσαι αὐτοὺς οὐκ ἐπὶ αἰτίας λέγει, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἑαυτῷ συνήθως, ἀντὶ τοῦ εἰ ἐκείνοι πιστεῦσαι 25 βουληθέντες εἰσεδέχθησαν καὶ διδάσκαλοι τοῖς ἐξ ἔθνῶν ἐγένοντο, πρόδηλον ὡς ἔξεστι καὶ τούτοις κατὰ μίμησιν ἐκείνων τῆς εἰς τὴν πίστιν εἰσόδου τυχεῖν. Εἶτα καὶ ποθεινὴν αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν ἐργαζόμενος ἐπάγει καὶ φησὶν· εἰ γὰρ ἐν ὀλίγοις φησὶ καὶ ἄγαν εὐαριθμήτοις τσαύτης ἐνεγένετο τοῖς κατὰ 30 τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις τυχεῖν ἀφθονίας ἀγαθῶν, τί ποτε ἄρα δεῖ νομίζειν ἔσεσθαι, εἰ πάντας αὐτοὺς συμφώνως ὑποδέξασθαι τὸν Χριστὸν συνέβη;

10. Spic.: κἂν εἰς τοὺς. 29. Post v. φησὶν Th. procul dubio textum vs. 12. posuerat. 30. Haec postrema fragmenti verba habet etiam c. Mon. et Diodoro tribuit (c. Gram. p. 403): Εἰ οὖν ἐν ὀλίγοις καὶ —. ib. C. Mon.: ἐγένετο. 32. Spic.: δεῖ ἄρα δεῖ. 33. C. Mon.: ὑπεδ. συμφ.

XI, 15. Τίνος ἔνεκεν τῇ πάντων διορθώσει τὴν ἀνάστασιν
 ἡγεῖται ὁ ἀπόστολος ἔφθεσθαι πάντων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Τοῖς
 μὲν ἀλόγοις φυσικῶς ἅπαντα πρόσεστιν καὶ οἷά τε ἐστὶν τὸ
 5 κακὸν ἀπὸ τοῦ καλοῦ διακρίνοντα ἐξουσία γνώμης τὸ δοκοῦν
 ἐλέσθαι, ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοῖς ὄροις ἐμμένειν τῆς φύσεως, διὰ
 τοι τοῦτο περιττὸς ἅπας ἐστὶν νόμος ἐκείνοις, οὔτε μαθεῖν οὔτε
 μὴ συνιέναι τι τοιοῦτο δυναμένοις· τοῖς δὲ λογικοῖς πᾶν τού-
 ναντιον· καὶ γὰρ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ δύνανται,
 καὶ ἐξουσία γνώμης τὸ δοκοῦν αἰροῦνται, ἥτε τῶν νόμων ἐκ-
 10 θεσις ἄγαν ἐπιτηδεῖα τούτοις ἐστὶν, ἅτε δυναμένοις ἐκεῖθεν τὸ
 καλὸν παιδεύεσθαι. Τοιοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον γένος ὁ θεὸς
 ἀπειργάσατο, τὴν τε φύσιν ἡμῖν ἐπιτηδεῖαν πρὸς μάθησιν δε-
 δωκῶς, καὶ νόμων ἐκθέσει ποικιλωτάτων τὸ κρεῖττον ὑποδείξας·
 οὐδὲ γὰρ ἀδίδακτον ἔχειν ἡμᾶς τῆς ἀρετῆς ἐνεδέχεται τὴν ἕξιν
 15 λογικοῦς γερονότας τὴν φύσιν, ἐπέπερ αὕτη σαφῆς λογικῶν τε
 καὶ ἀλόγων διάκρισις, τῷ τὰ μὲν ἐν τῇ φύσει παντὸς οὔτως
 οὖν ἔχειν τὴν εἶδησιν περαιτέρω δυνάμενα μανθάνειν οὐδὲν,
 τοὺς δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος τὰ πλείονα μανθάνειν ὧν οὐκ
 ἠπίσταντο πρότερον. Τούτου ἔνεκεν θνητοὺς μὲν ἡμᾶς κατὰ
 20 τὸν παρόντα τουτονὶ πεποίηκε βίον, νόμους δὲ ἔδωκεν ἱκανοὺς,
 εἰς ὑπόμνησιν ἡμᾶς ἄγειν βουλόμενος τῆς τοῦ καλοῦ διορθώ-
 σεως, ὡς ἂν ἐντελῆ τῆς ἀρετῆς οὔτως τὴν μάθησιν κομισαίμεθα·
 ἐντεῦθεν κἂν πολλήν τινα πρὸς τὸ χεῖρον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ῥοπήν
 συμβαίνει, ἀλλ' οὖν γε βεβαίαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ καλοῦ τὴν
 25 εἶδησιν ἔχομεν, καὶ ἐστὶν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ὃς οὐχὶ πάντως
 ἐπίσταται τὸ κρεῖττον τί ποτέ ἐστὶν ἐν βίῳ. Οὔτω μὲν οὖν
 ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τῆς ἀρετῆς τὴν
 διδασκαλίαν ἡμῖν παρέχεται· ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὥσπερ ἴσμεν τὸ
 καλὸν, οὔτω καὶ ποιεῖν αὐτὸ ῥαδίως δυνάμεθα, ἄχρις ἂν ἐπὶ
 30 τῆς θνητότητος διαμένωμεν, δευτέρον τινα βίον τὸν μέλλοντα
 ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὁ ποιητῆς δεδώρηται, κατὰ πολὺ τοῦ
 παρόντος ἀμείνω, ἀθάνατόν τε καὶ ἀπαθῆ καὶ πάσης ἀμαρτίας
 ἀπηλλαγμένον. Ἔστιν τοίνυν οὐκ ἀνακαινισμὸς καὶ διόρθωσις
 μόνον τῶν παρόντων ἐκεῖνα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τελείωσις· ἃ γὰρ
 35 ἐνταῦθα μαθόντες ποιεῖν οὐκ ἰσχύομεν, ταῦτα τότε ἡμῖν πόνων
 ἐκτὸς μετὰ πολλῆς προσέσται τῆς εὐμαρείας, τό τε ἀπηλλάχθαι

λέγω τῆς τῶν χειρόνων πράξεως καὶ τὸ ἄσχετόν τινα τῶν κα-
 λῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔχειν τὸν ἔρωτα, εὐθύ μὲν ἡμᾶς ἐν ἐκείνοις
 καταστῆσαι. Οὐ καλῶς ἔχειν ἡγησαμένου τοῦ σοφοῦ τῶν ψυ-
 χῶν οἰκονόμου, ὡς ἂν μὴ ἄλογόν τινα καὶ ἀδιάκριτον ἐνοῦσαν
 ἡμῖν ἔχοιμεν τοῦ καλοῦ τὴν ἕξιν, ἐγγενομένης δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ 5
 παρόντος βίου καθ' ὃν ἔφην τρόπον τῆς τοῦ καλοῦ μαθήσεως,
 εὐκαιρότατα καὶ μάλα γε ἀναγκαίως τῶν μελλόντων παρέχεται
 τὴν κατάστασιν· τοῦτο μὲν, ἵνα κατὰ παράθεσιν τῶν παρόντων
 ἀκριβῶς εἰδέναι τῶν τότε τὸ διάφορον ἔχωμεν, τοῦτο δὲ, ὡς
 ἂν λογικῇ πρεπόντως φύσει τῆς τοῦ καλοῦ κατορθώσεως αἰσ- 10
 θανώμεθα, ὧν ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἀπόρρητον τοῦ θεοῦ σοφίαν
 ποικίλως τὴν εἰδησιν ἐδεξάμεθα, ταῦτα τότε πόνων ἐκτὸς τῆ
 τοῦ πνεύματος χάριτι κατορθωμένα ἐν ἡμῖν ὄρωντες, καίτοιγε
 ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲ μετὰ πόνων παραπλησίως τοῖς τότε
 καθαρῶν τῆς τῶν ἀτόπων δυνάμενοι πράξεως. Ταῦτα ἡμῖν 15
 εἴρηται ἐπὶ τὸ σαφέστερον γενέσθαι τί ποτε ὁ ἀπόστολος βού-
 λεται λέγειν τὸ τίς ἢ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν. Ὡς
 γὰρ ἐκείνου μὲν πρὸς τὴν τῶν ἐνθάδε συντελοῦντος τελείωσιν,
 διὰ δὲ τοῦτο ἡμῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου γεγονότων θνητῶν,
 ἵνα τῆς ἀρετῆς ἢ διδασκαλία κατὰ τὸ προσῆκον ἡμῖν ἐγγένη- 20
 ται πρότερον, εἶτα τῶν μελλόντων ἐπὶ τελείᾳ κατορθώσει τῶν
 ἐγνωσμένων δεξάμεθα τὴν ἀπόλαυσιν, τοῦτο λέγει, ὅτι ὀλίγοι
 πεπιστευκότες ἐξ αὐτῶν αἴτιοι τῆς τῶν ἐξ ἔθνων σωτηρίας
 ἐγένοντο, καὶ δι' ἐκείνων τὸ τυχεῖν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ καταλ-
 λαγῆς ὑπῆρξε μικροῦ παντὶ τῷ κόσμῳ· εἰ δὲ πάντες ἐπίστευσαν 25
 Ἰουδαῖοι ἀκόλουθα τῇ τοῦ νόμου παιδαγωγίᾳ φρονήσαντες,
 πρόδηλον μὲν ὡς ἐτοιμοτέρα καὶ τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς τούτων
 συμφωνίας ἢ ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐγίνετο πίστις· πᾶσι δὲ λοιπὸν
 τοῦ τῆς εὐσεβείας ἐνόητος μαθήματος, οὐδὲν ἂν ἐκώλυεν τῶν
 νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἀκολουθῆσαι τούτοις τὸ τελειότατον 30
 ἀγαθόν, καὶ οὐ δὴ ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας οὐ τετυχήμεν
 ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὥστε ἀκριβῆ πρότερον ἡμῖν τοῦ καλοῦ τὴν
 μάθησιν ἐγγενέσθαι, ὡς εἶπε τοῦτο ὑπῆρξεν, εἶπετο κάκεινο
 πάντως. Ὁ μέντοι μακάριος Παῦλος ἐπειδὴ ἀπεφῆνατο τὴν
 μεταβολὴν αὐτῶν ἐν ἀγαθοῦ δεῖν τίθεσθαι μοῖρα, τοῦτον ἔχων 35
 δι' ὅλου σκοπὸν τοὺς ἐξ ἔθνων παιδεῦσαι, προσίεσθαι μᾶλλον

αὐτοὺς, μὴ μὴν ἀπωθεῖσθαι βουλομένους προσιέναι τῷ τῆς εὐσεβείας μαθήματι, πειρᾶται καὶ ἀπὸ πραγμάτων δεικνύναι ὡς οὐκ ἄδεκτοι, σπουδῆς δὲ ἄξιοι πρὸς τὸ κρεῖττον βουλόμενοι ῥέπειν.

⁵ XI, 16. Τινὲς ταῦτὸ λέγειν τὸν ἀπόστολον τὴν τε ἀπαρ-
χὴν καὶ τὴν ῥίζαν ᾤθησαν, οὐδὲ ἐκεῖνο λογισάμενοι ὅτι ἢ μὲν
ἀπαρχὴ μετὰ τὴν τοῦ παντὸς ἐκλέγεται συλλογὴν, ἢ δὲ ῥίζα
ἀρχὴ τις νενόμισται πράγματος· ὅθεν κἀνταῦθα ἀκολούθως
ἀπαρχὴν μὲν ἐκάλεσεν τὸν Χριστὸν, ὡς ἂν ἐκ παντὸς εἰλημ-
¹⁰ μένον τοῦ τῶν Ἰουδαίων συλλόγου, ῥίζαν δὲ λέγει τὸν Ἀβραάμ,
ἐξ οὗπερ ἅπαν ἔφν τὸ γένος, καλῶς ἐξ ἑκατέρου τὸ πρὸς τὴν
εὐσεβείαν αὐτῶν ἐπιτήδειον εἶπειν προθέμενος, εἰ μὴ γνώμη
τὰ χεῖρονα αἴρουντο· γελοῖον γὰρ τὴν μὲν ἀπαρχὴν αὐτῶν
ἀπάσης ἀξίαν ἡγεῖσθαι τιμῆς, τουτουσὶ δὲ προσιέναι βουλομέ-
¹⁵ νους τῷ τῆς εὐσεβείας μαθήματι ἀπωθεῖσθαι, ὡς οὐκ ἀξίους
τοῦ πράγματος.

XI, 22. Σοὶ μέντοι φησὶν, ἔξεστι δι' ἑκατέρου τὸ πρέπον
παιδεύεσθαι· καὶ λογιζόμενος μὲν τὴν περὶ θεοῦ φιλο-
τιμίαν ἧς ἠξιώθησεν διὰ τὴν πίστιν, προθυμότερος γίνου περὶ
²⁰ τὴν εὐσεβείαν, ἐννοῶν δὲ ὅπως ἐκείνους διὰ τὴν ἀπιστίαν
ἀπεποιήσατο, πάσῃ δυνάμει μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν φυλάττου.
Ἀποτομίαν γὰρ οὐκ ὠμότητα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀποτομὴν, ἀντὶ
τοῦ ὅπως διείλεν αὐτοὺς καὶ ἀπέτεμεν τοῦ καταλόγου τῶν εὐ-
σεβῶν. Ἐάν τε οὖν ὑμεῖς μεταβληθῆτε τὴν γνώμην φησὶ, οὐ-
²⁵ δὲν ὄφελος ἔσται τῶν παρόντων, ἐκείνοις τε πάλιν ἔξεστιν με-
ταβαλλομένοις τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ τυχεῖν οἰκειώσεως.

XI, 25. Οὐκ ὀκνήσω δὲ φησὶν ὑμῖν κἀκεῖνο εἶπειν, καί-
τοιγε ἄδηλον ὄν, ὥστε μὴ ἀγνοία τοῦ ἐσομένου δικαιοτάτα
αὐτῶν ἀπεγνωκέναι νομίζειν ὑμᾶς· τὸ γὰρ ἵνα μὴ ἦτε παρ'
³⁰ ἑαυτοῖς φρόνιμι ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ νομίζητε συνετόν τι παρ'
ἑαυτοῖς ἔχειν τὴν ἐκείνων ἀπόγνωσιν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ὅτι
οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀλλότριον τῆς εὐσεβείας οὗτοι μενούσιν,
ἔσται δὲ καιρὸς καθ' ὃν ἐπιγνώσονται καὶ αὐτοὶ τάληθες, ἐπει-

1. V. τῷ in Spic. non legitur. 7. Haec continet etiam c. Mon. (c. Gram. p. 411.): Θ. Μονάχου. Πλὴν ἰστέον ὡς ἔστι διαφορὰ ῥίξης καὶ ἀπαρχῆς· ἢ μὲν γὰρ ἀπ. — 9. V. ἂν om. c. Mon. 10. V. λέγει om. c. Mon. 11. C. Mon.: ὄλον ἔφν. 13. V. εἰ μὴ — αἴρ. om. c. Mon. 14. V. ἀπάσης om. Spic. ib. C. Mon.: τούτους. 15. C. Mon.: βουλ. τῇ εὐσεβεία.

δὲν οἱ πανταχόσε ἄνθρωποι τὸ τῆς εὐσεβείας ὑποδέξονται μάθημα, καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· ἵνα εἴπῃ οἱ τε ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ συγγένειαν ἔχοντες, ἀντὶ τοῦ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ διὰ τῆς πίστεως ἀξιόους ταύτης ἑαυτοῖς τῆς προσηγορίας καταστήσαντες, λέγει δὲ τοὺς ἐξ ἔθνῶν. 5

XI, 28. Ἐκεῖνο τοίνυν ὑμᾶς εἰδέναι προσήκει, ὅτι ἐγὼ τοῦ μὲν εὐαγγελίου ἕνεκεν, ὅταν αὐτὸ διασύρειν βούλωνται, τὴν ὑμετέραν αἰτιώμενοι πρόσοδον καὶ ταύτην ὡς οἴονται ἀφορμὴν εὐλογον προῖσχύμενοι, τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἡμετέροις διδάγμασιν, ἐχθροὺς αὐτοὺς εἶναι νενόμικα, ἅτε δὴ πολεμίους 10 τῆς πίστεως· τότε γὰρ οὐδενὸς ἀφίσταμαι τῶν ὅσα πρὸς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν κακίας εἰπεῖν προσήκει, διὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας οἰκειότητα οὕτως αὐτοὺς περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι ἐσπουδακα, ὡς μηδὲ πάσχειν ἦν τι δέῃ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας ὀκνεῖν· οἶδα γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ὁ θεὸς οὐ μεταμεληθεὶς ἐπὶ τῇ 15 τῶν πατέρων ἐκλογῇ, τούτους ἀπεποιήσατο, αὐτοὶ δὲ μοχθηρὰ γνώμης τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ ἀλλοτριώσεως ἑαυτοῖς γεγόνασιν πρόξενοι.

XII, 1. Ἐπειδὴ τοὺς δογματικούς συνεπέρανεν λόγους, τῶν ἡθικῶν ἐντεῦθεν ἄπτεται, ἀναγκαιότατα ἀπὸ παρακλήσεως 20 τὴν ἀρχὴν ποιούμενος· ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ οὐ χαλεπὸν ἦν τοῖς βουλομένοις μετὰ τὴν μάθησιν κατέχειν τὰ εἰρημένα, τῇ δὲ γε ἀρετῇ καὶ πόνος συνέξενκται, ὥστε μετὰ πολλοῦ μὲν τινα προσιέναι τοῦ ὅκνου τῇ αὐτῆς ἐργασίᾳ, καὶ ἀρχόμενον δὲ πολλοῦ δεῖσθαι καμάτου πρὸς τὴν κατόρθωσιν· ἐπικουφίζει τοίνυν 25 τῇ παρακλήσει τοῦ πράγματος τὸ ἐπίπονον, δυσωπητικωτάτην δὲ εἰργάσατο τὴν παράκλησιν εἰπὼν διὰ τῶν οἰκτιρῶν τοῦ θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ πλείστην ἐν τοῖς δογματικοῖς περὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τὴν διδασκαλίαν ἐποιήσατο, ἢ περὶ πάντας ἀνθρώπους χρῆται, ἀναγκαιῶς τῇ τούτων ὑπομνήσει δυσωπεῖ 30 μᾶλλον αὐτοὺς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐφόδιον φραδυμίας αὐτοῖς ἐκεῖνο γίνεσθαι δίκαιον, τούναντίον δὲ πάλιν ἂ προσήκει τὴν σπουδὴν συνεισφέρειν, αἰσχνομένους τὸ περὶ

7. Haec continet etiam c. Mon. (c. Cram. p. 420.): Θ. Μονάχου: Ἡ καὶ οὕτως· ἐγὼ μὲν τοῦ εὐ. — 9. Spic.: πείσεσθαι. 15. C. Mon.: σωτ. παραιτεῖσθαι. ib. Spic.: ὅτι οὐ θεὸς μεταμ., c. Mon.: μεταβληθεὶς. 17. C. Mon.: γνώμης μοχθ. τῆς ἀπὸ. ib. C. Mon.: αὐτοῖς.

τὸν οὕτω χρηστὸν ἀγνώμονας φαίνεσθαι. Τίς δὲ ἡ παράκλησις; παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν καὶ τὰ ἑξῆς· λέγει μὲν ὅτι ἀφορίσαι δίκαιον ὑμᾶς τὸ ἑαυτῶν σῶμα τῷ θεῷ, ὑπηρετούμενον αὐτοῦ τοῖς νόμοις, ἐπέπερ δίκαιον τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ γεγυνοῦς
 5 μὴ κακίας ὄργανον εἶναι, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς. Τὸ μὲν οὖν παραστῆσαι ἀφορίσαι λέγει, ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ λαβῶν τῶν ἢ βασιλευσῶν ἢ δεσπόταις πρὸς τὸ ὑπηρετεῖν παρεστῶτων, οἷς ἐπιτασσεται πάντως τὸ τὰ ἀναγκαῖα τῆς ὑπηρεσίας πληροῦν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔφη, μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν
 10 σώματι, εἶτα ὡς ἐπὶ βασιλέως ἀκολούθως ἐπάραγων, μηδὲ παραιστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὄπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὄπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ. Θαυμασιώτατα δὲ τὴν συμβουλήν διὰ πάντων ἐπέτεινεν, οὐ τῷ παραστῆσαι μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ
 15 γὰρ καὶ τῷ θυσίαν αὐτὸ ὀνομάσαι· ἔδειξεν γὰρ ὡς οὐδενὶ λόγῳ προσῆκεν εἰς τὸ ἐναντίον καταχρησασθαι τῇ τοῦ σώματος ὑπηρεσίᾳ, ἐπέπερ οὐδὲ τὰς προσαγομένας τῷ θεῷ κατὰ νόμον τῶν ἀλόγων θυσίας τῇ κοινῇ χρήσει παραδίδοσθαι τῶν ἀνθρώπων θεμιτὸν ἦν ἔτι· ζῶσαν δὲ ταύτην προσεῖπεν, ἐπειδὴ τὰ μὲν
 20 κατὰ νόμον προσκομιθέντα νεκρὰ μετὰ τὴν θυσίαν ἦν ὡς εἰκότως, ταῦτα δὲ αὐτοῦ γε τούτου ἕνεκεν θεῷ προσήγετο, ὥστε ἐν τῷ ζῆν τὰ τοῖς αὐτοῦ νόμοις πράττειν ἀκόλουθα· ὅθεν καὶ ἁγίαν προσεῖπεν ταύτην, ἐπειδὴ ἐκείνην ἐνεχώρει μὴ τοιαύτην εἶναι τῇ τῶν προσκομιζόντων κρινομένην κακία, ἀλλὰ καὶ εὐ-
 25 ἀρεστον τῷ θεῷ, ἐκείνη γὰρ οὐ πάντως τοιαύτη· καὶ τὸ τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν πολὺ τὸ διάφορον ἔδειξεν, οὐ γὰρ ὅμοιον ἀλόγως προσκομιδῇ λατρεύειν θεῷ καὶ λογισμῶν τελειότητι τὴν πρὸς τὸν θεὸν συνείδησιν ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύουσαι.

13. 6, 12. 13. ib. Haec leguntur etiam in c. Mon. (c. Cr. p. 431.): Θ. Μονάχου. Θανμ. 14. C. Mon.: παρέτεινεν. 15. C. Mon.: ἀλλὰ καὶ ib. Spic.: αὐτῷ. ib. V. λόγῳ om. c. Mon. 16. Spic.: κατακερησθαι. 18. C. Mon.: θυσ. τ. ἀλόγ. et paulo post τῶν ἀνθρ. παραδιδ. 19. ἔτι. Huc usque c. Mon., qui loco sequentium v. haec adnectit: εἶτα μὴ ἀρκεσθεῖς τούτῳ καὶ ἕτερον ἐπάγει· κατὰ τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν φησι, τουτέστι κατὰ τοὺς ἐκείνης νόμους· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἁγίαν καὶ ζῶσαν καὶ εὐάρεστον θυσίαν τὰ σώματα ὑμῶν παραστῆσαι, τὸ μηδὲν ἔξω τῶν κατὰ τὴν λατρείαν ἡμῖν νομοθετηθέντων πολιτεύεσθαι· δεῖ γὰρ ἅμφω, τὴν πίστιν τῷ βίῳ, καὶ τὸν βίον συνομολογεῖν τῇ πίστει. 27. Spic.: ἀλόγῳ.

XII, 3. Τὰ μὲν οὖν προλαβόντα περὶ τῆς καθόλου λεγόμενα ἀρετῆς καλῶς ἔχειν ἠδύνατο· ἐξέρχεται δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ κατὰ μέρος, πρὸ πάντων τὴν ὑπερηφανίαν, ὡς ἂν χείριστον ἀπαγορεύων οὐκ ἔτι παρακλήσει, ἀλλ' αὐθεντία μᾶλλον· οὐ γὰρ ὅμοιον ἐπ' ἀρετὴν προτρέπειν καὶ τὴν τῶν ἀτόπων ἀπαγορεύειν πρᾶξι· ὅθεν ἐκείνη μὲν παράκλησιν συνῆφθαι πρόποι ἂν, ταύτη δὲ καὶ σφοδρότης ἀρμόσει πολλάκις· καὶ γὰρ τῇ προσθήκῃ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι φοβερωτέραν εἰργάσατο τοῦ κακοῦ τὴν ἀποτροπὴν.

Παραφροσύνην τὴν ὑπερηφανίαν εἰπὼν, ὑγιῆ δὲ φρόνησιν τὴν μετριότητα. Ἴνα μὴ ἐντεῦθεν σύγχυσίν τινα ἐργάζεσθαι δόξη, ὡς ἂν οὐδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας δι' ὑπερβολὴν μετριότητος φυλάττεσθαι ἐν αὐτοῖς ὀφειλούσης, καλῶς ἐπάγει, ἐκάστῳ ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. Βούλομαι φησὶ μετριάξειν μὲν ἅπαντας, φυλάττεσθαι δὲ ἐν ὑμῖν καὶ τὴν τάξιν ἀναλόγως τοῖς νενεμημένοις ὑμῖν ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρίσμασιν· ἐπειδὴ γὰρ πλείστα ἦν ἐν αὐτοῖς τὰ χαρίσματα, μερισμὸν πίστεως καὶ ἐπιμέτρησιν λέγει τῶν χαρισμάτων τὴν διανομήν.

XII, 8. Τὸ ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ ἀντὶ τοῦ ὁ ἐπιμελούμενος λέγει· οὕτως καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ· εἰ δὲ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδεν, πῶς ἐκκλησίας θεοῦ ἐπιμελήσεται; σαφῶς τὴν προστασίαν ἐπὶ τῆς ἐπιμελείας λέγων· διάφοροι γὰρ τρόποι τότε μάλιστα εὐποιῖας παρὰ τῶν εὐπορωτέρων εἰς τοὺς πενεστέρους τῶν ὁμοπίστων ἐγίνοντο, περὶ ὧν νῦν λέγει καὶ τὸ ὁ μεταδιδοὺς, καὶ τὸ ὁ προϊστάμενος καὶ τὸ ὁ ἐλεῶν περὶ τῶν αὐτῶν λέγων.

XII, 10. Τὸ τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι ἔστιν μὲν ὅμοιον πως τῷ ἢ ἀγάπη ἀνυπόκριτος, ἐπεὶ περ οὐδὲν διαλλάττει τοῦ ἀληθινῶς ἀγαπᾶν τὸ σφόδρα στέργειν· ἔχει δὲ τι πλέον τῇ τοῦ εἰς ἀλλήλους προσθήκῃ· τὴν γὰρ αὐτὴν σπουδὴν πάντας περὶ ἀλλήλους ἔχειν βούλεται, ἐπεὶ μηδὲ οἷόν τε ἄλλως κρατεῖσθαι τὴν ἀγάπην, ἀλλ' ἢ τοῦ ἀγαπωμένου τὴν αὐτὴν σώζειν περὶ τὸν ἀγαπῶντα γνώμην ἐσπουδακός, ὅπερ εἰ μὴ γίννοιτο, ἀφέξεται τοῦ ἀγαπᾶν πάντως ὁ ἀγαπῶν ὅσῃν ἂν ἔχη τὴν φιλίαν, οὐκ ἀνεχόμενος φιλῶν περιορᾶσθαι.

XII, 13. Ταῖς χρεῖαις φησὶ τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες· ἕνια

2. Spic.: ἐπὶ τὸ. 3. Spic. πρὸς πάντων. 22. 1 Tim. 3, 5.

δὲ τῶν ἀντιγράφων ταῖς μνείαις ἔχει, τῆς αὐτῆς οὐσῆς διανοίας· λέγει γὰρ ὅτι δίκαιον ὑμᾶς μνημονεύειν πάντοτε τῶν ἀγίων, κοινὰς τε αὐτῶν τὰς χρείας νομίζειν, καὶ οὕτως αὐτοῖς ἐπικουφίζειν τὴν ἔνδειαν.

5 XII, 16. 17. Μὴ γίνεσθὲ φησι φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, τοῦτο πάλιν ἕτερον γινόμενον ἀπὸ ὑπερηφανίας. Μὴ τὸ τῆς διανοίας σου φησὶ παραστὰν ἀπλῶς αἰροῦ, ὅταν τῇ κοινῇ ὑπολήψει φαίνεται ἄτοπον. Καλῶς δὲ καὶ τὸ μηδενὶ κακὸν ἀντικακοῦ ἀποδιδόντες· πάλιν γὰρ ἐπὶ τὰ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπὸ
10 τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐξελήλυθεν· προσέθηκεν οὖν τὸ μηδενὶ ἀντιτοῦ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀλλοτριῶν τῆς πίστεως τοῦτο ἐπιδεικνυσθαι δίκαιον.

XIII, 5. Κατ' ἀμφοτέρα φησὶ τὸ ὑποτετάχθαι τοῖς τοιούτοις πρέπει, τοῦτο μὲν ἵνα τὸ πρέπον διαπραττόμενοι τὴν ἐκεί-
15 θεν τιμωρίαν ἐκκλίνωμεν, τοῦτο δὲ ἵνα τῇ πρὸς τούτους αἰδοῖ τὴν ὀφειλομένην συνειδήσιν τῶ ταῦτα τάξαντι θεῷ ἀποδίδοντες φαινώμεθα. Δῆλον δὲ ἄρα κἀκεῖνο ὡς ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἄρχουσιν ἐν τούτοις ὁ μακάριος Παῦλος παραινεῖ, οὐχ ἵνα κἀν ἀσεβεῖν ἀναγκάζωσι πειθώμεθα, σαφῶς γὰρ καὶ τὸν σκοπὸν
20 εἶπεν τῆς ἀρχῆς, καὶ οὐπερ ἔνεκεν ὁ θεὸς οὕτως ἔταξε τὰ ἀνθρώπινα, ὥστε τὸ περὶ τῆς εὐσεβείας νομοθετεῖν ἢ μὴ δεῖ οὐ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀρχῆς εἶη ἂν, ἀλλὰ τῆς γνώμης τῶν οὐκ εἰς θεὸν τῶν ἀρχῶν κεχρημένων· τὰ μὲν γὰρ εἰς θεὸν ἀναφερόμενα οὐ τῶν ἀρχόντων κρίνειν ἴδιον, ἐπειδὴ μηδὲ πρὸς τοῦτο κατ-
25 ἔστησαν, περὶ δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποις κινουμένων καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους δικαίων, μεσίται τινὲς καὶ βραβεύται τοῦ δικαίου οἱ ἄρχοντες καθιστάμενοι, ὅταν ἀκόλουθα τῶ οἰκείῳ σκοπῷ διαπραττῶνται, ἀναγκαιότατόν τι χρῆμα δεικνύουσι τὴν ἀρχήν.

XIII, 7. Φόρον καλεῖ τὴν ὑπὲρ τῆς γῆς συντέλειαν, τέλος
30 δὲ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐμπορίας ἢ τινὸς τέχνης σωματικῆς.

XIII, 10. Συντόμως εἰπεῖν νόμου πλήρωσις τῆς ἀγάπης ἢ φυλακὴ, καὶ ἐπειδὴ παράδοξον ἄγαν ἦν τὸ λεγόμενον, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς.

Ἄπαν νόμιμον ἢ ἀπαγόρευσιν ἔχει κακοῦ, ἢ προᾶξιν καλοῦ·

1. V. de hac lectione Fritzschi ad h. l. III. p. 82 ss. 17. Haec leguntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 462.): Θ. Μονάχου. Δῆλον οὖν ἄρα —. 18. V. μακ. om. c. Mon. ib. C. Mon.: παραχωρεῖ. 23. κεχο. Huc usque c. Mon. 29. Eadem est Theodoretī sententia.

τὰ μὲν γὰρ ἵνα μὴ βλάπτωμεν ἀλλήλους ὁ νομοθέτης ἐξέθετο, τὰ δὲ ἵνα τι καὶ εὐποιῶμεν ἀλλήλους κατὰ δύναμιν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα περιείληπται ἐν τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ἐπιτάττοντι νομίμῳ· καλῶς οὖν τὸ ἀνακεφαλαιοῦται ἀντὶ τοῦ πάντα ἐκεῖνα τὰ διὰ πολλῶν νενομοθετημένα ὡσπέρ τινα ἀνακεφαλαίωσιν ἐν 5 τῷ τὸν πλησίον ἀγαπᾶν περιέχεται.

Ὁ γὰρ ἀγαπῶν φησι, βλάπτειν τὸν ἀγαπώμενον οὐκ ἀνέχεται, εἶπερ ἀληθῆ περὶ αὐτὸν ἔχει ἀγάπην· οὐκοῦν τῆς ἀγάπης ἢ φυλακῆ τοῦ παντός ἐστι νόμου κατόρθωσις. Εἶτα ἐπὶ παραινέσιν ἐκφέρει τὸν λόγον καὶ φησὶ τὸ ἐξῆς. 10

XIII, 11. Οὕτως ἀναγνωστέον καὶ τοῦτο, εἶτα διαστήσαντα εἰδότες τὸν καιρὸν καὶ τὰ ἐξῆς· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι καὶ τούτου δὲ ἡμῖν ἐπιμελητέον ὅπως ἂν πράττομεν ἃ δεῖ, εἰδότες ἐφεστῶτα τὸν καιρὸν τοῦ ἀποθέσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡδονὴν, ὡσπέρ τινα ὕπνον βαθύν. Σωτηρίαν δὲ ἡμῶν καλεῖ 15 τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ τότε τῆς ἀληθινῆς ἀπολαύομεν σωτηρίας.

XIII, 12. Ἡμέραν καλεῖ τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καιρὸν, ὡς τῆς αὐτοῦ φανερώσεως τρανοτάτην τῶν τε καλῶν καὶ μὴ τοιοῦτων ποιησαμένης τὴν διάκρισιν, νύκτα δὲ τὸν πρὸ τούτου χρόνον· ἄμφω δὲ ὡς πρὸς ἐκείνους μάλιστα 20 λέγει τοὺς εἰδώλους προσέχοντας, παρ' οἷς οὐκ ἦν νόμιμα οὐδὲ διδασκαλία τῶν πρακτέων. Ὁ τῆς ἀγνοίας οὖν φησὶ καιρὸς παρήλθεν, ὅτε ἦτε ὡς ἐν νυκτὶ οὔτε θεὸν εἰδότες, οὔτε νομίμων δεδεγμένοι διαγόρευσιν, ἐπέστη δὲ ὁ τῆς ἡμέρας καιρὸς, ἀντὶ μεγίστου φωτὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπιλαμψάσης 25 ἡμῖν.

XIII, 14. Ἄλλ' ἐνδύσασθε φησι τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας. Τὸ ἐνδύσασθε ἀντὶ τοῦ ἐνεδύσασθε λέγει· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ βαπτίσματος συναφθέντες τῷ Χρι- 30 στῷ, καὶ μέλος τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας ἀποφανθέντες οὐπερ ἐκεῖνός ἐστι κεφαλὴ, ὡσπερ ἐνεδύσασθε αὐτὸν τῇ κοινωνίᾳ τῶν προσδοκωμένων, καθὼ καὶ συμμετασχεῖν αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίζετε· δίκαιοι τοίνυν ἂν εἴητε τὰ πρέποντα τῇ καταστάσει φρονεῖν ἐκεῖνη, ἐν ἧπερ ἅπαντα πεπαῦσθαι τὰ 35 τοιαῦτα ἀνάγκη· οὐδὲν οὖν ἐπιτελεῖν τοιοῦτον προσῆκεν ἡμᾶς, οἷον ὁ μὲν αἰὼν ἐκεῖνος οὐ δέξεται· ἐπὶ δὲ τῶν φιλαμαρτημῶν πάροδον ἔχει κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἔνθα φθορᾶ

μὲν ἔτι τὸ ἡμέτερον ὑπόκειται σῶμα, πολλή δὲ καὶ τῶν παθῶν ἐντεῦθεν ἡμῖν ἢ ἐνόησις γίνεται. Εἰρήκαμεν δὲ καὶ ἀνωτέρω ὅτι σάρκα ἢ γραφή πολλάκις οὐ τὴν φύσιν αὐτὴν, ἀλλὰ τὸ θνητὸν ἦτοι τὸ πρόσκαιρον οὕτω καλεῖ· τοῦτο οὖν κἀναυῖθα
 5 λέγει τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας, οὐ τῆς φύσεως αὐτῆς λέγων, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἑαυτῶν ἐξακολουθεῖτε, σπουδὴν τιθέμενοι ἐκεῖνα πράττειν, ἃ κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῆς ἐνούσης ὑμῖν θνητότητος τὴν κίνησιν δέχεται. Σαρκὸς οὖν πρόνοιαν λέγει τὴν περὶ τὰ παρόντα ἦτοι
 10 καὶ τὰ ἄτοπα σπουδὴν, ὡς ἂν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ πράττεσθαι δυνάμενα μόνον, ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος οὐκ ἔτι· ὅθεν αὐτὸ καὶ ἀντέταξεν τὸ ἐνδύσασθε τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃ δὴ μίμημα τῆς μελλούσης ἐστὶ καταστάσεως. Μὴ τοίνυν περὶ τοῦτο φησὶν ἔχετε τὴν σπουδὴν, ὅπως ἂν τὰς τοῦ παρόντος
 15 αἰῶνος ἐπιθυμίας ἐπιτελήτε, αἷς οὐδεμία πρὸς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν κοινωνία.

XIV, 7—9. Τί λέγω φησὶν περὶ τοῦ ἐσθίειν καὶ τοῦ μὴ ἐσθίειν; οὔτε ζῶντες ἑαυτῶν ἐσμὲν, οὔτε ἀποθνήσκοντες· κἀν γὰρ ζῶμεν, τὴν αὐτοῦ ζωὴν ζῶμεν, κἀν ἀποθνήσκωμεν, κατὰ
 20 τὸν ὅρον ἀποθνήσκωμεν ἐκεῖνου· σκοπὸν τοίνυν ἀπανταχοῦ προσῆκεν ἡμῖν τοῦτου εἶναι, τῷ θεῷ ἀρέσκειν, λογιζομένοις ὅτι ζῶντες καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκεῖνου πάντως ἐσμὲν· καὶ δεικνύς ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς ποιήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προσφάτως οἰκονομηθέντων διὰ Χριστοῦ, ἐπήγαγεν· εἰς τοῦτο γὰρ
 25 Χριστὸς καὶ τὰ ἐξῆς. Λογίσασθε γὰρ φησὶν ὅτι Χριστὸς καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀποθανὼν ἀνέστη, καὶ ἀναστὰς ζῆ, ζωὴν διηνεκῆ ὑπὲρ ἡμῶν ἅπαντα ποιήσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποθανόντες τῆς τε ἀναστάσεως αὐτῷ κοινωνήσωμεν, καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύσωμεν, ὡς πανταχόθεν φαίνεσθαι ἡμῶς καὶ Χριστῷ
 30 δουλεύειν ἀνάγκη ἔχοντας, εἴ γε καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκεῖνου πάντως ἐσμὲν, τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, ὥστε ἀναστῆσαι· καὶ ζῶντες ἐκεῖνῳ τὴν ζωὴν ὀφείλομεν, ὃς παρέσχεν ἡμῖν τὴν μετὰ θάνατον παρ' ἐλπίδα ζωὴν.

XIV, 10. 11. Τὸ μὲν τί κρίνεις πρὸς τὸν ἐξ Ἰουδαίων
 35 εἰρηται, τὸ δὲ τί ἐξουθενεῖς πρὸς τὸν ἐξ ἐθνῶν· οὐδετέρῳ φησὶν ὑμῶν πρέπον οὐδέτερον, ἐπειδὴ ἀνάγκη πάντως τῷ κριτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ παραστάντας τὰς εὐθύναις τῶν βεβιωμένων ὑποσχεῖν· καὶ εἰς πίστωσιν τῶν εἰρημένων μαρτυρίαν τίθησι·

γέγραπται γὰρ, ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅτι μὲν οὖν εἰς πίστωσιν τῶν περὶ Χριστοῦ λελεγμένων αὐτῶ τὴν μαρτυρίαν παρήγαγεν, δῆλον· ἐκεῖνο δὲ ἰστέον ὅτι ἐνθα τοῦτο Ἑσαΐας φησὶ, συνεχῶς εἴρηται τὸ ἐγὼ εἰμι θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι, καὶ ἐγὼ εἰμι κύριος καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν μου δίκαιος 5 καὶ σωτὴρ, οὐκ ἔστιν πάρεξ ἐμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ζητητέον οὖν πῶς τούτοις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συνεχρήσατο ὁ ἀπόστολος. Πρὸς μὲν τοὺς αἰρητικούς ἐλαττοῦν τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς παντὶ τρόπῳ βουλομένους εἴποι ἂν τις ὅτι εἶτε ὡς περὶ τοῦ Χριστοῦ λεγομένοις τούτοις ἐνταῦθα ἐχρήσατο, εὐδηλος ἢ 10 ἀξία τῆς θεότητος τοῦ μονογενοῦς κατ' οὐδὲν ἐλαττουμένης τοῦ πατρὸς, εἶτε περὶ τοῦ πατρὸς εἰρημένοις παρὰ τῷ προφήτῃ περὶ τοῦ κυρίου λέγων ὁ ἀπόστολος ἐχρήσατο τῇ μαρτυρίᾳ· καὶ οὕτω δέδεικται οὐχ ἕτερας ἂν θεότητος ὁ υἱός, ὅπου γε συνεχρήσατο τῇ φωνῇ, ὡς ἂν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λέ- 15 γεσθαι δυναμένη, κἂν περὶ τοῦ πατρὸς εἰρημένη τυγχάνῃ. Τοῦτο μὲν οὖν πρὸς τοὺς αἰρετικούς εἴποι ἂν τις· τὸ δὲ γε ἀληθὲς ἐκεῖνο, ὅτι μηδὲ περὶ τοῦ πατρὸς εἴρηται ἰδικῶς μήτε περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῆς θείας φύσεως τῆς ἀνωτάτω καὶ πάντων αἰτίας, καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος τῇ μαρ- 20 τυρίᾳ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κατεχρήσατο, ὁμοίως καὶ πατρὶ καὶ υἱῷ τὰ τοιαῦτα πρέπειν νομίζων, ὡς ἂν οὐδεμιᾶς οὐσίας κατὰ τὴν φύσιν διαφορᾶς· παραπλησίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους τὸ, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι, περὶ τοῦ Χριστοῦ χρησάμενος φαίνεται. 25

XIV, 13. Μηκέτι οὖν φησὶν ἀλλήλους κρίνωμεν· τοῦτο μὲν εἴρηται κατὰ κοινού· ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀπὸ ἔθνῶν τείνει λόγον, ὡς ἂν ἀρκούντως τὰ πρὸς Ἰουδαίους εἰπῶν. Οὐ δίκαιον οὖν ὑμᾶς φησὶ κριτὰς καθίστασθαι τῶν ὁμοπίστων, μένοντος ἅπαντας τοῦ κριτηρίου τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τοῦτο 30 κρῖνατε μᾶλλον τὸ μὴ τεθῆναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον. Πολλὰ γὰρ οἱ ἀπὸ Ἑλλήνων παρὰ Ῥωμαίοις ἐπικρατέστεροι ὄντες καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ τῶν προσώπων ἀξιοπιστίᾳ, διεπράττοντο μᾶλλον ἐπὶ διασυρμῷ τῶν Ἰουδαίων, ἐπ' ὧσεσιν ἐκείνων ἐσθλίειν ἐπιτηδεύοντες ταῦτα, ἧν δὴ μάλιστα ἀπέχεσθαι 35 σπουδὴν εἶχον, ὡς ἐντεῦθεν ἐκείνοις ταραττομένους καὶ τῆς

εὐσεβείας ἀφίστασθαι πολλάκις, καὶ μὴν καὶ τοῦ κοινοῦ συλλόγου καταραθυμοῦντας ἐφ' ἑαυτῶν γίνεσθαι.

XIV, 14. 15. Εἰπὼν ὅτι καλὸν τοῦτο μᾶλλον ὑμᾶς δοκιμάσαι τὸ μηδὲν ποιεῖν εἰς βλάβην τοῦ ἀδελφοῦ, μηδὲ τοιαῦτα 5 πρᾶττειν ἅ τῆς εὐσεβείας ἐκεῖνον ἐκτρέπει, ἵνα μὴ δόξη τῆν τῶν βρωμάτων παρατήρησιν καὶ αὐτὸς ἐπεισάγων ταῦτα λέγειν, εἰκότως ἐπήγαγεν· οἶδα καὶ πέπεισμαι, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτοῦ καὶ τὰ ἐξῆς, ἀναγκαίως καὶ τῇ διατάξει χρησάμενος εἰς τῆν τοῦ λεγομένου πίστωσιν, καὶ τῇ δι' αὐτοῦ προσθήκῃ ἀξιο- 10 πιστοτέραν τὴν ἀπόφασιν ἐργασάμενος, ὡς ἂν ἀρκοῦντος τοῦ Χριστοῦ πάντα καθαρὰ δεικνύναι. Ἀκάθαρτον οὖν φησὶν οὐδὲν εἶναί φημι τῶν εἰς βρωσὶν κειμένων, εἰ μὴ τις ἀσθένεια λογισμῶν τοιαύτην περὶ τῶν ἐδεσμάτων λαμβάνει τὴν γνώμην. οὕτως οὐ τὴν τοιαύτην ἀποδέχομαι παρατήρησιν. Ἄλλὰ τί 15 ἐπήγαγεν; εἰ γὰρ διὰ βρωμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκ ἔτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς· ἀλλ' ὅτι μὴ δίκαιόν σε φησὶ διὰ βρωσὶν λυπεῖν τὸν ἀδελφόν, δεόν τῇ ἀγάπῃ καὶ μειζόνων ἀνέχεσθαι.

XIV, 17. Ἄξιον μέντοι κάκεινους γελάσαι τῆς εὐηθείας ἐντεῦθεν, οἱ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσθίειν τε καὶ πίνειν ἡμᾶς 20 νομίζουσιν, σφόδρα δὲ ἐναντία ὑπολαμβάνοντες τῇ Παύλου φωνῇ, οὐκ ἐν βρώσει καὶ πόσει τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ περι-ορίζεσθαι φάσκοντος.

XIV, 22. 23. Μακάριός φησιν, ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. Φωνὴν τέθεικεν οὐκ ἐκείνοις ἀναγκαίαν μόνοις, 25 ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσι τοῖς ὀτιδήποτε τῶν εἰς ἀκρίβειαν συντε-νόντων μετιέναι βουλομένοις. Ἐγὼ γὰρ φησιν, ἐκεῖνον μακάριστον εἶναι τίθεμαι, ὃς ἐπειδάν τι δοκιμάσῃ δι' ἀκρίβειαν καὶ ἀρετὴν μετιέναι, ἔχεται μὲν τοῦ ἔργου, οὐ μὴν ἑαυτὸν ὑπερέχειν διὰ τοῦτο νομίζει τῶν οὐ τὸ αὐτὸ μετιόντων· καλὸν γὰρ 30 πάσης ἐκτὸς οἰήσεως τὴν ἀρετὴν ἐπιτελεῖν, μὴ ὑπερέχειν ἑαυ-τὸν διὰ ταῦτα νομίζοντα, ἅπερ ἂν ἐπιθυμῶν τῶν κρείττωνων μετή, μηδὲ μὴν ἀποδοκιμάζοντα τὸν οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐξε-ταζόμενον. Τοῦτο μὲν οὖν εἴρηται κατὰ κοινοῦ τῷ ἀποστόλῳ οὐκ ἐπὶ τῶν παρόντων μόνον, ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ παντός οὔτινος 35 οὖν φυλάττεσθαι ἀξίου. Πάλιν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀνάγει τὸν λόγον· ὁ δὲ διακρινόμενος ἐὰν φάγῃ κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν. Ὁ δὲ διακρινόμενος οὐκ ἐπὶ τῷ ὁμοπίστῳ· ὁ μὲν γὰρ διὰ πίστιν

φησίν, ἀπλῶς καὶ ἀδιαφόρως μεταλαμβάνων τῶν εἰς βρωσίν
κειμένων ἐσθίει κάλλιστα, ὁ δὲ γε πρὸς τὸν ἀδελφὸν διαφερό-
μενος διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἔριδος ἐσθίων
βλάπτεται, μᾶλλον ἀφορμὴν τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἔριδος τὸ
βρῶμα ποιούμενος· ἔοικεν γὰρ οὐ διὰ πίστιν αὐτὸ ποιεῖν ἀδι- 5
αφόρως, ἀλλὰ φιλονεικία μᾶλλον τῇ πρὸς ἐκεῖνον· τὸ δὲ μὴ
ἀπλότῃτι γινόμενον μετὰ πίστεως, ἀλλ' ἔριδι τῇ πρὸς τὸν πλη-
σίον ὠμολογημένον ἀμάρτημα.

XV, 1. Τοῦτο πάλιν πρὸς τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν λέγει, οἱ διέ-
πτουν τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων τῆς νομικῆς παρατηρήσεως ἔνεκεν. 10
Ἰμεῖς τοίνυν φησίν οἱ δυνατοὶ δίκαιοι ἂν εἴητε ἀνέχεσθαι τῆς
ἀσθενείας ἐκείνων, καὶ φέρειν αὐτοὺς ἀποστῆναι τῆς παλαιᾶς
οὐ δυναμένους γνώμης· μὴ μὴν τὸ ἑαυτῶν περισκοπεῖτε μόνον,
τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν, ἄμεινον δὲ καὶ τὸ τοῦ
ὁμοπίστου περισκοπεῖν, ὅπως ἂν βελτιωθῆι κάκεῖνος· καὶ πα- 15
ραδείγματι πείθων αὐτοὺς τοῦτο ποιεῖν, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς.

XV, 5. Λέγει μὲν ὅτι χαρίζεται ὑμῖν ὁ θεὸς πᾶσαν ὑπο-
μονὴν καὶ παράκλησιν, ὥστε ὁμονοοῦντας πρὸς ἀλλήλους τῆς
ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἔχεσθαι πίστεως, οὕτω τε σύμφωνον τῷ θεῷ
καὶ πατρὶ τὴν ὑμνωδίαν ἀποδιδόναι. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο παρ- 20
αἰνεσις ἐν σχήματι προσευχῆς· οἴους γὰρ αὐτοὺς εἶναι βού-
λεται, τοιούτους εἶναι ἠΰξατο· ὅθεν οὐκ ἐξιστάμενος τοῦ οἰκείου
σκοποῦ πάλιν ἐπάγει.

XV, 7. Ὡστε φησὶ, δίκαιον ὑμᾶς μᾶλλον ἐφέλκεσθαι τοὺς
ἀσθενεστέρους, λογιζομένους ὅτι δὴ καὶ ὑμᾶς ἀλλοτρίους ὄντας 25
τῆς εὐσεβείας ὁ Χριστὸς οἰκειώσατο ἐπὶ τῷ τῆς μελλούσης παρὰ
θεοῦ δόξης τυχεῖν. Καὶ ἐπειδὴ πολὺν ἐποιήσατο πρὸς τοὺς ἀπὸ
ἐθνῶν τὸν λόγον, δυνατοὺς αὐτοὺς καλῶν καὶ πίστιν ὀνομάζων
τὴν περὶ τῶν βρωμάτων γνώμην αὐτῶν, ἵνα μὴ δόξη τὰ Ἰουδαίων
αὐτὰ ὡς ἂν οὐδενὸς ἄξια λόγου διασύρειν, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς. 30

XV, 8. Τὰ μὲν οὖν προειρημένα, φησὶ, εἴρηταί μοι τὸ
ἄκαιρον ἐλέγχοντι τῶν μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν βου-
λομένων ἀντέχεσθαι τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως, ἐπεὶ καὶ
ἄγαν ἄτοπον εἶναι νενόμικα μετὰ τὴν τελειότητα τῶν κατὰ
Χριστὸν ἐπέκεινα παλινδρομεῖν· ἐπὶ διαβολῇ δὲ τῶν κατὰ τὸν 35
νόμον ἔφην οὐδέν· τούναντίον γὰρ ἅπαντα ἐκεῖνα θαυμαστά
καὶ μεγάλα εἶναι νενόμικα, εἰδὼς αὐτὰ διατάξεις ὄντα θεοῦ,

ὃς τὸν Ἀβραὰμ ἐκλεξάμενος ἐπαγγελίας πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο
 τοῦ ἐπιμελήσεσθαι μὲν τῶν ἐξ αὐτοῦ, ποιήσειν δὲ καὶ τὰ ἔθνη
 πάντα διὰ τῆς πρὸς αὐτόν τε καὶ τὸ αὐτοῦ σπέρμα οἰκειώσεως
 τῶν παρ' αὐτοῦ τυχεῖν εὐλογιῶν, ὥστε ἅπαντας θεὸν τε τῶν
 5 ἁπάντων ἀίτιον ἐπιγιγνώσκειν, καὶ πατέρα οἰκείον ἐπιγράφε-
 σθαι τὸν Ἀβραὰμ, περὶ πολλοῦ τὴν πρὸς τὸ σπέρμα αὐτοῦ
 τιθεμένους οἰκείωσιν. Ἔδει μὲν οὖν τὰς πρὸς Ἀβραὰμ ἐπαγ-
 γελίας πέρας λαβεῖν περὶ τοῦ ἅπαντα τὰ ἔθνη δι' αὐτοῦ τε καὶ
 τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τυχεῖν τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ εὐλογιῶν.
 10 Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείστοι τῶν Ἰουδαίων οὐδὲν τῆς τοῦ θεοῦ κη-
 δεμονίας ἄξιον διεπράττοντο, οὐδὲ ἔκβασιν αἱ τοῦ θεοῦ λαβεῖν
 ὑποσχέσεις διὰ τὴν ἐκείνων ἐδύνατο κακίαν, ὁ τοίνυν Χριστὸς
 ἐκεῖθεν κατὰ σάρκα τὸ γένος κατάγων, ἠνέσχετο δέξασθαι τὴν
 περιτομὴν, καίτοιγε οὐδεμίαν ἔχων ἀνάγκην κατὰ τοὺς λοιποὺς
 15 Ἰουδαίους, οἱ διὰ τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην ἀναγκαιῶς ἐπὶ τῆς
 σαρκὸς τοῦ τρόπου τὸν ἔλεγχον φέρουσι· τίνας γὰρ καὶ ἔδει
 τῶν ἔξωθεν τῷ Χριστῷ ἐπὶ τῆς οἰκείας γνώμης τὰς τε ὑποσχέ-
 σεις βεβαιοῦντι καὶ τοῦ νόμου πληροῦντι τὸ βούλημα; ἀλλὰ
 καὶ τοῦτο εἴλετο, ὥστε ἔχειν τῆς πρὸς τὸν προπάτορα ἐπαγγε-
 20 λίας τὸ σύμβολον, ἵνα ὅταν ἅπαντες ἐπὶ Χριστὸν πιστεύσωσι,
 τὸν ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ τὸ γένος κατάγοντα, ἐπαγόμενον μετὰ τῆς
 κατὰ τὴν φύσιν οἰκειότητος καὶ τὸ σύμβολον, τῆς πρὸς ἐκεῖνον
 ὑποσχέσεως ἀληθῆ καὶ βεβαίαν τὴν ἔκβασιν δεχομένης, ὅτι οἱ
 ἀπὸ ἔθνῶν ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐκεῖνου σπέρμα τυγχάνοντα πι-
 25 στεύσονται, ὁμοῦ τε τὸν Ἀβραὰμ ἐπιγράφεσθαι πατέρα, καὶ
 διὰ τῆς πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ οἰκειώσεως τῶν παρὰ τοῦ θεοῦ
 καλῶν ἀπολαύοντας, βεβαιοῦν τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν.
 Εἴλετό φησιν, ὁ Χριστὸς τὴν περιτομὴν, δεξάμενος ὡσπερ τις
 διάκονος γενέσθαι τῶν ὑποσχέσεων ἐπὶ τούτῳ δοθεισῶν τῷ
 30 συμβόλῳ, ὥστε τοῦ θεοῦ φανῆναι τὴν ἀλήθειαν, πέρας τῆς
 πρὸς τοὺς πατέρας ὑποσχέσεως οὕτω λαμβανούσης· οὐκοῦν
 Ἰουδαῖοι μὲν ἐπειδὴν ἐκεῖθεν Χριστῷ πιστεύσωσιν, ἀκολούθως
 ἀπὸ τῶν καλῶν ἐπὶ τὰ κρείττω μεθίστανται, οἱ δὲ γε ἀπὸ Ἑλ-
 λήνων προσιόντες φιλανθρωπία θεοῦ τὴν πρὸς ταῦτα οἰκείωσιν
 35 δέχονται. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς σύστασιν ἔφη τῶν κατὰ νόμον,

23. Spic. τὸ τοὺς, quae v. in ὅτι οἱ mutanda censui. Ceterum sententia anacolutho affecta est cf. v. ἵνα - ἐπιγράφεσθαι - βεβαιοῦν.

ἐπὶ τῷ δεῖξαι ὅση τις ἐστὶν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἢ διαφορὰ, ὥστε μὴ ἀπὸ τῶν προειληφότων διασύρειν τὰ τοῦ νόμου δοκεῖν· ἀκολούθως δὲ πάλιν ἀσφαλίζεται τὸ μὴ Ἰουδαίοις ἀφορμὴν παρασχεῖν κατὰ τῶν ἀπὸ ἔθνῶν ὡς ἂν πρόσφατον δεδεγμένων.

5

XV, 9—12. Ταύταις ἐχρήσατο ταῖς μαρτυρίαις, ὥστε δεῖξαι ὅτι αἰεὶ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις δεδοκίμασται τὰ ἔθνη ἀξιόπιστα εἶναι πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας μάθημα, εἰ δὴ βούλοιντο, εἴ γε καὶ εὐχαριστεῖν ἐπ' ὄψεσι ταῖς ἐκείνων ὁ προφήτης ἐπαγγέλλεται, κοινωνεῖν τε τῆς εὐφροσύνης τῷ λαῷ προδτάττονται 10 καὶ ὕμνους ἀναπέμπειν θεῷ.

XV, 15. Τολμηρότερον δὲ φησὶν ἔγραψα ἀπὸ μέρους· καλῶς τὸ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ καθόλου δόξῃ τοῦτο ἀποφαίνεσθαι περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν οἰκείαν ἐκβάλλειν οὕτω διδασκαλίαν, ἐπειπερ οὐδὲ ποιεῖν αὐτὸ ἐχρῆν, εἰ δὴ καθόλου τολμηρὸν ἐπεχείρει 15 τοῖς μὴ προσήκουσι· νυνὶ γάρ τῇ τοῦ ἀπὸ μέρους προσθήκῃ καὶ τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας ἐνεδείξατο, καὶ τὴν αἰτίαν σαφῆ πεποίηκεν δι' ἣν τολμηρότερον ἔφη γεγραφήκεναι, οὐ τῷ αὐτοῦς διδάσκειν, ἀλλὰ τῷ μετὰ Πέτρον. Δεικνὺς γοῦν τὸ τοῦ πράγματος ἀναγκαῖον, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς φησί. 20 Καλῶς τὸ ἐπαναμιμνήσκων· οὕτω γάρ φησι ἀποδέχομαι ἐκεῖνα καὶ θαυμαστὰ εἶναι ἡγοῦμαι, ὥστε οὐδὲ διδάσκειν ἐπαγγέλλομαι, ἀλλ' εἰς ὑπόμνησιν ἄγειν ὧν μεμαθήκατε· καὶ δεικνὺς ὅτι ἀρμόττον αὐτῷ τὸ ποιεῖν, τοῦτο ἐπήγαγεν· διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ ἐξῆς. Τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ 25 χάριτος ἠξιώθη, φησὶν, εἰς τὸ ὑπηρετεῖσθαι με τῷ Χριστῷ, τοῖς ἀπανταχόσε ἀνθρώποις διαγγέλλοντα τῶν δι' αὐτοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸ κάκεινους πιστεύσαντας καὶ τῆς τοῦ πνεύματος ἀξιοθέντας χάριτος, τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν· ἀναγκαίως οὖν καὶ τοῦτο ἐγχειρισθεὶς κέχρημαι 30 τῇ πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίᾳ, οὐ καινόν τι διδάσκειν ὑπισχνόμενος, οὐδὲ ὅπερ οὐκ ἔγνωτε παρὰ Πέτρον, εἰς ὑπόμνησιν δὲ τῶν προειληφότων ἄγων ὑμᾶς.

XV, 22. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν ἐπιχόμην, ἐπειδὴ ὑμῖν μὲν ἀρκοῦντα τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον 35

ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν Πέτρον, ἐμὲ δὲ περὶ τὴν τῶν λοιπῶν ὠφέλειαν ἀσχολεῖσθαι ἠβούλετο.

XV, 24. Τὸ ἀπὸ μέρους εἶπεν ὡς καὶ αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς γενησόμενος, ἐπέπερ οὐχ ἅπαξ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο
5 ὁ μακάριος Παῦλος.

XV, 28. Καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀντὶ τοῦ πληρώσας αὐτὸν λέγει, ἵνα εἴπῃ, ἀποχομίσας καὶ δεδωκώς· εἰ γὰρ καὶ τῇ γνώμῃ τῶν δεδωκότων τέλειος ἦν ὁ καρπὸς, ἀλλὰ τῇ χρείᾳ ἀτελής, οὕτω δεξαμένων ὧν περ οὖν
10 ἔνεκεν ἐδόθη. Θαυμαστὴ μὲν οὖν ἡ πρόγνωσις τοῦ μακαρίου Παύλου, οὕτως ἀκριβῶς ὑποσχομένου τὸ ἀπελεύσεσθαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς ἅπαξ ἐμφήναντος ἔσεσθαι, ὅπερ οὖν τὸ ἀπὸ μέρους ἐμήνυσεν· ὑπερβολὴν δὲ ἔχει θαύματος τὸ ἐξῆς.

XV, 29. Σαφῶς δείκνυσιν ὡς καὶ τὸν τρόπον ἠπίστατο καθ' ὃν ἔμελλεν ἀπιέναι πρὸς αὐτούς· τοῦτο δὲ ἦν τὸ δέξιον αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀχθῆναι· ἦν δὲ καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνώσεως, ἦν περὶ τῶν μελλόντων ἐκέκτητο.

XV, 33. Ὡς αὐτὸς ἐν πολλοῖς ἐξετάζεσθαι μέλλων θορύβοις, παρακαλέσας τε αὐτοὺς εἰκότως καὶ προσεύχεσθαι, τούτου γε ἔνεκεν ἐπεύχεται ἐκείνοις τὸ τῆς εἰρήνης ἀπολαύειν αἰεὶ, δεικνύς ὅτι κἂν αὐτὸς ἐν τούτοις ὑπὲρ ἑτέρων ἦ, τοὺς γοῦν λοιποὺς μετὰ πάσης ἀνέσεως τὴν εὐσεβείαν μετιέναι εὔχεται.

XVI, 10. Ἐοικεν οὗτος εἶναι οὗ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ μακάριος μέμνηται Λουκᾶς, ὡς ἐλλογίμου καὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως τῶν θείων γραφῶν συνέχοντος τοὺς Ἰουδαίους ἐν τοῖς ἐλέγχοις.

XVI, 18. Τὸ μὲν τῆς εὐλογίας, ἵνα εἴπῃ τῆς εὐφημίας καὶ τῆς κολακείας, ἦν ἐπὶ ἀπάτῃ πολλάκις ἐποιοῦντο· λέγει δὲ
30 περὶ τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων οἱ ἀπανταχόσε περιιόντες τοὺς ἀπὸ ἔθνων πιστεύοντας τῆς νομικῆς ἔχεσθαι παρατηρήσεως πείθειν ἐπειρῶντο, οὓς ἀντάρκως διέσφουεν τῷ εἰπεῖν ὅτι τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, εἰ γε ὑπὲρ τοῦ ἀπατῶντας δύνασθαι τὴν ἑαυτῶν γαστέρα πλη-
35 ροῦν πάντα ποιοῦσιν. Ἐδειξεν δὲ κἂν τούτῳ ὅτι σφόδρα ἐπαινεῖ

3. Cf. scholion Gennadii c. Cram. p. 510. 17. Spic.: αὐτῶν. 26. Act. 18, 24. 19, 1. Ἀπολλῶς.

τὰ Πέτρου διδάγματα, ὅπου γε ἐπ' ἐκείνων αὐτοὺς βούλεται μένειν, καὶ ἀποστρέφεισθαι τοὺς παρ' ἐκεῖνα τὶ διδάσκειν ἐπιχειροῦντας.

XVI, 23. Οἰκονόμον τῆς πόλεως καλεῖ τὸν βιωτικὴν τινα ἐγκεχειρισμένον φροντίδα παρὰ τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων ἐπὶ δι- 5
ορθώσει τῆς πόλεως; ἦν δὲ καὶ οὗτος τῶν πεπιστευκότων δη-
λονότι Χριστῶ.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD CORINTHIOS COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 13. *Τουτέστιν κατὰ μερίδα τινὲς μὲν τὸν Χριστὸν ἔλαχον, ἄλλοι δὲ ἄλλους, οἱ μὲν Κηφᾶν, οἱ δὲ Ἀπολλῶ, ὃς λέγεται πρῶτος ἐπίσκοπος γεγυῖναι Κορινθίων.*

Theodorus epistolas Pauli ad Corinthios Ebediesu teste rogatu Theodori enarravit. Fragmenta interpretationis epistolae prioris invenimus in I.: Catenae in S. Pauli epp. ad Corinthios. Ad fidem codd. mss. ed. I. A. Cramer. Oxon. 1841. 8. Editor codice Reg. Paris. 227 usus est, qui commentarium in I ad Corr. ep. continet antehac ineditum. Codex est chartaceus et saec. XVI esse exaratus videtur. Haec fragmenta Theodoro tribuuntur, qui quin Mopsvestenus sit dubitari nequit. Sed ut in alias catenas sic in hanc quoque hic illic errores irrepserunt. Nam animadversiones ad γ. μεμέρ. ὁ Χρ. 1, 13. ad 8, 2. 9, 5. 12, 3. in cat. p. 18. 156. 167. 226. Θεοδώρον καὶ Θεοδωρίτου esse dicuntur, sed verba quidem sunt Theodoretī. Item p. 342. (Ἰωάννου κ. Θεοδώρου) verba sunt Chrysostomi vid. homil. 44. in ep. I ad Corr. et p. 466. (Θεοδώρου καὶ Ἰωάννου vid. etiam cat. Oecum. et Arethae supra laud. p. 463.) Theodoretī, vid. ei. Op. ed. Hal. III. p. 249. Deinde adnotationes Theodoretī p. 222. 246. 248. 329. falso Theodoro tribuuntur. Contra non omnia, quae Theodoro adscribuntur genuina sunt; certe in eius commentario in I ep. ad Corr. plures observationes frustra quaesivi vid. p. 2. 5. (Σοφῶς — — — αὐτά.) 7. 10 (Εἰ —. Λοιπὸν γὰρ —.) 16. 108 (ὡς εἶναι — ἔξεστιν.) 252. 300 (Ἀπαρχὴ Χριστοῦς —.) 312. 343 (Ταύτην τὴν — — — ὑποκρίσεως.) Haec si non omnia, ex parte tamen theodorea esse licet coniectere. 3. Hoc scholion adsignatur in cod. Roe 16 (cat. Cram. p. 477) et in cat. Oecum. et Ar. laud. p. 386 Θεοδωρ., in cat. Cr. p. 16 Theodoro, sed in hoc non reperi. Cat. Cr. p. 16: ἔλαχον λαβεῖν, δὲ ἄλλον, ἐν Κορινθίοις. Verum quae in cat. Cram. p. 478 ex eodem cod. Roe 16 afferuntur Θεδ sunt Theodoretī, v. Op. ed. Hal. III. p. 242.

I, 17. Ὁ τοῦ σωτῆρος σταυρὸς οὐκ ἐκενώθη, ὅτι μὴ ἐν φιλοῖς ἔχει λόγους, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι τὸ σεπτὸν τε καὶ ἀξιόγραφον· πλὴν λελόγισται μωρία παρά γε τοῖς οὐκ εἰδόσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι μὴ ἔνεστιν αὐτῷ τὸ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς λόγοισιν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καλλιλεξία καταχρωννύντες τὸ ψεῦδος, ἀποδέουσι κατ' οὐδὲν τῶν τὰ δηλητήρια μέλιτι συγκιρνώτων, οἱ δὲ γε τῶν θείων κηρυγμάτων ἱεροουργοὶ γεγυότες ἀπλὴν ὥσπερ καὶ τῶν ὠραϊσμῶν ἐλευθέραν προτιθέασι τὴν ἀλήθειαν.

I, 22—26. Ἀντὶ τοῦ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐναντίους τῆς 10 εὐσεβείας ἡμεῖς τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ προβαλλόμεθα. Οἷα δὲ τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν ἐξηγούμενος φησὶν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι νομίζουσι μὲν αὐτὸν ἀτιμίαν, Ἕλληνες δὲ μωρίαν, ἡμεῖς δὲ καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν εἶναι τοῦ θεοῦ πιστεύομεν αὐτὸν, τῶν δι' αὐτοῦ κατορθωθέντων τὸ μέγεθος ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, δύνα- 15 μιν δὲ θεοῦ νῦν καὶ σοφίαν οὐ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα καὶ οἶονεὶ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος εἰρηθεῖν ὑπολαμβάνοντες. Καὶ διελέγχει γε φασὶν, τοὺς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου κακῶς ἐντεῦθεν πειρω- 20 μένους δεικνύναι σοφίαν τὸν θεὸν λόγον ὀνομαζόμενον· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς παροιμιακῆς φωνῆς βλασφημίαν κατασκευάζουσι. Δείξας δὲ ὁ θεὸς ἀπόστολος τὸ τῆς φυσικῆς συνέσεως ἄτονον, καὶ τὸ εὐήθες τῶν ἐπ' αὐτῇ μεγαλοφρονούντων, τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων συνεξετάσεως ἐπὶ τὸ καθελεῖν μὲν τὸν τύφον τοῦ διὰ τοῦτο κατάρχειν καὶ πρωτεύ- 25 εῖν βουλομένου τῶν λοιπῶν, ἀποδείξας δὲ τὸ εὐήθες τῶν ἐπ' αὐτὸ μεγάλα φρονούντων, ὡς ἐν ἀγαθοῦ δὴ τίθεσθαι μοῖρα τὸ καὶ ἀπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι, ἐπὶ τρίτην ἀπόδειξιν μεθίσταται μάλα ἐντροπετικὴν, τὴν ἀπ' αὐτῶν.

1. C. Cram. p. 18. 5. λόγοισιν. V. Matthiae Ausf. griech. Grammat. ed. II. I. p. 150. 10. C. Cram. p. 28. 16. V. δύναμιν δὲ θεοῦ — — κατασκευάζουσι catenae scriptor ex Theodoro desumpsit, nisi quod verborum structionem paulo immutavit et v. κ. οἶονεὶ — ὑπολαμβ. ex Theodoro credo adiecit. Non unum solum interpretem eius animo obversatum esse verbo φασὶν indicavit. In sequ. etiam v. excerpendis magna libertate versatus est. 24. Stephani thes. gr. I. ed. Lond.: «συνεξετάζειν videtur esse contendere, παραθεωρεῖν, Bud. sed I. non proferens. Συνεξετάσις Epiph. 1, 960.» 27. V. ἀποδ. — φρονούντ. videntur delenda esse.

I, 26. Ἴνα εἴπη ἐν ὑμῖν κατὰ τόνδε τὸν βίον.

II, 12. Κόσμον γὰρ τὴν σύμπασαν ὀνομάζει κτίσιν, καθὼς ἐτέρωθι φησὶν, ὅτι θεάτρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.

5 II, 13. Ἀντὶ τοῦ διὰ τῶν τοῦ πνεύματος ἀποδείξεων τὴν τοῦ πνεύματος διδασκαλίαν πιστούμεθα· τὸ γὰρ συγκρίνοντες οὐκ ἀντὶ τοῦ παρεξετάζοντες λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἀποδεικνύ-
τες, συγκρίνειν τὸ ἀποδεικνύναι εἰρηκῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ
10 μεταφορᾶς τῶν τῇ συγκρίσει μείζονα τοῦ δοκιμωτέρου τὴν ἀπό-

III, 15. Τὰ κάλλιστα τῶν διδαγμάτων οὐ συγκαταλύεται τῷ παρόντι βίῳ, μένει δὲ λαμπρότερα ἐπὶ τῶν ἔργων τότε δεικ-
νύμενα. Ὅς ἂν οὖν ταῦτα διδάσκει, φησὶν, ἃ καὶ τότε δύναται
μένειν μειζόνως, τοῦ δεσπότου φανέντος κυρίου, κομιεῖται τὸν
15 ὑπὲρ τούτων πάντως μισθόν· ὃς δ' ἂν τὰ ἐναντία διδάσκει,
φησὶν, ἄχρι μὲν τοῦ παρόντος βίου δύναται πως κρατεῖν, ἀφα-
νίζεται δὲ πάντως τῷ τῆς συντελείας καιρῷ· οὐ μόνον ζημι-
οῦται τῶν ἐνταῦθα πόνων τὸν μισθόν, ὃν ἠδύνατο καρποῦ-
σθαι, πονεῖν ὑπὲρ τῶν καλλίστων αἰρούμενος, ἀλλὰ καὶ ἂν
20 σώζεται διὰ τινὰ ἑτέραν αἰτίαν σώζειν αὐτὸν δυναμένην, οὐ
διαφυγὼν τὴν διὰ πυρὸς ἐξέτασιν, ἣν ὑποσχεῖν αὐτὸν ὑπὲρ
τῶν χειρίστων ἀνάγκη διδαγμάτων· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ οὕτως
δὲ ὡς διὰ πυρὸς.

IV, 12. 13. Τὸ γὰρ ἐπὶ τοσούτοις μηδεμίαν ἔχειν ἕξωθεν
25 παραμυθίαν, ἀλλὰ καμᾶτῳ πορίζεσθαι τὴν ἐφήμερον τροφήν
ἀνυποίστως ἐποίει τῶν κακῶν τὴν πείραν. Λοιδορούμενοι, εὐ-
λογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι, παρακα-
λοῦμεν· λοιδορίαν λέγει τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις, βλασφημίαν δὲ
τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων λεγόμενα ἐπὶ διαβολῇ βίου, ὅθεν ἐπὶ
30 μὲν τοῦ πρώτου τὸ εὐλογοῦμεν τέθεικεν ἀντὶ τοῦ εὐχόμεθα
ὑπὲρ τῶν ὑβριζόντων, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου παρακαλοῦμεν ἀντὶ

1. C. Cram. p. 30. Θεοδώρου καὶ Θεοδορίτου. ib. Quae adduntur Theodoretis sunt. In Theodoretis scribe ex hac cat.: καὶ γὰρ καὶ ἐκ.
2. C. Cram. p. 45. 4. 4, 9. 5. C. Cram. p. 45. V. διὰ τοῦτο — — συγκρίνοντες, quae praemittit cat., Theodoretis sunt. ib. ἀποδείξεων scripsi, ad sententiam certe verissime. Cram.: θανάτων. Cod.: θανάτων. 11. C. Cram. p. 61. 24. C. Cram. p. 83.

τοῦ ἠπίως τοῖς διαβάλλουσι διαλεγόμεθα, παρακαλοῦντες μὴ καταψεύδεσθαι ἡμῶν.

Τὸ περίφημα ἐκ μεταφορᾶς εἴρηται τῶν τὰς τραπέζας μετὰ τὸν τοῦ φαγεῖν καιρὸν ἀποψάντων καὶ ἀπορῥιπτόντων ὡς περιττὰ ψήγματα. 5

V, 5. Ἐδυσώπησεν τῇ μνήμῃ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε μὴ τῇ χάριτι τῇ πρὸς ἐκεῖνον παριδεῖν τὸ δέον, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ μὲν παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ οὐχ ὡς αὐτὸς τοῦτο γενέσθαι ὀρίζων εἰ- 10
πεν, ἀλλ' ὡς ἂν τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐξεωθῆναι διὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἀλλοτριώσεως ὑπὸ τὴν τοῦ Σατανᾶ γενομένην ἐξουσίαν· ἡ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ τιμωρία ἦν τὸ τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν ἐξῶσαι, ἐκ δὲ τούτου πάντως ἐκεῖνο συνέβαινε· ὁ μὲντοι ἀπόστολος ἀντὶ τῆς τιμωρίας τὸ ἀποβαῖνον εἶπεν, ὥστε φοβῆσθαι μᾶλλον. 15
Ἐξῶσαι δὲ φησὶν αὐτὸν, οὐκ ἀλλοτριῶσαι πάντη βουλόμενος, ἀλλ' ἵνα τοῦ οικείου αἰσθόμενος πλημμελήματος, μεταμελείᾳ τινὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον σύντριψας ἑαυτὸν, δυνηθῇ τῆς μελλούσης σωτηρίας ἄξιον ἑαυτὸν καταστήσει. "Ὁλεθρον εἶπεν σαρκὸς τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῆς μεταμελείας συν- 20
τριβῆν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάστασις ἡμῶν τῇ τοῦ πνεύματος δυνάμει γενέσθαι μέλλει, πολλάκις ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τὴν τοῦ πνεύματος λαμβάνει σημασίαν· οὕτως ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ ἔξω τῆς τοῦ θανάτου γεγονότες ἀποφά- 25
σεως, ἐν ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας καθεστήκατε.

V, 8. Ἀκολουθῶς καὶ νῦν ἐχρήσατο τῇ ἐπαγωγῇ μετὰ τὴν ἀπόφασιν· ὡς γὰρ παρῶν, οὕτω πρὸς τοὺς παρόντας λοιπὸν διαλέγεται, καὶ φησὶν, ὁ τῷ κακῷ συνημμένος κατὰ διάθεσιν ἀναγκαίαν δέχεται τῷ χρόνῳ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν· καὶ 30
ἀκολουθῶν τῷ παραδείγματι, ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται παραίνεσιν.

VI, 1. 2. Ζητήσειεν ἂν τις τίνος ἕνεκεν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους πᾶσαν ἐξουσίαν ἀπὸ θεοῦ φάσκων εἶναι καὶ σφόδρα γε

3. Cat. Cram.: εἴρ. ταύτας τὰς. 6. C. Cram. p. 92. 15. Loco v. τὸ in cat. legitur γὰρ. 17. Cat.: ἀλλὰ τοῦ. 25. Rom. 8, 9. 27. C. Cram. p. 95. 33. C. Cram. p. 101.

ἐπαίρων, ἐνταῦθα ἀδίκους αὐτοὺς ἐκάλεσεν καθόλου; ὅτι ἐκεῖ μὲν περὶ τοῦ δεῖν τὰ ὀφειλόμενα κάκείνους πληροῦν διαλεγόμενος, ὑπὸ θεοῦ κάκείνα εἰκότως τετάχθαι λέγει αὐτὰ καθ' αὐτά, ἀπὸ τοῦ σκοποῦ καθ' ὃν τέτακται κρίνων αὐτὰ, ἐνταῦθα δὲ πρὸς τοὺς κρινομένους λέγει διὰ τὸ βούλεσθαι τῷ τε χρόνῳ καὶ τῇ περιουσίᾳ καὶ τῇ δυναστείᾳ συντριβεῖν αὐτούς· πρὸς γὰρ οὐδὲν τούτων οἱ πένητες ἔξαρκεῖν δυνάμενοι, οὐ φραδίως τοῦ δικαίου τυγχάνειν δύνανται. Ἀδίκους ἐκάλεσεν ἀπὸ τῆς τούτων γνώμης, ἀντὶ τοῦ καταφεύγειν ἐπ' ἐκείνους παρ' οἷς

10 δύνῃ συγκαλύψαι τὴν κατὰ τοῦ πένητος ἀδικίαν διὰ πολλῶν· ὅθεν καὶ καλῶς εἶπεν τολμᾶ. Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἄγιοι τὸν κόσμον κρινούσι; παραιτεῖσθε φησὶ τούτους ὑμεῖς, ὧν ἡ ἀρετὴ πάντα κρίνει τὸν κόσμον, οὐ κατὰ ἐξέτασιν, ἀλλὰ κατὰ παρὰθεσιν.

15 VI, 2. 3. Ὑφ' ὧν ἅπας ὁ κόσμος κρίνεται, χρημάτων ἀμβισβήτησις ὑπὸ τούτων οὐ δύναται διαλύεσθαι; Ἐντροπικώτατον δὲ μάλιστα τὸ εἰ ἐν ὑμῖν, συμπεριλαβῶν καὶ τοὺς παραιτουμένους, ὡς ἂν αὐτῶν ἑαυτοὺς παραιτουμένων ἐν τῷ παραιτεῖσθαι τοὺς ὁμοπίστους. Κατὰ αὐξήσιν δὲ φησὶν, οὐκ

20 οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινούμεν; ὡς γὰρ μείζον τοῦτο ἐπήγαγεν· ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ κόσμου ἐλάχιστα κριτήρια τὰ περὶ τῶν χρημάτων ἐκάλεσεν, ὡς ἄραν ὄντα μικρὰ τῇ πρὸς ἐκείνον συγκρίσει, ἐπὶ δὲ τῶν ἀγγέλων βιωτικά, ὡς ἂν ἐκείνων οὐ κατὰ τὸν βίον τοῦτον ὄντων.

25 VI, 4. 5. Βιωτικά μὲν οὖν κριτήρια εἰ ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε; Καὶ ἵνα μὴ δοκῆ κελεύειν αὐτοῖς ἀληθῶς τοὺς ἀπάντων εὐτελεστέρους ἐπιζητεῖν οἵτινές εἰσι, καὶ τούτους ἐπὶ τῶν τοιούτων αἰρεῖσθαι κριτὰς, πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν, φησὶν, λέγω. Τίνες δὲ οἱ κρί-

30 νεῖν ὀφείλοντες ἐπάγει.

VI, 11. Ταῦτα γὰρ φησὶν, εἰ καὶ πρότερον ἐπράττετε, ἀλλὰ νῦν τετυχηκότες ἀγιασμοῦ τῇ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως, μετὰ πάσης ἀποφεύγειν προσήκει τῆς σπουδῆς.

35 VI, 12. Ἀλλὰ τοῦτο φησὶ, φησὶν, ὅτι πάντα μοι ἔξεστιν·

5. V. κρινουμ. λέγει ego adieci. ib. Cat.: διὰ τοῦ. 15. C. Cram. p. 102. 25. C. Cram. p. 104. 31. C. Cram. p. 108.

εἶτ' αὐτὸς ἐπιφέρει, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει, οὐκ ἀνελὼν τὸ ἐξεῖναι τέως, ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν τῇ ἐξουσίᾳ κεχρησθαι· ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα συμφέρει, δῆλον ὡς οὐ πᾶσι χρηστέον, ἀλλὰ τοῖς ὠφελούσι μόνοις. Εἶτα πάλιν τὴν ἀντίθεσιν τεθεικῶς, ἐτέρως αὐτὴν μεθώδευσε· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ 5 ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τινος. Ὅρῳ γὰρ φησιν οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν μοι σωζομένην ἀκέραιον, ἄνπερ δὴ πᾶσιν ἀπλῶς ὑπάγωμαι, μὴ πρὸς τὸ συμφέρον τὴν χρῆσιν αὐτῶν ποιούμενος· οὕτω δὲ κατὰ συγχώρησιν τοῦ πάντα ἐξεῖναι τὸ καὶ πάντα πρᾶττειν ἀνελεῖν δεῖ. Οὕτω δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' ὅσα 10 μὴ νόμῳ τινὶ ποιεῖν κεκωλύμεθα, κατὰ παράθεσιν τινὰ μὲν ἐν ἡμῖν, τινὰ δὲ οὐκ ἐν ἡμῖν ἀποφαίνων.

VI, 14. Οὐδὲ συγκαταλύεσθαι τῷ παρόντι βίῳ τὸ ἡμέτερον νομίζομεν σῶμα· ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἀναστήσας καὶ ἡμᾶς ἀναστήσει πάντως. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐσθίειν ἐξουσίαν ἔδω- 15 κεν ἀπὸ τε τοῦ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ παύεσθαι πάντως, οὕτως ἐπὶ τοῦ πορνεύειν τὸ μὴ ἐξεῖναι συνέστησεν ἀπὸ τε τοῦ μὴ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι πάλιν.

VI, 15. Μέλη Χριστοῦ πάντες ὑμεῖς, οἱ διὰ τῆς τοῦ πνεύ- 20 ματος ἀναγεννήσεως τὴν πρὸς αὐτοὺς δεξάμενοι συνάφειαν ἐλπιδι τοῦ καὶ ἀναστήσεσθαι ὁμοίως αὐτῷ.

VI, 18. Τὰ μὲν λοιπὰ φησὶν ἀμαρτήματα ἕτερα βλάπτειν δοκεῖ, τοῦτο δὲ πρὸ τῶν λοιπῶν πάντων τὸν διαπραττόμενον· τὸ οἰκεῖον γὰρ οὗτος μολύνει σῶμα. 25

VII, 5. Ἀκρασίαν οὐ τὴν ἀσέλγειαν λέγει, ἀλλὰ τὸν κρατεῖν οὐ δυνάμενον εἰς πορνείαν καταφέρεσθαι.

VII, 8. Οὐκ εἶπεν αὐτῷ γνώμης κατόρθωμα, ἀλλὰ θείας χάριτος ἔργον εἰκότως· τὸν γὰρ ἐναντία τῇ φύσει κατορθοῦν αἰρούμενον, οὐ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως, ἀλλὰ τοῦ τῆς φύσεως 30 ποιητοῦ· οὕτω καὶ ὁ κύριος, οὐ πάντες, φησὶν, χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται, δόσιν αὐτὸ καὶ χάριν καὶ αὐτὸς προσειπῶν.

10. Cat.: ἀνελὼν. 13. C. Cram. p. 111. 20. C. Cram. p. 112. 23. C. Cram. p. 113. 26. C. Cram. p. 123. 28. C. Cram. p. 124. ib. Fort. leg.: αὐτοῦ. 30. Post v. αἴρ. aliquid videtur excidisse. Adde οὐ πταιεῖν vel simile quid. 32. Matth. 19, 11.

VII, 14. Κατὰ τὸ ἡμέτερον δῆλον ὅτι ἀγόμενον βούλημα ἄγιον εἶναι δύναται.

VII, 17. Περιττὸν γὰρ οἶεσθαι ταῦτα ἐμποδῶν αὐτῷ πρὸς εὐσέβειαν γίνεσθαι, ἐν οἷς τὸ πρότερον ὦν κληθῆναι πρὸς 5 τὴν πίστιν οὐκ ἐκωλύθη· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ὡς κέκληκεν· καὶ δεικνὺς τὸ τοῦ παραγγέλματος ἀναγκαῖον, καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι.

VII, 18. Τὴν ἀφηρημένην σάρκα οὐ δῆπον ἐπισπᾶσθαι δυνατὸν· ὁ μακάριος δὲ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου δυνατὸν ἔφη 10 τοῦτο γίνεσθαι, τὸ δὲ ὅπως τοὺς βουλομένους εἰδέναι παραπέμφωμεν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένοις ἐντυχεῖν.

VII, 25 ss. Δῆλον ὅτι καὶ περὶ τούτου γεγραφεκόσιν αὐτοῖς ἀποκρίνεται, ἀμφοτέρωθεν πάντως μαθεῖν βουληθέντων αὐτῶν, καὶ εἰ τοὺς ἐν γάμῳ προσῆκεν ἀλλήλων ἀπέχεσθαι, καὶ 15 εἰ τοὺς μηδέπω πειραθέντας μείναι ἐπὶ τοῦ προτέρου σχήματος. "Ὅτ' ἂν οὖν εἴπη περὶ τῶν παρθένων, δῆλον ὅτι περὶ τῆς παρθενίας λέγει, τὰ ὅμοια καὶ ἐπὶ τούτου περὶ τε τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν φθεγγόμενος.

VII, 29. Παρενθεῖς τὴν καθόλου παραίνεσιν, ἐπὶ τὴν 20 οἰκείαν ἀκολουθίαν ἀνατρέχει, ἐρμηνεύων τὸ διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, καὶ τὸ θλίψιν τῇ σαρκὶ ἔξουσιν.

VII, 37. Καλῶς παρέθηκε τὸ μὴ ἔχων ἀνάγκην· ἐγχωρεῖ γὰρ πολλάκις προειληφθαί τινα μνηστείας ἐγγύην, ὑφ' ἧς ἐπὶ τὴν ἐκδοσιν συνωθεῖται τῆς οἰκείας παιδός· ἔστιν δὲ ὅτι καὶ 25 οἰκέτης ὦν φυλάττειν μὲν βούλεται, οὐ δύναται δὲ τῷ τὸν δεσπότην πρὸς γάμον ἐκδοῦναι βούλεσθαι.

IX, 20. Ἰπὸ νόμον αὐτὸν λέγειν τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις προσηλύτους, ἀσθενεῖς δὲ τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων πεπιστευκότας καὶ ἔτι δι' ἀσθενείαν λογισμῶν ταῖς νομικαῖς παρατηρήσεσι 30 κρατουμένους.

X, 3 — 5. Πνευματικὸν καλεῖ καὶ τὸ βρωμα καὶ τὸ πόμα, ὡς ἂν τοῦ πνεύματος ἄμφω διὰ τοῦ Μωϋσέως κατὰ τὴν ἀπόφ-

1. C. Cram. p. 134. 2. Adduntur nonnulla, quae Theodoretis sunt. 3. C. Cram. p. 135. 8. C. Cram. p. 141. 11. Cf. Photium hac de re in cat. p. 139 disserentem. Ceterum Theodorum credo priora tantum v. scripsisse, posteriora (ὁ μακ. —) catena auctorem adiecisse. 12. C. Cr. p. 144. 19. C. Cram. p. 150. 22. C. Cram. p. 152. ib. Cat.: ἐγχωρεῖ. 23. Cat.: τινος. 27. C. Cram. p. 180. 31. C. Cram. p. 185.

ῥητον αὐτοῦ παρασχόντος δύναμιν· οὕτω δὲ καὶ πνευματικὴν ἔκαλεσεν τὴν πέτραν, ὡς ἂν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος ἐκδοῦσαν τὰ ὕδατα, ἀκολουθοῦσαν δὲ, ἐπειδὴ τὸ ῥυέν ἄπαξ ὕδωρ εἶπετο αὐτοῖς κατὰ τὴν ἔρημον, ὥστε μηδαμοῦ δεηθῆναι πότου τῶν τόπων ὄντων ἀνύδρων. Τὸ δὲ ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς, 5 ἵνα εἴπῃ, τοῦτο ἦν ἐκείνοις ἡ πέτρα, ὅπερ ἡμῖν ὁ Χριστὸς, οὗ τὸ αἷμα πίνομεν οἱ πιστοὶ, πνευματικῶς ἐπὶ τῶν μυστηρίων μεταποιούμενον.

X, 6. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, οὐχ ὅτι διὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν ἐκεῖνοι, πῶς γὰρ οἶόν τε; ἀλλ' ὅτι τὰ παρ' 10 ἐκείνους γενόμενα ἐν τάξει τύπων δύναται ἡμᾶς παιδεύειν.

X, 12. Λεῖπει κατὰ τὴν διανοίαν τὸ ἡμῶν.

X, 13. Ἴδου γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐπενεχθέντων, οὐ διωγμῶν, οὐκ ἀνάγκης τινὸς ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων τούτων, ἃ καὶ ἄπασιν ἀνάγκη προσεῖναι ἀνθρώποις, ὅσῃν ὑπεμείνατε βλάβην, ἐν 15 εἰδωλείῳ μὲν διὰ φιλίαν ἐστιώμενοι, ὑπὸ δὲ τῶν προσόντων πλεονεκτημάτων τοσοῦτον φυσιούμενοι.

X, 22. Παραζηλοῦν λέγεται τὸ ἀπὸ τινῶν δύο ποτὲ μὲν τοῦτον θαυμάζειν, ποτὲ δὲ ἐκείνον, ἐπὶ τὸ εἰς εὐνοίαν ἀμφοτέρους ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ· τοῦτο δὲ παρὰ μὲν ἐλάττονος εἰς μεί- 20 ζονας οὐκ ἂν ποτε γένοιτο, πότε γὰρ ἂν παροξυνθεῖν ὁ ὑπερέχων ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ ἐλάττονος εἰς ἕτερον γινομένη τιμῇ· γίνεται δὲ παρὰ τῶν καθότι δήποτε ὑπερεχόντων, οἱ γὰρ ἐλάττονες καὶ ἐφίενται τῆς παρὰ τῶν μειζόνων τιμῆς, καὶ ἀποτυγχάνοντες δάκνουνται. 25

XI, 3. Τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν θεὸν χωροῦμεν, ἐξ οὗπερ ἐστὶν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀνδρός ἐπὶ τὸν Χριστόν· ἐξ ἐκείνου γὰρ ἐσμεν κατὰ τὴν δευτέραν ὑπαρξιν, καθ' ἣν ἀνάστασιν ὁμοίως αὐτῷ πάντες ἐσόμεθα ἄφθαρτοι κατὰ μετουσίαν τῆς ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος χάριτος. 30 Παθητοὶ μὲν γὰρ ὄντες, κεφαλὴν ἡγούμεθα τὸν Ἀδὰμ, ἐξ οὗπερ τὸ εἶναι εἰλήφραμεν, ἀπαθεῖς δὲ γενόμενοι, κεφαλὴν ἡγούμεθα τὸν Χριστόν, ἐξ οὗπερ ἀπαθεῖς εἶναι ἐσχήκαμεν. Ὅμοίως δὲ φησὶν καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ ἀπ' ἐκείνου τὸ εἶναι εἰλήφεν. 35

9. C. Cram. p. 189. 12. C. Cram. p. 190. 13. C. Cram. p. 191. 14. Cat.: ὑπὸ. ib. V. ᾧ in cat. non exstat. 17. Cat.: φυσώμενοι. 18. C. Cram. p. 195. 26. C. Cram. p. 206.

XI, 7 ss. Δείκνυσιν αὐτὸ ἄτοπον ἀπὸ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ ἀπὸ τῆς δημιουργίας.

XI, 18. Πρὸ γὰρ ἀπάντων ὑμῶν ἐκεῖνο αἰτιῶμαι φησὶν· τὸ γὰρ πρῶτον ἀντὶ τοῦ πρὸ πάντων λέγει, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς 5 Ῥωμαίους, πρῶτον μὲν ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

XI, 20. Κυριακὸν αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου λέγει, ὡς ἂν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν τῷ τῆς συνελύσεως τόπῳ κατὰ ταυτὸν ἐσθίειν αὐτοὺς τοῦ νενομισμένου.

XI, 23. Τὸ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου λέγει ἀντὶ τοῦ 10 παρέλαβον, ὡς αὐτοῦ τοῦ κυρίου οὕτω ποιεῖν παραδεδωκότος· οὐ γὰρ δὴ παρῆν τούτων παρ' αὐτοῦ τοῖς μαθηταῖς παραδιδόμενων.

XI, 28. Ἐκαστος, φησὶν, ἐξεταζέτω τὴν οἰκίαν διάνοιαν, ἦντινα περὶ τῶν μυστηρίων κέκτηται τὴν ὑπόληψιν, καὶ τότε 15 αὐτῶν μετεχέτω· τὸ γὰρ ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ τὴν διάνοιαν ἑαυτοῦ λέγει, καθόλου περὶ τῆς τῶν μυστηρίων ὑπολήψεως ἐν τούτοις λέγων.

XI, 34. Τινὲς οὐ προσεσχηκότες τῇ διανοίᾳ τῶν κειμένων, νομίζουσι τοῦ ἀποστόλου πληροῦν τὸν σκοπὸν, εἰ σπανιωτάτᾳ 20 που τῶν μυστηρίων μετέχοιεν· δεόν αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι εἴπερ πάντῃ καθαρεύοντας ἁμαρτίας βούλεται κοινωνεῖν, πρῶτον μὲν ἁμαρτίας ἀδύνατον πάντῃ καθαρεῖν ἄνθρωπον ὄντα, δεύτερον δὲ, εἰ καὶ τοῦτο ἦν δυνατὸν, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς γε τοῦτο περὶ ἑαυτῶν ὑπειληφότας κοινωνεῖν δίκαιον ἦν· καὶ ποῦ στή- 25 σεται τὸ ὁσάκις ἐὰν ἐσθίητε; συνέχειαν γὰρ δείκνυσιν τῆς κοινωνίας τὸ εἰρημένον, ᾧ δὴ σύνδρομος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας θεσμός, πάντοτε ἐπιτελεῖσθαι βουλόμενος τὰ μυστήρια. Τῶν οὖν μυστηρίων τὸν μὲν τὰ μέγιστα καὶ ἄγαν ἀπηγορευμένα διαπραττόμενον ἀπέχεσθαι ὅσιον, περὶ ᾧ καὶ ὁ ἀπόστολος 30 ἀπεφήνατο σαφῶς, οὐκ ἐνεῖναι τῆς βασιλείας τυχεῖν τὸν διαπραττόμενον· τῷ γὰρ τοιούτῳ τότε καλὸν μετέχειν αὐτῶν, ἐπειδὴ τῶν ἁμαρτημάτων δεῖ τῶν νενομοθετημένων ἀπόσχηται πρότερον. Τῶν δὲ γε λοιπῶν ὅσα συμβαίνειν ἀνθρώποις ἀνάγκη, πολλὰ μὲν καὶ ὑπὸ τῶν καθημερινῶν συμπτωμάτων, πλείστα

1. C. Gram. p. 211. 3. C. Gram. p. 214. 5. Rom. 3, 2. 6. C. Gr. p. 216. 9. C. Gram. p. 218. 11. Cat.: παρ' ἑαυτοῦ. 13. C. Gram. p. 219. 18. C. Gram. p. 221. 31. Cat.: μετέχει.

δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως, σπουδάζειν μὲν ὄση δύναμις ἀπέχεσθαι προσῆκεν· ἐπιμέλεια γὰρ ἀρετῆς καὶ ἡ καθ-
 ημερινῇ τοῦ βίου μελέτῃ ἐλαττοῦν τὰ τοιαῦτα δύναται πάν-
 τως· περιπίπτοντας δὲ τοῖς τοιούτοις οὐκ ἀποστερεῖν τῶν μυ-
 στηρίων καλὸν ἑαυτούς, προσιέναι δὲ πλείονι τῷ φόβῳ, λογι- 5
 ζομένους μὲν αὐτῶν τὸ μέγεθος, ποιουμένους δὲ ἐπ' ἐλπίσιν
 ἀγαθαῖς τὴν μετάληψιν, ὡς ἂν καὶ ἀφέσεως ἡμῖν ἐκεῖθεν προσ-
 γινομένης, ὅταν ἀπεχώμεθα γε τούτων κατὰ δύναμιν καὶ τῶν
 λοιπῶν μὴ καταμελοῦντες φαινοίμεθα, καὶ μὴν καὶ πνευματικῆς
 συνεργείας πρὸς εὐμαρεστέραν τοῦ βίου κατόρθωσιν· πάντα 10
 γὰρ ὅσα διὰ τοῦ θανάτου προσγέγονεν ὑμῖν τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα
 καὶ ἀπὸ τῶν συμβόλων ἐπιτελεῖσθαι τοῦ θανάτου δίκαιον, ὥστε
 ἐγὼ θαρσύνω εἶπομι ἂν, ὅτι καὶ τὰ μέγιστα τις ἡμαρτηκῶς
 τυγχάνοι, δοκιμάσας δὲ πάσης ἀτόπου πράξεως ἀπέχεσθαι τοῦ
 λοιποῦ καὶ βλέπειν εἰς ἀρετὴν, ἀκολούθως τοῖς νόμοις πολι- 15
 τεύομενος τοῦ Χριστοῦ, τὴν τῶν μυστηρίων μετάληψιν ποιή-
 σαιτο πάνυ πεπιστευκῶς ἀπάντων λήψεσθαι τὴν συγχώρησιν,
 οὐδαμῶς ἀποτεύξεται τῶν πεπιστευμένων.

XII, 1. Ἀντὶ τοῦ θέλω ὑμᾶς καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισ-
 μάτων εἰδέναι τὴν τάξιν, ὥστε βούλομαί τι καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν. 20

XII, 10. Προφητεῖαν δὲ φησὶν εἶναι τὴν τῶν μελλόντων
 προαγόρευσιν· λέγεται δὲ καὶ τὸ τὰ ἐν πράξει ἦτοι καὶ βου-
 λεύμασιν ἄδηλα ὄντα τοῖς πολλοῖς εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ τὰ
 παρεληλυθότα καὶ ἀγνοούμενα τοῖς πᾶσι δυνηθῆναι εἰπεῖν, ὡς
 Μωϋσῆς διηγήσατο ἅπαντα. 25

Πολλοὶ τότε διὰ τὸ πλῆθος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων
 ὑπεκρίνοντο τὴν εὐσέβειαν εἰς ἀπάτην ἑτέρων, καὶ δὴ καὶ θαύ-
 ματα δαιμονικῇ τῇ συνεργείᾳ κεχρημένοι ὁμοίως τοῖς πιστοῖς
 ἐπιτελεῖν ἐδόκουν· οὕτως οἱ τοῦ Σκευᾶ υἱοὶ περιήεσαν ἐν ἐπορ-
 κιστῶν σχήματι, δαίμονας καὶ αὐτοὶ ἀπελαύνειν προσποιού- 30
 μενοι δῆθεν· ἦν οὖν χάρισμα πνεύματος καὶ πρὸς τοῦτο ὥστε
 διακρίνειν, τίνες μὲν οἱ ἀληθῶς τῇ δυνάμει τοῦ θείου πνεύ-
 ματος ἐπιτελοῦντες τὰ θαύματα, τίνες δὲ οἱ δαιμονικῇ συνερ-
 γείᾳ ὑποκρινόμενοι τὴν ἀλήθειαν.

4. Cat.: περιπίπτοντα. 8. Cat.: ὅτ' ἂν. ib. Cat.: γε τῶν. 11. Cat.:
 ἐν ὑμῖν. 14. Cat.: τυγχάνει. 16. V. μετάληψιν vel aliquod simile in co-
 dice excidit. 19. C. Cram. p. 225. 21. C. Cram. p. 234. 22. Cat.:
 προσαγόρευσιν. ib. Cat.: λέγεσθαι. 29. Act. 19, 14.

XII, 23. Περιτίθεμεν εἶπεν καὶ οὐ περίκειται, οὐ γὰρ τῆς φύσεως μέρος τὰ ὑποδήματα, ἀλλ' ὕστερον εὔρηται παρ' ἡμῶν. Καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖαν ἔχει· ἀσχήμονα ὡς πρὸς τὴν κοινὴν ὄψιν ἀποκαλεῖ, ὥστε τῇ μὲν φύσει οὐκ ἔτι ἀσχήμονα, εἶπερ δὴ περισσοτέραν ἔχει τὴν εὐσχημοσύνην, τῇ δὲ ὑπολήψει κρινόμενα λέγεται οὕτως, καθ' ἣν οὐκ εὐσχημοσύνην τὴν ἄνευ αἰτίας γύμνωσιν αὐτῶν εἶναι νομίζομεν.

XII, 27. Οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς, ἐπειδὴ τάξιν ἐπέχετε σώματος ἐκ διαφορῶν συγκειμένου μελῶν, τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος εἰς τὴν τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καταστάντες συνάφειαν· ταύτην ἀναγκαιῶς σώζετε τὴν συμφωνίαν, μηδεμίαν ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν χαρισμάτων δεχόμενοι φιλονεικίας παρείδουσιν.

XIV, 1. Ἀντὶ τοῦ μάλιστα μὲν ὑμᾶς τῆς ἀγάπης ἐπιμελεῖσθαι βούλομαι, εἰ δ' ἄρα καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐφίεσθε, κἂν γνῶτε ποῖα κρείττονα, καὶ ὅτι τὸ προφητεύειν ἄμεινον τοῦ γλώσση λαλεῖν.

XV, 1. 2. Εἰ γὰρ εὐηγγελίσασατο καὶ παρέλαβον καὶ μὴν καὶ κατέχουσιν ἔτι, τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε, περιττὸν τὸ περὶ τούτου γράφειν, εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνοι τῷ δοκεῖν τὰ χριστιανικὰ κατέχοντες δόγματα, ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ ἐναντία φαίνονται ἀσπαζόμενοι· ὅθεν καλῶς ἐπήγαγεν τὸ δι' οὗ καὶ σώζεσθε, ἀντὶ τοῦ οὕτω κατέχετε, ὡς ἂν καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἐλπίζοντες ἀπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμενην ὑμῖν, ἀντὶ τοῦ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ εὐαγγελίου, τίς ἡ αἰτία, ἵνα τὸ μὲν εὐαγγέλιον ἢ τοῦ Χριστοῦ ἢ ἀνάστασις, ὁ δὲ τούτου σκοπὸς τὸ πιστεῦσαι ὅτι καὶ πάντες ἀναστησόμεθα ἀκολούθως ἐκείνῳ.

Εἶπερ δὴ κατέχετε καὶ μὴ ἀπεβάλλετε πάντα, ὡς ἂν εἰκῆ 30 πεπιστευκότες τοῖς παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν.

XV, 45. Τὸ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν γέγραπται, τὸ δὲ ὁ πρῶτος καὶ τὸ δεύτερος Ἀδὰμ αὐτὸς προσέδηκεν, ἵνα εἴπη τὸ ἔσχατος Ἀδάμ.

XV, 52. Ἐσχάτην σάλπιγγα ἐνταῦθα ἐκάλεσεν, μεθ' ἣν 35 ἀνίστανται ἅπαντες, αὕτη γὰρ ἡ τοῦ θανάτου κατάργησις· δῆ-

1. C. Gram. p. 239. 9. C. Gram. p. 242. 14. C. Gram. p. 259.
18. C. Gram. p. 283. 31. C. Gram. p. 323. 34. C. Gram. p. 331.

λον δὲ ὅτι πολλαὶ μὲν φωναὶ σαλπίγγων γίνονται, ἐκάστου δὲ τινος ἐπιτελουμένου πάντως ἔστι σύμβολον· ἐπειδὴ τοίνυν τάξει τινὶ γίνεται ἕκαστον, εἰκότως ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι τοῦτο ἔσεσθαι φησὶν.

XV, 56. Νόμον ἐνταῦθα λέγει ἀπλῶς, εἴτε τὸν φυσικὸν ⁵ εἴτε τὸν θετὸν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τότε σὺν τῷ θανάτῳ καὶ ἡ ἁμαρτία λύεται, καὶ νόμος ἅπας ἀργεῖ, ἐπειδὴ ἄφθαρτοι γεγονότες, τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι κυβερνώμεθα.

5. C. Cram. p. 334. ib. V. εἴτε τ. φυσ. in cat. non leguntur.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD CORINTHIOS COMMENTARII FRAGMENTUM.

VI, 6. *Ἴνα εἴπη καὶ περὶ τοὺς γνωρίμους καὶ περὶ τοὺς ἀγνώστους σπουδάζοντες εἶναι μακρόθυμοι καὶ χρηστοί· τὸ γὰρ ἀγνόητι ἀγνοία λέγει καὶ οὐχὶ ἀγνεία.*

Huius commentarii unum idque dubium fragmentum invenimus. Codices, quibus Cramer usus est, plerumque cum editis libris Oecumenii conveniunt. Catena solis fere scholiis constat et pleraque omnia sine auctore posita sunt. Quamquam in his theodorea nonnulla latere non temere suspicari mihi videor. 1. Cod. Bodlei. Cramer p. 479 hanc per-
miram sane interpretationem Theodoro adscribit, cat. Oecum. et Ar. I. p. 530 Θεοδωρ., c. Reg. 223 Cramer p. 389 Theodoreto, sed hic: ἀγνόητα, inquit, λέγει τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν, οὐδὲ γὰρ τὰς ἀναγκαίους χρείας παρὰ Κορινθίων ἐδέξατο· γινῶσιν δὲ ὡς οἶμαι τὴν διδασκαλίαν καλεῖ, ἐπίπονος γὰρ καὶ αὐτή. 3. V. καὶ omm. c. Oec. et c. Reg. ib. C. Reg.: οὐχ.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD GALATAS COMMENTARII

FRAGMENTA.

I, 4. 5. Αἰὼν δὲ ἐστὶν οὐ φύσις ἐν ὑποστάσει γνωριζομένη, ἀλλὰ διάστημα ὅπως ποτὲ ἐπινοούμενον χρόνου, εἴτε μικρὸν, εἴτε μέγα· μικρὸν μὲν, ὡς ὅταν τὴν ἡμετέραν ζωὴν οὕτως καλῆ· ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου, μέγα δὲ, ὡς ὅτε τὸ πᾶν διάστημα οὕτω λέγει, τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ 5 κόσμου καταβολῆς ἄχρι τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας

Theodorus epistolas Pauli ad Galatas, Ephesios, Philippenses et Colossenses teste Ebediesu rogatu Eustratii, eas vero quas ad Thessalonicenses Paulus dedit rogatu Iacobi explanavit. Fragmenta desumpsimus ex l.: Catenae in s. P. epp. ad Gal., Eph., Phil., Col., Thessal. Ad fidem cdd. msscr. ed. I. A. Cramer: Oxon. 1842. 8. Editor codicem Coisl. CCIV, qui est membranaceus et seculi circiter XI, describendum sibi curavit, de quo v. Montfauc. Cat. bibl. Coisl. p. 264. Catena ipsa maxime e Chrysostomo contexta est et ad epistolas ad Galatas et Ephesios aliquoties, ad reliquas epistolas semper et accuratissime ea quae eius sunt indicavi. Sed auctor saepissime nomina eorum scriptorum, quorum verba attulit, omisit nec nisi verbis ἄλλος φησί, ὡς ἄλλος φησί et his similibus indicavit, quamquam bene evenit, quod scriba nescio quis ea in margine haud raro memoravit. Quod ubi factum Cram. nomina uncis circumsepta adposuit. Ego, ubi per sententiam fieri potuit, solummodo fragmenta ipsa attuli, nomen et verba, quae catenae auctor praemisit, in margine collocavi. Ceterum catenae Theodorum esse Mopsvestenum longe est certissimum. Praeterquam enim quod in subscriptionibus p. 340 et Catenae in P. epp. ad Tim. — ed. Cramer p. 111 is ipse bis nominatur, perspicue carpitur verborum contumeliis auctoris catenae orthodoxi p. 302. 309, et indoles fragmentorum ipsa prorsus est theodorea; sed unum fragmentum falso Theodori dicitur p. 78. Est Chrysostomi. Neque vero minus certum et indubitatum esse debet, praeter ea, quae Theodori esse dicuntur, alia nonnulla theodorea in catena latere. 1. C. Cr. p. 12. (Θ.) ib. C. Cr.: ἐστὶν ὡς ἄλλος φησὶν. 4. Ps. 90, 8.

ἐπὶ συντελείᾳ αὐτοῦ τοῦ παρόντος βίου γινομένης νοούμενον,
 περὶ οὗ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ κύριος φησὶν· ἰδοὺ ἐγὼ μεθ'
 ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος,
 ὃν δὴ καὶ ἐνεστῶτα αἰῶνα ὁ ἀπόστολος λέγει, οὕτω καλῶν
 5 αὐτὸν, ὡς ἂν ἐν αὐτῷ τὴν παροῦσαν ταυτηνὴν ζωὴν ζώντων
 ἡμῶν. Πῶς οὖν ἂν γένοιτο διάστημα, ὃ μὴδὲ ἐν ὑποστάσει
 θεωρεῖται, ἢ καλὸν ἢ κακὸν κατὰ φύσιν; ἀλλ' ὅπερ βούλεται
 εἰπεῖν ὁ ἀπόστολος τοῦτό ἐστιν. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὡς ἐγένε-
 νετο, εἰ μὲν ἀθάνατος ἔμεινεν, ἐνεστῶς βίος οὐκ ἂν ἦν, ἅτε
 10 δὴ τέλος οὐκ ἔχων· ἐπειδὴ δὲ θνητὸς ἐγένετο διὰ τὴν ἁμαρτίαν,
 ἐνεστῶς καλεῖται βίος ὡς εἰκὸς ἢ παροῦσα ζωὴ πρὸς τὴν μέλ-
 λουσαν ὑστερον· ἐν ταύτῃ μὲν οὖν καὶ ἁμαρτάνειν ἐπιδεχόμεθα,
 ὅθεν καὶ νομίων ἡμῖν χρεία, ἐπὶ δὲ γε τοῦ μέλλοντος αἰῶ-
 νος οὐδὲ διατάξεως χρεία ἡμῖν τινός, ἐπεὶ περ' ἕξω πάσης ἁμαρ-
 15 τίας τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι φυλαττόμεθα. Βούλεται τοίνυν
 εἰπεῖν, ὅτι δέδοται μὲν ὁ νόμος, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἀνήρητο,
 ἀλλὰ γὰρ καὶ σφόδρα ἡμῖν ἐπολιτεύετο· ἐπειδὴ γὰρ ἐκάστοτε
 παρεβαίνομεν ποτὲ μὲν ταῦτα, ποτὲ δὲ ἐκεῖνα παρὰ τὴν τοῦ
 νόμου διαπραττόμενοι διάταξιν, καὶ ἦν οὐδὲν τὸ τοῦ ἁμαρ-
 20 τάνειν ἡμᾶς ῥυόμενον, ἀλλὰ αὐτὴ ἢ τῆς φύσεως ἀσθένεια καθ-
 εἶλκεν ἐπὶ τὸ πταίειν, ὃ δὲ γε Χριστὸς ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν
 καὶ ἀναστὰς, παρασχόμενος δι' αὐτοῦ καὶ ἡμῖν τὴν τῆς ἀνα-
 στάσεως μετουσίαν, ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῆς τοῦ παρόντος βίου
 ζωῆς, ἐν ἣ πολλὰ τῶν οὐ προσηκόντων διαπραττόμεθα, καὶ
 25 κατέστησεν ἐπὶ ἐλπίδι τῆς μελλούσης ζωῆς, λοιπὸν ἀθάνατοὶ τε
 καὶ ἀπαθεῖς διαμένοντες καὶ ἕξω πάσης ἁμαρτίας, ὃ μὴδαμῶς
 παρασχεῖν ἡμῖν ὁ νόμος ἐξίσχυσεν, ὃ καὶ καλῶς ἐπισφίγγων
 προσέειπεν· κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν. Τὸ
 δὲ ἐξέληται εἴρηκεν, ἵνα παραστήσῃ ὅτι οὐκ ἦν ἄλλω εὐχερὲς
 30 τινὶ οὔτε νόμῳ οὔτε προφήταις· τὸ γὰρ ἐξέληται μικροῦ βίαν
 σημαίνει, ἀλλ' οὐ βίαν, ἀλλὰ δύναμιν τοῦ ῥυσαμένου· πῶς δὲ
 οὐ βίαν ἀλλὰ δύναμιν; οὐκ εἶπεν τοῦ ἀρπάσαντος, ἀλλὰ τοῦ
 δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς·
 αὕτη ἢ λέξις τὸ δυσκατόρθωτον παντὶ ἄλλῳ παρέστησε. Κέ-
 35 κληται δὲ πατὴρ ἡμῶν ὁ θεὸς, ἵνα τῆς υἰοθεσίας φανερομένης

1. V. τοῦ in c. Cr. non legitur. 3. Matth. 28, 20. 14. C. Cr.: διὰ
 τάξεως. 19. V. τὸ fortasse delenda.

ἐκβληθῆ ἢ διὰ νόμου ἀνάγκη. Ἐπι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν· καὶ τοῦτο καινὸν καὶ παρηλλαγμένον· τὸ μὲν γὰρ ἀμήν οὐδαμοῦ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις ἐπιστολῆς εὐρίσκομεν κείμενον, ἀλλὰ μετὰ πολλά· ἐνταῦθα δὲ δεικνύς ὅτι καὶ τὰ εἰρη- 5 μένα ἰκανὴν εἶχεν κατηγορίαν Γαλατῶν καὶ ὅτι λόγος ἀπηρ- 5 τισμένος ἐστίν, τὸ προοίμιον ταῦτα τέθεικε· τὰ γὰρ φανερά τῶν ἐγκλημάτων οὐ πολλῆς δεῖται κατασκευῆς. Ἀναμνήσας τοίνυν τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀναστάσεως, τῆς τῶν ἁμαρτημάτων λυτρώσεως, τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας, τῆς τοῦ πατρὸς γνώμης, τῆς τοῦ υἱοῦ βουλῆς, τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, πάσης 10 αὐτοῦ τῆς δωρεᾶς εἰς δοξολογίαν κατέκλεισε τὸν λόγον, τὴν αὐτῷ δυνατὴν εὐφημίαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπων ἀπάσης· διὰ τοῦτο καὶ σφοδρότερον τῷ μετὰ ταῦτα κέχρηται λόγῳ, καθάπερ πυρωθεὶς σφοδρῶς ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ θεοῦ· εἰπὼν γὰρ· ὦ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν, ἀπὸ 15 σφοδρότερας ἄρχεται ἐπιπλήξεως οὕτω λέγων.

I, 6—8. Διὰ πάντων ἠΰξησε τὴν ἀτοπίαν τῆς μεταβολῆς, τὸ οὕτως εἰπὼν πολλὴν ἔχον τὴν ἐνδειξιν, καὶ τὸ ταχέως ἐπισυνάψας καὶ τὸ μετατίθεσθε προστεθεικῶς οὐ μετάγεσθε, ὡς ἐπὶ ἀψύχων φησὶ μετατίθεσθε εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ἵνα δοκῆ 20 παντελῆς εἶναι εὐσεβείας μετάθεσις, καὶ ἵνα μὴ δόξη συγχωρεῖν ἕτερον εὐαγγέλιον εἶναι ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, πῶς οὖν εἶπας ἕτερον; εἰ μὴ τινὲς εἰσὶν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀπὸ τοῦ ὄντος εὐαγγελίου μεταβολὴν ἕτερον εἰπὼν εὐαγγέλιον· εἶτα ἐπειδὴ τὰ 25 τῶν ἀποστόλων πρόσωπα προεβάλλοντο, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐχ ἑαυτὸν ἐκείνων προτιμᾷ, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἐκτὸς οὐδὲ ἑαυτὸν εἶναι τι νενόμικεν, ὅθεν αὐτὸ καὶ ἐπαύξων ἔλεγεν· ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα μηδὲ ἡ τοῦ τόπου ἀξιοπιστία μετὰ τοῦ προσώπου συναφθεῖσα ἀντίρροπος τῆς ἀληθείας εἶναι νο- 30 μίζηται· εἰ μὴ τινὲς εἰσὶν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, φησὶ, καὶ θέλοντες ἀνατρέπειν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, ἕως ἂν ὑγιαίνητε τὸν νοῦν, οὐκ ἐπιγνώσεσθε ἕτερον εὐαγγέλιον, ἕως ἂν ὀρθὰ βλέπητε καὶ μὴ διεστραμμένα, τὰ μὴ ὄντα φανταζόμενοι.

35

17. Cat. Cr. p. 16. (Θ.) Ἄλλος δὲ πάλιν οὕτως ἐρμηνεύει τὰ εἰρημένα.

18. C. Cr.: εἶχον. 35. Quae deinde in cat. sequuntur aliunde petita sunt.

I, 15. Καλῶς αὐτὸ ἐπὶ τὴν πρόγνωσιν ἀνήνεγκε τοῦ θεοῦ, ὥστε καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως φαίνεσθαι τῷ θεῷ τοῦτο δεδογμένον, τοσοῦτον ἀποδέον τοῦ καινότητα εἶναι τινα καὶ εὔρεσιν ἀνθρώπων τὸ κήρυγμα.

5 II, 4. Τινὲς τὸν δὲ σύνδεσμον περισσὸν ἔφασαν εἶναι, διὰ δὲ τοὺς ψευδαδέλφους· ἡ γὰρ ἀκολουθία ἐστίν, ὅτι οὐδὲ Τίτος Ἑλληγὼν ἦναγκάσθη περιτμηθῆναι διὰ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, τουτέστι τοὺς βουλομένους τηρεῖν τὸν νόμον.

II, 6. Τινὲς μὲν φασὶ τοῦτο αὐτὸν λέγειν, ὅτι οὐ μόνον
10 αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ.

II, 15. Ἀντὶ τοῦ ἐκ γένους καὶ οὐ προσήλυτοι· ὄραξ πῶς λαυθανόντως τῶν Ἰουδαίων καθάπτεται καὶ τὴν διδασκαλίαν συντίθησιν ἀπηρτισμένην; εἰπὼν γὰρ φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ ἐξ ἔθνῶν ἀμαρτωλοὶ, καὶ αἰτίαν τίθησιν εὔλογον δι' ἣν ἀπέ-
15 στησαν τοῦ Ἰουδαϊμοῦ.

II, 19. Ἐπειδὴ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τύπον ἐπλήρουν, συσταυροῦσθαι ἐλέγοντο τῷ Χριστῷ, ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν διὰ σταυροῦ τὸν θάνατον δεξαμένου καὶ ἀναστάντος, αὐτοὶ δὲ κατὰ τύπον τοῦ βαπτίσματος ἐν τοῖς
20 ὁμοίοις γιγνόμενοι ἐπ' ἐλπίδι τοῦ καὶ πάντη πότε μετασχεῖν τῶν ὁμοίων, ὅταν τῆς κοινῆς πάντων ἀναστάσεως ἐν τῇ τοῦ αἰῶνος συντελείᾳ τὸν καιρὸν παρεῖναι συμβαίῃ· τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι συνεσταύρωμαι, φησὶν, τῷ Χριστῷ, οὐδεμίαν πρὸς τὴν παροῦσαν ταυτὴν ζωὴν κοινωνίαν ἔχων, ἐν ἣ κατὰ νόμον
25 πολιτεύεσθαι ἡμᾶς ἀνάγκη.

III, 16. Ἡ πρὸς τὸν Ἀβραάμ φωνὴ ἐπαγγελίας ἐστὶ φησὶν, ὁ δὲ νόμος κατορθῶσαι ἀπαιτεῖ, καὶ τότε δίδωσι τὸν μισθὸν, ὥστε εἰ μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα περιμένομεν, περιττὴ ἢ ἐπαγγελία, ὁ γὰρ ἡμέτερος κάματος καὶ οὐχ ἡ τοῦ θεοῦ
30 ἐπαγγελία τὸν μισθὸν ἡμῖν ἀποδίδωσιν· εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία γένηται τὴν τοῦ ὑποσχομένου χάριν ἐμφαίνουσα, οὐκ ἄρα ἡ

1. C. Cr. p. 23. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ εἰς τὸ ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου φησὶν· 5. C. Cr. p. 29. Θ. Σενηριανός. 8. Idem statuit Theodoretus Op. ed. Hal. III. p. 367. 9. Ita cat. auctor p. 31. disputat, sed in marg. legitur: ἀνίσταται Θεόδωρον καὶ Σενηριανὸν καὶ Εὐσέβιον. 10. C. Cr.: παρ' αὐτόν. 11. C. Cr. p. 39. Σχόλιον Θ. 16. C. Cr. p. 42. (Θ.) Ἄλλος πάλιν ὡδε φησὶν· 26. C. Cr. p. 54. (Θ.) Ἄλλος πάλιν φησὶν·

τοῦ νόμου κατόρθωσις ἐστίν, ἀλλ' ἢ τοῦ θεοῦ ὑπόσχεσις ἢ τὴν κοινωνίαν ἡμῖν τῆς εὐλογίας χαριζομένη. Τὸ δὲ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰρημένον οὕτως ἀπλῶς εὐρίσκομεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκριβῶς πληρούμενον· οὗτος γὰρ σπέρμα μὲν αὐτοῦ κατὰ φύ- 5
σιν, ὡς οὖν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὸ γένος ἐκεῖθεν κατάγοντες· πιστεύομεν δὲ ἐπ' αὐτὸν, εἶτα καὶ τὸν Ἀβραάμ πατέρα ἐπιγρα-
φόμεθα, καὶ οὕτω τῆς εὐλογίας τὴν κοινωνίαν δεχόμεθα, ὥστε τὸ εἰρημένον ὡς ἐφ' ἐνός, δυνάμενον δὲ κατὰ κοινοῦ ὡς ἐπὶ πολλῶν νοεῖσθαι, τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἶναι πάντας τοὺς ἐκεῖ-
θεν τὸ γένος κατάγοντας, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κυρίως ἐπ' αὐτῶν 10
πληρούμενον τῶν πραγμάτων εὐρίσκομεν.

III, 21. Εἰ γὰρ τοιαύτη τις δύναμις τῷ νόμῳ προσῆν, ὥστε τοὺς ὑπ' αὐτῷ πολιτευομένους καὶ δικαιούσθαι καὶ τῆς αἰωνίου δύνασθαι τυγχάνειν ζωῆς, ἀναιρετικὸς ἦν τῆς ἐπαγγελίας ὁ νόμος αὐτός, ἀντ' ἐκείνης τὴν δικαίωσιν παρέχων· νυνὶ 15
δὲ τὸ ἐναντίον, ἀπαγορεύων μὲν τὴν ἀμαρτίαν, ἀπαλλάττειν δὲ αὐτῆς οὐκ ἰσχύων τοὺς διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν κα-
ταπίπτοντας εἰς αὐτήν, καὶ διὰ τούτου μειζύονως ἐλέγχων ἡμῶν τὸ πρὸς δικαίωσιν ἄτονον, μᾶλλον δὲ πάντη ἀδύνατον, ἀναγκαιώς τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος δεομένους δείκνυσιν ἡμᾶς. 20

III, 23. Ἐπισημαντέον ἐκεῖνο, ὅτι τῶν κατὰ Χριστὸν ποι-
εῖται μὲν ἀπὸ τῶν μελλόντων ὡς εἰκὸς τὴν ἀπόδειξιν, ἐπειδὴ πᾶσα τῶν παρ' αὐτοῦ κατορθωμάτων ἡμῖν ἢ φανερώσεσι ἐπὶ τῶν πραγμάτων γίνεται τότε· καλεῖ δὲ πίστιν μὲν, ἐπειδὴ μη-
δέπω γεγονότες ἐπὶ τῶν πραγμάτων, πιστεύομεν τέως περὶ αὐ- 25
τῶν, ἐπαγγελίαν δὲ, ὡς ἂν τὴν περὶ αὐτῶν ὑπόσχεσιν ἤδη κε-
κομισμένων ἡμῶν, καὶ χάριν δὲ εἰκότως αὐτὰ ὀνομάζει μάλιστα, ἐπειδὴ δωρεὰ σαφῆς τις τοῦ θεοῦ ἐστὶ τὰ διδόμενα, οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φιλοτιμίας ἔχοντα τὴν ἀρχὴν· ἀντιπαρεξετάζει δὲ τὸν νόμον πᾶσιν εἰκότως. 30

III, 26. Ἄντι τοῦ εἰπεῖν τέλειοι· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον πρὸς τὸ ὑπὸ παιδαγωγὸν τὸ υἱοὶ θεοῦ εἰπεῖν, τῷ γὰρ υἱῷ τοῦ θεοῦ οὐδὲν λείπει πρὸς τελειότητα.

III, 28. 29. Τῆς παρούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν τοῖς πᾶσιν ὁ

12. C. Cr. p. 55. Θεόδωρος δὲ φησιν· 21. C. Cr. p. 57. Θ. 31. C. Cr. p. 58. Θ. 33. Quae adduntur Chrysostomi sunt, ut iam adnotavit Cramer. 34. C. Cr. p. 59. (Θ.) Ἄλλος τις τὸ αὐτὸ ῥητὸν ὡςδε λέγει·

Ἀδὰμ, εἰς δὲ ἄνθρωπος οἱ πάντες ἐσμὲν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, πρὸς γὰρ δὴ τὸ κοινὸν ὥσπερ εἰ μέλους τάξιν ὁ καθείς ἡμῶν ἐπέχει· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν ὁ Χριστός, πάντες δὲ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς
 5 μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀθανασίας ὥσπερ εἰς γινόμεθα πρὸς αὐτὸν, τῇ ὁμοιότητι τοῦ πράγματος μέλους τάξιν πρὸς τὸ κοινὸν τοῦ καθ' ἓνα ἡμῶν ἐπέχοντες. Τότε τοίνυν οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ θεωρεῖται, οὐ γὰρ ἐστὶ γαμηῆσαι ἢ γαμηθῆναι· οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Ἕλλην, οὐδὲ γὰρ περιτομὴ ἐν ἀθανάτῳ φύσει χῶ-
 10 ραν ἔχει, ὥστε διακριθῆναι περιτετημημένου ἀκρόβυστον· οὔτε δοῦλος οὔτε ἐλεύθερος, πᾶσα γὰρ ἀνωμαλία πραγμάτων ἀνήρηται. Ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τύπον διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν ἐκείνοις γινόμεθα, τοῦτο λέγει· εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστὲ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. Εἰ γὰρ
 15 ὑμεῖς τοῦ Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀναγέννησιν τύπον ἔχουσαν τῆς τότε παρεσομένης ὑμῖν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα, ἀνάγκη καὶ ὑμᾶς τὸ ἐκείνου σῶμα, τούτου εἶναι σπέρμα οὔπερ δὴ κάκεινος· ὕθεν εἰκότως καὶ τῆς ἐπαγγελίας κληρονόμοι. Εἶδες πῶς ὅπερ
 20 ἔμπροσθεν ἔλεγεν ἀπέδειξε νῦν τὸ περὶ τοῦ σπέρματος, ὅτι αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι εἰσὶ δεδομέναί.

IV, 1—3. Οὐσία μὲν ὑπέθετο τὴν ἀρετὴν ὁ ἀπόστολος, τῇ περὶ τὸν θεὸν ἀγάπῃ καὶ τῇ περὶ τὸν πλησίον γνωριζομένῃ, χρῆσιν δὲ αὐτῆς οὐκ εἰς δέον τῷ τάναντία διαπραττομένους
 25 ἀφανίζουσιν αὐτῆς τὴν ὑπόστασιν. Ὑπὸ ἐπιτρόπους τοίνυν καὶ οἰκονόμους γεγόναμεν, ἵνα ἢ συνεχῆς τούτων παρατήρησις εἰς ὑπόμνησιν ἄγῃ πάντοτε ἡμᾶς τοῦ δεδωκότος θεοῦ τοὺς νόμους, καὶ οὕτω σωφρονέστερον βιοῦντες μὴ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παραφανίζωμεν οὐσίαν, ἀλλ' ἂν ἢ τότε ἐπιστάσα τελειότης
 30 βεβαίαν καὶ ὀλοτελῆ τῆς οὐσίας παράσχῃ τὴν ἀπόλαυσιν, ἅτε δὴ καὶ φυλάττειν τότε ἀκέραιον τὴν πατρῴαν δυναμένους κληρονομίαν.

2. C. Cr.: μαθεῖς. Ceterum v. Winer Grammatik des neutestam. Sprachidioms ed. V. p. 288. 10. C. Cr.: περιτετημημένον. 14. V. sequentia, quae in cat. intervallo seiuncta leguntur, cum arcte cohaereant cum praegressis procul dubio eidem scriptori tribuenda sunt. Nimirum vs. 29 allatus continuum ordinem interruptit. 22. C. Cr. p. 60. (Θ.) Ἄλλος φησὶ· 29. „Παραφανίζομαι misere perdo, aboleor, Athan. 1, 42. 47. 2, (58.) 167. Kall. Mss.“ Stephani Thes. I. gr. ed. Lond.

IV, 6. 7. Ἦκολουθεῖ τότε τῇ δόσει τοῦ πνεύματος τὰ γινόμενα θαύματα, ὅπερ ἀναμφίβολον αὐτοῖς τὴν δόσιν ὡς εἰκὸς ἐποίει τοῦ πνεύματος· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ τῆς υἰοθεσίας μετεληφέναι ἐπίστευον, ὅθεν καὶ αὐτὸς θαρσύνσας τῷ ἰσχυρῷ τῆς ἀποδείξεως, ὡς ἄτε δὴ ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰλημμένων τῶν καὶ παρ' αὐτοῖς ἀναμφίβολων ἐπάγει· ὥστε οὐκέτι εἰ δοῦλος, ἀλλὰ υἱὸς καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ Χριστοῦ. Οὕτως οὐδεμία σοί φησι, πρὸς τοὺς ὑπὸ νόμον ζῶντας κοινωνία λοιπόν.

IV, 15. Τὸ οὖν τίς ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ποῦ ὁ μακαρισμός; οἴχεται, ἀπώλετο, καλῶς οὐκ ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ δι' ἐρωτήσεως ἐνδειξάμενος.

IV, 19. Τὸ δὲ πάλιν, ὥστε τῶν παλαιῶν ὠδίνων ἀγαγεῖν εἰς μνήμην· τὸ δὲ ἄχρις οὗ μορφοθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἐπίτασιν ἔχει τοῦ πάθους, οὐδὲ γὰρ εἰδότης ἐστὶ ποῦ ποτε στήσεται αὐτῷ τὰ τῶν ὠδινῶν.

IV, 20. Καλὴ δὲ καὶ ἡ πρὸς ἐκείνους ἀποστροφὴ τῶν λόγων· διὰ γὰρ πάντων φαίνεται ὁ ἀπόστολος ὑπὸ τῆς τῶν γεγυνομένων ὀργῆς συνεχεῖς τὰς μεταβολὰς δεχόμενος, καὶ τὰ μὲν πρὸς τούτους ἀγανακτῶν, τὰ δὲ πρὸς ἐκείνους, τὸ δὲ καὶ ἄλλων ὡς ἐπὶ τέκνοις ἀπολωλόσι, καὶ ὅλως ἀκριβῶς τις σκοπούμενος, πολλὴν ἴδοι ἂν ἐν τοῖς γεγραμμένοις τῶν παθῶν τὴν ἐναλλαγὴν.

IV, 24. Ἀλληγορίαν ἐκάλεσε τὴν ἐκ παραθέσεως τῶν ἤδη γεγυνομένων πρὸς τὰ παρόντα σύγκρισιν· ὥσπερ γὰρ φησιν, ὁ Ἰσμαὴλ κατὰ σάρκα γεγέννηται, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ νόμος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐβούλετο πολιτεύεσθαι καὶ τὴν ἐκεῖθεν δικαιοσύνην δέχεσθαι, καὶ ὥσπερ ὁ Ἰσαὰκ κατὰ χάριν γεγέννηται, τοῦτο γὰρ ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀκολουθίας τοῦτο βουλομένης, οὕτως καὶ τῶν κατὰ Χριστὸν ὁ σκοπὸς οὗτος ἦν καὶ τὸ τέλος, λυθῆναι μὲν τὸν θάνατον, ἀναστάντας δὲ ἅπαντας τοὺς πώποτε γεγυνοτάς ἀνθρώπους ἐν ἀθανάτῳ διάγειν τῇ φύσει, μη-

1. C. Cr. p. 61. (Θ.) Ἄλλος φησὶ· 6. Hic eadem valent quae paulo ante ad p. 126 l. 14 diximus. 9. C. Cr. p. 66. Θ. 10. Cf. Synes. ep. 59. πάντα οἴχεται, πάντα ἀνήρηται. 12. C. Cr. p. 67. Θ. 16. C. Cr. p. 68. Θ. 23. C. Cr. p. 70. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ ἀλληγορίαν, φησὶν· 28. C. Cr.: μὴ βουλομένης. Hanc scripturam eo defendere licet, quod catenae auctorem haec refutationis causa interposuisse statuas. Quamquam haec ratio mihi quidem displicet.

δαμῶς ἁμαρτεῖν ἐπιδεχομένους ἔτι διὰ τὴν ἐνούσαν αὐτοῖς ἔτι τότε χάριν τοῦ πνεύματος· ἔστι δὲ ἀκολουθία μὲν γινομένη φύσεως ἢ εἰς τόνδε τὸν βίον τῶν τικτομένων πάροδος, ἐφ' οὗ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν χώραν ἔχειν συμβέβηκε, χάριτος δὲ ἢ γέννησις ἐκείνη, καθ' ἣν ἀνιστάμενοι πάντες εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀποτίκτονται.

IV, 25. Ἀραβία τὸ παλαιὸν οὐχ ἢ νῦν οὕτως ὀνομαζομένη μόνον ἐλέγετο, ἀλλ' Ἀραβ ἦτε ἔρημος πᾶσα καὶ τὰ περι αὐτὴν οἰκούμενα μέρη, καὶ μὴν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέρος οὐκ ἐλάχιστον. Τοῦτο οὖν θέλει εἰπεῖν περὶ τῆς Ἀραβ, ὅτι τῆ παρ' ἡμῶν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῆ κατὰ τὸν βίον τοῦτον θεωρουμένη ἰσοδυναμεῖ ἢ Ἀραβ, ταύτην ἡμῶν τὴν τάξιν ἐπεχούσης τῆς νῦν Ἱερουσαλήμ, ἐφ' ἧς τὰ τῆς διαθήκης ἐκείνης νόμιμα πληροῦται πρὸς τὰ προσδοκώμενα, ὧν δὲ καὶ τεύξεσθαι ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίζομεν αἰῶνος, ἣν ἐπέιχεν ἢ Ἀραβ πρὸς τὴν Σάρδαν κρινομένη. Τὸ μέντοι· δουλεύει μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς, οὐ περὶ τῆς Ἀραβ λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν τῷ Σινᾷ δοθείσης διαθήκης.

IV, 29—31. Οὐ τὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας μόνον ἐντίθησιν ὄνομα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ τοῦ πνεύματος, ἅτε δὴ προσδοκῶντων ἡμῶν τῆ μετουσίᾳ τοῦ πνεύματος τὴν ἀπόλαυσιν δέξασθαι τῶν μελλόντων, οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον τὸ τῆς σαρκὸς, ἅτε δὴ κατὰ τὸν παρόντα τουτονὶ βίον χρησιμεύειν τοῦ νόμου δυναμένου· σάρκα γὰρ τὸ πρόσκαιρον καὶ εὐδιάλυτον λέγει, ὅταν μὴ τὴν ἡμετέραν ὀνομάξῃ φύσιν. Οἱ τοίνυν τοῦ νόμου προεστάναι δῆθεν βουλόμενοι τὰ τῆς χάριτος ἀπελαύνουσιν, ὥσπερ καὶ ὁ Ἰσμαῆλ τὸν Ἰσαάκ· ἀλλὰ τί λέγει ἢ γραφή; καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδὲ γὰρ ἔστι τις κοινωνία τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων, οὐδ' ἔχει χώραν τὰ νόμιμα ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαίτης, ἣν κατὰ τύπον πληροῦμεν τῆς ἀναστάσεως· καὶ λοιπὸν ὡς ἀπὸ τῶν προκειμένων ἐπισυλλογίζεται.

7. C. Cr. p. 71. (Θ.) Καὶ ἄλλος δέ φησιν· 8. V. interpretes doctos ad locum Paulinum, maxime Winerum, Schottum et Usterium. 14. C. Cr.: ὧν δεῖ. 18. Quae deinde p. 72 adfertur disputatio cuiusnam sit nescio, sed quae postea sequuntur l. 11. Οὐ γὰρ — usque ad finem p. 73 sunt Chrysostomi. 19. C. Cr. p. 73. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι· 23. C. Cr.: τουτονὶ βίον. 31. Quae in cat. — p. 77 sequuntur Chrysostomi sunt.

V, 8. Τῆς χάριτος θεοῦ ἦν τὸ καλέσαι, τὸ δοῦναι τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, ὑποσχεῖσθαι τὰ μέλλοντα· τὸ μέντοι μένειν βεβαίους ἐπὶ τῆς πίστεως οὐκ ἦν ἐκείνου, ἀλλ' ὑμέτερον.

V, 15. Εἰ μέλλετε, φησὶν, πρὸς ἀλλήλους οὕτω φιλονεικεῖν ἀνευδότης, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖτε τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ γὰρ τοῦναντίον ἔξω παντελῶς γενέσθαι αὐτοὺς τῆς εὐσεβείας παρασκευάζετε, ὃ καὶ καλῶς ἀναλίσκεσθαι ἐκάλεσεν, ἅτε δὴ μείωσιν ἐργαζομένων τῷ κοινῷ τῶν τῆς εὐσεβείας ἀποχωρούντων.

V, 17. Ἀναιρετικὸν μὲν θνητότητος ἀθανασία, ἀθανασία δὲ θνητότητος, οὐδὲ γὰρ συμφωνεῖ ταῦτα ἀλλήλοις· ὅθεν οὐδὲ ἡμῖν ἔξεστι ποιεῖν ἄπερ βουλόμεθα, ἐπεὶ μηδὲ δυνατόν ἐν ἐκείνοις ὄντας τὰ τῆς θνητότητος πράττειν· τὸ γὰρ ἵνα οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἀκόλουθον κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα.

VI, 2. Νόμον Χριστοῦ τὴν ἀγάπην φησὶν· ἀλλὰ καὶ κοινῶς αὐτῷ τοῦ φορτίου ὀφείλεις, τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν διὰ παραινέσεως καὶ χρηστότητος ἐπικουφίσης αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ὑπὸ τῆς τοῦ ἁμαρτήματος συνειδήσεως βεβαρημένην.

VI, 11. Μέλλων καθάπτεσθαι τῶν ἐναντίων, ἄγαν μείωσιν ἐχρήσατο γράμμασιν, ἐμφαίνων ὅτι οὔτε αὐτὸς ἐρυθριᾷ, οὔτε ἀρνεῖται τὰ λεγόμενα.

1. C. Cr. p. 77. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι· 3. Quae deinde in cat. adduntur usque ad p. 81 l. 5 omnia ex Chrysostomo petita sunt. 4. C. Cr. p. 81. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι· 9. Quae in cat. sequuntur — p. 82 l. 23 Chrysostomi sunt. 10. C. Cr. p. 82. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι· 15. C. Cr. p. 86. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι· 19. C. Cr. p. 90. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι· 21. Et quae praecedunt et quae sequuntur in cat. Chrysostomi sunt.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD EPHESIOS COMMENTARII

FRAGMENTA.

Ἐπῆλθέ μοι σφόδρα θαυμάζειν ἐκεῖνα τῶν εἰρηκότων, τὸν μακάριον Ἰωάννην τὸν εὐαγγελιστὴν πρῶτον τοῖς Ἐφεσίοις παραδεδωκέναι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· οὐκ ἐνενόησαν γὰρ, ὡς Ἰωάννης τοὺς ὑστέρους χρόνους παρ' Ἐφεσίοις ἐγένετο, 5 διαγενόμενος ἄχρι τῶν Τραιῖανου τοῦ βασιλέως καιρῶν ἀπὸ τῶν Νέρωνος ἀρξάμενος, ἀφ' οὗ Παῦλος ἀπετιμήθη τὴν κεφαλὴν καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος ἀρχὴν ἐδέξατο. Ἐπὶ τούτου γὰρ δὴ τοῦ πολέμου πάντας μὲν ἀναχωρῆσαι τοὺς ἀποστόλους τῆς Ἰουδαίας ἐγένετο· τότε δὲ καὶ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἐφεσον γενόμενος, 10 διετέλεσεν ἐπ' αὐτῆς, ἄχρι τῶν Τραιῖανου διαγερονῶς ὡς ἔφην καιρῶν. Παῦλος δὲ οὐδὲ τεθραμμένος αὐτοὺς ἐπιστέλλων φαίνεται· καταλιμπάνει δὲ Τιμόθεον μετὰ τοῦτο, ἐπιστατήσοντα τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ, γεγονῶς ἤδη παρ' αὐτοῖς ὡς εἰκός. Τίς δὲ οὕτως ἡλίθιος ὥστ' ἂν οἰηθῆναι, ὅτι παρόντος 15 Ἰωάννου Τιμόθεον ἐπὶ τῷ τῆν ἐκκλησίαν οἰκονομεῖν κατελίμπανεν; ἔτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις λογίζεσθαι χρὴ, ὡς Ἐφεσίους ἐθεάσατο πολλῶ πρότερον, ἢ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀναχθῆναι ὅλως, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων μάθου ἂν τις σαφέστερον, ὥστε φαίνεσθαι αὐτὸν πανταχόθεν 20 πολλῶ πρότερον τῆς Ἰωάννου διατριβῆς ταῦτα γράφοντα πρὸς αὐτούς.

Catena his verbis explicit: Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀπ. ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος, ἀπὸ φωνῆς Ὠριγένης, τοῦ μακ. Ἰωάννου, Σενηριανοῦ, Θεοδώρου. 1. C. Cr. p. 97. Θεόδωρος δὲ φησι· 6. Fortasse legendum ἐφ' οὗ.

I, 3. Τὸ εὐλογητὸς ἀντὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιος. Τὸ μέντοι ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναται μὲν καὶ διηρημένως λέγεσθαι, ἵν' ἢ τὸ μὲν θεὸς κατὰ διαίρεσιν ἀπολύτως νοούμενον, τὸ δὲ πατὴρ καθ' ἑαυτό· εἰ δέ τις αὐτὸ ἐπισυμπλέκειν φιλονεικίῃ, ὡσὰν 5 καὶ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ πατὴρ ἐπὶ τοῦ προσώπου νοεῖσθαι ὀφείλουτος τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ πρὸς τοῦτο μαχόμεθα, ἵν' ἢ κατ' οἰκονομίαν αὐτοῦ θεοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. Εὐλογίαν ἐκάλεσε πνευματικὴν τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα, ἀντιδιαστέλλων ταῖς 10 κατὰ τὸν νόμον εὐλογίαις. Τὸ δὲ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἀντὶ τοῦ περὶ τῶν ἐπουρανίων, οὐχ ἵνα γῆν κληρονομήσωμεν κατὰ νόμον, οὐδ' ἵνα κατὰ γῆν πολιτευσώμεθα.

Πρόδηλον ὡς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἔθος αὐτῷ τῶν κατὰ Χριστὸν ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδειξιν, ἅτε δὴ τότε φαινομένων ἐπὶ 15 τοῦ πράγματος· νῦν γὰρ ἐν ἐπαγγελίᾳ μόνου αὐτῶν ἐσμὲν διὰ πίστεως.

I, 5. Τοῦτο ἐπίτασιν ἔχει τοῦ προκειμένου διχόθεν, ἐπειπερ ἡμῖν ἀγάπη τῆς ἐκλογῆς μεῖζων, καὶ τὸ τῆς υἰοθεσίας τοῦ ἁγίου καὶ ἀμώμου· οἰκειότητος γὰρ ἀπόδειξιν ἔχει ταῦτα με- 20 γίστην. Τὸ δὲ εἰς αὐτὸν, ἵνα αὐτοῦ υἱοὶ λεγοίμεθά τε καὶ χρηματίζωμεν.

Ἴνα εἴπη ὅτι σφόδρα ἤρεσεν αὐτῷ ταῦτα περὶ ἡμᾶς δια-
πράξασθαι· ὡς γὰρ ἐν εὐχαριστίας προσχῆματι λέγων αὐτὰ,
πανταχόθεν αὖξει τῶν γεγονότων τὴν χάριν τῷ μεγέθει τῶν 25
πραγμάτων.

I, 6. Ὡστε, φησὶν, ὑπὲρ τούτων ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι δίκαιον αὐτὸν παρ' ἡμῶν, ἀνθ' ὧν οἰκεία χάριτι τοσαύτης ἡμῖν μετέδωκε δόξης.

I, 9. 10. Μυστήριον τοῦ θελήματος τοῦ θεοῦ λέγει, τὸ 30 ἀποκεκρυμμένον αὐτοῦ θέλημα καὶ ἄδηλον τοῖς πᾶσι μυστήριον αὐτὸ καλῶν· ὕπερ οὖν, φησὶ, πόρρωθεν αὐτῷ δοκοῦν καὶ προ-

1. C. Cr. p. 104. Θ. δὲ φησι· 3. C. Cr.: δύναται τὸ μὲν. 13. C. Cr.: πολιτευσώμεθα. ib. Subnexuit catenae auctor v. hoc modo distinguenda: καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως. Ἐν Χρῆστῷ Ἰησοῦ. 14. C. Cr. p. 105. Θ. δὲ φησι· 17. Quod sequitur in cat. fragmentum Chrysostomi est. 18. C. Cr. p. 106. Θ. δὲ φησι· 23. C. Cr. p. 108. Θ. δὲ φησιν· 27. Θ. δὲ ὧδε λέγει· 28. C. Cr.: αὐτοῦ. 30. C. Cr. p. 114. Καὶ Θ. δὲ φησι·

ωρισμένον ἦν, τοῦτο μετὰ πολλῆς σοφίας καὶ φρονήσεως ἐγνώρισεν ἡμῖν, ἵνα εἴπῃ, ἐπ' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων· διὰ τί δὲ νῦν; εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἐπειδὴ κατὰ τάξιν πάντα οἰκονομεῖσθαι ἔδει.

5 "Οτε οὖν ἐπληρώθησαν οἱ καιροὶ τῶν λοιπῶν, τότε κατὰ τὴν ἄνωθεν οἰκονομουμένην τάξιν ἐπὶ τῶν οἰκείων καιρῶν καὶ τὰ περὶ τὸν Χριστὸν ἐδείχθη.

I, 13. Τῷ γὰρ αὐτῷ δὴ τρόπῳ φησί, τῶν τοῦ εὐαγγελίου ῥημάτων ἀκούσαντες, τῆτε πίστει προσεληλύθατε καὶ τῆ τοῦ
10 πνεύματος μετουσίᾳ τὴν βεβαίωσιν ἐδέξασθε· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐσφραγίσθητε. Προσεγίνετο δὲ αὐτοῖς διὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἢ βεβαίωσις τῶν ἀκολουθούντων ὡς εἰκὸς θαυμάτων, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν ἐπίσφιγγον αὐτούς· καλῶς δὲ αὐτὸ πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ πάντα τὰ προσ-
15 δοκώμενα αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσέεται ἀγαθὰ τῆ τοῦ πνεύματος μετουσίᾳ.

I, 14. Κληρονομίαν τῶν τότε καλεῖ τὴν ἀπόλαυσιν, ἅτε δὴ βεβαίως αὐτοῖς διδομένων, ἀρῆαβῶνα δὲ τῆς κληρονομίας τὴν ἐνταῦθα δόσιν τοῦ πνεύματος, ἐπειδὴ τὰς περὶ τῶν μελ-
20 λόντων ἐπαγγελίας δεχόμενοι καὶ τὴν τελείαν τοῦ πνεύματος προσδοκῶντες μετάδοσιν, βραχείαν τινὰ, ὥσπερ οὖν εἶπον, ἀπαρχὴν τοῦ παρόντος ἐλάμβανον.

Θεόδωρός φησιν ἀπολύτρωσιν περιποιήσεως τὸ διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαττομένους
25 κακῶν τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν λαμβάνειν, ἀφ' ὧν τῆς παρ' αὐτοῦ μετάσχοντες δόξης, εἰκότως θαυμαστὸν ἐκεῖνον ἐνδείκνυμεν, τὸν τοσοῦτων αἴτιον ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν γεγονότα· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.

I, 17. 18. Τοῦτο αἰτῶ φησιν, ὡς ἂν παρασχεθεῖν ὑμῖν
30 παρὰ τοῦ θεοῦ πνεύματος χάρις, εἰς τὸ σοφίας τὲ ὑμᾶς πληρωθῆναι καὶ ἐπιγνώσεως τοῦ θεοῦ δεξαμένους τῶν ἀπορρήτων τὴν ἀποκάλυψιν, ὥστε τὴν διάνοιαν ὑμῶν φωτὸς δίκην τῆ ἀπὸ τοῦ πνεύματος καταλάμπεσθαι γνώσει· τίνος ἕνεκεν; εἰς τὸ εἰ-

5. Haec intervallo a praecedentibus seiuncta sunt. Theodori fortasse non sunt. 8. C. Cr. p. 117. Θ. φησι· 15. C. Cr.: προσέεται. 17. Hoc scholion, quod praecedens in cat. excipit, eidem scriptori tribuendum videtur. 23. C. Cr. p. 122. 25. C. Cr.: αὐτόν. 29. C. Cr. p. 128. Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ δῶν ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως καὶ τὰ ἐξῆς·

δέναι ὑμᾶς, τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ ποίαις ἐλπίσι κεκλήμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ ὅση τις περιέσται κτήσις ἀγαθῶν τοῖς τοῦ θεοῦ ἁγίοις ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Καλῶς δὲ δόξαν μὲν κληρονομίας ἐκάλεσεν, ὡς 5 ἂν ἐπιδόξων τότε γινομένων ἡμῶν, πλοῦτον δὲ δόξης, ἵνα εἴπη τῶν δωρεῶν τὴν ὑπερβολήν.

II, 10. Ἐνταῦθα οὐ κατὰ τὴν πρώτην λέγει δημιουργίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν, καθ' ἣν ἀνακτιζόμεθα διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἵν' ἄπερ ἀπὸ τῆς οἰκείας προαιρέσεως κατορθῶσαι 10 οὐδαμῶς οἰοί τε ἐγενόμεθα τῷ τὴν φυσικὴν ἀντιπράττειν ἡμῖν ἀσθένειαν, ταῦτα δὶχα πόνου παντὸς σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ χάριτι τοῦ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἀνακτιζοντος ἐπιτελέσαι ἡμῖν ἐγγένηται.

II, 13. 14. Νῦν ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀνάστασιν χαρισάμενος καὶ ἕτερον ἀντὶ τοῦ παρόντος ἐπειδαγαγὼν βίον, 15 συνῆψεν ὑμᾶς τοὺς ἀφεστῶτας πολὺ· πῶς καὶ τίνα τρόπον; αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ Χριστὸς τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀθανασίαν ἡμῖν παρασχὼν, κατέλυσε τὴν διαίρεσιν ταύτην, ἐν γὰρ ἀθανάτῳ φύσει περιτομὴ μὲν οὐκ ἂν γένοιτο· τούτου δὲ οὐκ ὄντος, οὐδεμία φανήσεται ἀκροβύ- 20 στον καὶ περιτετμημένου διάκρισις· ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τὸν νόμον ἐντεῦθεν ἔπαυσε, περιττὴ γὰρ τότε πᾶσα τοῦ νόμου διάταξις.

II, 15. Ἴνα εἴπη διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων τῆς ἀναστάσεως, τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀθανασίας, δόγματα καλέσας ταῦτα ὡς ἐν 25 πρᾶγμασιν ὄντα, τῆς θείας χάριτος ἐν ἡμῖν καταπραττομένης, ὡς μὴδὲ προσταγμάτων ἡμᾶς δεῖσθαι καὶ ἐντολῆς, τῆς τότε ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν βουλομένης ἡμᾶς.

II, 21. Ἐπειδὴ εἰς ναὸν τοῦ θεοῦ τελοῦμεν ἀμφοτέρω, τῇ αὐτῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ 30 συντελεῖν εἰς μίαν οἰκοδομὴν δεξάμενοι. Τὸ δὲ ἐν ᾧ πᾶσα ἀφῆ συναρμολογουμένη, ἵνα εἴπη, πᾶς λίθος ὑπὸ ἀφῆν πί-

4. C. Cr.: τῆς τοῦ. 8. C. Cr. p. 142. Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς. 14. C. Cr. p. 145. Θ. δὲ φησι· 17 C. Cr.: ἡ ἡμῶν. 24. C. Cr. p. 149. Θ. δὲ φησι· 29. C. Cr. p. 152. Θ. δὲ φησιν· 31. Legendum videtur τὸ συντελεῖν. 32. Cdd. N. T. quod sciam omnes: πᾶσα (ἡ) οἰκοδομή.

στεως, ἀπό τινος ιδιώματος οὕτως εἰπὼν, ἐν τάξει δηλονότι ἀνθρώπου τὸν λίθον λέγων.

II, 14. 15. Τινὲς πατριὰν ἀνέγνωσαν, οὐ συνιέντες τὸ κείμενον· ἔστι δὲ φρατρία· πατριὰ μὲν γὰρ ἢ συγγένεια λέγεται, φρατρία δὲ τὸ σύστημα· ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς συγγένεια οὐδεμία, συστήματα δὲ καὶ πολλά. Τὸ τοίνυν τούτου χάριν ἄνωθεν μὲν ἀποδεδωκὸς πρὸς τὰ προκείμενα διήγησιν ἔχοντα τοῦ μεγέθους τῆς περὶ ἡμᾶς χάριτος τοῦ θεοῦ, ἐνταῦθα δὲ αὐτὸ μετὰ τὰ παρεντεθέντα ἀναλαβὼν τοῦτο λέγει, ὅτι ὑπὲρ 10 τούτων ἀπάντων, ὧν ἡμῖν παρεῖχε, καὶ ὡς προεῖπον οὕτως ὄντων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν, ἐκάστοτε προσπίπτω τῷ πατρὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἅπαν σύστημα εἴτε ἐν οὐρανοῖς, εἴτε ἐπὶ γῆς οἰκεῖον καλεῖται καὶ ἡγεῖται δεσπότην.

III, 18. 19. Τὸ γινῶναι ἀντὶ τοῦ ἀπολαῦσαι λέγει, ἐπὶ 15 πραγμάτων εἰπὼν τὴν γνώσιν, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ τὸ ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς, ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπολαύσει με τῆς ζωῆς κατέστησας· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι τὸ ἐν ἀπολαύσει καταστῆναι τοῦ πράγματος λέγει, καὶ τοῦτο δείκνυσι διὰ τοῦ σὺν τοῖς ἁγίοις· τὸ δὲ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ 20 ὕψος, ἵνα εἴπῃ τῆς χάριτος τὸ μέγεθος ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ὀνομάτων. Εὐχόμεαι τοίνυν ὥστε ὑμᾶς συναπολαῦσαι τοῖς ἁγίοις τῆς οὕτω μεγάλης καὶ θαυμαστῆς δωρεᾶς τοῦ θεοῦ, ἣν ἢ πολλὴ τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπη παρέσχεν ἡμῖν.

IV, 3. Πνεῦμα τὸ ἀναγεννήσαν σῶμα, εἰς ὅπερ διὰ τῆς 25 ἀναγεννήσεως κατέστητε.

IV, 5—8. Μῆτε τὸ εἷς κύριος ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ πατρὸς νοητέον, μῆτε τὸ εἷς θεὸς ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα

3. C. Cr. p. 159. Θ. δέ φησι· 6. In marg. cat. legitur hoc scholion: ὁ Χρυσόστομος πατριαὶ, οἶονεὶ φυλαί. Ὀριγένης ὁμοίως. Σενηριανὸς πατριὰν, ὡς ἐπὶ συγγενείας. Θεόδωρος φρατρίαί, τὰ συστήματα. V. etiam c. Cr. p. 160. lin. 17. Chrysost. hom. 7: ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ· οὐκέτι κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων φησὶν, ἀλλὰ [κατὰ τὸν] καὶ τὰς ἄνω καὶ τὰς κάτω ποιήσαντα φυλάς, οὐχ οἶαι αἱ Ἰουδαϊκαί. Idem vero multo post: ἐνταῦθα μὲν γὰρ πατριαὶ εἰσι τὰ γένη· ἐν δὲ οὐρανῷ πῶς, ἐνθα οὐδεὶς ἐξ οὐδενὸς γέγονεν; ἢ ἐκεῖ τὰ συστήματά φησι πατριας, καθάπερ καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἔστιν εὐρεῖν κείμενον πατριὰ ἀματταρεῖ (lege Μεραρεῖ Num. 4, 29.), ἀφ' οὗ καὶ πατέρες καλοῦνται. 7. 3, 1. 9. C. Cram.: αὐτῷ. 10. C. Cram.: προεῖπὼν. 14. C. Cr. p. 163. Θ. φησι· 16. Ps. 16, 11. 24. C. Cram. p. 165. Θ. δέ φησι· 26. C. Cr. p. 168. Θ. δέ φησι·

εἶπη, οὐ διαφόρους κυρίους, οὐδὲ διαφόρους νομίζομεν θε-
οὺς· ἀδιάσπαστος γὰρ ἡμῖν τῆς θεότητος καὶ τῆς κυριότητος
ἢ ὁμολογία, οὐ διαιρουμένων τῶν γνωμῶν ἡμῶν κατὰ τὸν τῶν*
προσώπων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν ὁμοίαν ἀποδιδόντων προσκύνησιν.
Ὁ ἐπὶ πάντων δὲ, ἵνα εἶπη ὁ πάντων ὑπερέχων, καὶ διὰ πάν- 5
των ἡμῶν τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύμενος πρόνοιαν, ἐν πᾶσι τε
ἡμῖν εἶναι καὶ οἰκεῖν πιστευόμενος. Καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων
ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν ὁμόνοιαν, ἐδίδκει δὲ τις αὐτοῖς εἶναι διαφορὰ
ἀπὸ τῆς τῶν χαρισμάτων ποικιλίας, ἐπιφέρει· ἐνὶ δὲ ἐκάστῳ
ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. Εἰ 10
δὲ ἴδιόν τι χάρισμα ἕκαστος ἡμῶν ἔχει, ἡ διαφορὰ γέγρονε, καθὼς
τὴν ἑαυτοῦ δωρεὰν ἐκάστῳ ἡμῶν ὁ δεσπότης ἐπεμέτρησε Χριστός.

Ὁ τε γὰρ δεδωκὼς ἡμῖν εἰς καὶ τὸ δοθὲν ἡμῖν πνεῦμα ἔν.
Ἐπαλλάξας δὲ τὸ ἔλαβε δόματα οὕτως ἐν τῷ ψαλμῷ κείμενον,
ἔδωκε δόματα εἶπε, τῇ ὑπαλλαγῇ περὶ τὴν οἰκείαν χρησάμενος 15
ἀκολουθίαν· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τὸ ἔλαβεν ἤρ-
μοττεν, ἐνταῦθα δὲ τῷ προκειμένῳ τὸ ἔδωκεν ἀκόλουθον ἦν.
Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἀγῶνα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνστησάμενος ὁ Χρι-
στὸς πρὸς τὸν διάβολον καὶ ὥσπερ πολέμου νόμῳ νικήσας αὐ-
τὸν, ἐπειδὴ ἀφείλεν ἑαυτὸν τοῦ θανάτου πρότερος ἀναστὰς, 20
κοινήν ἐπὶ πάντων ἡμῶν τοῦ θανάτου τὴν λύσιν ἐποίησατο
καὶ ὥσπερ αἰχμαλώτους τινὰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ
διαβόλου τυραννίδα κατεχομένους, τῆς ἐκείνου καταδυναστείας
αὐτοὺς ἀφελῶν, ἀνῆγεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

IV, 17—19. Τοῦτο λέγει συντόμως. Οὐ δίκαιον ὑμᾶς 25
ἀκόλουθα πράττειν τοῖς ἔθνεσιν, οἳ μὴδὲν ἐπιστάμενοι τῶν δε-
όντων ὥσπερ ἐν σκότῳ διάγουσι, τῆς εὐσεβείας μακρὰν τυγχά-
νοιτες καὶ τῆς τοῦ θεοῦ ζωῆς ἀλλότριον καθεστῶτες, ἵνα εἶπη
τῆς προσδοκωμένης ἀναστάσεως. Τὸ δὲ ἀπηληγότες ὥσπερ
τῶν ἀπὸ πάθους τινὸς μέρη πολλάκις τοῦ σώματος νενεκρω- 30
μένων, οἷς οὐ μόνον ἄλγος οὐδὲν ἐκεῖθεν ἐγγίνεται, ἀλλ' οὐδὲ
ἢ τοῦ μέρους ἀφαίρεσις αἰσθησὶν ἐμποιεῖ.

V, 23. Ἦν γὰρ ἐπέχει τάξιν ὁ Χριστὸς τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ

13. Haec quae sequuntur, licet in c. Cr. intervallo discreta, cum
praecedentibus cohaerere et eiusdem esse scriptoris videntur. 18. C. Cr.:
ἐνστησόμενος. Om. v. ὁ Χριστός. 22. V. καὶ ante v. ὥσπερ in c. Cr. non
exstat. 24. C. Cr.: ἀνῆλθεν. 25. C. Cr. p. 177. Θ. δὲ φησι· 33. C. Cr.
p. 202. Θ. δὲ φησιν·

αὐτό ἐστὶν ὁ σωτὴρ, ἀντὶ τοῦ ὃ τὴν αἰτίαν παρασχόμενος τῇ συστάσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ταύτην ἐπέχει τὴν τάξιν ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικί, ἅτε δὴ τὸ εἶναί τε καὶ συνεστάναι ἐκεῖθεν λαβούσῃ.

5 V, 30. Ὡσπερ μέλος ἐγένετο τοῦ Ἀδάμ ἢ γυνὴ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ληφθεῖσα, οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐσμὲν μέλη, ὡσπερ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ γεγονότες.

V, 32. Ὅπερ φησὶν εἴρηται ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας περὶ
10 τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν, τοῦτο μυστικώτερον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας πεπλήρωται· πάντες γὰρ τῆς ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς γεννήσεως ἔξω γενόμενοι, ἅτε δὴ καὶ θανάτῳ χωρισθέντες τῆς ζωῆς ἐκείνης, πνευματικῇ τῇ ἀναγεννήσει τὴν ἀνάστασιν δεχόμεθα, ἀπορρόγητον λόγῳ τῷ Χριστῷ συναπτό-
15 μενοι καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς ἀθανασίας ἀκριβῆ λαμβάνοντες.

VI, 17. Καλῶς τὸ ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ εἰς παράστασιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος· ῥῆμα γὰρ θεοῦ λέγει ἀντὶ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, ὡς τὸ· τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ
20 ἐστερεώθησαν, ἀντὶ τοῦ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ ταῦτα συνέστη· οὕτως καὶ παρὰ τοῖς προφήταις κεῖται συνεχῶς τὸ· ῥῆμα τοῦ θεοῦ ὃ ἐγένετο, καὶ λόγος κυρίου ὃς ἐγένετο, ἀντὶ τοῦ ἢ ἀποκάλυψις ἢ κατ' ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ ἐναποτε-
θεῖσα· κἀνταῦθα τοίνυν θεοῦ ῥῆμα τὴν τοῦ πνεύματος ἐκάλε-
25 σεν ἐνέργειαν.

5. C. Cr. p. 205. Θ. δὲ φησιν· ib. C. Cr.: μέρος. 9. C. Cr. p. 207. Θ. δὲ φησιν· 11. C. Cr.: ἔξ. 17. C. Cr. p. 221. Θ. 20. Ps. 33, 6. 24. C. Cr.: εὐαποτεθεῖσα.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD PHILIPPENSES COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 1. Προσεκτέον ὅτι τὸ σὺν ἐπισκόποις λέγει, οὐχ ὡς
τινες ἐνόμισαν, ὥσπερ ἡμεῖς συμπρεσβυτέροις γράφειν εἰώθα-
μεν· οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον εἶπεν τὸ σὺν, ἵνα ἡ
συνεπισκόποις ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ· πᾶσι τοῖς ἐν Φιλίπποις
ἀγίοις σὺν τοῖς αὐτόθι ἐπισκόποις τε καὶ διακόνοις, οὐχ ἀπλῶς 5
ἐπισημηνάμενος τὰ τούτων ὀνόματα, ἀλλ' ὡς μάλιστα τῶν περὶ
τῆς μετριοφροσύνης λόγων τούτοις ἀρμοττόντων, οἱ τοὺς ἐτέ-
ρους ὄφειλον διδάσκειν καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν αὐτοὶ μετιέναι
τὸ δέον.

I, 7. Βεβαίωσιν τοῦ εὐαγγελίου τὸ πιστεῦσαι λέγει, ὡς 10
ἂν τῶν πιστευόντων τό γε ἐπ' αὐτοῖς βεβαιούντων τὸ κήρυγμα
ὅτι ἀληθὲς, ὡς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τὸ· ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν
μαρτυρίαν ἐσφραγίσεν ὅτι ὁ θεὸς ἀληθὴς ἐστίν, ἀντὶ τοῦ τῶ
πιστεῦσαι ἐκβεβαίωσει τὰ γε ἐπ' αὐτῶ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ γι-

Catenam ex commentariis Chrysostomi, Severiani et Theodori de-
sumptam et contextam esse auctor ipse in fine adnotavit. At vero ple-
raque omnia e Chrysostomo mutuatus est eiusque verba satis licenter in
suos usus convertit. Pauca scholia Severiani (p. 235. 259. 262. 272.
276.) et Theodori afferuntur, sex cum in Chrysostomo non legantur ho-
rum sint oportet, sed utrique suum adsignare non audeo. Sunt autem
haec: p. 228 lin. 33 ἀλλὰ Δαβὶδ (?!) φησὶν —, p. 262 lin. 30, p. 277
lin. 20 et 25, p. 278 lin. 30 et p. 279 lin. 1–3. Τόδε — — τιθέμενοι.
Ad III, 21 allata Chrysostomi interpretatione addit auctor: καὶ οἱ ἄλλοι
ὁμοίως v. p. 280. 1. C. Cr. p. 232. (Θ.) Ἄλλος φησὶν· 4. C. Cr.: ἡ
ἰσὴν ἐπισκόποις. 8. C. Cr.: αὐτούς. 10. C. Cr. p. 234. Θ. Ἄλλος φησὶν·
11. C. Cr.: τότε ἐπ'. 13. Ioh. 3, 33.

νόμμενα ὡς ἀληθῆ. Καὶ συγκοινωνοὺς δέ μου τῆς χάριτος τὸ αὐτὸ λέγει· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς εἰλήφει χάριν ἀποστολῆς εἰς τὸ πιστεύειν ἑτέρους, ὁ πιστεύων ὡς εἰκὸς ἐκοινωνεῖ τῆς χάριτος.

I, 8—11. Βούλεται εἰπεῖν ὅτι μάρτυς μου ὁ θεὸς ὅπως
 5 περὶ πάντας ὑμᾶς διάκειμαι, καὶ προσεύχομαι ἐκάστοτε πλεονάζειν μὲν ὑμῶν τὴν περὶ τὸν θεὸν καὶ τὴν περὶ ἀλλήλους ἀγάπην, γινῶσιν δὲ ἔχειν ὑμᾶς τὴν προσήκουσαν περὶ τῶν εἰς ἀρετὴν συντεινόντων, δοκιμάζοντας τίνα τὰ κρείττονα, καὶ
 10 περὶ ταῦτα μᾶλλον ἐσπουδακότας, ὥστε ὑμᾶς ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ ἀμέμπτους κατὰ πάντα φανῆναι, ὄγκον ἐπαγομένουσ καταροθωμάτων ἐφ' οἷς δυνατὸν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον θαυμάζεσθαι ἐφ' ὑμῶν τὸν θεὸν, πάντων ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἀρέτῃ ἐκεῖνον ἐκπληττομένων, οὐπερ ἐπ' ὀνόματι ταῦτα ποιεῖτε.

15 I, 12. Ὁ μακάριος Παῦλος ἐφέσεως κατὰ τοῦ Φῆστου χρησάμενος βουλευθέντος αὐτὸν Ἰουδαίους ἐκδοῦναι καὶ διὰ τοῦτο Καίσαρα ἐπικαλεσάμενος, ἀνήχθη δέσμιος εἰς τὴν Ῥώμην, εἰσαχθεὶς δὲ τῷ Νέρωνι καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος διετῆ χρόνον αὐτόθι διέτριψεν, παντελοῦς τετυ-
 20 χηκῶς τῆς ἀφέσεως. Τότε τοίνυν προσεδόκων μὲν ἅπαντες τὸν μακάριον Παῦλον πάντως ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ὁμοτάτου τὸν τρόπον ὄντος, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ πῶς καὶ καινὰ ἐδόκει διδάσκειν, πολὺ τῆς τότε παρὰ Ῥωμαίοις κρατούσης περὶ θεὸν δόξης ἀλλότρια. Ἐτυχεν οὖν παντελοῦς ἀφέσεως, ὡς καὶ
 25 ἀναχωρῆσαι τῆς Ῥώμης καὶ τῷ συνήθει τρόπῳ χρήσασθαι τῆς διδασκαλίας· ἐξέπληττέ τε ἅπαντας τὸ γενόμενον καὶ παρῶσθαι ἐμποίει τοῖς πιστοῖς τοῦ διδάσκειν. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι βούλομαι ὑμᾶς εἰδέναι, ὡς τὰ τῆς διδασκαλίας ὁσημέραι προκόπτει τῆς ἐμῆς· δῆλος γὰρ ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς μου ἅπασιν ἐγενόμην,
 30 καὶ εἰσαχθεὶς περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογησάμην, καὶ οὕτως ἀπῆλλαξα ἀκινδύνως, ὥστε πολλοὺς τῶν ὁμοπίστων διδάσκειν τὰ τῆς εὐσεβείας ἀπὸ τῶν καθ' ἐμὲ τὴν παρῶσθαι εἰληφότας.

II, 7. Κένωσιν ἢ θεία γραφὴ φησὶν τὸ μηδὲν, ὡς τὸ κενώνεται ἢ πίστις, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν πέφανται, καὶ κενὸν ἄρα τὸ

4. C. Cr. p. 236. (Θ.) Ἄλλος φησὶν· 14. Quae adiciuntur Chrysostomi sunt. 15. C. Cr. p. 238. (Θ.) Ἄλλος φησὶν· 33. C. Cr. p. 259. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ φησὶν· 34. Rom. 4, 14. ib. C. Cr.: ἀπέφανται.

κήρυγμα ἡμῶν, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν καὶ εἰκαῖον· τὸ οὖν ἑαυτὸν ἐκένωσεν, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔδειξεν ἑαυτόν· μορφὴν γὰρ δούλου λαβὼν τὴν ἀξίαν ἐκείνην ἀπέκρυψεν, τοῦτο τοῖς ὁρῶσιν εἶναι νομιζόμενος, ὅπερ ἐφαίνεται.

III, 1. 2. Ἐντεῦθεν ἄρχεται τῶν ἐκ περιτομῆς καθάπτεσθαι, 5 οὐκ πείθειν αὐτοὺς ἐπειρῶντο κατὰ νόμον ζῆν. Τῷ τὰ αὐτὰ γράφειν οὐχ ὡς καὶ ἤδη γράψας λέγει, οὐδαμοῦ γὰρ τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται περὶ αὐτῶν εἰπῶν, ἕτερον δὲ ὅτι γεγράφηκεν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν οὐδαμόθεν ἐμάθομεν, ἀλλ' ὡς διαλεχθεὶς αὐτοῖς πολλὰ περὶ τούτων ὅτε παρῆν τοῦτο λέγει, ὅτι ἐμοὶ 10 περὶ ὧν ὑμῖν διελέχθη, περὶ τῶν αὐτῶν καὶ γράφειν ὄκνος οὐδεὶς, ἐπειδήπερ ἀσφάλειαν ὑμῖν ἢ συνέχεια παρέχει τῶν ῥημάτων. Κύνας δὲ αὐτοὺς καλεῖ ὡς ἀναισχύντους καὶ πολλάκις ἐλεγχθέντας, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς διδάσκουσιν, ἐπιμένοντας δὲ ὅλως, κακοὺς δὲ ἐργάτας, ὡς οὐ τὰ προσήκοντα διδάσκειν 15 ἐσπουδακότας.

III, 3. Οἱ ἀσώματον τῷ θεῷ τὴν λατρείαν ἀποδιδόντες, ὥσπερ οὖν προσῆκον ἐστίν, καὶ καυχώμενοι ἐπὶ τῷ Χριστῷ τῷ τούτων ἡμῖν αἰτίῳ γεγονότι, οὐ μὴν ἐν τοῖς περὶ τὴν σάρκα τὴν εὐσέβειαν ὀριζόμενοι. 20

III, 7. Τὸ ἦν εἰς σύστασιν τοῦ ποτὲ κέρδους ἔχει τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν.

III, 12—14. Βούλεται ἀπὸ τοῦ· τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, δι' ὅλου περὶ τοῦ μὴ δεῖν πείθεσθαι τοῖς κατὰ νόμον ἡμῖν διαλέγεσθαι· τοῦτο γὰρ ἐστίν ὃ φησι, 25 γεγενῆσθαι ἑμαυτὸν ἐν τῇ ἀληθινῇ τελειότητι οὐκ ἀποφαινομαι, οὐδέπω γὰρ ἐν ἀπολαύσει τῶν προσδοκωμένων κατέστημεν, ἀλλ' ὅμως εἰδὼς ἐκείνων τὸ μέγεθος, τῶν μὲν παλαιῶν ἀπάντων οὐδένα ποιοῦμαι λόγον, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα ἑμαυτοῦ

1. 1 Cor. 15, 14. 5. C. Cr. p. 268. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν· 17. Hoc scholion etsi a praecedenti in c. Cr. p. 269 intervallo disiunctum eidem Theodoro vindicare haud dubitavi. 21. C. Cr. p. 272. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ ὁμοίως φησιν· Quae deinde ibidem Theodoro tribuuntur Chrysostomi sunt, ut iam monuit Cram. 23. C. Cr. p. 276. (Θ.) Ταύτην δὲ τὴν ἐξηγησιν Θεόδωρος οὐ προσίεται· βούλεται γὰρ —. Intellige interpretationem Chrysostomi et Severiani, quorum alter: οὐκ ἀσχολοῦμαι, inquit, εἰς τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι τοὺς ἀγῶνας μου τοὺς παρελθόντας, ἀλλ' εἰς τὸ μεριμνᾶν τί κατορθώσω εἰς τὰ ἐξῆς. 25. C. Cr.: ἡμῖν αὐτοῖς βουλομένοις. Fortasse leg. ἢ α. εἴκειν (vel ἔπεσθαι vel simile quid) βουλ., nisi plura exciderunt.

λογισμὸν ἐκτείνων, ἓνα σκοπὸν ἔχω, πρὸς ὃν ἀφορῶν ἅπαντα πράττω, ὅπως ἂν τύχοιμι τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐπάθλων εἰς τὴν ἄνω κλησίαν, ἵνα εἶπῃ τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαίταν, ἧς ἐπὶ τὸ τυχεῖν κεκλήμεθα πάντες.

5 III, 17. Ἀντὶ τοῦ μὴ ὑπὸ νόμον ζῶντες, ἀλλ' ὁμοίως ἐμοί. Καὶ σκοπεῖτε φησὶν τοὺς οὕτω περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς· καὶ καθόλου φησὶν πρὸς τοὺς οὕτω ζῶντας ἀφορᾶτε, ἀκείνους μιμεῖσθε.

III, 19. Μέγα φησὶν νομίζουσι τὸ μὴ τάδε φαγεῖν, ἀλλὰ
10 τάδε, οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι κόπρος γίνεται ὅπερ ἂν φάγωσιν, ἣν καὶ ὄραῖν αἰσχύνονται· ἰδοὺ τῆς σπουδῆς αὐτῶν τὸ τέλος.

IV, 2. 3. Δῆλον ὅτι καὶ αὐταὶ πρὸς ἀλλήλας ἐστασίαζον περὶ πρωτείων ἐρίζουσαι, ἐνάρετοι οὖσαι καὶ ὡς εἰκὸς εἰς τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἔριδα καταπίπτουσαι. Δῆλον δὲ ὡς οὐ
15 γυναιῖκα ἑαυτοῦ λέγει τὸ σύζυγε, ὡς τινες οἴονται, ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ γνήσιε, ὃ ἀνδρὶ μὲν ἀρμόττει, γυναικὶ δὲ οὐκέτι· δέον αὐτοὺς ἀκείνο ἐννοῆσαι, ὅτι σύζυγον ἢ θεία γραφὴ οὐδαμοῦ τὸν γάμῳ συνημμένον λέγει, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίστιν. Τινὲς δὲ Εὐοδίαν φασὶν εἶναι τὴν γυναιῖκα τοῦ δεσ-
20 μοφύλακος, Συντύχην δὲ τὸν ἄνδρα.

IV, 10. Τὸ ἡκαιρεῖσθε φησὶν ἀντὶ τοῦ ἐκωλύεσθε καὶ οὐκ εἴχετε τοῦτο ποιῆσαι ὅπερ ἐβούλεσθε.

5. C. Cr. p. 278. (Θ.) "Ἄλλος φησὶν· 9. C. Cr. p. 279. (Θ.) "Ἄλλος δὲ οὕτως· 12. C. Cr. p. 281. (Θ.) "Ἄλλος δὲ φησιν· 21. C. Cr. p. 285. (Θ.) "Ἄλλος δὲ· 22. Quae adduntur Chrysostomi sunt.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD COLOSSENSIS COMMENTARII

FRAGMENTA.

I, 13. Οὐκ εἶπεν τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· οὐ γὰρ κοινωνοὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ λόγου γινόμεθα, ἀλλὰ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ᾧ κοινωνοῦμεν τῆς τιμῆς διὰ τὴν φυσικὴν ὁμοίότητα, ὅταν πρὸς αὐτὸν διάθεσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα· ὅθεν καὶ υἱὸν ἀγάπης αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς οὐ φύσει τοῦ πατρὸς ὄντα υἱὸν ἀλλ' ἀγάπη τῆς υἰοθεσίας ἀξιοθέντα τούτων. 5

Subscriptio catenae haec est: — Αἱ ἐκλογαὶ τῆς ἐρμηνείας τῆς παρ-
ούσης ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ κατὰ πλάτος ὑπομνήματος τοῦ σοφοῦ καὶ οἰκονο-
μικοῦ διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Βασιλίδος πόλεως καὶ Σε-
υηριανοῦ τοῦ Γαβαλῆς καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας· ἔχει καὶ μίαν
χρῆσιν τοῦ μακαρίου Κυρίλλου. Haec non satis recte habent. Pleraque
Chrysostomi sunt, et quidem omnia, si haec exceperis. Mitto theodorea,
Severiani scholia leguntur p. 292 (sed v. "Ἄξιον — εὔρομεν sunt Chryso-
stomi, item totum scholion p. 296.) 301. 308. 310. 316. 320 (Haec habet
Chrys. "Ἄλλοι φασὶν — . v. ei. Op. ed. B. de Montf. ed. Paris. altera T. XI.
p. 423.) 321. 323. 325. 326 (alterum scholion lin. 29 est Chrys.) 330.
331. 332 (sed v. εἶτα — — lin. 23—30 sunt Chrys.), Cyrilli Alex. duo
p. 305. 320, sed alterum habet etiam Chrysostomus "Ἐνιοὶ δὲ περὶ — . v.
Chr. Op. I. 1, unum Basilii p. 304 et unum Gregorii Naz. p. 305. Deni-
que in Chrysostomo haec non reperi, quae videntur alius esse: p. 292.
lin. 22. Οἱ — ., p. 295. lin. 16. ἐπισημῆνασθαι — πόθον, p. 297. lin. 2—
10. τὴν ἐλπίδα — ὑμῶν φησίν., p. 302. lin. 10. 30., p. 303 lin. 1. 15.,
p. 327 lin. 23. 29. 1. C. Cr. p. 302 "Ἄλλ' ὁ ἀνόσιος Θεόδωρος τούτοις
ἀντιφθεγγόμενος, ἕνα σκοπὸν ἔχων Ἰουδαϊκῶς καὶ βλασφημῶς τὰς θείας
γραφὰς ἐρμηνεύειν τὰς δεικνύσας τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὴν προ-
κειμένην χρῆσιν οὕτως ἐξηγήσατο· οὐκ εἶπεν, φησὶν — . 7. Addit censor
orthodoxus: Τί ἂν εἴη ἀσεβέστερον, τοῖς ἐντυγχάνουσι καταλείψω σκοπεῖν.

I, 15. 16. Τὸ πρωτότοκος οὐκ ἐπὶ χρόνον λέγεται μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ προτιμήσεως πολλάκις, ὡς τὸ ἐπικαλέσεται με, πατήρ μου εἶ σὺ, καὶ ἐγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν, οὐ τοῦτο εἰπόντος τοῦ θεοῦ, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν πρότερον
 5 ποιήσω τῷ χρόνῳ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ποιήσομαι· λέγει δὲ ταῦτα ὁ Δαβὶδ, τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ μνημονεύων, ὡς ἂν ὑποσχομένου τοὺς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν οἰκειώσεσθαι. Ὁ δὲ ἀπόστολος φησὶν τὸ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, ἵνα εἴπῃ τὸν πολ-
 10 λῆς ἄγαν ἠξιωμένον τῆς τιμῆς, καὶ τὸ υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ, ἀντὶ τοῦ τίμιος ἐμοί· οὕτως φησὶ κἀνταῦθα· πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἀντὶ τοῦ παρὰ πᾶσαν τὴν κτίσιν τιμώμενος.

Οὐκ εἶπεν δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ· οὐ γὰρ τὴν πρώτην λέγει κτίσιν, ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀνάκτισιν, καθ' ἣν
 15 τὰ πάντα διαλελυμένα εἰς συμφωνίαν ἤχθη μίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Οἱ δὲ γε παρερμηνεύειν βουλόμενοι τὰ ρητὰ καὶ τὸ ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως,
 20 ἐπὶ τῆς θείας ἐκλαβεῖν ἐπιχειρήσαντες φύσεως, οὐδαμῶς συκοφαντήσαι τὴν ἐρμηνείαν ἡμῶν δυνήσονται ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν θείων ἐπὶ τὰ ἀνθρωπίνια μεταβάσεως, ἥτοι τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ τὰ θεία· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ αὐτοὺς ποιῆσαι ἀνάγκη, τὰ μὲν ἀνώτερα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐκλαμβάνοντας φύσεως, τὸ δὲ
 25 πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, εἰ μὴ τὰ πάντα ἀναισχυνοῖεν, οὐδαμῶς ἐκλαβεῖν ἐπὶ τῆς θείας δυναμένους φύσεως.

I, 23. Τοῦτο γὰρ ἦν ἔργον αὐτοῦ, τὸ κηρύττειν εἰς τὰ ἔθνη τὸ εὐαγγέλιον ἔξω τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως.

I, 24. 25. Ὡστε φησὶν ἡδομαι καὶ πάσχων ὑπὲρ ὑμῶν·

1. C. Cr. p. 360. Θ. δὲ φησιν· 3. Ps. 89, 26. 27. 6. C. Cr.: ταῦτα φησὶν.
 9. Hebr. 12, 23. 10. Fort. leg. τῶν — ἠξιωμένων. 11. Exod. 4, 22. 13. C. Cr. p. 308. Θ. δὲ καὶ ταύτην πλημμελῶς ἐξηγεῖται τὴν ῥῆσιν, φάσκων —
 17. Eph. 1, 10. 18. C. Cr. p. 309. Scholio praecedenti allato catenae auctor ita: Ὅτι δὲ ταῦτα Παύλου τοῦ Σαμοσατέως φησὶν εἶναι ὁ μακάριος Ἰωάννης φθάσαντες παρεθέμεθα· ἐναντιούμενος δὴ συνήθως πᾶσι τοῖς ἁγίοις πατράσι, καὶ ταῦτα ἐπιφέρει· 25. vs. 18. ib. V. μὴ in c. Cr. non exstat.
 26. Adiecit censor noster severus: Προφανῶς τοίνυν κἀν τούτοις ἀπεδείχθη Θεόδωρος τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους πάντας ἀράμενος μάχην. 27. C. Cr. p. 312. Θ. φησὶν· 29. Haec theodoreia esse perquam probabile.

καὶ ἐπειδὴ προλαβὼν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐεργεσίας ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ὥστε σῶμα ἑαυτοῦ ὑμᾶς ἀποφῆναι διὰ τῆς ἀναστάσεως, τὰ προσλείποντα ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ ταῖς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναπληρῶ. Τί δὲ ἦν τὸ προσλείπον; τὸ μαθόντας ὑμᾶς τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὲρ ὑμῶν κατορθωθέντα, παρ' αὐτοῦ δέξασθαι τὴν 5 περὶ αὐτῶν ἐπαγγελίαν· τοῦτο δὲ ἄνευ πόνων καὶ θλίψεων γενέσθαι οὐδαμῶς οἶόν τε ἦν· ὑπὲρ δὲ τούτων πάσχω, περιϊῶν καὶ κηρύττων ἅπασι τὰ κατορθωθέντα, ὥστε ὑμᾶς πιστεύσαντας τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν δέξασθαι· τούτων γὰρ ἐγὼ κατέστην διάκονος. 10

I, 27—29. Οὗτος ὁ μέγας πλοῦτος ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ πιστεύειν· οὗτος γὰρ ἡ τῆς μελλούσης δόξης ἐλπίς, ὁ καὶ τὴν αἰτίαν ἡμῖν τοῦ προσδοκᾶν ἐκεῖνα χαρισάμενος. Μυστηριον δὲ καλεῖ τὴν περὶ τὰ ἔθνη χάριν, ὡς ἂν ἄδηλον οὖσαν τοῖς πρὸ τούτου, ἐπίγνωσιν δὲ μυστηρίου τὴν μετουσίαν αὐτῆς. 15

II, 3. Ἀποκρύφους πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ λέγει, ὡς ἂν τῶν μετὰ πολλῆς κατορθωθέντων συνέσεως διὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας εὐεργεσίας νῦν μὲν ὄντων ἀδήλων, φανησομένων δὲ τότε ὅπου ἂν φαίνεται καὶ αὐτός. 20

II, 13. Ἀκροβυστίαν ἐνταῦθα οὐ τὴν τοῦ σώματος λέγει, ἀλλ' ὥσπερ περιτομὴν τὴν ἀφαιρέσιν ἐκάλεσεν τῆς θνητότητος, οὕτως ἀκροβυστίαν τὸ περικειῖσθαι ἔτι τὴν θνητότητα. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι νενεκρωμένους ἡμᾶς τοῖς ἁμαρτίμασι διὰ τὴν περικειμένην θνητότητα συνανέστησεν τῷ Χριστῷ, ἐν αὐτῷ 25 τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κατεργασάμενος, ἀφ' ἧς πᾶν εἶδος ἁμαρτίας ὑμῶν ἀφανισθήσεται.

II, 15. Αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις οὐκ ἂν ποτε ἔσχον τινὰ ἰσχὺν μὴ ἐπιδεχομένων ἡμῶν ἁμαρτάνειν. Τῷ οὖν ἀποθέσθαι φησὶν τὴν θνητότητα, ἣν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀφείλεν εὐεργεσίας, 30 ἀπεδύσατο κάκεινων τὴν ἀυθεντείαν, ἥπερ ἐκέχρητο καθ' ἡμῶν,

3. τὰ προσλείποντα. »Προσλείπω, Inscr. Muratorii p. 446. No. 3. Chandleri No. 78. Τὰ προσλείψαντα τοῦ ἔργου. Schn. Lex. Πρόσλοιπος, Iambl. Pyth. §. 16.« Steph. Thes. I. gr. ed. Lond. 11. C. Cr. p. 316. (Θ.) Καὶ ἄλλος ὁμοίως· 15. Quae adduntur Chrysostomi sunt. 16. C. Cr. p. 317. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησὶν· 21. C. Cr. p. 321. Θ. 28. C. Cr. p. 323. Ἄλλος δὲ οὕτω φησὶν· Haec Theodori esse quovis pignore contendo.

μεγίστην καὶ ἀναμφίβολον τὴν κατ' αὐτῶν ἐργασάμενος νίκην, ὡς αἰσχυρῶς καὶ κείνους μάτην τοσοῦτον ἐπιδειξαμένους καθ' ἡμῶν τὸν πόνον, ἀφ' οὗ μηδὲν αὐτοῖς ἐγένετο ὄφελος, ἐν κρείττονι τῇ καταστάσει γεγονότων ἡμῶν, ὡς μηδὲ ἀμαρτάνειν
5 ἡμᾶς ἐπιδέχεσθαι ἔτι.

II, 18. Ἐπειδὴ δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλέγετο δεδόσθαι, ὡς ἂν διακονησαμένων αὐτοῦ πρὸς τὴν δόσιν, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, οἱ τὸν νόμον φυλάττειν αὐτοὺς ἀναπειθόντες
10 προεβάλλοντο τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἂν καὶ ἐκείνων ἀγανακτούντων, εἰ μὴ ὁ νόμος φυλάττοιτο· εἶτα καὶ μετριότητά τινα δῆθεν ἐπεδείκνυντο, ὡς ἂν δὲ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς οὐκ ἐξιστάμενοι τῷ μηδὲ τοὺς ἀγγέλους περιορᾶν τοῦ νόμου τὴν καταφρόνησιν. Μὴ τοίνυν φησὶ τοῖς τὴν μετριότητα ταύτην
15 ἐπιδεικνυμένοις καὶ βουλομένοις τοὺς ἀγγέλους προβαλέσθαι προσέχητε· ὑπὸ γὰρ τύφου διανοίας λέγουσιν ἢ μὴ ἴσασιν.

II, 23. Ἀσαφὲς μὲν ἔστι, βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι τὸ ταῦτα παραδιδόναι δοκεῖ μὲν τινὰς τῶν διδασκόντων ἐνδειξὴν ἔχειν γνώσεως, καὶ δῆθεν καὶ μετριοφροσύνης, βουλομένους ἐπιμε-
20 λείσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ἔχοντας ἐπιδείκνυσιν, ὡς ἂν καὶ τοῦ σώματος ἀφειδοῦντας καὶ οὐ τίμιον νομίζοντας τὸ διὰ πάντων πληροῦν τὴν σάρκα, ἀλλὰ γὰρ μᾶλλον αἰρουμένους ἀπέχεσθαι τῶν πολλῶν διὰ τὴν τοῦ νόμου παράδοσιν.

IV, 17. Ὡς ἔστιν ἐκ τῶν γεγραμμένων εἰκάσαι, παρὰ Λα-
25 οδικεῦσιν ὄντι καὶ τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένῳ τῆς διακονίας.

3. C. Cr.: ὄφελος. 6. C. Cr. p. 325. Θ. Ἡ - . 9. Hebr. 2, 2.
10. C. Cr.: προεβάλλοντο. 17. C. Cr. p. 327. (Θ.) Ἄλλος φησὶν· 24. C. Cr. p. 339. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησὶν· 25. De scholio p. 340 allato v. ad I Thessal. 1, 1.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD THESSALONICENSES COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 1. Τὸ χάρις ὑμῖν οὕτω τίθησιν, ὥσπερ ἡμεῖς τὸ χαίρειν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ἐπιστολῶν εἰώθαμεν, τὸ δὲ ἐν θεῷ πατρὶ, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν κυρίῳ γράφομεν.

I, 8. 9. Λόγον κυρίου ἐνταῦθα οὐ τὴν πίστιν λέγει, οὐ γὰρ ἡ πίστις ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ πάν- 5
τες ἔγνωσαν ὅσα ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπάθετε, καὶ πάντες ὑμῶν τὸ βέβαιον θαυμάζουσι τῆς πίστεως, ὥστε καὶ προτροπὴν ἑτέ-
ροις γενέσθαι τὰ ὑμέτερα. Ἐπισημαντέον δὲ, φησὶν, ὅτι ἐν
τῇ τῶν εἰδώλων ἀναχωρήσει τὸν θεὸν καὶ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν
προσεῖπεν πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνων, ὥστε ὅπου ποτ' ἂν τὴν 10
φωνὴν εὐρίσκομεν ταύτην, εἰδέναι χρὴ ὅτι μήτε ἐπὶ πατρὸς
εἰς ἀναίρεσιν λέγεται υἱοῦ, μήτε ἐφ' υἱοῦ εἰς ἀναίρεσιν πατρὸς,
ὁμοίως ἀληθινοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ παρὰ τοῖς εὐσεβέσιν.

IV, 4. 5. Σκεῦος τὴν ἰδίαν ἐκάστου γαμετὴν ὀνομάζει, ἐν
ἀγιασμῷ κτᾶσθαι αὐτὸ εἰρηκῶς, ὅταν μὴ πρὸς ἑτέραν ὄνυπαί- 15
νηται· ἐμφατικώτερον δὲ τὸ μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, ὡσὰν τοῦτο
ποιοῦντος οὐκέτι ταύτη ὡς γυναικὶ συνόντος, ἀλλὰ διὰ μίξιν
μόνην ἀπλῶς, ὅπερ πάθος ἐπιθυμίας ἐκάλεσε.

Catena continet hypothesin Oecumenii p. 341., tria scholia Theodori, tria Severiani p. 345 (sed lin 13 ταῦτα κτλ. sunt Chrysostomi) p. 353. 365 et quatuor auctoris incerti, credo Theodori aut Severiani, p. 363 lin. 12, p. 365 lin. 12. 31. p. 374. lin. 20. Reliqua omnia Chrysostomi sunt. 1. Hoc scholion bis in cat. legitur, primum ad Coloss. IV, 18 p. 340 Θεόδωρος, deinde ad hunc locum p. 344 sine auctore, ubi Chrysostomi explicationes praecedunt et sequuntur. Pertinet ad h. l. ib. P. 340: τὸ δὲ χάρις. 2. P. 340: προγραφαῖς. 3. P. 340: τὰ ἐν θ. π. τεθεικῶς, ὡς. 4. C. Cr. p. 348. Θ. Ἄλλος φησί. 14. C. Cr. p. 358. (Θ.) Ἄλλος φησί.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD THESSALONICENSES COMMENTARII FRAGMENTA.

II, 2. Ὅτι περὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν ἐκείνης ἐπισυναγωγῆς μὴ πείθεσθε τοῖς βουλομένοις ἀπατᾶν ὑμᾶς, ὡς ἂν ἐγγύθεν παρόντος ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀλλ' εἴτε ὡς ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας λέγειν τις ἐπαγγέλλεται, 5 εἴτε ὡς ἀπὸ λόγου ἢ ἐπιστολῆς ἡμετέρας τοῦτο μαθῶν, μὴ πείθεσθε.

II, 3. 4. Διὰ τούτου δείκνυσιν ὅτι τὴν εἰδωλολατρείαν, ἣν ὁ διάβολος συνεστήσατο, αὐτὸς ἐλθὼν ἀνατρέπει, καὶ πᾶσαν αἴρεσιν, ἣν ἀντέθηκε τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, αὐτὸς ἐλθὼν 10 παραλύει, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ κρίμα ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τὰ ἐφ' οἷς ἐπλανήθησαν οὐκ αὐτοὶ καθεῖλον, ἀλλ' ὁ πλανῶν αὐτούς· ταύτας γὰρ τὰς πλάνας κατὰ μέρος συνεστήσατο ὁ διάβολος, ἀφιστῶν τοῦ θεοῦ καὶ ἠρέμα τὴν ἑαυτοῦ προσκυνῆσιν ἀντεισάγων, ἵν' ὅταν μετὰ ταῦτα ἔλθῃ προητοιμασμένα, 15 εὐρηκῶς καὶ πεπλανημένους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐκτὸς ὄντας τοῦ θεοῦ τῆς βοηθείας, εὐχερῶς ἑαυτῷ δόξῃ κατορθοῦν τὸ σπουδαζόμενον, τουτέστι τὸ προσκυνηθῆναι αὐτὸν παρὰ πάντων ἀνθρώπων· ὡς γὰρ ὑποσκευὴ ἀψίδος, οὕτως αἱ αἱρέσεις, αἱ τε παρ' Ἑλλησι καὶ αἱ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς τῷ διαβόλῳ· 20 ὥσπερ δὲ ἀψίδος σφιγγείσης καὶ λαβούσης τὴν οἰκίαν κατα-

Praeter quinque fragmenta theodorea continet catena duo scholia Severiani p. 388. 390 (cf. p. 413) et unum auctoris incerti p. 384 lin. 20; reliqua omnia ex Chrysostomo desumpta sunt. 1. C. Cr. p. 386. Θ. 7. Θ. 12. Cat.: πλάνας ἃ κατὰ.

σκευὴν, ἣ ὑποσκευὴ αἴρεται, μένει δὲ μόνη ἡ ἀψὶς στεφῶν, οὕτως ὁ διάβολος τὰς αἱρέσεις τὰς πολλὰς καὶ τὰς τῆς πλάνης ὁδοὺς ἀντὶ ὑποσκευῆς ὑπέθηκεν ὥσπερ ἀψίδα, μεγίστην τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν προκατασκευάζων, ἵν' ὅταν ἔλθῃ ἐκδικῶν πάσας τὰς αἱρέσεις καὶ αὐτὸς καταργῇ, γυμνὴν τὴν ἑαυτοῦ 5 προσκύνησιν εἰσάγων ἀνθρώποις.

II, 6—8. Οὐ πιθανὸν ἔμοιγε φαίνεται τοῦτο, ἐπεὶ καὶ ἐπαύσαντο ἐκ πλείονος ἤδη τοῦ χρόνου· εἰ γάρ τις μὴ πεπαύσθαι βούλοιο λέγειν διὰ τὸ παρὰ τινων προσευχὴν γίνεσθαι κατὰ τὸ σπάνιον, ἔνια οὐδὲ πανθῆσεται κατὰ γε τοῦτον τὸν 10 τρόπον, ἐπεὶ μηδὲ ἐπιλείπειν πάντῃ τοὺς ἁγίους οἷον τε, ἐσομένων καὶ τότε τῶν οὐ προσιεμένων τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν, οἱ καὶ διαλάμπουσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι. Λέγει δὲ τὸ κατέχον ὡς ἂν τοῦ διαβόλου μὲν ἐθέλοντος καὶ ἤδη τοῦτο ποιῆσαι, τοῦ θεοῦ δὲ κατέχοντος αὐτὸν τέως διὰ τὸ καιρὸν 15 ὀρίσαι τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν ὀφθῆναι συγχωρεῖ κακῆινον· τοῦτο κατέχον ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει τοῦ θεοῦ τὸν ὄρον, ὅθεν καὶ ἐπήγαγεν εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται, ἀντὶ τοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸ σαφὲς ἤδη τὴν ἀποστασίαν ἐργάζεται ὁ διάβολος, ἀλλ' οὖν 20 γε ὡς ἐν μυστηρίῳ πλεῖστα καὶ νῦν διαπράττεται, ἐκάστοτε διὰ τῶν οἰκείων τῆς εὐσεβείας ἀφιστᾶν πειρώμενος τοὺς προσιόντας τῇ πίστει.

Προσεκτέον ὅτι ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐκάλεσε τὴν φανέρωσιν, ἐν τε τοῖς ἀνωτέροις ἀποκαλυφθῆ ὁ ἄνθρωπος 25 εἰπὼν κἀνταῦθα ἀποκαλυφθῆσεται ὁ ἄνομος, ὡς ἂν τοῦ διαβόλου πάντοτε μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας μελετῶντος αὐτὸ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων βλάβῃ καὶ ἤδη γε αὐτὸ καὶ ποιήσαντος ἂν, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ βουλήν κατεῖχεν αὐτὸν ὁ θεὸς, ἐργασομένου δὲ τότε καὶ οἴσοντός γε εἰς φανερόν 30 τὸ πάλαι δοκοῦν αὐτῷ, ὅταν συγχωρηθῇ τὴν οἰκείαν γνώμην ἐκβαλεῖν εἰς ἔργον. “Ὁν ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι

5. Cat.: καταργεῖ. 7. C. Cr. p. 388. Θεόδωρος δὲ ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ ταύτην οὐ προσίεται τὴν ἐξήγησιν, φάσκων — . Intelligit allatam interpretationem Severiani, qui τὸ κατέχον dici putat τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν. 24. C. Cr. p. 389. Haec Theodoro tribuere non dubitavi. Excipiunt ea quae modo attulimus neque nisi inchoatam loci interpretationem continuant. 25. vs. 3. 30. Cat.: ἐργασαμένου.

τοῦ στόματος αὐτοῦ· ἐκείνου, φησὶ, τοιαῦτα διαπραττομένου κατὰ τῆς οἰκουμένης καὶ πάντας ἀνθρώπους ἀφιστῶντος τῆς εὐσεβείας, ἐξαίφνης ἀπ' οὐρανῶν φανείς ὁ Χριστὸς καὶ μόνον ἐπιβοήσας παύσει τῆς ἐργασίας, ὅλον αὐτὸν ἀναλώσας· τοῦτο
 5 γὰρ λέγει τὸ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ τῇ φωνῇ, ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν αὐτὸ εἰρηκῶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς τῷ πνεύματι συνεργῶ κεχρήμεθα πρὸς τὴν ἑναρθρον λαλίαν.

II, 11. Διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, τὴν συγχώρησιν δηλονότι ὡς ἔργον τῷ θεῷ περιῆψεν· βούλεται
 10 γὰρ εἰπεῖν, ὅτι μὴ μείναντες ἐπὶ τῆς ἀληθείας προσέξουσι τῇ πλάνῃ καὶ πιστεύσουσι τῷ ψεύδει, δικαίαν δεχόμενοι τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν καταλιπόντες τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν ἀδικίαν ἔκλιναν, ἵνα εἴπη τοῦ διαβόλου τὴν πρόσκύνησιν, ἀδικίαν αὐτὴν καλέσας ὡς οὐ δικαίως γινομένην παρὰ τῶν ποιούντων.

s. C. Cr. p. 391. Θεόδωρος δὲ φησιν εἰς τὸ·

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD TIMOTHEUM COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 3. 4. Οὐ διὰ τὸ παραγγέλλειν μόνον τισὶ μὴ ἑτεροδι-
δασκαλεῖν κατέλιπεν αὐτὸν ἐν Ἐφέσῳ, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐπιμελεῖ-
σθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, περὶ ἧς αὐτῷ καὶ γεγρά-
φηκε. Δῆλον δὲ ὅτι τὸ ἵνα παραγγείλῃς τισὶ περὶ τῶν οἰκείων
λέγει, οὐ γὰρ δὴ τοῖς ἀλλοτρίοις παραγγέλλειν ἠδύνατο, τοῦ- 5
ναντίον γὰρ καὶ πολλὰ κακὰ ὑπέμενον παρ' ἐκείνων· λέγει δὲ
περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἳ πολλὸν ὑπὲρ τοῦ νόμου δῆθεν ποι-
οῦμενοι λόγον, τοὺς ἀπὸ ἔθνῶν ἐπεχείρουν διδάσκειν ἐναντία
τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος. Λέγει τοίνυν, πᾶσι μὲν παράγγελε,
προηγούμενος δὲ τοῖς ἀπὸ ἔθνῶν μὴ προσέχειν τοῖς μύθοις τοῖς 10
ὑπ' ἐκείνων λεγομένοις καὶ ταῖς γενεαλογίαις· πολλὴν γὰρ ἐποι-

Theodorus commentarium in Pauli ad Timotheum epistolas Ebediesu teste ad Petrum misit. Fragmenta leguntur in l.: Catenae in s. Pauli epistolas ad Timotheum, Titum, Philemona et ad Hebraeos. Ad fidem codd. mss. ed. I. A. Cramer. Oxon. 1843. 8. Catenae ex eodem illo codice Coisl. desumptae sunt, de quo diximus p. 121. Quae catena in Pauli epistolam priorem ad Timotheum continet, ea omnia Chrysostomus suppeditavit, si pauca exceperis. Mitto theodorea, Severiani quatuor tantum scholia leguntur p. 8. 22. 44. 48 (Priora v. Ἐνταῦθα — ὑπόμνησις sunt Chrysostomi), incerti auctoris sunt haec: p. 13. lin. 16. p. 22 lin. 1. 20. p. 31 l. 25. p. 32 l. 3—7. p. 33 l. 22 διέστησε — 25. p. 38 l. 5. p. 40 l. 2. 3. 5. 7—9 — φησίν. 23—28. p. 44 l. 22. 27. p. 47 l. 5 ποῖον — 7. 25. Restat prolixa disputatio, qui factum sit ut episcopi, qui principio dignitate pares fuerint presbyteris, maiorem deinde nanciscerentur auctoritatem et potentiam p. 27 l. 25 τὸ παλαιὸν — p. 29 l. 17. Hanc in Chrysostomo frustra quaesivi. Videtur Theodori esse. 1. C. Cr. p. 5. (Θ.) Ἄλλος δέ φησιν·

οὕτω τὴν σπουδὴν τοῦ δεικνύναι τὸν Χριστὸν οὐκ ἀκολούθως
 ταῖς ἐπαγγελίαις ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ γεγονότα, καὶ διὰ τοῦτο
 ἐπεχείρουν καὶ τὰ γένη τὰ παλαιὰ διηγείσθαι δῆθεν, ἀφ' ὧν
 δὴ πολλοὺς τῶν ἀπὸ ἔθνῶν πεπιστευκότων παρετάραττον, οὐ-
 5 δὲ τῶν παλαιῶν ἀκριβῶς ἐπισταμένων. Καλῶς δὲ αὐτάς καὶ
 ἀπεράντους ἐκάλεσεν, ὡς τῶν ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ἐκφερομένων
 δυναμένων τῆδε κάκεισε περιάγεσθαι τῷ λόγῳ, ὅπερ ἐν ταῖς
 γενεαλογίαις γίνεσθαι ἀνάγκη, νῦν μὲν τούτου λεγόντων τὸ
 γένος, αὐτίς δὲ τὸ ἕτερον, καὶ πάλιν ἀπὸ τούτου μεθισταμένων
 10 εἰς ἕτερον· μύθους δὲ αὐτοὺς ὠνόμασεν ὡς μὴ ἔχοντας ἀναγ-
 καίαν διήγησιν.

I, 11. Εἰκότως δὲ μακάριον αὐτὸν ἐνταῦθα καλεῖ, ὡς ἂν
 αὐτοῦ μὲν τὸ μακάριον ἔχοντας ἐν τῇ φύσει διὰ τῆς ἀτρεπτό-
 τητος, ἡμῖν δὲ χάριτι τοῦτο περιποιούντος.

15 II, 12. 14. Τὸ γυναικὶ δὲ διδάσκειν ἐν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπι-
 τρέπω δηλονότι περὶ τῆς ἐν κοινῷ καταστάσεως λέγει, ὡς ἂν
 οὐ δέον ἐν ἐκκλησίᾳ αὐτὰς διδάσκειν· περὶ γάρ τοι τῆς κατ'
 οἶκον ἀναστροφῆς αὐτῶν ταῦτα νομοθετῆσαι οὐκ ἂν ποτε ἠγέλ-
 χετο Παῦλος, οὐδ' ἂν ἐκάλυψε γυναῖκας ἢ ἀσεβοῦντας τοὺς
 20 ἄνδρας παιδεύειν τὴν εὐσέβειαν, ἢ μὴ δεόντως πολιτενομένους
 ἐπὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα προάγειν. Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη,
 ἐπειδὴ ἐκείνου μὲν τῆς ἀπάτης τὴν αἰτίαν εἶχεν αὕτη, αὕτη δὲ
 ἐπ' ἐκείνον τὴν αἰτίαν στρέφειν οὐκ ἠδύνατο.

III, 2. Γελοιότατον παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐστὶν αὐτὸ φυλατ-
 25 τόμενον δῆθεν εὐρεῖν· εἰ μὲν γάρ τις εἴη σῶφρων ὡς δευτέραν
 ἀγόμενος γυναῖκα, τοῦτον οὐ προσίενται εἰς κληρὸν, εἰ δὲ
 βιώσας τις ὡς οὐ προσῆκε μίαν ἠγάγετο κατὰ νόμον, οὗτος
 εἰς μέσον παράγεται, καὶ τοι τὸν μὲν δεύτερον γάμον τοῦ μα-
 καρίου Παύλου σαφῶς ἐπιτρέψαντος γίνεσθαι, πάσης δὲ τῆς
 30 παρὰ τὸν νόμιμον γάμον κοίτης πορνείας οὔσης. Σαφῶς καὶ
 παρήμι τεῶς ἐκεῖνο, ὅτι καὶ δύο γυναῖκας εἰληφότα, σαφῶς
 νομίμους λέγω, βαπτίσαντες ἐπὶ τὸν κληρὸν παράγουσιν ἀδεῶς,
 καὶ τοιγε ἐπὶ τῶν λοιπῶν αὐτὸ φυλάττεσθαι δοκοῦντες, ὡς ἂν
 τοῦ βαπτίσματος ποιούντος αὐτὸν οὐκέτι εἶναι συνωκηκότα δυοῖ
 35 γυναιξί· πολλάκις δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν καθόλου μοχθηρῶν

12. C. Cr. p. 9. Θ. 15. C. Cr. p. 20. (Θ.) Ἄλλος δὲ εἰς τὸ — φησι·
 24. C. Cr. p. 23. ss. Θεόδωρος δὲ φησι·

διαπραττόμενοι, ὄνται κάλλιστα ποιεῖν, εἰ δὴ βαπτίζοντες τὸν ὅπως ποτὲ ἐξηκότα ἐπὶ τὴν τοῦ κλήρου λειτουργίαν παράγοιεν, μηδὲν ἀρετῆς καὶ τῆς περὶ τὴν εὐσεβείαν ἐπιμελείας γνώρισμα ἐπαγόμενον.

Ἴνα γὰρ σιωπήσω τοῦ βαπτίσματος τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἣ δι- 5
δοται, πρὸς ἣν οὐδὲ ἀφορᾶν ἐθέλουσιν οἱ πολλοὶ, ἐκεῖνο γοῦν εἰδέναι αὐτοὺς ἐχρῆν, ὅτι ὁ μακάριος Παῦλος περὶ βίου νομοθετεῖ, καθ' ὃν νομίζει δεῖν ἐξηκέναι τὸν ἐπίσκοπον, οὐ περὶ συγχωρήσεως διαλέγεται τῆς χάριτος προσγινομένης τοῖς τὸ βάπτισμα εἰληφόσιν· εἰ γὰρ δὴ τοῦτο γίνεσθαι οὕτως καλόν, 10
περιττὴ πᾶσα ἢ νομοθεσία τοῦ Παύλου, συγχωρήσαντος καὶ τὸν ὅπως ποτὲ βιώσαντα βαπτισθέντα εὐθὺς εἰς κλῆρον ἄγειν, ὅπερ ἀπηγόρευται μὲν παρὰ τῷ Παύλῳ βουλομένῳ τὸν εἰς ἐπισκοπὴν ἀγόμενον μαρτυρίαν τινὰ τῆς ἑαυτοῦ καλοκαγαθίας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἐπάγεσθαι βίου, ἥτοι πάντοτε γεγονότα 15
τοιούτου, ἢ μεταμελεία γοῦν δεικνύμενον, ὅτι δὴ ἀπὸ τοῦ χειρονος ἐπὶ τὸν κρείττονα μετελήλυθε βίον, ὃ καὶ ἄμεινον εἰσόμεθα ἀπὸ τῶν ἐξῆς· γίνεται δὲ παρὰ πολλοῖς νυνὶ, ὡς τι καὶ μέγιστον διαπραττομένοις καλόν.

Τὸ οὖν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα τινὲς οὕτω ἐξέλαβον, ὃ καὶ 20
ἐγώ γε μᾶλλον ἀληθὲς εἶναι πειθόμαι, ἐπειδὴ τότε πολλοὶ μὲν κατὰ ταῦτόν δύο νομίμους εἶχον γυναῖκας, ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ποιεῖν αὐτοῖς ἐπετέτραπτο· πολλοὶ δὲ νομίμην ἔχοντες μίαν, ταύτη μὲν οὐκ ἠρκοῦντο, ἐκέχρητο δὲ καὶ ἑτέ-
ραις ἥτοι παιδίσκαις ἑαυτῶν, ἢ καὶ εἰς τὰς τυχούσας πολλάκις 25
ἀδεῶς ἀμαρτάνοντες, ὃ καὶ μέχρι τῆς δευτέρας γίνεται παρὰ τῶν οὐκ ἐπιμελομένων σωφροσύνης. Τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Παῦλον ἔφησαν, ὥστε τὸν τοιοῦτον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι, ὃς ἀγαγόμενος γυναῖκα σωφρόνως ἐβίω μετὰ ταύτης, προσέχων αὐτῇ καὶ μέχρις αὐτῆς ὀρίζων τῆς φύσεως τὴν ὀρέξιν, ὡς εἰ 30
τις οὕτω ζήσας, ἀποβαλὼν τὴν προτέραν νομίμως ἀγάγοιτο δευτέραν, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον βιούσας καὶ μετὰ ταύτης, μὴ εἴργεσθαι αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ Παύλου νομοθεσίαν τῆς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρόδου.

Τοῦτο εἰρησθαι παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Παύλου νενοηκό- 35

1. Cat.: βαπτίζοντας. Scriptor videtur βαπτίζαντες scripsisse. 2. Cf. Herodiani fragm. in G. Hermannii de emend. ratione gr. grammat. l. p. 311 s. 9. Cat.: προγινομένης. 12. Cat.: βαπτίζοντα. 16. Cod.: ὅτι δεῖ.

τας τινὰς πάνυ γε ἀποδέχομαι, μάλιστα πάντων οὐ πειθόμενος
 ὅτι ὁ τὸν δεύτερον γάμον ὁμοίως ἐπιτρέψας τῷ πρώτῳ, εἰ
 νομίμως γίγνοιτο, εἰς ἐπισκοπὴν παριέναι τὸν τοιοῦτον ἐκώ-
 λυσεν. Ὁ γὰρ εἰπὼν· λέγω δὲ ταῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις,
 5 καὶ ὁμοῦ συνάψας αὐτοὺς καὶ ἓνα νόμον ἐξενεγκῶν δῆλος ἦν
 ἓν τι ἀμφοτέρους ἡγούμενος. Εἰκότως· τί γὰρ διαλλάττει κατὰ
 γε τὴν τῆς φύσεως ὄρεξιν ἢ καθόλου μὴ ἐσχηκέναι, ἢ ἐσχη-
 κέναι μὲν, ἀποβεβληκότα δὲ οὐκ ἔχειν; ἐπεὶ καὶ συντυχίας τὸ
 τοιοῦτο μᾶλλον ἐστὶν ἢ γνώμης. Ὁ μὲν γὰρ ἐσχηκῶς ἐπιπολῦ
 10 τὴν ἑαυτοῦ βιώσασαν γυναικίκα, ἀπέλαυσεν αὐτῆς ἐφ' ὅσον ἐβού-
 λετο, ὁ δὲ μετὰ βραχὺ πολλάκις αὐτὴν ἀποβαλὼν ἐξ ἀνάγκης
 ἐπὶ τὸν τῆς δευτέρας ἔρχεται γάμον· ἔστι δὲ ταῦτα συντυχίας
 οὐ γνώμης κατορθώματα, ἅπερ ἐξετάζων ὁ μακάριος δι' ὅλου
 φαίνεται Παῦλος, τὸν εἰς ἐπισκοπὴν παραγόμενον μάλιστα ἀπὸ
 15 τοιούτων γνωρίζεσθαι δεῖν ἡγούμενος· ἐπεὶ καὶ γέλοιον νομίζειν
 Παῦλον νόμους τιθέναι μὴ γνώμην δοκιμάζοντα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς
 συντυχίας τὴν διάκρισιν ἐργαζόμενον. Εἰ γὰρ τις ἐκεῖνο λέγοι
 ὅτι μικρὰ καὶ τῆς συντυχίας φροντίδας πλείονος τῆς ἀκριβείας
 ἐπιμελούμενος ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου ἐνόμισεν, αὐτὸν ὅπως ποτὲ
 20 μιᾷ δεῖν κεκοινωνηκότα γυναικί, ἀκουέτω, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν
 λόγον οὐδὲ μετὰ βαπτίσματος τοιοῦτον παραγενέσθαι δίκαιον
 ἦν. Οὐ γὰρ δι' τὸ βάπτισμα ἢ οὐκ εἶναι αὐτὸν δυσὶν κεκοι-
 νωνηκότα ποιεῖ γυναιξίν, ἢ παρὰ πᾶσιν ὡς μιᾷ κεκοινωνηκότα
 ὑπολαμβάνεσθαι, πολλῶ δὲ πλεον τὸν μιᾷ μὲν συγγεγονότα
 25 κατὰ τὴν νόμιμον συνάφειαν, πολλαῖς δὲ ἑτέραις ἀκολάστως
 συμπλακέντα· καὶ πρόδηλον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γεγονότα βίῳ εἰς
 τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι οὐχ ὅσιον κατὰ γε τὸν αὐτὸν λόγον
 διὰ τὸ τοῦ βαπτίσματος τετυχηκέναι· εἰ γὰρ δὴ τὸν νομίμως
 δυσὶ συμπλακέντα σωφρόνως τε αὐταῖς συνεξηκότα προθέσει
 30 γνώμης φάσκειεν δι' ἀκριβείαν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν οὐκ εἶναι
 δεκτὸν, πολλῶ πλεον τὸν καὶ ἀκολάστως βιώσαντα οὐ θεμιτὸν
 ἐπὶ τοῦτο προάγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦ βαπτίσματος αὐτῷ τυχεῖν
 ἐγένετο. Καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω περὶ τοῦ μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα,
 οὐ δὴ τὴν ἐρμηναίαν σαφέστερον εἰπεῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα
 35 μικρὰ τῆς κρατούσης παρὰ τοῖς πολλοῖς φροντίσαντες συνηθείας.

4. 1 Cor. 7, 8. 35. His auctor catenae hanc subiecit notam cen-
 soriā: Καὶ ταῦτα μὲν Θεόδωρος ἀντικρὺς τοῖς ἐναργέσι μαχόμενος, τῇ

III, 13. Ἐκεῖνο δὲ προσθεῖναι ἄξιον ὅτι μὴ δεῖ θαυμάζειν, εἰ μήτε ὑποδιακόνων ἐμνήσθη, μήτε ἀναγνωστῶν· τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας λειτουργία βαθμῶν ἕξωθεν μᾶλλον οὗτοι εἰσι, διὰ τὴν χρεῖαν ἐπινοηθέντες ὕστερον, ἢν διὰ τὸ τῶν πεπιστευ- 5 κότων πλήθος λοιπὸν δι' ἑτέρων πληροῦσθαι ἠναγκάσθη· ὅθεν οὐδὲ νενόμισται αὐτοὺς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν χειροτονίαν δέχεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ αὐτῶ ὑπηρετοῦνται τῶ μυστηρίῳ, ἀλλ' οἱ μὲν τὴν ἀνάγνωσιν ἐκτελοῦσιν, οἱ δὲ ἔνδον τὰ πρὸς τὴν τῶν διακόνων ὑπηρεσίαν εὐτρεπίζουσιν, ἐπιμελόμενοι καὶ τῶν ἐκ- 10 κλησιαστικῶν φώτων.

III, 15. Ἐκκλησίας οὐ τοὺς οἴκους λέγει τοὺς εὐκτηρίους κατὰ τὴν τῶν πολλῶν συνήθειαν, ἀλλὰ τῶν πιστῶν τὸν σύλλογον, ὅθεν καὶ στύλον αὐτὴν καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν ἐν αὐτῇ τῆς ἀληθείας τὴν σύστασιν ἐχούσης.

IV, 13. Διδασκαλίαν φησὶ τὴν ἀπόλυτον ἐξήγησιν, παρὰ- 15 κλησιν δὲ τὴν ἀπὸ τινῶν συμβεβηκότων νουθεσίαν τε καὶ ὑπόμνησιν, ἢν ἐνίοτε μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ γίνεσθαι ἀνάγκη, μαλίστα δὲ καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν καθ' ἕνα διαλέξει.

IV, 14. Ἡ καὶ τὸν τῶν ἀποστόλων σύλλογον φησὶν, οὗ συνήεσάν τε αὐτῶ καὶ συνεφήπτοντο ὡς εἰκὸς ποιουμένῳ τὴν 20 ἐπ' αὐτῶ χειροτονίαν, πρεσβυτέριον αὐτὸ ὀνομάσας ἀπὸ τοῦ ἐντίμου· τοῦτο δὲ καὶ νῦν ἔθος ἐν ταῖς τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι προβολαῖς, τὸ μὴ ὑφ' ἑνὸς, ἀλλ' ὑπὸ πλειόνων τὰς τοιαύτας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χειροτονίας πληροῦσθαι.

V, 9. Οὐ περὶ τῶν εἰς διακονίαν προαχθῆναι ὀφειλουσῶν 25 διαλέγεται, ἀλλὰ περὶ τῶν εἰς τὸ χηρικὸν ἐγκαταλεγῆναι· οὐδὲ γὰρ ἡλικία τῶν εἰς κλῆρον προαγομένων ὀρίζεσθαι χρὴ, ὥσπερ οὐδὲ ἐπ' αὐτοῦ Τιμοθέου ὁ ἀπόστολος τοῦτο παρεφυλάξατο, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ τὴν δοκιμασίαν χαρακτηρίζειν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατελέγοντο χῆραι διὰ τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦ- 30 σθαι, οὐκ ἀρετῆς ἐπιθυμία τὴν χηρείαν μειοῦσαι, ἀλλ' ὥστε

τε ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ πάσαις ταῖς συνόδοις, πρὸς ἃ δυνήσεται τις ἀντιπεῖν καιροῦ καλοῦντος.

1. C. Cr. p. 30. ©. 2. Cat.: [ὑπὸ] διακόνων. 11. C. Cr. p. 31. (©.) Ἄλλος δὲ φησὶν· 15. C. Cr. p. 36. ©. 19. C. Cr. p. 36. ©. 25. C. Cr. p. 39. (©.) Καὶ ἄλλος φησὶν· 26. » Χηρικὸς, Const. Ap. 3, 1. 2. 8, 25. Tzetz. Ch. 13, 592. Elberling. Mss.« Stephan. Thes. l. gr. ed. Lond. 27. Cat.: ἡλικία.

ἀμερίμνωσ τὰς σωματικὰς ἐκ τῆς ἐκκλησίας πορίζεσθαι χρείας, ἐκ δὲ τούτου πλείστα ὡς εἰκόσ ἐπετελεῖτο κακὰ, διὰ τοῦτο ἡλικία καὶ ἀρετῆ ὠρίσατο τὴν εἰς τὸν κατάλογον τῶν χηρῶν συντελεῖν ὀφείλουσαν. Γεγονυῖα ἐνὸς ἀνδρὸς γυνή, ἀντὶ τοῦ μὴ δεῦτερον
5 ἀγαγομένη, ἀλλ' ἐκείνω μόνω προσκαρτερήσασα καὶ σωφρόνως βιώσασα, εἴτε ἓνα τοῦτον εἶχεν, εἴτε καὶ δεῦτερον ἡγάγετο.

VI, 4. 5. Φθόνος μὲν ἐκάστου βασκαίνουτος τὸ ὅπως ποτὲ εὐδοκιμεῖν ἐν τῇ διαλέξει δυναθῆντι, ἔριδες δὲ ἐκφερομένων αὐτῶν εἰς μάχας, καὶ βλασφημίαι δὲ πολλὰ μὲν καὶ αὐτῶν
10 λεγόντων οἷα μὴ προσῆκε, μάλιστα δὲ τῶν ἐκτὸς βλασφημοῦντων ἡμᾶς, ὡς περὶ τὸ ζητεῖν τὴν σχολὴν ἔχοντας· ἀνάγκη οὖν καὶ ὑπονοίας πονηρὰς περὶ ἡμῶν ἐγγίνεσθαι τοῖς ἐκτὸς ἀπὸ τούτων, ἀνθρώποι διεφθορότεσ τὴν διάνοιαν καὶ οὐδεμίαν τῆς ἀληθείας ἐπιθυμίαν ἔχοντες, πάντα κέρδους ἕνεκεν ἐπιτηδεύοντες.

VI, 12. Τουτέστι, μὴ καταισχύνης τὴν παρῴησίαν ἐκείνην·
15 πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τὸν μακάριον Τιμόθεον συνόντα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ εὐσεβείας ἕνεκεν εἰδότεσ, καὶ μὴν καὶ πεπονθότα οὐκ ὀλίγα διὰ ταύτην.

VI, 15. 16. Μακάριον αὐτὸν ἐκάλεσεν ἐπὶ συστάσει τῆς
20 μελλούσης προσέσεσθαι ἡμῖν ἀτρεπτότητος, δυνάστην δὲ ὅτι δὴ τὴν ἀνάστασιν ἐργάσασθαι δυνατὸς, καὶ μὴν καὶ βασιλέα καὶ κύριον ἐπὶ ἀποδείξει τοῦ πάντων κρατεῖν καὶ δύνιασθαι ὑποτάξαι καὶ θάνατον ἀφελεῖν, διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔχοντα ἀθανασίαν, ὡς ἂν ἱκανὸν τοῦτο ἡμῖν παρασχεῖν, καὶ τὸ φῶς δὲ
25 οἰκῶν ἀπρόσιτον σύστασιν ἔχον τοῦ ἐν ἀφάτῳ τινὶ καὶ ἀπροσίτῳ τυγχάνοντα φωτὶ ὄντως δὴ φωτεινὰ καὶ τῶν δικαίων ποιήσειν τὰ σώματα· οὕτω καὶ τὸ ὄν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν μὴ φαίνεσθαι νῦν τὰ τότε περὶ ἡμᾶς ἐσόμενα, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ τούτων
30 αἴτιος ἀόρατος ἡμῖν πάντη τὴν φύσιν ἐστὶ.

7. C. Cr. p. 47. (Θ.) "Ἄλλοσ φησὶν εἰς τὸ· ἐξ ὧν γίνεται φθόνος καὶ ἔρις, καὶ τὰ ἐξῆς. 15. C. Cr. p. 48. Θ. ib. V. τουτέστι — ἐκείνην habet Chrysostomus, ex quo fortasse desumpta sunt. 19 C. Cr. p. 50. (Θ.) "Ἄλλοσ φησὶ·

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD TIMOTHEUM

COMMENTARII FRAGMENTA.

“Οτι μὴ ἀκολούθως τῇ προτέρᾳ ταύτῃ γεγράφηκε, μηδὲ ἐπὶ τινὰ διάγοντι τόπον δῆλον, ἀλλὰ μετὰ πολὺν χρόνον ἄγαν· ἐκείνην μὲν γὰρ ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐν Ἐφέσῳ διάγοντι, ἐν ταύτῃ δὲ πρὸς τῷ τέλει φησί· Τυχικὸν ἀπέστειλα εἰς Ἐφεσον, εἶπε δὲ ἂν ὅτι πρὸς σε, εἶπερ ἐπὶ τῆς Ἐφέσου διάγοντι καὶ ταύτην 5 ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν· καὶ ἐκείνην μὲν οὕτω γράφων δῆλός ἐστιν ὅταν μετ’ οὐ πολὺ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμενος, ταύτην δὲ ὡς μετ’ οὐ πολὺ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίαν τὴν ἐκ τοῦδε τοῦ βίου μετὰστασιν δέξασθαι προσδοκῶν, κελεύει δὲ αὐτὸν καὶ θάττον πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι. Γράφει δὲ αὐτὴν ἀπὸ Ῥώμης, 10 ἥνικα τῆς εὐσεβείας ἔνεκεν τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, διεγείρων αὐτὸν εἰς τὸ μετὰ σπουδῆς τὰ ὑπὲρ τῆς ἑτέρων ὠφελείας ἐπιτελεῖν σὺν ἡδονῇ, καὶ τὸ πάσχειν ὑπὲρ τούτων αἰρούμενον· μέμνηται δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸ χεῖρον βλεπόντων, οὐ μικρῶς αὐτῶν καθαρπτόμενος· πρὸς δὲ γε τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς τὰ 15 καθ’ ἑαυτὸν δηλοῖ, ἥνικα ἐγένετό τε καὶ ἔσται.

I, 7. Οὐ τοίνυν οὐδὲ δειλιᾶν προσήκει τὰ παρὰ τῶν ἕξωθεν ἐπαγόμενα κακά· διὰ τί; ὅτι ἡ ἐνοῦσα ἡμῖν τοῦ πνεύματος χάρις ἱκανὴ καὶ ἐνισχύειν ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπισφίγγειν τοῦ θεοῦ, καὶ σωφρονεστέρους ἐν τοῖς λογισμοῖς μένειν 20 τοῖς οἰκείοις ποιεῖν.

Catena continet sex scholia Theodori, quatuor Severiani p. 53. 56. 60. 63, duo auctoris incerti p. 73 lin. 21. p. 74 l. 14 s. τινὲς — Πύθωνος. Reliqua sunt omnia Chrysostomi. 1. C. Cr. p. 52. (Θ.) Ἄλλος φησὶν· 4. 4, 12. 17. C. Cr. p. 57. Θ.

I, 12. Παρακαταθήκην λέγεσθαι νῦν τὸν ἀρχαβῶνα τοῦ πνεύματος, ὃν ὥσπερ τινὰ παρακαταθήκην μοι δεδωκὸς ἐπ' ἐλπίδι τῶν μελλόντων διαφυλάξαι τοῦτο ἀκέραιον, ἐπὶ τῷ τὴν ὀλοτελῇ με τότε τοῦ πνεύματος κομίσασθαι χάριν, ἧς ἐπ' ἐλ-
5 πίδι νυνὶ κεκόμισμαι ταύτην.

III, 2—4. Φίλαντοί εἰσιν οἱ πάντα πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν ποιοῦντες, ἀλαζόνες καυχώμενοι ἔχειν ἃ μὴ ἔχουσιν, ὑπερήφανοι μεγάλα φρονοῦντες ἐπὶ τοῖς οὖσιν, βλάσφημοι κατηγορίαις χαίροντες, ἀνόσιοι ἐπιμέλειαν τοῦ δικαίου μὴ ποιού-
10 μνοι, ἄστοργοι περὶ οὐδένα σχέδιν ἔχοντες, ἄσπονδοι οὐ βέ-
βαιοι περὶ τὰς φιλίας, οὐδὲ ἀληθεῖς περὶ ἃ συντίθενται, διά-
βολοι ταῦτά τε ἐκεῖ, ἐκεῖνα ἐνταῦθα λέγοντες ἐπὶ τῷ κατεργά-
ζεσθαι μάχην, ἀκρατεῖς ἥττους τῶν παθῶν, ἀνήμεροι οὐδεμιᾶς
χρηστότητος ἐπιμελούμενοι, τετυφωμένοι μεγάλα φρονοῦντες
15 ἐπὶ τοῖς μὴ προσοῦσι· διαφέρει δὲ τοῦ ἀλαζόνος τῷ τὸν μὲν
τετυφωμένον ἀπὸ τῆς γνώμης λέγειν, ἀλαζόνα δὲ τὸν ἐπὶ ῥή-
ματι καυχώμενον.

IV, 4. Μύθους εἶπε τὰ ἐναντία τῆς εὐσεβείας ῥήματα.

IV, 10. Τὰς νῦν καλουμένας Γαλλίας· οὕτως γὰρ αὐτὰς
20 πάντες ἐκάλον οἱ παλαιοί.

1. C. Cr. p. 60. (Θ.) Ἄλλος δὲ πάλιν φησὶ, 6. C. Cr. p. 71. Θ.
8. Legendum videtur: προσοῦσιν vel ὑπαρχοῦσιν. 18. C. Cr. p. 77. Θ.
ib. Verba quae adduntur auctor catenae ex Chrysostomo videtur sum-
psisse. 19. C. Cr. p. 79. Θ. 20. Verba sequentia sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD TITUM COMMENTARII FRAGMENTA.

I, 1—4. Τὰ μὲν τῆς προγραφῆς ἐν τούτοις· Παῦλος δοῦλος θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ καὶ τὰ ἐξῆς, παρέθηκε δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ· κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν θεοῦ, ἄχρι τοῦ· Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ.

I, 5. Ὁ γὰρ τῆς εὐσεβείας λόγος παρεδέδοτο πᾶσι παρ' αὐτοῦ, ἐλείπετο δὲ οἰκονομῆσαι τὰ κατὰ τοὺς πεπιστευκότας καὶ εἰς ἁρμονίαν αὐτοὺς καταστῆσαι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διατυπώσεσι.

I, 12. 13. Οἱ κατὰ τῶν χριστιανικῶν συντάξαντες δογμάτων ἐνταῦθα ἔφασαν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον ἀποδέχεσθαι τὴν τοῦ ποιητοῦ φωνήν, καὶ ἐπιμαρτυρεῖν αὐτῷ, ὡς ἂν δικαίως ταῦτα ὑπὲρ τοῦ Διὸς περὶ Κρητῶν εἰρηκότι, οὐ προσεσχηκότες οὔτε τῷ τρόπῳ τῆς τοῦ ἀποστόλου χρήσεως, οὔτε τῷ ἢ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής· οὐ γὰρ τὸ ποίημα οὐδὲ τὴν τοῦ ποιητοῦ χρῆσιν ἀποδέχεται, ἀλλ' ὡς παροιμία τῇ τοῦ ποιητοῦ φωνῇ χρησάμενος, τυχὸν καὶ τῶν τότε τῇ φωνῇ κεχρημένων, ὥσπερ οὖν καὶ ἕτερα πολλὰ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φερομένων ἐν παροιμίαις χρήσει τοῖς ὕστερον ἐγένετο. Δι' ἣν αἰτίαν φησὶν, ἔλεγε αὐτοὺς ἀποτόμως. Ἐπειδὴ πολλάκις ἐπαινῶν ἐπείκειαν ἐκδιδάσκει, εὔρε δὲ τοὺς Κρητὰς χρεῖαν ἔχοντας ὥσπερ κέντρον τῆς ἐπιπλήξεως, διὰ τοῦτο εἶπεν· ἀποτόμως ἔλεγε

Theodorus epistolas Pauli ad Titum et Philemona Ebediesu teste rogatu Cyrini interpretatus est. Omnia fere, quae catena continet, Chrysostomi sunt. Praeter scholia theodorea unum legitur Severiani p. 91 et duo auctoris incerti p. 94. lin. 14. p. 95 l. 21—23. 1. C. Cr. p. 87. ①. 5. ①. ib. C. Cr.: παρεδέδοτο. 9. C. Cr. p. 91. Καὶ Θεόδωρος δὲ ὁμοίως φησὶν· 15. V. χρῆσιν in cat. non legitur.

αὐτοὺς, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει. Ἐλέγχειν οὖν ἀποτόμως οὐ τοὺς ἄλλοτριούς φησὶν, ἀλλὰ τοὺς οἰκείους ἀποτόμως· οὐ γὰρ πᾶσιν ἐνὶ τρόπῳ προσενεκτέον, ἀλλὰ διαφόρως καὶ ποικίλως καὶ πρὸς τὰ ὑποκείμενα.

- 5 I, 15. 16. II, 1. Ἐπειδὴ περὶ τὰ βρώματα ἀκριβολογεῖσθαι ἐδόκουν, ὡς ἂν κατὰ νόμον τῶν μὲν δέον μεταλαμβάνειν, τῶν δὲ ἀπέχεσθαι, τῶν γεγονότων φησὶν, ἀκάθαρτον οὐδὲν, εἰ δὴ τις αὐτῶν καθαρᾶ μεταλαμβάνοι τῇ γνώμῃ· ἐπειδὴ δὲ τις δι' ἀπιστίαν ἔχοι τὴν συνείδησιν μεμολυσμένην, καθαρὸν
10 οὐδὲν τῷ τοιούτῳ, βλάπτεται γὰρ ὑφ' ἀπάντων ὁμοίως· ὁ γὰρ θεὸς πάντα καθαρὰ ἐποίησεν, εἰ δὲ ἀκάθαρτά ἐστιν, ἢ κατηγορία τοῦ δημιουργήσαντος ἄπτεται· καὶ τοῦτο ἐστὶ θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Ἀλλὰ μηδὲν τούτων ἔνεκεν σιγήσης, κἂν μὴ δέχωνται φησὶ, σὺ τὰ σαυτοῦ
15 πράττε. Ἄρα οὐ τὸ παρατηρεῖσθαι καθαρότητος, ἀλλὰ καθαρότητος τὸ πάντων κατατολμᾶν· αἱ γὰρ παρατηρήσεις ἐκείναι σύμβολα ἦσαν καθαρῶν καὶ τύποι, νῦν δὲ ταῦτα οὐκ ἀπαιτούμεθα, μετέστη γὰρ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ πᾶν· οὐ δεῖ τοίνυν προσεδρεύειν ταῖς σκιαῖς, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας ἔχεσθαι.
- 20 II. 3. Οὐχ ὥς τινες ἐνόμισαν, ὅτι χειροτονία τις ἦν τότε ἐν γυναιξὶ πρεσβυτέρων· διδάσκει γὰρ ὁμοίως καὶ τῶν γυναικῶν τὰς τὴν ἡλικίαν παλαιότερας τό τε σχῆμα ἔχειν ἱεροπρεπῆς, ἵνα εἴπη θανμαστὸν καὶ αἰδέσιμον.

5. C. Cr. p. 93. (Θ.) Ἄλλος φησὶν· 12. C. Cr.: ἐστὶ — Θεὸν. 20. C. Cr. p. 94. (Θ.)

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD PHILEMONA COMMENTARII

FRAGMENTA.

1. Συνεργὸς δὲ τῷ περὶ τὴν τῶν ἀγίων ἐσπουδακέναι
θεραπείαν οὐ μικρὰ συμβαλλόμενον τοῖς τὸ εὐαγγέλιον κηρύτ-
τειν ἐγκεχειρισμένοις.

2. Καὶ ὥσπερ ἀγαπητὸν ἐκεῖνον ἐκάλεσεν, οὕτω καὶ ταύ-
την, ἅτε δὴ μηδὲν διαφέρειν κατὰ τὴν εὐσέβειαν ἀνδρῶν τὰς 5
γυναῖκας ἡγούμενος· ἠγεῖτο δὲ ταύτην ἐπ' ἐκείνων ἀρμόττειν
τὴν προσηγορίαν, ἐφ' ᾧν πάθους αἰσχρότης οὐκ ἐμεσίτευσε.

Τῷ αὐτοῦ λέγει τοῦ τε Φιλήμονος καὶ τῆς Ἀμφίας.

11. Ἴνα μὴ δόξη τὸν ἀλλότριον οἰκέτην σφρατερίζεσθαι,
διὰ τοῦτο σοὶ, εἶτα μοί· σοὶ κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν, ἐμοὶ κατὰ 10
τὴν βελτίωσιν τοῦ τρόπου.

Catenam ex scholiis Chrysostomi, Severiani et Theodori constare sub-
scriptio monet. Sed Theodori quatuor tantum continet scholia, unum Se-
veriani p. 104, unum p. 109 est alterutrius. Reliqua sunt omnia Chryso-
stomi. 1. C. Cr. p. 104. Θ. 4. C. Cr. p. 105. Θ. 8. (Θ.) Ἄλλος φησὶν.
9. C. Cr. p. 107. Θ. Verba, quae praecedunt in cat., falso Theodoro
tribuuntur. Sunt Chrysostomi. 11. Quae adduntur sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSVESTENI

IN

EPISTOLAM PAULI AD HEBRAEOS COMMENTARIUM

FRAGMENTA.

Οὐκ ἀπίστοις ἔγραφε τοῖς ἄσπουδον πρὸς αὐτὸν μῖσος κερ-
κτημένοις, ἀλλὰ τοῖς μετεσχηκόσιν ἀπάντων ὧν δεῖ μετεῖναι
τοῖς πιστεύουσιν, εἴτα οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς
ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς πίστεως τὴν βεβαίωσιν καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν
5 ἀκρίβειαν ἐπιδειξαμένοις, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ κείμενα
δείκνυσιν, ὥστε καὶ ἀποδεδόσθαι αὐτοῖς ἔδει τὴν ἐπιστολὴν ὡς
Παύλου γεγραφότος αὐτοῖς, ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν
ἐγίνετο· οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς ὠφελεῖν τι τὰ ἀναγεγραμμένα ἐδύ-
νατο, μὴ τούτου γινομένου. Πρὸς δ' αὖ τούτοις καὶ τὰ πρὸς
10 τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς γεγραμμένα δείκνυσιν ὁ φημι· παρακαλῶ
γὰρ ὑμᾶς φησὶν, ἀδελφοὶ, ἀνέχεσθαι τοῦ λόγου τῆς παρακλή-
σεως, καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν· τίσι δὲ ἔγραψεν,
ὅτι ἐπέστειλα ὑμῖν, οὐκ ὄντων ἐκείνων, οἷς ἀποδεδόσθαι ἦν
ἀνάγκη τὸ γράμμα; εἴτα ἐπάγει· γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμό-
15 θεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ ἔαν τάχιον ἔρχηται, ὅψομαι ὑμᾶς·

Theodorus commentarium in epistolam ad Hebraeos, quem Pauli esse sibi persuasit, Ebediesu teste Cyrino inscripsit. Catena in hanc epistolam ex eodem codice desumpta, de quo dixi p. 121, reliquis multo est auctior et in afferendis scriptorum nominibus accuratior. Continet non tam scholia quam expositiones, neque solum Chrysostomi, Severiani et Theodori, verum etiam Cyrilli Alex. et Athanasii; nonnulla insunt Gennadii et Theodoretii, singula Didymi, Eusebii et Origenis. 1. C. Cr. p. 113. Θ. Μοψουεστίας. Ταύτην τὴν αἰτίαν στρέφων Θεόδωρος ὡς λέγει, ὡς —. Intellige αἰτίαν a Severiano prolatam, Paulum nomen suum epistolae non praemisisse ἵνα μὴ τῷ μίσει τῷ πρὸς αὐτὸν ζημιωθῶσι τὴν ὠφέλειαν τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς. 12. 13, 22. Lectio N. T. rec.: ἀνέχεσθε. 15. 13, 23.

ὄρας ὅτι δῆλος ἦν ὁ καὶ τῇ ἐπιστολῇ τοῦ γράμματος διακονη-
 σάμενος, μεθ' οὗ καὶ ὄψεσθαι αὐτοὺς εἰ τάχιον ἐπανέλθοι σα-
 φῶς ὑπισχνεῖται; Τίς οὖν ἡ τούτου αἰτία; εὐδελος καὶ ἄγαν
 σαφής. Διέλοντο Βαρνάβας τε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ τὸν
 μακάριον Πέτρον τὸ κήρυγμα, οὐχ ἵνα τὰ μὲν οὗτοι, τὰ δὲ 5
 ἐκεῖνοι διδάσκωσιν, εἰς γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ σκοπὸς, ἀλλ' ἵνα οἱ
 μὲν τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, οἱ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων τῇ πίστει
 προσάγωσι, διὰ τὴν τότε κρατοῦσαν ἔτι φιλονεικίαν ἀπὸ τῆς
 ἐν τῷ νόμῳ συνηθείας τῶν Ἰουδαίων τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιμίγνυ-
 σθαι οὐκ ἀνεχομένων, οἰκονομικώτερον τῇ διαιρέσει ταύτῃ χρη- 10
 σάμενοι· ἐχρημάτιζον οὖν οἱ μὲν ἐθνῶν ἀπόστολοι, οἱ δὲ τῶν
 ἐκ περιτομῆς, οἱ δὲ γε πεπιστευνότες κοινοὺς ὡς εἰκὸς διδασ-
 κάλους τε καὶ ἀποστόλους ἐνόμιζον εἶναι· ὅτε μὲν οὖν ἔγραφε
 τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν, εἰκότως ὡς αὐτῶν ἀπόστολος αὐτοῖς ἐπιστέλ-
 λει, ὅτε δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἑβραίων, οὐκέτι. 15

I, 3. Τοῦτό ἐστιν, οὐ ποιητὴν μόνον εἰπεῖν τῶν ὄντων,
 ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ πολλῇ ποιεῖν αὐτὰ περιουσία τῆς δυνάμεως,
 ὡς ἂν ἐν τῇ φωνῇ αὐτοῦ πάντων ἀπηρητημένων· οὐδὲν γὰρ
 διαλλάττει τοῦτο τοῦ· καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, ἢ καὶ
 τῆς τοῦ μακαρίου Μωϋσέως διηγήσεως, λέγοντος· καὶ εἶπε, 20
 γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, γενηθήτω στερέωμα, καὶ
 ἐγένετο στερέωμα.

I, 7. 8. Τὸ μὲν τῆς ὑπηρεσίας τὴν ὀξύτητα σημαίνει, τὸ
 δὲ τὸ τῆς λειτουργίας δυνατὸν. Ταῦτα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖθεν γε-
 γενῆσθαι εἰπὼν, παρέστησεν ὡς ἐκεῖθεν καὶ τὸ δύνασθαι ταῦτα 25
 ἔχουσι· διαστέλλεται δὲ πρὸς τὸ ποιῶν τὸ θεὸς καὶ θρόνος καὶ
 βασιλείας ῥάβδος, ἃ πάντα τῆς ἀνωτάτω τιμῆς τε καὶ ἀξίας
 σύμβολα· καὶ γὰρ τὸ θεὸς τὴν ἀνωτάτω σημαίνει φύσιν, καὶ
 ὁ θρόνος καὶ ἡ ῥάβδος ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ τὸ ταύτης
 βέβαιον παρίστησιν· εἶτα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· τὸ 30
 μὲν γὰρ ποιῶν ἀπὸ καιροῦ εἶναι τὸ ἤρχθαι δείκνυσι τοὺς γε-
 γονότας, τοῦτο δὲ τὸ τῆς βασιλείας αἰδιδιον παρίστησιν.

I, 9. Iesum enim dicit a Nazareth, quem unxit Deus

16. C. Cr. p. 126. Θ. δέ φησι. 19. Rom. 4, 17. 22. Gen. 1, 3. 6.
 23. C. Cr. p. 132. (Θ.) Θ. φησι. 33. Act. C. C. II. IV. 32. (Vig. Const.
 32., Pelag. II. pap. ep. ad El. l. l. p. 443.) »Eiusdem ex commento epi-
 stolae ad Hebraeos.«

Spiritu sancto et virtute. Qui autem de Spiritu unctus est, omnimodo aliquid assumpsit. Quis autem furens dicat de Spiritu aliquid assumpsisse divinam naturam, nec non et participum? Participes enim eius videlicet vocat, qui et ipsi
 5 uncti sunt. Qui autem uncti sunt, et in hoc participes eius iuste facti non aliter unctionis communicare dicantur, nisi ei qui assumptus est. Et hoc ipsum autem demonstratur, quod mercedem iustam accepit. Pro hoc enim, inquit, quod dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem, pro his praecipuam
 10 unctionem meruisti.

I, 12. Ἐντεῦθεν συνιδεῖν ἔστιν ὅτι περὶ τῆς θείας φύσεως ὅταν ἡμῖν ἢ παλαιὰ διαθήκη διαλέγηται, οὐ περὶ τοῦ πατρὸς ἀφωρισμένως λέγει μόνου, ὥσπερ οἴονται οἱ αίρετικοί, τὸ ἐγὼ εἶμι ὁ θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα
 15 λαμβάνειν ἐπ' αὐτοῦ πειρώμενοι μόνου· τὸναντίον δὲ ὅσα ἂν ὡς περὶ θεοῦ λέγη τὴν ἀνωτάτω φύσιν ἐξηγουμένη, οὕτω φησιν, ὡς ἂν καὶ πατρὶ καὶ υἱῷ διὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ὁμοίως ἀρμόττειν δυνάμενα· ἐπεὶ πῶς ὁ ἀπόστολος τὴν δευτέραν εἴλκυσεν ἐπ' αὐτοῦ μαρτυρίαν, οὐδὲν ἔχουσαν ὃ τῆς ιδιότητος
 20 τοῦ προσώπου σημαντικὸν εἶναι ἠδύνατο, ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέραν· ἢ οὐχὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φαίνεται πεποιηκῶς, ἔνθα φησὶ· γέγραπται γὰρ, ἕω ἐγὼ, λέγει κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ; οὐδὲ γὰρ ἐκείνην τὴν μαρτυρίαν εὔροι ἂν τις τοιοῦτό τι ἔχουσαν, ὃ τούτων ἀφωρισμένως ἐδήλου.

25 I, 14. II, 1. Τὸ μὲν λειτουργικὰ εἶναι πνεύματα ἀπὸ τῆς προκειμένης εἶχε μαρτυρίας, ἐπισυνῆψε δὲ λοιπὸν αὐτὸς τὸ τῆς διακονίας εἶδος, λέγων, ὅτι ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας διακονοῦμενοι ἅπαντα πράττουσιν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς προσθήκην εἰδέναι τῆς διακονίας τὴν χρεῖαν. Διὰ τοῦτο φησὶ, δεῖ τοῖς

1. Act. 10, 38. ib. Vig. Const.: dei Spiritu. 2. Const. Vig.: omnino aliquid inde. V. inde legitur etiam in ep. Pelag. 3. naturam. Huc usque ep. Pel. 4. Par.: participium. Vig. Const.: participem. ib. Participes praebet Vig. Const. Reliqui II.: particeps. 6. Vig. Const.: unctiones. ib. Vig. Const.: dicuntur. 7. V. et om. Vig. Const. 10. Ps. 45, 7. 11. C. Cr. p. 139. Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ· καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγῆσονται. 14. Ies. 45, 21. 23. Rom. 14, 11. 25. Θ. δὲ φησὶ· 27. C. Cr.: ὅτι [τοῖς].

παρ' αὐτοῦ λεχθεῖσι νέμειν τὴν σπουδὴν, φυλασσομένους μήποτε παρατροπὴν τινα ἀπὸ τῶν κρειττόνων δεξώμεθα.

II, 3. 4. Ἐδειξε καὶ τοῖς πράγμασι τούτων πολὺ τὸ πρὸς ἐκεῖνα διάφορον, ἐκεῖ μὲν λόγον εἰπὼν, ἐνταῦθα δὲ σωτηρίαν, ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνο νομίμων δόσις ἦν μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ χάρις πνεύματος καὶ λύσις ἀμαρτημάτων καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπαγγελία καὶ ἀθανασίας ὑπόσχεσις· ὅθεν καὶ δικαίως τηλικαύτης εἶπεν, τῇ προσθήκῃ τὸ μέγεθος αὐτῆς δεικνύς, κάκει μὲν διὰ τῶν ἀγγέλων δοθεῖς, ἐνταῦθα δὲ διὰ τοῦ κυρίου. Καὶ ἐπειδὴ θαύματα παρ' ἐκείνοις ἦν ὥστε μηδὲ κατὰ τοῦτο αὐτῶν ἡλαττώσθαι δοκεῖν, καλῶς ἐπήγαγε τὸ· συνεπιμαρτυροῦντος θεοῦ σημεῖοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, κατὰ αὔξησιν αὐτὸ εἰπὼν, ὥστε κἂν τούτω φανῆναι τῆς χάριτος τὸ πλεον παρὰ τὸν νόμον· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν χρείαν ἐγίνετο μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν ἀλλοτρίων πολλοὶ οἱ θεραπευόμενοι δι' ἡμῶν, κἂν ὅποιαδήποτε πάθη κατέχειν αὐτοὺς συμβαίνοι· τοσαύτη παρ' ἡμῖν ἢ τῶν θαυμάτων περιουσία· ἀνίστανται δὲ καὶ νεκροὶ, καὶ τιμωρούμεθα δὲ τινὰς πολλάκις ἂν δέη, ἐπιτιμήσεσι μόναις τυφλοὺς ἐργαζόμενοι, θανάτους ἐπάγοντες τοῖς κακογνώμοσι. Ἀντιπαραθεῖς οὖν τὴν διαφορὰν, καὶ δείξας τὴν ὑπεροχὴν τῷ ποικίλῳ καὶ πολυτρόπῳ, ἐπήγαγε τὸ μείζον, ὃ οὐκέτι τοῖς ἐν νόμῳ προσῆν· καὶ πνεύματος ἀγίου μερισμοῖς· τὸ γὰρ πνεύματος ἕκαστον τῶν πιστευόντων μετέχειν ἴδιον ἦν τῶν ἐν τῇ χάριτι. Καὶ καλῶς ἐπὶ πᾶσιν ἐπήγαγε τὸ· κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν, τουτέστι τοῦ θεοῦ βουλευθέντος ἅπαξ, καὶ δοκιμάσαντος πολλῇ χρήσασθαι περὶ ἡμᾶς τῇ φιλοτιμίᾳ, ὥστε καὶ ἀμετάθετον εἶναι τὴν περὶ ἡμᾶς χάριν αὐτοῦ, μηδεμίαν ἅπαξ τοῖς προτέροις ὁμοίως ὑφορωμένους τῶν ἅπαξ δοθέντων μεταβολὴν.

II, 9. 10. Γελοιότατον δὴ τι πάσχουσι ἐνταῦθα, τὸ χωρὶς θεοῦ ἐναλλάττοντες καὶ ποιοῦντες χάριτι θεοῦ, οὐ προσέχοντες τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς γραφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ συνιέναι ὅτι ποτὲ ἔφη τὸ χωρὶς θεοῦ ἀδιαφόρως ἐξαλείφοντες μὲν ἐκεῖνο, τιθέν-

3. C. Cr. p. 141. Θ. δὲ φησιν. 30. C. Cr. p. 147. Ἄλλὰ τούτοις (praecedit Origenis enarratio loci) Θ. ὁ Μοψουεστίας ἀντιφθεγγόμενός φησι. 31. Theodorum hanc lectionem probasse monet scholion cod. 19, castigat eum ideo Vigilius in Const. 38. resp. Vide omnino de hac lectione Wetstenium et Bleekium ad Hebr. 2, 9.

τες δὲ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς εὐκόλον εἶναι πρὸς κατανόησιν. Τί γὰρ ἐνταῦθα προέκειτο τῷ Παύλῳ, ἵνα ἐπαγγέλη τὸ χάριτι θεοῦ; τίς δὲ αὐτὸν ἤγε πρὸς τοῦτο ἀκολουθία; οὐ γὰρ ἔθος αὐτῷ χάριτι θεοῦ τιθέναι ἀπλῶς, ἀλλὰ πάντως ἀπὸ τινος ἀκολουθίας λόγου. Ἡ γὰρ τὰ καθ' ἑαυτὸν λέγων προστίθησι τοῦτο, ὡς τὸ· χάριτι θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι, ἢ ὅταν πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ τοὺς ἀνθρώπους λέγειν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ ὅτι ἅπαντα πεποίηκεν οὐχ ἡμῶν ὄντων τοῦ τυχεῖν ἀξίων, οἷόν ἐστι τὸ· τῇ γὰρ χάριτι ἐστὲ σεβασμένοι, ᾧ ἐπάγει· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆσθαι, σαφῶς διὰ τούτων παριστῶν, ὅτι περὶ τῆς χάριτος διαλέγεται τοῦ θεοῦ, ἣν περὶ πάντας ἔτυχε τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδειξάμενος. Ἐνταῦθα δὲ τὸ προκειμένον αὐτῷ δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται, οἷός τις ἐστι, καὶ τίνα τὴν πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἔχων διαφορὰν, ἀφ' ὧν ἐξηγέσθη εἰς τὸ εἰπεῖν, κατὰ τί δὲ αὐτῶν ἡλαττώσθαι δοκεῖ, καὶ ὅτι διὰ τὸν θάνατον· τί οὖν ἔδει ἐνταῦθα τοῦ χάριτι θεοῦ; οὐ γὰρ πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητα λέγειν αὐτοῦ.

Τοῦτο δὲ μᾶλλον δείκνυσθαι ἢ τῶν ἐξῆς ἀκολουθία. Εἰπὼν γὰρ ὅτι χωρὶς θεοῦ ἐγέυσατο τοῦ θανάτου, οὐδὲν πρὸς τοῦτο παραβλαβείσης τῆς θεότητος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς οἰκειίας φύσεως τὴν κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐλάττωσθαι ἐδέξατο, ὥστε φαίνεσθαι ἐντεῦθεν αὐτὸν καὶ τῆς τιμῆς μετέχοντα διὰ τὴν πρὸς ἕτερον συνάφειαν, ἐπειδήπερ ἀκόλουθον ἦν τοὺς ταῦτα ἀκούοντας περιττὴν ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ νομίζειν εἶναι τοῦ θεοῦ λόγου τὴν ἐνοίκησιν, οὐδὲν τοῖς προκειμένοις συμβαλλομένην, εἶπερ δὴ χωρὶς ἐκείνου τῆς πείρας ἐγέυσατο τοῦ θανάτου, ἐπάγει· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαρόντα τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Οὐκ ἀσυντελής δὲ ἦν οὐδὲ ἡ θεότης φησὶν· ἔπρεπε γὰρ τὰ οἰκεῖα καὶ ἅπερ ἦν αὐτῇ πρόποντα, τὸ γὰρ τοι τοῦ πάθους οὐδαμῶς αὐτῇ πρόπον ἦν· τοῦτο τὸ ἔπρεπε σαφῶς τὸ χωρὶς θεοῦ συνέστησεν, ὡς γὰρ ἐκείνου οὐ πρόποντος τὸ πρόπον αὐτό φησι, δεικνὺς ὁμοῦ καὶ ἅπερ ἔπραττε τότε, τίνα δὲ ταῦτα ἦν. Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, δη-

λονότι τῷ θεῷ λόγῳ λέγων, ἐπειδήπερ πολλοῖς τῆς υἰότητος μετέδωκεν καὶ εἰς τὴν δόξαν ἤγαγε ταύτην, τὸν τῆς ἀπάντων σωτηρίας ἀρχηγὸν τὸν κύριον ἡμῶν καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τὸν παρ' αὐτοῦ ληφθέντα ἄνθρωπον διὰ τῶν παθημάτων τέλειον ἀποφῆναι, ὥστε φαίνεσθαι καὶ τούτου τὴν φύ- 5 σιν ἀκείνου τὴν χάριν.

III, 12. 13. Οὐδὲ γὰρ νῦν φησὶ, συμβουλεύειν προσῆκεν ὑμῖν, ὅπως ἂν ἀποστάντες τῶν χειρόνων ἐπὶ τὸ κρεῖττον ῥέψητε διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως· πρὸς γὰρ ἤδη πεπιστευκότας ὁ λόγος μοι γίνεται, ὥστε τὰ αὐτὰ παραινεῖν ὑμῖν 10 προσῆκεν, ὅπως ἂν ἐπιμένητε τοῖς δόξασιν ἅπαξ. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι οἱ πιστεύσαντες καὶ τοῦ πνεύματος μετεληφότες μέτοχοι τῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν, ὥσπερ τινὰ φυσικὴν τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεξάμενοι· λείπει δὲ λοιπὸν τὸ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν ἀκεραίῳ διαφυλάξαι γνώμη. 15

III, 16—18. Βούλεται δεῖξαι, ὅτι πάντες οἱ διὰ Μωσέως ἐξελθόντες ἀπώλοντο δι' ἀπιστίαν, ὥστε ἐκ παραλλήλου μειζόνως φοβῆσαι τούτους πρὸς οὓς ἐποιεῖτο τὸν λόγον. Οἱ δὲ τούτοις ἀντιλέγοντες προσεῖχον οὔτε τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐξῆς, τοῦ· τίσιν δὲ προσώχθισε; καὶ· τίσι δὲ ὤμοσεν; ἀναγινωσκο- 20 μένων μὲν κατ' ἐρώτησιν, τὴν αὐτὴν δὲ ἀπαιτούντων ἀνταπόδοσιν, οὔτε ἐκεῖνο συνίεσαν, ὅτι τινὲς δὲ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, τότε λέγεσθαι κατ' αὐτῶν ἠδύναντο τὴν διάνοιαν, εἶπερ δὲ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν τοῦτο ὑπομεμενηκότες ἦσαν· λέγομεν γὰρ ἐπὶ τῶν πρᾶττομένων, ὅτι τινὲς ἐποίησαν, τότε μέρος 25 ἀπὸ πλήθους ἀποτεμνόμενοι, ὅταν ἐλάττονας εἶναι τοὺς πεποιηκότας συμβαίῃ τῶν οὐ πεποιηκόντων, ἐνταῦθα δὲ δύο μόνου, Ἰησοῦς καὶ Χαλεβ, ὥστε οὐδὲ ἀκολουθίαν εἶχε τινὰ τὸ λέγειν, τινὰς εἶναι τοὺς παραπικραίνοντας, δύο μόνων ἀπὸ τοσούτου

7. C. Cr. p. 175. Θ. φησιν. 16. C. Cr. p. 176. Θ. 18. Locus admodum vitiose in cat. Cr. legitur, quem non nisi codicis ope prorsus sanare licet. Quamquam enim Cramer verba continuo ordine exhibuit, manifestum tamen est plura excidisse. Ego addendo et corrigendo Theodoro certe sententiam suam restituisse mihi videor. Nimirum vs. 16 ita credo intellexit: Qui enim —? verum nonne —? et disputat contra eos, qui scriberent: τινὲς γὰρ —, ἀλλ' οὐ —. Primum v. Οἱ δὲ τ. ἀντ. προσεῖχον ego addidi. 22. V. συνίεσαν in cat. Cr. non legitur. 23. C. Cr.: κατ' αὐτήν. 25. C. Cr.: τίνες. 29. C. Cr.: τίνας.

πλήθους ὄντων. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ταῦτα τέθεικεν οὐδὲν
λυμαίνεσθαι τῇ ἀποφάσει τῶν δύο νομίμας τὸν ἀριθμὸν.

IV, 1. 2. Προσῆκεν φοβεῖσθαι φησιν, ὅπως ἂν μὴ αὐτοὶ
τῆς εἰς τὴν κατάπαυσιν εἰσόδου τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενοι ὑπε-
5 ρήσωμεν μοχθηρίᾳ γνώμης· μηδὲ γὰρ τις οἰέσθω ἀρκεῖν αὐτῶ
τὴν ἐπαγγελίαν τῶν μελλόντων, ὥσπερ οὐδὲ ἐκείνοις, οὐ γὰρ
ἦσαν κατὰ τὴν πίστιν τοῖς ἐπαγγελθεῖσι συνημμένοι· ὅθεν οὐ-
τως ἀναγνωστόει· μὴ συγκεκρασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκου-
σθεῖσιν, ἵνα εἴπη ταῖς πρὸς αὐτοὺς γεγενημέναις ἐπαγγελίαις
10 τοῦ θεοῦ διὰ Μωσέως.

IV, 4 — 7. Ἀληθινῆς καταπαύσεως τοῦτο τὸ ἔργον, τὸ μὴ
πάλιν ἐπὶ τὰ παλαιὰ ἀνατρέχειν μεταβολὴν ὑπομένοντας καὶ
μετάθεσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ θεὸς λέγεται πεπαῦσθαι τοῦ ποιεῖν
τὸν κόσμον, ἅπαξ αὐτοῦ τῇ κατασκευῇ τέλος δεδωκώς, οὕτως
15 προσῆκε καὶ τὸν εἰς κατάπαυσιν εἰδιόντα μὴ παλινδρομεῖν ἐπὶ
τὰ παλαιὰ, πόνους ὑφορώμενον τοὺς τῆς ἀρετῆς εἰς τε παρά-
βασιν νομίμων ἐξοκέλλοντα· τούτοις γὰρ ἀκολουθεῖν ἀνάγκη
τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς καταστάσεως μετάστασιν. Τὸ
δὲ σήμερον, φησὶν, οὔτε ἀόριστόν ἐστιν, οὔτε μὴν ἐπὶ τοῦ
20 ἐκτὸς ἡμέρας διαστήματος λέγεσθαι δύναται, ὡς ἂν ἐφ' ἐκάστης
ἡμέρας τοῦ σήμερον ἀρμόττοντος. Τοῦτο δὲ οὐ τῆς ἀποστο-
λικῆς σαφηνείας ἕνεκεν μόνον ἐπισημῆνασθαι δίκαιον ὠήθην,
ἀλλὰ καὶ τῶν βουλομένων ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῆς τοῦ μονογε-
νοῦς θεότητος λαμβάνειν τὸ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, οἷ
25 τὸ σήμερον ἀόριστον εἶναι ἀποφαίνονται, οὐδὲ τοῦτο ἐννοοῦν-
τες, ὅτι τὸ σήμερον λέγεσθαι οὐκ ἂν δύναίτο μὴ οὔσης ἡμέρας.
Ὅτι γὰρ οὐδὲ ἀόριστον λέγοιτο ἂν τὸ σήμερον, σαφῶς ὁ ἀπό-
στολος ἐδήλωσεν εἰπὼν· πάλιν τινὰ ὀρίζει ἡμέραν ἐν Δαβὶδ
λέγων, ἣ δὲ καὶ ἐτέρωθι· παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς, ἔφη, καθ' ἐκά-
30 στην ἡμέραν ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται. Πρῶτον μὲν ἔδει-
ξεν ὅτι οὐκ ἔξω τῶν ἡμερῶν τὸ σήμερον λέγοιτο τῶ εἰπεῖν
καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ οὕτως ἐπαγαγεῖν τὸ· ἄχρις οὗ τὸ
σήμερον καλεῖται, ἔπειτα οὐδὲ οὕτω φαίνεται περὶ τοῦ σήμερον

1. V. Ὁ δὲ μ. Π. τ. τέθ. ego adieci. 3. (Θ.) ib. F. leg. : προσήκει.
11. C. Cr. p. 180. (Θ.) Θ. δὲ φησιν. 17. V. εἰς τε et ἐξοκέλλοντα ego
addenda censui. 24. Ps. 2, 7. 29. C. Cr. : εἰ δὲ. 30. 3, 13. 32. C.
Cr. : καθ' ἐκάστην.

ὡς ἂν ἀορίστου διαλεγόμενος, οὐ δυναμένου μὲν τοῖς παρεληλυθόσι, δυναμένου δὲ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀρμόττειν· τί γὰρ φησι; καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ σήμερον λέγεσθαι πρὸς ἡμᾶς νομίσαντες, οὕτως ἐπιμελεῖσθε τοῦ μένειν ἐπὶ τῆς πίστεως. Ὡς γὰρ τοῦ σήμερον τὴν παροῦσαν σημαίνοντος ἡμέραν, οὐ- 5 τως αὐτοῖς συνεβούλευσε, καταχρησάμενος τῇ σημασίᾳ μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς παλαιότητος ἀφέλιμον.

VI, 18. Τὸ διὰ δύο ἀμεταθέτων, τῷ τε θεῶν εἶναι τὸν ἐπαγγελιάμενον οὐδαμῶς οἶόν τε ψεύσασθαι, καὶ τῷ μεθ' ὄρκου ποιήσασθαι τὴν ἐπαγγελίαν. 10

VI, 20. Θεόδωρος δὲ φησιν ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ, προσθεῖς ὅτι αἰώνιος ἡμῖν γέγονεν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς τῷ πάντας τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὰν πιστεύοντας δι' ἑαυτοῦ προσάγειν τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι· οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλῆμ, ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου. 15

VII, 3. Διηγείτο ὕστερον ὅπως ὁ ναὸς κατεσκεύαστο, καὶ λέγει δύο εἶναι τὰς σκηνάς, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν πρώτην διὰ πάν- τὸς τοὺς ἱερεῖς εἰσιόντας τὰ νενομισμένα ἐπιτελεῖν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν ἀρχιερεὰ μόνον· καὶ δὴ τὸ ἀπὸ τούτων σημαινόμενον διδάσκειν βουλόμενος, ἐπάγει· τοῦτο 20 δηλοῦντος τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν. Ὡσπερ τοίνυν οὐχ ἡ τοῦ τόπου φύσις ἦν ἄβατος, ἐφ' οὗ δὴ τὸν ἐνδότερον οἶκον κατεσκευάσθαι συνέβαιεν, ἀλλ' ἡ κατασκευὴ καὶ τὸ νόμιμον καὶ ἡ τοῦ τόπου ἀφιέρωσις ἄβατον ἐποίει τὸν τόπον, ὅμως σύμβολον ἔφη εἶναι 25 τοῦτο τῶν οὐρανῶν, οὕτω κἀνταῦθα βουλόμενος τὸν Χριστὸν ἀρχιερεὰ δεῖξαι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, λέγει τὰ κατ' ἐκεῖνον, οὐ τὴν φύσιν ἐξηγούμενος, ἀλλὰ τὴν κατ' αὐτὸν διήγησιν ἀπὸ τῆς θείας τιθεῖς γραφῆς καὶ ἀπ' ἐκείνης ἐμφαίνων τὸ ὅμοιον. Ἀπάτορα τοίνυν καὶ ἀμήτορα καλεῖ, ὡς τῆς θείας 30 γραφῆς γονέας αὐτοῦ μὴ διηγουμένης, ὅθεν ἐπήγαγε τὸ ἀγενεαλόγητος, δεικνύς ὅτι οὐ φύσιν λέγει τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τῆς θείας γραφῆς διήγησιν· εἴτ' ἐπισυνάπτει· μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν,

4. C. Cr.: ἐπιμελεῖσθαι. 8. C. Cr. p. 199. Θ. δὲ οὕτω φησι. 11. C. Cr. p. 201. (Θ.) 16. C. Cr. p. 203. (Θ.) Θ. φησι· τὰ εἰρημένα τῷ πρὸ αὐτοῦ (Severiano) μὴ ἀποδεξάμενος, ταῦτα ἐπάγει· 22. 9, 8. 23. C. Cr.: δεῖ τὸν.

μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, οὐκ ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα δυνατόν ἦν καὶ ἐπ' ἄλλου λέγεσθαι, ἐμνημόνευσε γὰρ ἡ θεία γραφή πολλῶν, οὔτε τοὺς γονέας εἰποῦσα, οὔτε τὴν γενεαλογίαν ἐκθεμένη, καὶ μάλιστα ὄσους ἔξω τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους γεγονότας μεμαθήκαμεν, καλῶς ἐπήγαγε τὸ ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐκέτι γὰρ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν ἦν ἐπ' ἄλλου, ἐμφαίνει δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν γραφὴν διηγήσεως, ὅπως αὐτῷ καὶ τὰ λοιπὰ προσῆν, ἃ δὴ καὶ τοῦτο. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἦν μὲν ἀπάτωρ γεννήσει τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, ἀμήτωρ δὲ τῇ γεννήσει τῆς θείας ὑπάρξεως, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγενεαλόγητος· τίς γὰρ ἂν γενεαλογία τοῦ ἐκ πατρὸς ὄντος μόνον; ὅτι δὲ οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχει, οὔτε ζωῆς τέλος, καὶ τοῦτο δῆλον, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τῆς διηγήσεως· τὸ μὲν ἱερέα μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς ἀπὸ τῆς θείας ἔλαβε γραφῆς, τῷ εἰπεῖν· σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὡσανεὶ κἀκείνου διηνεκῶς ἱερατεύοντος· διηνεκῆ δὲ αὐτὸν ἱερέα ἐκάλεσεν, ὡσανεὶ παραπέμψαντα τὴν ἱερατείαν εἰς διαδόχους, ὅπερ ἐν νόμῳ συνέβαινε γίνεσθαι· ὅθεν καὶ εἶπεν· ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, καίτοιγε τὸ ἀκόλουθον ἦν, τούτῳ ἀφωμοιωσθαι λέγειν ἐκεῖνον· οὐ γὰρ ὁ πρῶτος ἀφωμοιοῦται τῷ δευτέρῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τούτῳ μὲν ἔστιν ἡ ἀληθεία τῶν πραγμάτων, ἐκείνῳ δὲ πρόσεστιν οὐδὲν τοιούτων, τῷ δὲ ἔδει τῆς διηγήσεως, καλῶς ἀφωμοιωσθαι ἐκεῖνον ἔφη, ὡς ἂν τῆς θείας γραφῆς ἐπὶ τῆς διηγήσεως ὁμοίωμα τοῦ ἐσομένου δεῖξαι βουληθείσης ἡμῶν.

VII, 21. 22. Δείκνυται, φησὶ, τούτου πρὸς ἐκεῖνον τὸ διάφορον ἀπὸ τοῦ μεθ' ὅρκου λαβεῖν τὴν ἱερατείαν· οἱ μὲν γὰρ ἄνευ ὅρκων ἐγίνοντο διὰ τὸ δεῖν αὐτοὺς καὶ παύεσθαι ποτε τῆς ἱερατείας, οὗτοσὶ δὲ μεθ' ὅρκων, ἐπειδὴ μένειν ἔμελλεν ἐπὶ τῆς ἀξίας, οὕτω μείζονα πολλῶ τῶν ἐν νόμῳ τὴν ἀξίαν ἐδέξατο, ἐπειδὴ μείζονα καὶ παρέχειν τοῖς προσιοῦσιν ἔμελλε. Τὸ γὰρ ἔγγυος οὕτω λέγει, ὡς ἂν τὸ ἀναστῆναι ἐγγυωμένου ἡμῖν τὸ κέρδος, ἐπεὶ καὶ οὕτως ἔχει· τὸ γὰρ ἀναστῆναι πρῶτος, καθὰ καὶ ἀρχιερέα αὐτὸν καλεῖ, ἐγγυᾶται ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως ὁμοιότητα.

2. Cat.: ἀδύνατον. 17. Ps. 110, 4. 18. C. Cr.: ὡς ἄνω. 21. C. Cr.: τοῦτον. 27. C. Cr. p. 210. (Θ.) Θ. δὲ φησι. 33. C. Cr.: καταστῆναι.

IX, 1. 2. Ἄρχεται ἐντεῦθεν λέγειν, ὅπως τὰ ἐν νόμῳ σύμβολα καὶ τύποι τῶν ἐν τῇ χάριτι, καὶ ὅπως ἐν ἐκείνοις ταῦτα προθεωρούμενα διῶδειν δυνατὸν, ὁμοῦ τῇ παραθέσει καὶ τὴν ὑπεροχὴν τούτων δεικνύς, ὅση τις ἐστίν· ἐν ἀφηγήσει δὲ τῆς διδασκαλίας ποιεῖται τὴν καταρχήν. Λέγει οὖν, ὅτι καὶ ἡ 5
πρώτη διαθήκη εἶχεν ὄρους καὶ προετάγματα λειτουργίας, τῆς θεῷ ἀποδίδοσθαι ὀφειλούσης· δικαιώματα γὰρ λατρείας τὰ περὶ τούτων λέγει προετάγματα. Τό τε ἅγιον κοσμικόν· ἅγιον ἐν-
ταῦθα καλεῖ τὸν ναὸν εἰκότως, ἐν ᾧ τὴν λειτουργίαν ἀποδί-
δοσθαι τῷ θεῷ συνέβαινεν, εἴτε καὶ τὴν σκηνὴν, ἐπειδὴ ταύ- 10
την ἐν τάξει τοῦ ναοῦ πρότερον εἶχον· ὁμοίως γὰρ ἐκείνην τε
ναὸν ἐκάλουν, ὡς ἂν ἐν αὐτῇ τοῦ θεοῦ τυγγάνοντος, καὶ τὸν
παρὰ τοῦ Σολομῶντος ὕστερον. Καὶ τοῦτο μαθεῖν ἀπὸ τῆς
πρώτης τῶν Βασιλειῶν ἔνεστι σαφῶς λεγούσης· καὶ Σαμουὴλ
ἐκάθευδεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ κυρίου, οὗ ἦν ἡ κιβωτὸς τοῦ θεοῦ, 15
μήπω τοῦ ναοῦ ὑπὸ Σολομῶντος οἰκοδομηθέντος. Ὡσπερ δὲ
σύμβολον τοῦ κόσμου κατασκευάσαι κατὰ τινὰ τύπον τὴν σκη-
νὴν τῷ Μωσῆϊ κελεύων ὁ θεὸς, προσέταξεν αὐτῷ περίβολον
ποιῆσαι ἀπὸ τῶν καταπετασμάτων μέσῳ διειλημμένον ἑτέρῳ,
οὕτω δὲ καὶ ὁ ναὸς κατὰ τὸν αὐτὸν ὕστερον ἐγένετο τύπον. 20

IX, 28. Νῦν, φησὶν, ὀφθεῖς, ὅτε τὴν ἁμαρτίαν κρατεῖν
συνέβαινεν, ἀναγκαίως τὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν κρατοῦντα θά-
νατον ἐδέξατο, τότε δὲ τῆς ἁμαρτίας ὡς εἰκὸς λελυμένης, ἀνάγκη
καὶ αὐτὸν ἀπαθῶς ὀφθῆναι· τὸ γὰρ χωρὶς ἁμαρτίας τοῦτο λέ-
γει, ὅτι μὴ κρατούσης ἔτι τῆς ἁμαρτίας οὕτω καὶ αὐτὸς ἔξω 25
παντὸς ἀνθρωπίνου πάθους ὀφθῆσεται τότε.

X, 5. Ταῦτα μὲν εἴρηται τοῖς ἐν Βαβυλῶνι πρὸς τὸν θεὸν,
βουλομένοις εἰπεῖν, ὅτι θυσίας με οὐκ ἀπητήσας, ἀλλὰ μόνον
τὸ ὑπακούειν σου καὶ τὸ θέλημά σου ποιεῖν· καὶ εἰ εὐθυμοῖεν
τὰ τῆς ἐπανόδου λοιπὸν ἀναμφίβολα ἦν· μεταλλάξας οὖν αὐ- 30
τὴν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ταύτη φησὶν, ἀντὶ τοῦ ὠτία,
σῶμα εἰπὼν κατηρτίσω μοι.

X, 26. Ἀνάγκη τοὺς ἐνταῦθα πρὸς τὰ χεῖρω μεταστάντας

1. C. Gr. p. 220. Θ. δὲ φησιν· 15. 1 Sam. 3, 3. 21. C. Gr. p.
230. Θ. δὲ φησι· 27. C. Gr. p. 232. (Θ.) Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ· θυσίαν
καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας κ. τ. λ. 29. C. Gr.: καὶ εὐθυμοί. 33. C.
Gr. p. 238. (Θ.) Θ. δὲ φησιν·

ἀπὸ τῶν κρειττόνων, ἀναστάντας τῇ κολάσει παραδοθῆναι λοιπὸν, οὐκ ἐπιδεχομένους τότε μετάνοιαν· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν μετάνοιαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι τότε συγχώρησιν λαβεῖν τὸν ἐπὶ τοῦ πταίειν ἐνταῦθα μεμενηκότα
5 καὶ μηδεμίαν ἐπὶ τὸ πταίειν δεξάμενον αἰσθησιν, ἀλογία τινὶ μετὰ πολλῆς ἡδουῆς ἅπαν ἐπιτελοῦντα ἀμάρτημα.

XI, 1. 2. Τὸ περὶ τῆς πίστεως ζητούμενον παρὰ Ἰουδαίοις μάλιστα εἰδῶς, ἀπὸ τινος ἀκολουθίας πολλαῖς ταῖς περὶ αὐτοῦ κέχρηται ἀποδείξεσιν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προεβάλλοντο τὸν νόμον
10 καὶ τὴν ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δικαίωσιν, οὗτοι δὲ τὴν πίστιν, τοῦτο λέγοντες, ὅτι κὰν μυρίοις τις ἐνέχηται κακοῖς, πιστεύσας μόνον Χριστῷ σύντομον ἀπάντων δέχεται τὴν ἀπαλλαγὴν, τῆς παρ' αὐτοῦ δικαιοσύνης ἀξιούμενος· ὅθεν ὀρισάμενος αὐτὴν, ὁμοῦ μὲν ὥστε οἰκειῶσαι τοῖς προειρημένοις, ὁμοῦ δὲ ὥστε
15 μᾶλλον αὐτὴν δυνηθῆναι δεῖξαι παρὰ πᾶσι φαινομένην τοῖς ἐναρέτοις καὶ παλαιοῖς ἀνδράσιν, ἐπάγει· ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι.

XI, 19. Τοῦτο λέγει, ὅτι ἀκολούθως ἔτυχεν τῇ ἑαυτοῦ πίστει· τῇ γὰρ ἀναστάσει πιστεύσας, διὰ συμβόλων τινῶν ἀπο-
20 θανόντα αὐτὸν ἐκομίσατο. Τὸ γὰρ ἐν πολλῇ τοῦ θανάτου προσδοκίᾳ γενόμενον μηδὲν παθεῖν, τοῦ ἀληθῶς ἀναστησομένου σύμβολον ἦν, ὅσον τοῦ θανάτου πρὸς βραχὺ γευσάμενος, ἀνέστη μηδὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου παθῶν· τὸ γοῦν ἐν παραβολῇ ἀντὶ τοῦ ἐν συμβόλοις.

XII, 1. Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν ὅτι εἰς πᾶσι τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς, οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ προκείμενον, ἀλλ' ἵνα δείξῃ
ὅτι καὶ τσαῦτα μὲν πεποιηκότες, τσαῦτα δὲ καὶ πεπονθότες διὰ πίστεως, ὅμως ἔτι περιμένουσι τῶν ἐπαγγελθέντων τὴν ἀπόδοσιν, οὐ δυσχεραίνοντες, εἴ γε μεθ' ἡμῶν κοιμοῦνται τῶν
30 ὑστέρων, ὅπερ τὴν ὑπομονὴν αὐτῶν ἐδείκνυ μείζονα, εἴ περ δὴ καὶ μετὰ θάνατον ἔτι περιμένουσι τοὺς ἀγωνίσασθαι ὁμοίως αὐτοῖς ὀφείλοντας, ὥστε μετ' ἐκείνων τυχεῖν τῆς τῶν καλῶν ἀπολαύσεως. Μαρτύρων δὲ ἐνταῦθα οὐ τῶν πεπονθότων λέγει, ἀλλὰ τῶν μαρτυρούντων πρὸς τὴν πίστιν.

6. C. Cr.: ἐπιτελῶν. ib. Quae deinde in cat. sequuntur Chrysostomi sunt. 7. C. Cr. p. 242. (Θ.) Θ. δὲ φησι· 18. C. Cr. p. 250. (Θ.) Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ· ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο. 25. C. Cr. p. 258. (Θ.) Θ. δὲ φησιν· 34. Quae deinde catena addit Chrysostomi sunt.

XII, 12. 13. Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, τὸν ἀπόστολον ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ ἀναιρεῖν τὴν μετάνοιαν διὰ τοῦ λέγειν· ἀδύνατον γὰρ τοὺς φωτισθέντας καὶ τὰ ἐξῆς, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν; πῶς ἄρα ταῦτα νοοῦσιν; πῶς τὰς παρεμύνας χειρὰς καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνωρθωθῆναι κελεύει; 5 χωλοῦ δὲ ἰατρῶν ποίαν βούλεται γενέσθαι ὁ μετάνοιαν τῶν ἡμαρτηκότων οὐ προσιέμενος; ὅτι γὰρ ταῦτα πιστοῖς γράφει, δῆλον ἐξ ὧν φησὶ πρὸς αὐτοὺς· ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀθλήσιν ὑπεμείνατε παθημάτων. 10

XII, 17. Οὐ τὴν μετάνοιαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται, ἀλλὰ διδάξαι ὡς οὐκ ἔνεστιν ἐν καιρῷ τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν οὐκ ἐπιδεξαμένους ὕστερον αὐτὴν ἀνακτᾶσθαι, ὅταν ὁ τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς καταλλήλως ἐπάγεσθαι τῷ ἐκάστου τρόπῳ μέλλῃ· οὐ γὰρ ἐναντία λέγειν ἐσπούδακεν ἑαυτῷ, καὶ 15 ταῦτα οὕτως ἐκ τοῦ σύνεγγυς· γνοίῃ δ' ἂν τις ἐκ τοῦ παραδείγματος ὃ φησι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐμνημόνευσε τοῦ Ἡσαῦ, τότε μὲν ἀθυμήσαντος, ὅτε τῆς εὐλογίας οὐκ ἔτυχεν, μείναντος δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ τρόπου κακίας ὁμοίως καὶ μετὰ τοῦτο· ἔπειτα οὐχὶ συγχωρήσεως ἁμαρτημάτων μετανόησας οὐκ ἔτυχεν ἐκεῖνος, 20 οὐ γὰρ τοῦτο ἦν τότε, ἀλλ' εὐλογίαν, ἣν κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ τρόπου τῷ ἀδελφῷ δοθεῖσαν ἀφαιρεθῆναι αὐτῷ οὐδαμῶς οἶόντε ἦν καὶ δοθῆναι τούτῳ πάλιν. Ἔστι μέντοι καὶ τοῦτο εὐρεῖν, ὡς οὐκ ἀνόνητα αὐτῷ πάντα τὰ δάκρυα ἐγένετο· ἀμέλει φαίνεται ὁ πατήρ μετὰ τοῦτο παθῶν ἐπ' αὐτῷ καὶ τινὰς εὐλο- 25 γίας αὐτῷ δεδωκώς· οὕτως οὐ τὴν μετάνοιαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται.

XII, 26. Καλῶς ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς τῶν τε νῦν τὴν μεταβολὴν καὶ τῶν ὑστέρων τὸ βέβαιον συνίστησιν· τὸ μὲν γὰρ σείειν ἐπαγγείλασθαι τὴν μετάθεσιν αὐτῶν δηλοῖ 30 πάντως ὡς ἐσομένην, τῇ δὲ τοῦ ἅπαξ προσθήκῃ τῶν μετὰ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀμετάθετον.

XIII, 7. Θεόδωρος δὲ φησιν ἡγουμένους τοὺς παρ' αὐτοῖς

1. C. Cr. p. 263. Θ. φησὶ· 4. 6, 4—6. 10. 10, 32. Quae postea in cat. sequuntur sunt Chrysostomi. 11. C. Cr. p. 266. Θ. δὲ φησιν· 13. V. οὐκ om. c. Cr. 21. C. Cr.: εὐλογίας, ἦ. 28. C. Cr. p. 270. (Θ.) Θ. δὲ ὡς λέγει. 33. C. Cr. p. 271. (Θ.)

καταγγείλαντας τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας καὶ τελειωθέντας ὑπὸ Ἰουδαίων ἀντόθι· πολλοὶ δὲ ἦσαν, οὔτε Στέφανος μόνον καὶ Ἰάκωβος ὁ μαχαίρα ἀναιρεθεὶς, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ κυρίου ἀδελφὸς Ἰάκωβος, ἕτεροι δὲ πλείστοι σιωπῇ παραδεδομένοι.

5 XIII, 16. *Εὐποῖταν εἶπεν εἰς ἔπαινον τοῦ γινομένου, κοινωνίαν δὲ διὰ τὸ περὶ ὁμοπίστους γίνεσθαι· ὡς ἂν δέον κοινωνοὺς ἡγεῖσθαι τοὺς τοιούτους τῶν προσόντων ἡμῶν, οὕτω μετὰ σπουδῆς ταῖς χρεῖαις αὐτῶν ἀρκεῖν αἰρουμένους.*

s. C. Cr. p. 27 . . . λέ φησιν· s. Quae deinde in cat. sequuntur sunt Chrysostomi.

